

PUŚCIZNA

po

JANIE DŁUGOSZU

DZIEJOPISIE POLSKIM,

to jest:

KRONIKA

WIGANDA z MARBURGA

RYCERZA i KAPŁANA ZAKONU KRZYŻACKIEGO

na wezwanie Długosza z rymowanej kroniki niemieckiej na język łaciński
przetłumaczona.

NA POLSKI JĘZYK PRZEŁOŻYŁ JĄ

Edward Hr. Raczyński

WYDANIA

Jana Voigta

i

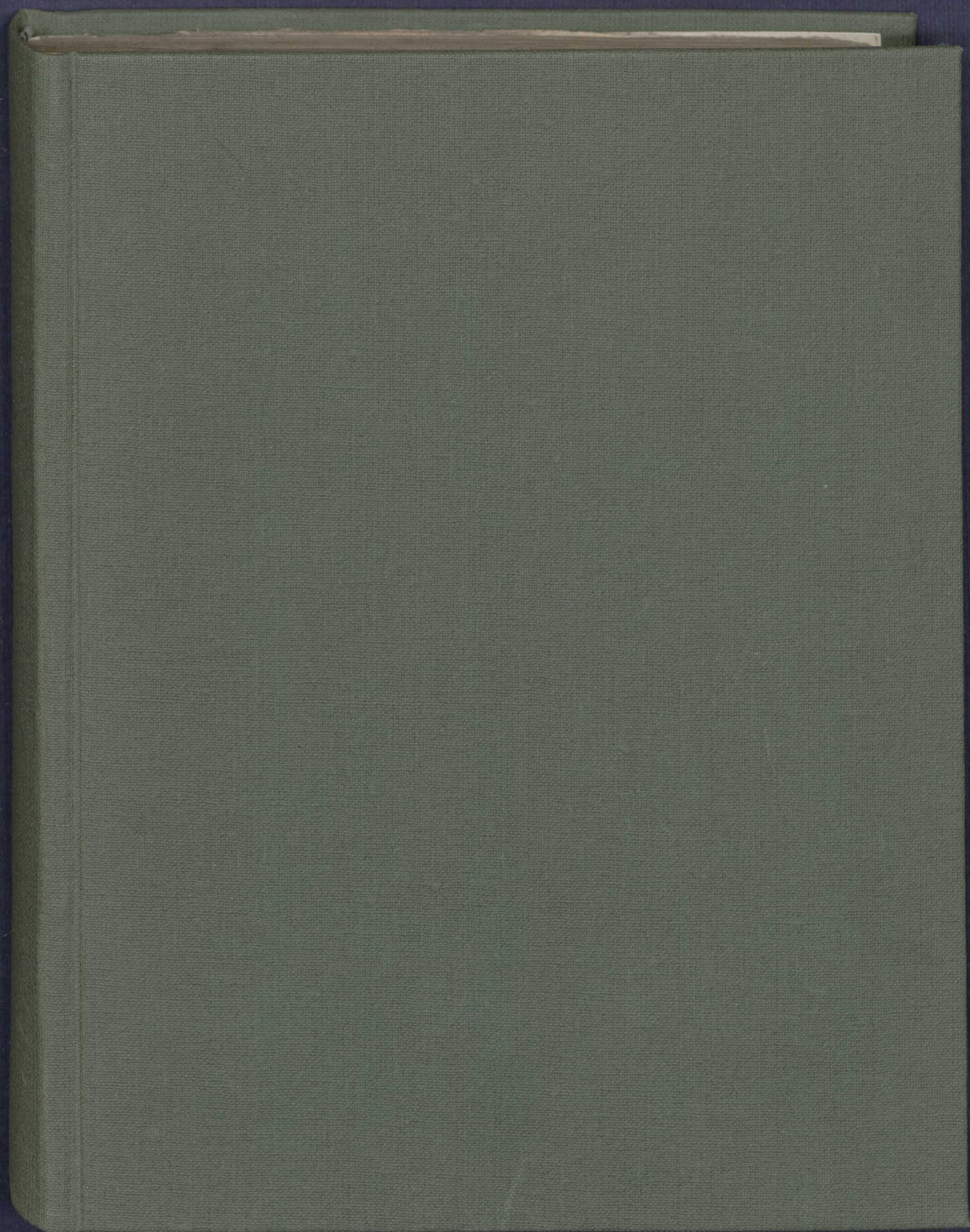
Edwarda Hr. Raczyńskiego.

Poznań

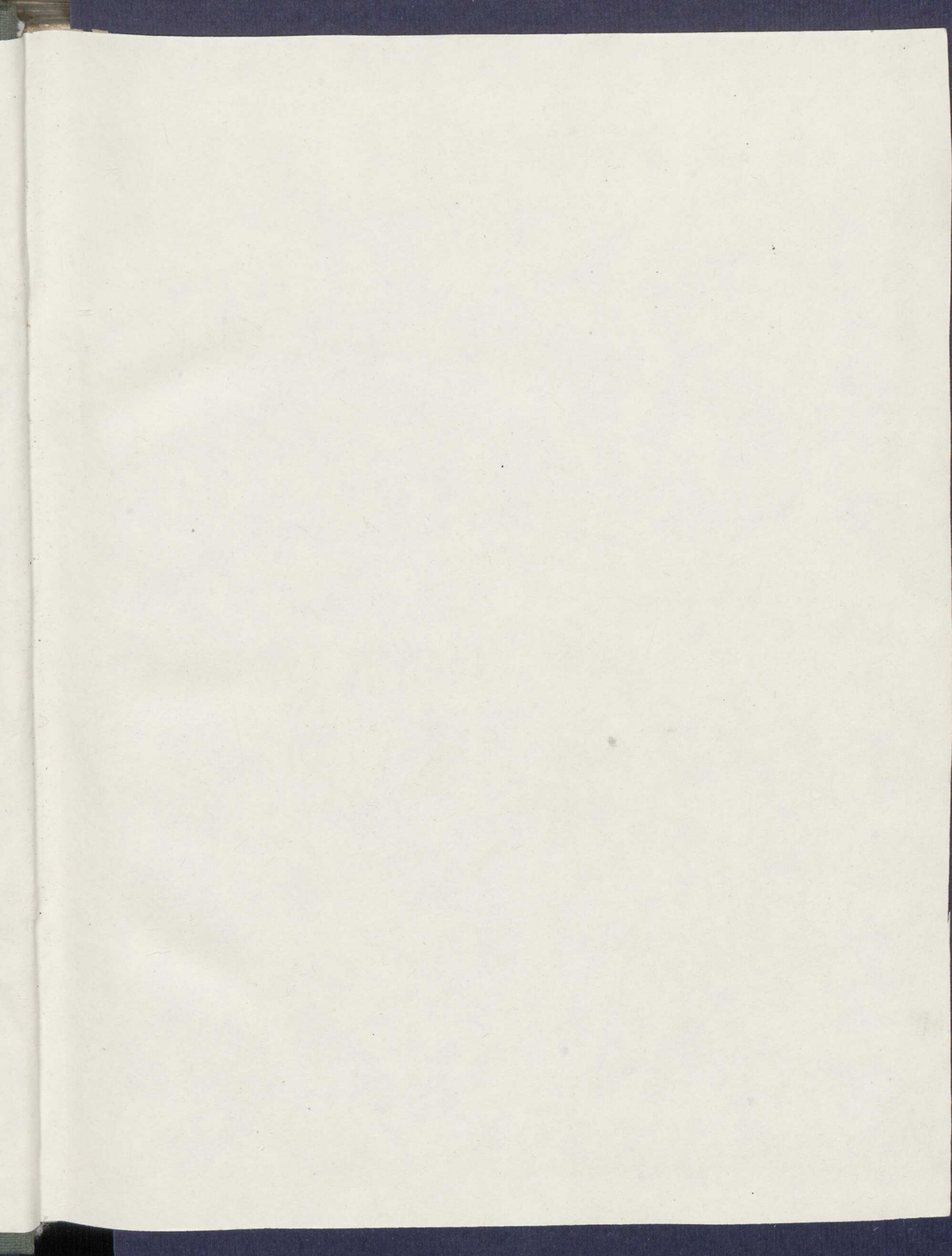
W KSIĘGARNI NOWEJ.

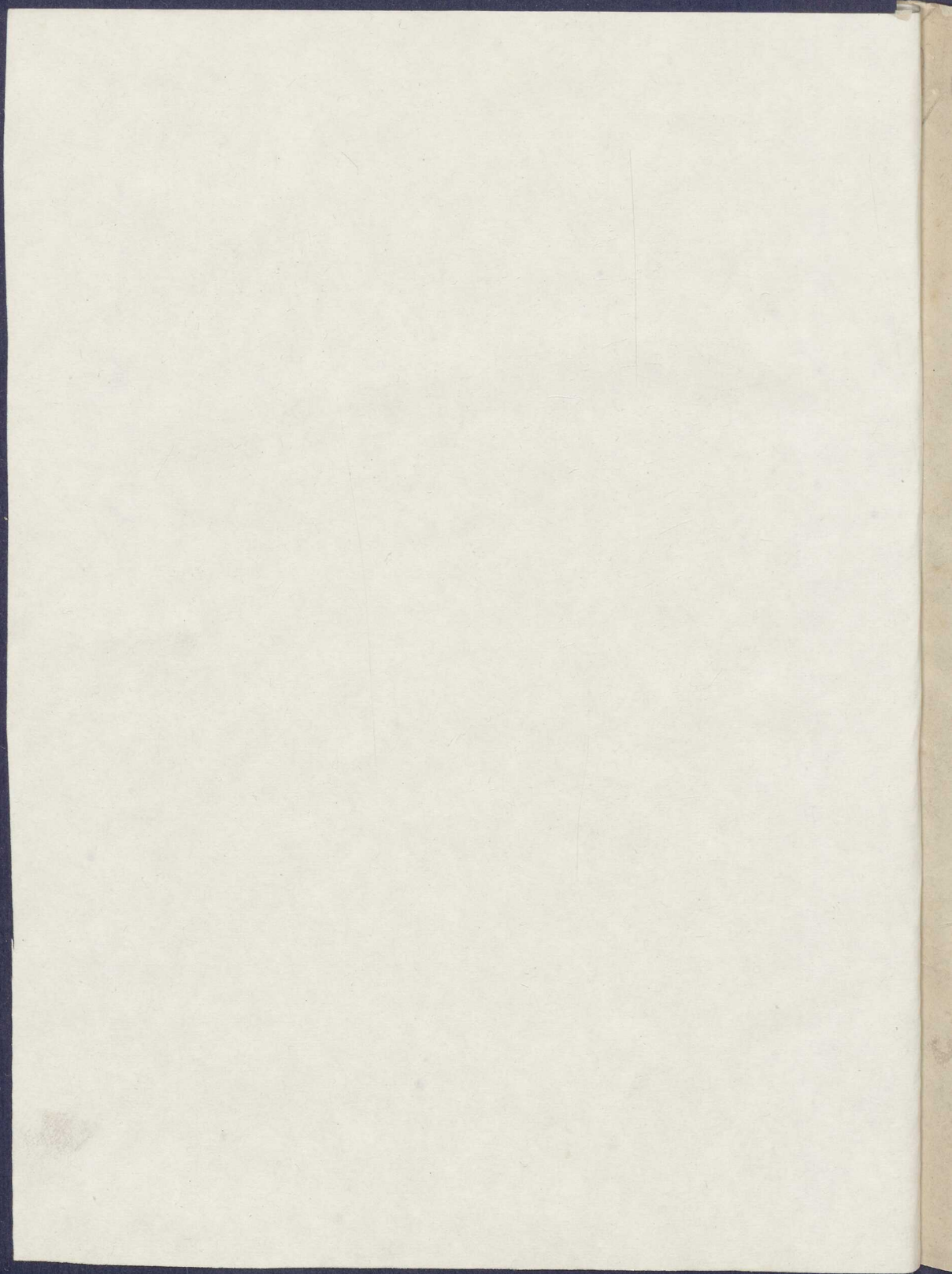
1842.











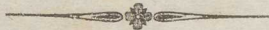
cop 2 ..

993.

CHRONICON SEU ANNALES

Wigandi Marburgensis,

EQUITIS ET FRATRIS ORDINIS TEUTONICI.



KRONIKA

Wiganda z Marburga

RYCERZA I BRATA ZAKONU NIEMIECKIEGO.



CHRONICON SEU ANNALES

Wigandi Marburgensis,

EQUITIS ET FRATRIS ORDINIS TEUTONICI.

9559911

PRIMUM EDIDERUNT

Joannes Voigt

et

Eduardus Comes Raczyński.

Posnaniae 1842.

BIB. UAM
K 259

PUŚCIZNA

po

JANIE DŁUGOSZU

DZIEJOPISIE POLSKIM,

to jest:

KRONIKA

WIGANDA z MARBURGA

RYCERZA i KAPŁANA ZAKONU KRZYŻACKIEGO

na wezwanie Długosza z rymowanej kroniki niemieckiej na język łaciński
przetłumaczona.

NA POLSKI JĘZYK PRZEŁOŻYŁ JĄ

Edward Hr. Raczyński

WYDANIA

Jana Voigta

i

Edwarda Hr. Raczyńskiego.

Poznań

W KSIĘGARNI NOWEJ.

1842.



Praefacio.

Chronica equitis ordinis vel sacerdotis ordinis Wigandi Marburgensis qualia nobis servata sunt, nunc primum prodeunt typis impressa, et profecto, ut persuasum habemus, gaudentibus omnibus, quicunque seduli sunt rerum Borussiae, Poloniae et Lithuaniae indagatores. Diu hoc gravissimum rerum gestarum monumentum pro deperdito habebatur; ex quo enim Casparus Schützius Gedani medio saeculo sexto decimo chronicis his ad consummanda sua chronica usus erat, plane oblivione obruta erant; nemo ea unquam conspexit. Quicunque ea noverat, noverat ex excerptis solis sane exilibus, quae Schützius memoriae tradiderat. Verum vel ea, utut ieiuna, effecerunt, ut omnes rerum gestarum indagatores studiosissime cuperent, ut totum opus aliquando inveniretur; etenim praeter rerum, quas continere credebatur, gravitatem, lacunam etiam, quam in monumentis historiae Borussiae et Lithuaniae explere poterat, omnes aegre ferebant. Mancae enim traditiones de priore parte saeculi quarti decimi, quas prisco illi sacerdoti ordinis, Petro Düsburgio, debemus, atque mutilae et imperfectae narrationes, quas invenimus in primis capitulis annalium Joannis Lindenblatti (inde ab anno 1360.) vix adumbratam imaginem temporis praebuerunt illius, quod in rebus gestis ordinis gravissimum est et cognitione perquam dignum. Istam exilem et mancam cognitionem clarissimi tempo-

318 a 1901



214850

ris, quo Winrichus de Kniprode gloriam immortalem consecutus est, quam graviter omnes tulerint, adparet vel ex fraude literaria (in Bekkeri: *Lineamenta historiae Winrici de Kniprode, ordinis magistri*), ad quam confugerunt, ut aetatis illius vividam haberent imaginem.

Jam ad monumenta rerum hac aetate gestarum, pertinent chronica Wigandi Marburgensis. Haec in lucem protraxit, qui nunc fungitur munere a consiliis rerum scholasticarum, professoris et directoris gymnasii, Dr. Lucas, qui in peregrinatione iussu magistratus suscepta in monasterio Bernhardinorum Thoruni ea invenit, inventaque ex decreto superiore in archivo secreto Regimontii deposuit. Notitiam libri ipsius manu scripti tradidit Dr. Lucas in disputatione, quam primum in opere: *Collectanea ad notitiam Borussiae T. II. p. 465—506.* typis excudendam curavit. Id potissimum agebatur, ut idoneis et ad persuadendum aptissimis argumentis comprobaretur, inventa illa chronica esse re vera ex toto argumento chronica deperdita Wigandi Marburgensis, id quod Dr. Lucas luculenter atque ingeniose demonstravit.

Verum, quae reperia sunt, non sunt illa antiqua versibus constantia chronica Wigandi Marburgensis (haec enim aut plane intercidisse videntur aut latent fortasse abscondita in remota aliqua bibliotheca), sed continent gravissimam eius materiam, rerum ipsarum argumentum, ex auctoritate historici Poloni Joannis Dlugoszii, qui iis ad condendum opus suum uti voluit, ab uno ex amicis eius ex germanicis chronicis, quae versibus constabant excerpta et in latinum sermonem conversa. Possumus igitur tantummodo de illis loqui chronicis Wigandi Marburgensis, quae hac forma nobis sunt servata. Antiquam illam formam et quaecunque cum ea cohaerebant, frustra desideramus. Quod si artem magorum calleremus, libenter ea uteremur, ut monumentum illud ex tenebris remotae antiquitatis in lucem et vigentem rerum memoriam protraheremus. Verum consolemur dolorem nostrum de formae jactura; nam est iam res magni momenti, quod argumentum ipsum chronicorum, gravissimas res, quas continebant, atque copiosam historiae materiam ab interitu servatam et in luce nunc positam esse videmus. Locupletant illa mirum in modum annales Borussiae, Poloniae et Lithuaniae et quaecunque tenebris obruta erant foedis, nunc eorum ope collustrantur.

Hoc monumentum historiae nostra opera nunc primum publici fit iuris. Reddamus nunc publice, ut par est, de editione nostra rationem. Cum iam Dr. Lucas in dissertatione, quam supra commemoravimus speciem externam libri manu scripti descripserit, id tantum notamus, hunc unicum fuisse librum scriptum, ex quo, quem vulgo dicunt, textus chronicorum erant hauriendus. Comparisonem igitur criticam cum aliis codicibus non instituimus. Tradimus tantummodo, quod nobis unus liber manu scriptus, ab iniuria temporum vindicatus, prae-buit; paucis tantum locis emendationes suscepimus, sententia nostra, ulique necessarias. Tum etiam liber noster in universum male et passim per notas scriptus est, in quibus explicandis multum temporis et laboris consumsimus. Paucis tantummodo locis opera nostra irrita erat, sed casu secundo factum est, ut intellectus atque ratio, qua se excipiunt loci huiusmodi, in quibus singula haec, inexplicabilia vocabula leguntur, parum aut nihil damni contraxerint. Pacterea opus hoc totum plenum est festinationis et pulveris atque in extremo capite auctor ipse se rem suam viginti duabus diebus confecisse dicit. Hanc festinationem, cuius culpam, fortasse potissimum Joannes Dlugoszius sustinet, perfectioni et absolutioni operis magnum adtulisse detrimentum auctorem ipsum adeo non fugit, ut in extremo opusculo ipse se hac de re excuset. Dicit: „Anno vero 1464. (Chronica) translata est in latinum rude, ut patet legenti, et in 22 diebus completa, primo aspectu exemplaris et imo ne miretur quis, minus bene eam esse translata et in latino corruptam propter exemplaris imperfectionem et quorundam vocabulorum varietatem, que merito debent translatores excusare.“ Sic licet quantum ad orationem adinet, verissime hoc edixit. Scriptor enim hic mirum quantum in ea novavit et peccavit. Modo commutat genus, iungens e. c. vocabulum castrum cum is vel cum eum pronomine, modo falso casu utitur, vel tempore; modo plane constructione excidit, ut paucis dicamus, oratio negligens est et incondita. Multa etiam redolent apud eum, quem dicimus vulgo germanismum, veluti creberrime positum vocabulum reysa et alia id genus. Nos et orationem immutatam reliquimus, ita ut eam in libro ipso invenimus, quippe cum tantum iuris nobis non sumserimus, ut orationem scriptoris emendaremus. Tantummodo aperta errata paucis locis mutavimus et correximus. Verum utut

scabrities ista orationis molesta est legentibus, delectat contra illud simplex, integrum, saepe herodoteum narrandi genus; epitomator hic utitur stilo et sono orationis, qui optimorum annalium conditorum proprius est; non nunquam cito et vivide oratio procedit; non nunquam lentius tardiusque serpit, ut ipsum iter bellicum, quod enarrat, ventis atque tempestatibus impeditum atque ad irritum cadens. Sed quaecunque eius est oratio, illa inquieta semper et tumultuosa itinera ordinis Teutonici per deserta locorum, ferum illud atque indefessum certamen pro fide et deorum sacris, vastos illos clamores manu et ex equo pugnantium nusquam invenimus cum maiore fide et vividius descripta, nusquam imago certaminum equites inter et paganos, inter dominos Borussiae et fortissimam gentem Lithuaniae tam graphice et cum tanto veritatis colore oculis nostris proponitur, quanto haec omnia scriptor noster, particeps, certe testis certaminum, adumbravit. Hoc certamen sententia eius permagni erat momenti; deum ipsum regere id sibi persuadet. Deo iuvante equites victorias a paganis reportant. Ideo dei hoc est opus, quod magistri et equites ordinis ad condendam et stabilendam religionem christianam in gentiliū terra perficiunt.

At quanto magis etiam delectaret nos illa imago vilae equitum, si eam hac forma conspiceremus, qua eam Wigandus Marburgensis in chronicis suis versibus et oratione vivida atque fluente explicavit! Utinam igitur editio huius scriptoris novo sit incitamento, ut omne studium ad hoc conferamus, ut chronica versibus scripta Wigandi, Cracoviae aut in alia quadam bibliotheca Poloniae delitescant, ex pulvere atque situ ad lucem protrahantur.!

Textum, quem vulgo dicunt, scriptoris nostri singulis adnotationibus instruendum esse putavimus. Necessarium enim nobis videbatur citare frequenter Voigtii historiam Borussiae cum propterea, ut sic quanta fuerit praestantia et auctoritas scriptoris nostri ad intelligendam rationem temporum illorum universe ostenderemus, tum ut singulatim quo modo narrationes eius cum factis historiae cohaerent, accuratius exponeremus. Tum etiam saepe notationem temporum addendam esse censuimus, cum ratio temporis, qua se singulae narrationes excipiant, apud scriptorem hunc mirum in modum confusa sit atque turbata. Fieri potest, ut fons ipse, poema chronicum Wigandi Marburgensis, fuerit

in culpa; aut ut epitomator noster, turbata serie factorum, temporum notationem haud suo loco interposuerit, at utut est, facta toties perversae per annos erant digesta, ut emendatione ad usum virorum literatorum opus esse persuasum habuerimus. Saepe etiam auctor chroniconum peccavit in scriptura nominum locorum hominumque. Peregrina et mire sonantia nomina montium locorumque Lithuaniae et Samogitiae aures auctoris nostri offendisse videntur, ita ut ea vix scribendo reddere posset. Passim igitur corrupta et mutila leguntur. Praeterea decursu temporum nomina geographica terrarum et locorum multis modis immutata sunt. Haec utraque res in indaganda apud auctorem recta scriptura locorum et terrarum, quas commemorat, haud parvam exitavit difficultatem, maxime cum tabulis geographicis Lithuaniae et Samogitiae fere plane careamus. At plerumque difficultates istas superavimus, pauca modo restant nomina locorum, quae hodie non exstant aut alio modo dicuntur, non extricata. Verum, utut est, scriptor noster etiam veterem geographiam Lithuaniae et Samogitiae illustrat. Rarius peccat in adpellandis hominibus, maxime magistratibus ordinis, quos noverat et quorum nomina in aures eius germanicas quodammodo facilius descendebant. Verum etiam his aliquoties emendationes et interpretationes addendas esse putavimus. Nomina magistratuum administrorumque ordinis, ubicunque hoc convenire videbatur et quantum [expiscari potuimus, in adnotationibus adiecimus, haud praeter voluntatem,] ut putamus, lectorum.

Sic igitur hoc monumentum historiae, minus adhuc nolum et diuturna oblivione obrutum, tradimus amicis studiorum graviorum, pleni persuasionis, nos pro viribus rem strenue gessisse, ut veterem, nobilem equitem Wigandum Marburgensem non plane indotatum in novam lucem proferremus, donec fortasse casu secundo eveniet, ut ipse cum poemate suo chronico sit revicturus.

(Ex germanico in latinum sermonem convertit A. Wannoſki, Prof.)

Przedmowa.

Choć kronika Wiganda z Marburga rycerza i brata zakonu krzyżackiego, która teraz w kształcie, w jakim się dochowała z druku po raz pierwszy wychodzi, na którym to wydaniu, jak sobie pochlebiamy, znajomość dziejów Polskich, Litwy i Prus znacznie zyska. Przez długi czas uważano to ważne źródło historyczne za stracone, bo od chwili, gdy go Gaspar Schütz Gdańszczanin w połowie XVI. wieku do uzupełnienia swojej historii był użył, rzeczona kronika poszła całkiem w niepamięć i nikt jej odtąd niewidział. Kto ją znał, znał ją tylko z niedostatecznych wyciągów, które Schütz z niej porobił; wyciągi te przecież wzniecały w badaczach dziejów, tym mocniejsze żądanie, aby odkryć całe dzieło, gdy prócz ważności treści jego, miało ono zapłacić wielkie szczyby w źródłach historycznych Prus i Litwy. Niezupełne wiadomości, jakie nam o pierwszej połowie czternastego wieku w Prusiech podał Piotr Düsburg, oraz ułamkowe opisy pierwszych lat kroniki Jana Lindenblatta (od r. 1360.) niewystawiały wiernego i prawdziwego obrazu wieku owego, który niezawodnie należy do najważniejszej epoki panowania zakonu krzyżackiego. Ile był bolesnem ow niedostatek wiadomości o czasie, w którym żył Winryk Kniprode, wskazują udowodnione literackie fałszy, których Beker użył do zarysów swoich historii W. mistrza Winrycha Kniprode, w niedostatku źródeł pewniejszych.

Powstaje dziś więc z długoletniego zapomnienia kronika Wiganda z Marburga, którą winni jesteśmy Doktorowi Lucas, dziś radzcy szkolnemu i dyrektorowi gymnasium. Uczony ten wynalazł ją w klasztorze Bernardyńskim w Toruniu i rękopism jej złożył w archiwum tajnem w Królewcu; Sam rękopism szczegółowo opisany został przez niego w jego rozprawie, w której autor niewątpliwymi dowodami okazał, że znaleziony rękopism jest istotnie kroniką Wiganda¹⁾.

Rękopism nasz przecież nie jest to pierwotna rymowana kronika wspomnianego autora, która jak się zdaje, albo zupełnie już zaginęła, albo też ukryta gdzieś leży w bibliotece jakiej; ale przekształcona i na łaciński język przelana jej kopia i treść najważniejsza, sporządzona z polecenia sławnego naszego Jana Długosza, w czasie gdy dzieje Polski pisał, przez bezimiennego jego przyjaciela. O kronice więc Wiganda z Marburga w tym kształcie, w jakim się do naszych dochowała czasów mówić tu tylko możemy. Lubo zawsze nad utratą pierwotnej kroniki Wiganda ubolewać nam należy, sądzymy przecież, że i to, co się z niego pozostało, to jest to, co dziś ogłaszamy, godnem jest, aby na widok publiczny wyszło, jako istotna treść kroniki, i jako bogaty historyczny materiał, wyświecający epokę, w której niedawno jeszcze gruba pomroka panowała.

Wydając po raz pierwszy złódło to historyczne, kilka o nim słów powiedzieć nam należy, a że Dr. Lucas w wspomnianej wyżej rozprawie już sam rękopism opisał, tu więc tylko na to uwagę czytelnika zwrócimy, że gdy rzeczony rękopism dotąd, ile wiemy, jest jedynym, prostować go więc i uzupełniać nie mogliśmy, i to tylko czytelnikom naszym podać możemy, co on w sobie zawierał. W niektórych tylko miejscach zrobiliśmy poprawki, które nam się nieodbitcie potrzebne być zdawały.

Rękopism nasz jest w ogólności bardzo niedokładny i zawiera w sobie mnóstwo skrótów, które odgadywać należało. Gdzie niegdzie tylko, niepodobna było odgadnąć skracane wyrazy; sens przecież i związek mało albo nic wcale na tem nieszkodowały.

¹⁾ Umieszczoną jest w dziele pod tytułem: Beiträge zur Kunde Preussens T. VI. Heft 6. Seite 465 - 506. von Dr. Lucas.

Nikt zapewne dziwić się niedokładnościom rękopimu naszego nie będzie, kto zważyć zechce, że tłumacz i epitomator kroniki Wiganda pracę swoją, jak sam wyznaje, w dwudziestu dwóch dniach ukończył. Tłumacz ow tak dobrze czuł, że pospiech ten, którego może winą był najwięcej sam nasz Długosz, wiele uwłaczał jego pracy, że uznał za rzecz potrzebną uniewinnić się w tej mierze na końcu dzieła w tych słowach: „Anno vero 1464. translata est (Chronica) in latinum rude, ut patet legenti et in 22 diebus completa, primo aspectu exemplaris, et imo ne miretur quis, minus bene eam esse translatam et in latino corruptam propter exemplaris imperfectionem et quorundam vocabulorum raritatem, que merito debent translatores excusare.“

Wyznanie to pod względem stylu i sposobu wypowiedzenia się jest niestety aż nadto sprawiedliwym natrafiamy albowiem w naszym kronikarzu wielkie pod temi względami błędy; tu np. zmienia on rodzaj i po wyrazie castrum kładzie zaimek w rodzaju męzkim, tam używa fałszywie przypadku albo czasu. Niemniej i składnia jego często jest mylną i styl bardzo niedbale, napotykamy albowiem wiele wyrazów niemieckich, którym nadał zakończenie łacińskie np. tylekroć powtarzany wyraz reysa i t. p.

W wydaniu tekstu wiernie zostawiliśmy wszelkie usterki kronikarza tak, jakieśmy je w rękopiśmie znaleźli: widoczne tylko omyłki ortograficzne gdzie niegdzie sprostowaliśmy. Z tem wszystkiem jakkolwiek te błędy językowe obrażają ucho, sposób przecież opowiadania autora naszego wierny i prosty styl jego częstokroć Herodota przypominający, mocno nas zajmowały.

Styl ten często jest płynny, jedrny i żywy; w innych znowu miejscach wlecze się jakby od niechcenia i opieszale, tak właśnie jak opowiadana przez niego wyprawa wojenna, którą wiatry lub burze w postępie jej wstrzymały.

W ogólności trudno jest podobno znaleźć gdzieindziej wierniejszy i żywszy obraz owych wypraw rycerzy niemieckich przeciw Litwinom i dzikiego ich sposobu życia w srogich ich apostolskich wyprawach wśród lasów i pustyń jak w kronikarzu naszym, który świadkiem był jeżeli nie uczestnikiem tych bojów. Wojny zaś te mają dla autora na-

szego niepojęty urok, nosi on w duszy swojej to przekonanie, że tu sam Bóg w sprawie zakonu walczy, i że Bóg daje zwycięstwa rycerzom nad tłumami Pogan; dla tego też wszystko, co wielki mistrz zakonu, co komandorowie lub bracia w krajach pogańskich czynią dla utwierdzenia chrześcijaństwa, jakożkolwiek to okrutne jest, i nieludzkie, w jego przekonaniu dziełem jest samego Boga. Obraz tego życia rycerskiego byłby zapewne daleko żywszym jeszcze i dalekoby nas bardziej zajmował, gdybyśmy go mieli przed oczyma w kształcie, w jakim go Wigand z Marburga w kronice swojej rymowanej skreślił. Niechaj więc wydanie to nasze stanie się nową podjętą i bodźcem do poszukiwania pierwotnej téj kroniki bądź to w Krakowie bądź po innych bibliotekach kraju naszego, aby ją jeżeli być może wynaleść, i z pyłu otrząsnąć.

Sądziliśmy być rzeczą potrzebną, przydać do tekstu kronikarza naszego niektóre uwagi. Częste odsyłania czytelnika do *Historii Prus Voigta* uważaliśmy za rzecz potrzebną, raz, aby tembardziej udowodnić jak ważnem historycznem źródłem jest kronika Wiganda, powtóre aby związek szczególnych wypadków historycznych tem pewniej wywieść. Często też niezbędną potrzebą było sprostować usterki chronologiczne. Następstwo wypadków jest częstokroć w naszym kronikarzu powikłane, a nieraz fałszywe, bądź to dla tego, że oryginał jego, to jest kronika rymowana Wiganda z Marburga także miała wady, bądź też, że nasz tłumacz i epitomator powikłał chronologią, wsuwając daty w miejsca, do których nie należały. Musieliśmy więc takie daty sprostować koniecznie, aby dzieło do historycznych poszukiwań usposobnić. Również często błądzi nasz kronikarz w pisowni nazwisk miejsca i osób. Ucho jego nie łatwo przyjmowało obce brzmienia nazwisk litewskich i żmudzkich, oraz nazwisk miast i miasteczek, a przynajmniej niezręcznie się one z pióra jego wylewały, lubo i to być może, że po upływie kilku wieków nazwiska geograficzne w istocie całkiem się w tych krajach zmieniły. Okoliczność ta sprawiła nam niemało trudności, gdyśmy te pomyłki prostować chcieli, zwłaszcza, że mapy Litwy i Żmudzi, do których się w tym celu udawaliśmy, bardzo dotąd są niedokładne. Wszakże trudności takowe po większej części przełamaliśmy i te tylko nazwiska w niepewności zo-

stawiamy, które dziś już wcale nie istnią albo też zupełnie są zmienione. Z tem wszystkiem podchlebiamy sobie, że wydanie to nasze przyczyni się nieco do wyjaśnienia starożytnej jeografii Litwy i Żmudzi.

Nie tak często błądzi nasz autor co do nazwisk osób, mianowicie zaś tych, które do zakonu należały, które mu były znajomsze i które niemieckie jego ucho lepiej chwytac umiało. Przecież i tu musieliśmy prostować uczynione gdzie niegdzie uchybienia.

W tym więc kształcie wychodzi dzisiaj na świat poważny nasz Wigand, tak jak się do naszych dochował czasów. Nie tracimy nadziei, że sam ten autor kiedyś jeszcze w rymowanej swojej kronice na widok wystąpi.



CHRONICA

NOVA PRUTENICA.



KRONIKA

N O W A P R U S K A.



CHRONICA NOVA PRUTENICA

*sed in multis superfluis verbis descisa,
inchoataque anno 1293. et terminata anno 1394.*

Prologus.

Ad instanciam venerabilis domini Johannis Dlugosch, Custodis Wisliciensis etc., qui preter multarum probitatum insignia, quibus claret, eciam communis boni Reipublice atque Regis Polonie profectum silit et anhelat, sequens Cronica s. Nova Prutenica ad modum veteris de vulgari teutonico translata est ¹⁾ in latinum verbis succinctis et incultis per quendam peccatorem predicti doctoris, Amicum et servitorem sincerum.

Anno Domini 1393. tempore Conradi Walroder, magistri generalis invocatione sanctissime Trinitatis, virginis Marie et sancte Elisabeth premissa presens Cronica per quendam ²⁾ in vulgari ³⁾ ritmice confecta est. Qui veniens in Gdancz cum dicto Magistro, quendam reperit librum, originem ordinis et profectum,

1) Chronica nova dicitur h. l. utpote contraria praepositae ei in Mser. chronicae veteri, quae est conversa in latinum sermonem epitome chronicae ex versibus constantis, sacerdotis ordinis, Jeroschini. In extrema hac epitome leguntur haec: Chronica praemissa exordium sumpsit cum ordine hospitaliorum domus Jerusal. seu cruciferorum anno 1190. in obsidione Akyrs, et terminatur citra annos domini 1326. et intitulatur Cronica vetus. Sequens vero Nova appellatur et est etiam de diversis bellis gestis ordinis prefati. Quae inchoata est anno, ut reor. 1293. et terminata a. 1394.

2) Interpres igitur nomen auctoris chronicae versificatae ignorasse videtur, h. l. enim erat occasio eius proferendi.

3) In vulgari, vel vulgariter apud scriptorem nostrum significat i. q. germanice.

KRONIKA NOWA PRUSKA

ale z wielu zbytecznych słów okrzesała,

rozpoczęta r. 1293. a skończona r. 1394.

Wstęp.

Na żądanie wielbnego Jana Długosza, kustosza wiślickiego i t. d. który oprócz zalety z wielu cnót, jakimi jaśnieje, pragnie i dobra ogólnego rzeczypospolitej i króla polskiego i za nim wzdycha, następująca kronika nowa ¹⁾ pruska, na wzór stariej, z gminnego niemieckiego języka, przelożona jest na łaciński, słowami zwięzłymi i prostymi, przez pewnego grzesznika, przyjaciela i szczerego sługę wspomnionego wyżej uczzonego.

Roku Pańskiego 1393. za czasu Konranda Walrodera, wielkiego mistrza za wezwaniem Przenajświętszej Trójcy, Panny Maryi i Świętej Elżbiety przerzeczona ta kronika, przez kogoś ²⁾ w niemieckim języku ³⁾ wierszem jest napisana. (Ow autor) przybywszy do Gdańska z rzeczonym mistrzem, znalazł jakąś książkę

1) Historya ta nazywa się kroniką nową, aby ją rozróżnić od tak nazwanej Chronica vetus którą napisał wierszami kapłan zakonu krzyżackiego Jeroschin.

2) Tłomacz, zdaje się, iż nieznał nazwiska autora téj kroniki, miałby być bowiem tu sposobność wymienienia go.

3) Wyraz vulgaris lingua, lub vulgariter, znaczy u naszego kronikarza język niemiecki.

bella etc. continentem, quomodo videlicet per varia bella ordo obtinuerit terram a paganis, quos si non tanta strenuitate subjungassent, multos perturbassent cristianos. Quare eciam multi cruciferorum et alii principes et nobiles eis succurrentes pro temporali vita eternam mercati sunt. Sed et papa magnas ordini concessit indulgentias in robur fidei et augmentum. Dedit quoque ei crucem auream et Cesar arma Imperii, scilicet Aquilam, quam fert in vexillo suo contra paganos ⁴⁾ et quidquid ab eis obtinerent, ordini subiceretur.

Dictus eciam liber continebat a 100 annis victorias ordinis et paganorum conversionem et crebram eorum aversionem. Tandem tamen in Prussia et in Lyvoniam Fides catholica exaltata est et divine laudes multiplicatae, signanter virginis Marie, quas optat autor a deo perpetuari.

C A P U T I.

De Electione Karoli de Tyr in magistrum, et blasphemia sacramento facta et ejusdem vindicta in campo Papelauken.

Anno domini 1293. Preceptores concorditer elegerunt in Magistrum Prussie Karolum de Tyr ¹⁾ nobilem, qui multa strenuitate contra Paganos et Lithuanos pugnauit. Huius tempore

⁴⁾ Cf. Voigt hist. Boruss. T. II. 154.

¹⁾ Carolus de Bessart, Treviris natus, 1311. magister ordinis. Intelligi vix potest, qui scriptores annalium magistrum hunc a. 1293. creatum esse dixerint.

o pierwszym początku zakonu i jego postępach, zawierając wojnę i tym podobne rzeczy, jakim sposobem przez różne wojny zakon zyskał kraj na poganach, których gdyby z tą dzielnością niebył ujarzmił, byłiby oni wielu chrześcian trapiłi. Dla tego też wielu krzyżowców, oraz inni książęta i szlachta w pomoc im idąc, za życie doczesne wiecznego się dokupili. Ale i papież wiele zakonowi nadał odpustów na wzmocnienie wiary i postęp onęj. Nadał mu także krzyż złoty, a cesarz herb cesarstwa, to jest orła, który zakon nosi na chorągwi⁴⁾ przeciwko poganom, a cobykolwiek na nich zyskał, to zakonowi podległem być miało.

Wspomniona także książka zawierała zwycięstwa zakonu od stu lat, nawracanie pogan i częste ich odstępstwo od wiary. Mimo to jednak w Prusach i Inflantach wiara katolicka wzniosła się i chwała Boża się pomnożyła, mianowicie Panny Maryi, która to cześć, jak autor pragnie, niech od Boga będzie ustaloną na wieki.

R O Z D Z I A Ł I.

O wyborze Karóla z Trewiru na mistrza i zniewadze Sakramentowi uczynionęj i pomście za nią na polu Papelauken.

Roku Pańskiego 1293. dignitarze zgodnie obrali na mistrza pruskiego Karóla z Trewiru¹⁾ szlachcica, który z wielką dzielnością przeciw poganom i Litwinom wojował. Za jego czasów Wy-

⁴⁾ Porównaj Voigta historią Prus T. II. str. 154.

¹⁾ Karól de Belfart z Trewiru, był wielkim mistrzem w r. 1311. Dziwna jest, jak kronikarz nasz mógł go położyć pod rokiem 1293.

Wytaⁿ 2), rex Lithuanorum cum suis et Rutenis venit in Prussiam, per deserta et 80 diebus 3) devastabant terram et rapinam collectam non obtinuerunt, quia in eorum reversione ordinis vexilla contra eos erecta sunt, primum Ragnitarum, commendatoris de Insterborg, witingorum 4), sancti Georgii, vexillum virginis marie et cum aliis vexillis paganos straverunt; rex autem Wytaⁿ evasit et fratres cum letitia revertuntur, captivos ducentes rutenos et paganos, deo laudes decantantes.

Post hec decursis XXVI. annis 5), tempore Imperatori-Hinrici, qui a quodam predicatore fuit intoxicatus, accidit mirandum et enorme. Rex Wytaⁿ venit in Papilouken 6), ubi multi cristianorum ad eum ducuntur, quos hylariter devidens compulit, ut sanctissimum cristi corpus asportarent; quo allato, ait: Omnes vos captivi mei modo debetis mihi adherere et mecum contra fidem pugnare cristianam et ego subveniam vobis in omnibus, et hoc ideo, quia fides mea placita fiet vobis, vestra quoque est quedam delusio, nec curetis deum vestrum, cum sit impotens etc.: quod probare voluit, nam sacramentum ad terram projecit et suis pedibus non fuit veritus conculcare, dicens: Quid est quod adora-

2) Witenus. Hic priscus dux Magni Lithuanie iam mortuus erat aetate Caroli Treviri; iam a. 1291. successor eius Putuverus regnabat in Lithuania, cuius filio etiam nomen erat Witenus. Voigt T. IV. 86. Scriptor hunc intelligit Witenum.

3) In definiendo tempore peccatum est. Scimus quidem, Lithuanos a. 1293. in fines Ragnitarum et Tilsae irrupisse, sed mox etiam revertisse. Voigt T. IV. 93. Scriptor intelligit sine dubio incursionem Witeni a. 1311. verum per 80 dies Lithuani non erant in Prussia. Voigt. T. IV. 278—279.

4) De Witingis cfr. Voigt T. III. 420. IV. 545. atque huius historiam de societate laertarum p. 212.

5) 1311. pro XXVI. annis hoc loco aperto esse oportebat XXVI. diebus, nam priorem inter incursionem Lithuanorum tempore antepaschali 1311. a. atque alteram ineunte Aprili m. interiacent circa 26 dies. cf. Voigt T. IV. 278—279.

6) Woplauken. Voigt Hist. Bor. T. IV. 280. Vicus hic erat prope Rastenburchum.

tan²⁾), król litewski z poddanymi swymi i Rusinami przyszedł do Prus, przez puszcze i przez 80 dni³⁾ kraj pustoszył, ale się przy łupach zebranych nie utrzymał, bo gdy się wracali poganie, chorągwie zakonu ruszyły przeciwko nim. Pierwsza komandora Ragnitanów, komandora z Insterburga, Witingów⁴⁾ świętego Jerzego, chorągiew Panny Maryi, i wspólnie z innemi chorągwiami zniosły pogan; król zaś Witan uszedł i bracia z radością powrócili, prowadząc jeńców, Rusinów i pogan, i Bogu chwałę wyśpiewując.

Potem po 26 latach⁶⁾, za czasu cesarza Henryka, który od pewnego kaznodziei został otruty, zdarzyła się rzecz zadziwiająca i straszna. Król Wytan przybył do Papilouken⁶⁾, gdzie wielu chrześcian do niego przyprowadzono, z których wesolo szydząc, rozkazał, aby Najświętsze ciało Chrystusowe przyniesiono; które gdy przyniesiono, rzekł: Wy wszyscy więźniowie moi powinniście do mnie przystać i zemną przeciwko wierze chrześciańskiej walczyć, a ja dopomogę wam wewszystkiem, a to dlatego, że wiara moja spodoba wam się, wasza zaś jest jako wemsiś złudzeniem; ani dbajcie o Boga waszego, który jest bezwładny i t. p. i chciał to udowodnić, gdyż hostyą rzucił na zie-

2) Czyli Witen; książę ten litewski już nieżył za czasów Karola z Trewiru. Już około roku 1291. siedział na tronie litewskim następca jego Putuwer, którego syn także się Witen nazywał. Voigt T. IV. 86. Kronikarz więc mówi tu o tym drugim Witenie.

3) Jest tu błąd chronologiczny. Wiemy wprawdzie o wkroczeniu Litwinów w r. 1293. do krainy Ragnity i Tyłży, ale to trwało krótko. Voigt T. IV. 95.

Kronikarz chce mówić zapewne o napadzie Witeny w r. 1311., ale i ten nie trwał 80 dni. Czytaj Voigta Tom IV. 278—279.

4) O Wityngach pisze Voigt T. III. str. 420. IV. 545. pisze o nich także w historii towarzystwa jaszczurczego str. 212.

5) Zamiast XXVI. annis należy tu podobno czytać XXVI. diebus, ponieważ między pierwszym napadem Litwinów około postu roku 1311. a między drugim na początku Kwietnia tegoż roku jest właśnie dni 26. Porównaj Voigta T. IV. 277—279.

6) Wopelauken: Voigt pruska historia, Tom IV. 280. Miejsce to leżało blisko Rastenburga.

tis? nunquam panis potest esse deus, quare intuemini potentiam meam et convertatis vos an paganismum.⁷⁾ Verum cristiani⁸⁾ audita tanta blasphemia et suorum afflictione et martirio, divina ordinatione collecto exercitu forti pergunt die et nocte cum ordine vexillorum pretactorum et cum ymagine virginis de Holland⁹⁾ et ordinatis aciebus in fervore belli, mane paganorum exercitum circumdederunt, quem ex omni parte invadunt, occidunt et capiunt. Rex eciam Wytan mala suscepit¹⁰⁾, vix fugiens interfectus esset et capite truncatus manu cuiusdam fortis crucifigari¹¹⁾ in vindictam mali, quod pridie perpetravit; unde in campo Papelaufen sic afflicti et captivi cristiani soluti sunt, et in vindictam blasphemie sacramento facte pagani interfecti sunt et crudeliter proprio in sanguine inebriati. Quo peracto¹²⁾ leti revertuntur in Prussiam, deum glorificantes, a quo victoriam obtinuerunt et multos captivos secum duxerunt.

C A P U T II.

De Treugis factis.

Post breve intervallum¹⁾ facte sunt treuge, et rex ait preceptoribus: unus e vobis, cuius caput ferreum fuit, molestavit me, quem libens adhuc viderem. Magister quoque destina-

7) Cf. hac de re alios fontes apud Voigt. T. IV. 280.

8) Id est Magnus commendator Henricus de Plotzke et ejus copiae.

9) Id est castellum ordinis Borussico-Holland.

10) Gravi vulnere in capite affectus. Voigt T. IV. 282.

11) Alii auctores non dicunt, Vitanum fuisse occisum. Verum, ut ex sequentibus adparet, nec noster scriptor hoc intelligi voluit.

12) Id est post impetum in terram hostium factum. Cf. Voigt T. IV. 284.

1) Ut videtur a 1312. Voigt T. IV. 298. adnotat. 4.

mię i ośmielił się nogami ją zdeptać, mówiąc: cóż wy to czcicie? nigdy chleb Bogiem być nie może ⁷⁾, dlatego zapatrujcie się na moje potęgę i nawróćcie się do bałwochwalstwa. Ale chrześcianie ⁸⁾ słysząc takie bluźnierstwo i znając niedolę swoich i męczeństwo ich, za rozporządzeniem Boskiem zebrawszy dzielne wojsko, idą dniami i nocą z wszystkimi przerzeczonymi chorągwami i z obrazem Najświętszej Panny z Hollanda. ⁹⁾ Uszykowawszy wojsko do boju w zapale wojennym, zrana wojsko pogan otoczyli, na które zewsząd nacierają, zabijają i w niewolę biorą. Królowi Witanowi źle się powiodło ¹⁰⁾; ledwo co zaczął uciekać, aliści zabity został i głowę mu uciął jakiś odważny Krzyżak ¹¹⁾ na karę złości, której się w wilią był dopuścił; a tak na polu Papelauken chrześcianie trapieni i uwięzieni odzyskali wolność, a na zemstę bluźnierstwa hostyi poganie życie postradali i okrutnie w własnej krwi się upoili. Spełniwszy to bracia, weseli ¹²⁾ powrócili do Prus, chwając Pana Boga, od którego zwycięztwo byli otrzymali i wiele jeńców z sobą prowadzili.

ROZDZIAŁ II.

O Rozejmach zawartych.

Po krótkim przeciągu czasu ¹⁾ zawarto rozejmy, a król litewski rzekł do dygnitarzy: „jeden z was, który żelazną miał głowę (przyłbicę), dokuczył mi, radbym go jeszcze widział. Mistrz

7) Czytaj Voigta T. IV. str. 280.

8) To jest komandor Henryk de Plotzke i jego hufec.

9) Pruski Holland zamek zakonu.

10) Został albowiem ciężko w głowę raniony. Voigt T. IV. str. 282.

11) Podług innych źródeł niebył Witen zabitym, co wyrozumić można z dalszej osnowy kroniki naszój.

12) Ale dopiero po ukończeniu wyprawy w kraju nieprzyjacielskim. Voigta T. IV. str. 284.

1) Jak się zdaje w roku 1312. Voigt T. IV. str. 298. not 4.

vit ei eum, Tusemer dictum²⁾, cui rex: tuo acuto gladio me quasi interfecisses, et ait: sic factum fuisset, si mei expectassetis.

Dictus eciam Magister fuit justitie propugnator et omnis mali extirpator, propterea ordo apud eum crevit multum. Nichilominus a fratribus suspectus habebatur³⁾, et consilia querunt, quomodo deponeretur, visumque est eis, quomodo male regeret, unde Capitulum congregant⁴⁾, in quo lecta fuit cedula⁵⁾ et jubebant eum officio renunciare, sigillum reddere et annulum aureum⁶⁾ sine contradictione, quod sponte fecit. Quidam tamen preceptores optabant, ut maneret in sua dignitate; quos prudenter deprecabatur, ut eum mittant in Tyr⁷⁾, quo cum veniret, esset quietus et sic posset vivere de relictis patris et matris sue et preceptores gavisii sunt; unde humiliter licentia sumpta, re-tento vero sigillo cum eo venit in Theutonium. Quod cum devenisset in noticiam preceptorum, qui premissi erant in relectionem Magistri, eum ibidem videntes et sigillum, dicunt: domine! Nos libenter parebimus tibi. Sed affectus eius inclinatus fuit ad natale eius solum.⁸⁾ Quo preceptores venientes cum eo, cognoverunt honorem magistri, qui eidem ibidem propter suam probitatem a principibus et ceteris exhibebatur et reverentiam, eo quod in sua dignitate se honorifice habuerat. Post hec dictus Karolus convocato Capitulo⁹⁾ nulla tamen invidia, quam contra eum habebant, suos accusabat, qui in sua prudentia decepti erant. Post hec

2) Intelligendusne sit h. l. posterior magister ordinis Henricus Dusemerus Arffbergius, scriptor in dubio relinquit.

3) Cfr. Voigt T. IV. 319. 320.

4) 1317. Voigt T. IV. 320.

5) Voigt T. IV. 320 adnotat. 5.

6) Quid hoc significet, docet Voigt. T. II. 153.

7) Augusta Trevirorum. Voigt T. IV. 321.

8) Cfr. Voigt T. IV. 321, adnotat. 2.

9) i. e. a. 1318. cf. Voigt T. IV. 331.

pokazał go królowi, a nazywał się Tusemer²⁾, któremu król powiedział: twoim ostrym mieczem ledwoś mnie nie zabił, a on rzekł: takby się było stało, gdybyś mi był dostał.

Rzeczony mistrz był sprawiedliwości obrońcą, a tępicielem wszelkiego złego, dla tego zakon pod nim wzniósł się bardzo. Mimo tego mistrz podejrzanym stał się³⁾ braciom, i rady zasięgają, jakby go z urzędu złożyć, i zdawało im się, jakoby źle panował. Z tego powodu zebrała się Kapituła⁴⁾, na której przeczytano pisma urzędowe⁵⁾ i kazali mu urząd złożyć, oddać pieczęć i pierścień złoty⁶⁾ bez oporu, co dobrowolnie uczynił. Niektórzy jednak dygnitarze pragnęli, aby pozostał przy swoim dostojęństwie, którym się roztropnie wypraszał, żądając, aby go odesłali do Tyru⁷⁾, gdzie przyjechawszy, chciał być spokojny i żyć z puścizny po ojcu i matce i byli temu radzi dygnitarze; pokornie więc pozwolenie uzyskał, ale zatrzymał prawdziwą pieczęć i przybył z nią do Niemiec. Co gdy doszło do wiadomości dygnitarzy, którzy na-przód wysłani byli na nowy wybór mistrza, i gdy go tam widzieli a oraz i pieczęć, rzekli: Panie! my chętnie tobie posłusznymi będziemy, ale serce jego skłoniło się ku rodzinnej ziemi⁸⁾; wtenczas dygnitarze co z nim przybyli, poznali ile książęta i wszyscy inni czcili mistrza dla jego rzetelności i ile go szanowali dlatego, że na swoim dostojęństwie zaszczytnie się był sprawował. Potem wspomniany Karól zwoławszy kapitułę⁹⁾ bez żadnej zawiści ku tym, którzy mu przeciwnymi byli, obwiniał tych stronników swo-

2) Czy tu jest mowa o późniejszym wielkim mistrzu Henryku, tego nie wyjaśnia kronikarz.

3) Czytaj Voigta T. IV. str. 319 — 320.

4) W roku 1317. Voigt Tom IV. 320.

5) Voigt T. IV. str. 320. not. 5.

6) Co to znaczy, tłumaczy Voigt T. II. str. 153.

7) Do Trewiru Voigt T. IV. str. 321.

8) Voigt Tom IV. Strona 321. Uwaga 2.

9) To jest w roku 1313. Voigt Tom IV. str. 331.

adiit papam,¹⁰⁾ a quo honorifice et amicabilem susceptus est, tractans cum eo secreta cordis sui, qui eum confirmavit, nichilominus tamen ordinem in hoc forefacto expurgavit. Ordo tamen eo tempore undique susceptus habebatur.

Eodem tempore Poloni insidiabantur ordini,¹¹⁾ quocumque modo poterant, figmentis excommunicantes ordinem. Comperta vero veritate et injusta ordinis accusatione absoluti sunt ab huiusmodi injusta impetitione, unde deo graciantur, quod per prudentiam Karoli ordo fuerit justificatus.¹²⁾

Ordinatione Archiepiscopi Rigensis¹³⁾ tempore Johannis pape, cuius adhesionem Cardinalium et totius curie disposuerat, quod ordo multipliciter vexabatur, in accusationibus depositis coram papa de parzialità ordinis etc.¹⁴⁾ Que gravamina statim per prudentiam Magistri Karoli sunt amota et ad gratiam totius curie ordo est restitutus, unde post hec cito ad pristinam Magistrum sui dignitatem honorifice reductus. Nec suos adversarios, qui ei pridem graves fuerunt, a dignitatibus delrusit, ymo destitutos ad dignitates pristinas et majores erexit sua prudenti ordinatione. Et obiit in Tyre¹⁵⁾; unde preceptores pro electione magistrum in Prussiam breviter convenerunt.

10) 1323. Voigt T. IV. 373.

11) Cfr. Voigt. T. IV. 347. seqq. Sermo hic maxime de Episcopis polonicis.

12) Voigt. T. IV. 376—377.

13) Archiepiscopus Fridericus Rigensis.

14) Cfr. Voigt T. IV. 372—373.

15) 1324. Voigt T. IV. 379.

ich, na których się był zawiódł. Potem odjechał do papieża¹⁰⁾ od którego zaszczytnie i przyjacielsko przyjęty został, wynurzając mu się z tajemnicami serca swego, który go potwierdził. Niemniej przecież (mistrz) uniewinnił zakon, który w owym czasie zewsząd był podejrzany.

W tymże czasie Polacy¹¹⁾ zdradę przeciw zakonowi, jak tylko mogli knowali, i na fałszach się zasadzając kłutwę na zakon rzucali. Lecz gdy się prawda okazała i niesłuszne zakonu oskarżenie, uwolnieni zostali od niesłusznej tego rodzaju napaści, za co bracia Bogu dzięki składają, że zakon za przezornością Karóla¹²⁾ usprawiedliwiony został.

Za rozporządzeniem arcybiskupa ryńskiego¹³⁾ za czasu Jana papieża, gdy się arcybiskup do jego strony przywiązał, skłonił on kardynałów i cały dwór, że zakonowi częstokrotnie dokuczano, w oskarżeniach do papieża zanoszonych o samolubstwo zakonu¹⁴⁾ Które to oskarżenia przez roztropność Karóla zaraz są odsunięte i zakon do łaski całego dworu powrócił, dla czego potem prędko do pierwotnej godności mistrzostwa Karól zaszczytnie przywrócony został. Wtenczas przeciwników swoich, którzy mu dawniej byli dokuczali, z dostojęństw nie oddalił, owszem roztropnem jego rozporządzeniem ci, co je byli postradali, powrócili do dawniejszych godności a nawet do większych. Umarł on w Trewirze¹⁵⁾ skąd dygnitarze na nowy wybór mistrza do Prus spiesźnie zjechali

10) R. 1323. Voigt Tom. IV. str. 373.

11) Voigt Tom IV. str. 347. Tu jest szczegółniej mowa o polskich biskupach.

12) Voigt Tom IV. str. 373—377.

13) Arcybiskup Ryński Fryderyk.

14) Voigt Tom IV. str. 372—373.

15) Roku 1324. Voigt T. IV. str. 379.

C A P U T III.

De factis Magistri Wernheri et Regis Lokut et aliis.

Unde conventionē facta in Marienburg, concorditer eligerunt Wernerum de Orsla. Hic principatum tenuit in Marienburg et omnia ordinis supposita ei paruerunt. Anno Domini 1328., quo tempore occidit papa Johannes ¹⁾ et Nicolaus electus est papa.²⁾ Et Rigenses in prejudicium cristianitatis vocaverant paganos multos in districtum Karkus, quos tamen preceptores expulerunt.

Post hec rex Polonorum³⁾ contraxit amicitiam cum rege Wytan,⁴⁾ liberos suos copulantes in finem, ut pacifice simul regna sua gubernarent.

Deinde Rex Polonie cum conjuge sua postulavit terram Pomeranie, atque in Cuyaviam copiam hominum misit,⁵⁾ similiter ad papam, sed ordo huiusmodi mutavit (iuvavit)⁶⁾ et se ubique defendit.⁷⁾ Similiter in Prussia opponit se Regi. Hoc tempore dux Masovie Nanczke⁸⁾ cum potentia sua fratribus adhesit, eo quod Poloni cum exercitu terram eius devastaverant. In cujus

1) 1328. munus fuit ei abrogatum; mortuus demum 1334.

2) Nicolaus V. anti-papa.

3) Wladislaus Loktek.

4) Gedeminus. Voigt T. IV. 401. Magnus dux Witenes iam 1315. a. occisus erat eique Gedeminus rex successerat. Cfr. Voigt. T. IV. 314.

5) Cfr. Voigt. T. IV. 406. adnot. 3.

6) Lectio est suspecta; haec altera magis fortasse probanda.

7) Voigt T. IV. 406 — 407.

8) Wenceslaus (1326.).

ROZDZIAŁ III.

O czynach mistrza Wernera i króla Łokut (Łokietka) i innych.

Potem za uchwałą w Malborgu uczynioną obrali zgodnie Wernera de Orsla. Ten rządy sprawował w Malborgu i wszystkie władze zakonu jemu posłusznymi były. Działo się to roku pańskiego 1328. w którym to czasie Papież Jan¹⁾ zabity został, a papież Mikołaj obrany jest papieżem²⁾, a mieszkańcy Ryg na uszczerbek chrześcijaństwa wezwali wielu pogan do powiatu Karus, których jednak dygnitarze wypędzili.

Potem król Polski³⁾ zawarł przyjaźń z królem Wytanem⁴⁾ i dzieci swoje pożenili między sobą, w celu aby spokojnie królestwami swemi rządzili.

Potem król Polski wraz z żoną swoją zapragnął ziemi pomorskiej i do Kujaw tłum ludzi wysłał⁵⁾, podobnie i do papieża posłów, ale zakon poradził sobie⁶⁾ i wszędzie się obronił.⁷⁾ Podobnie i w Prusiech oparł się zakon królowi. Tegoż czasu książkę mazowiecki Nanczke⁸⁾ z potęgą swoją do braci się przyłączył, dla tego że Polacy z wojskiem kraj jego splądrowali. Mszcząc

1) Roku 1328. złożony z godności umarł dopiero r. 1334.

2) Mikołaj V. jako anti-papież.

3) Władysław Łokietek.

4) Gedymin. Voigt T. IV. str. 401. W. książę Witen był już w r. 1315. zabitym, a Gedymin z tytułem królewskim po nim nastąpił. Voigt T. IV. str. 314.

5) Voigt T. IV. 406. uwaga 3.

6) Tutaj text wątpliwym nam się być zdaje.

7) Voigt T. IV. str. 496 — 407.

8) Czyli Waclaw.

vindictam fratres pertrasierunt Wislam, ubi ducem⁹⁾ noverunt et terram teutonorum¹⁰⁾ igne destruxerunt.

Anno sequenti Rex Bohemiae¹¹⁾ proposuit intrare terram Prussie, unde dux Lutzelburgensis¹²⁾ cum 300 armigeris et aliis Christi fidelibus in protectionem fidei etc. venit, volens intrare Lituaniam¹³⁾ Sed eo tempore dissencio erat inter ordinem et terram Cracoviensem. Quare Rex Johannes ex prudentia sua ibidem pacem statuerat, quam putabant perpetue duraturam¹⁴⁾ Quod ideo factum fuit, quum simul cum 10000 Lituaniam invadere proponebant et eorum maliciam cum potencia infringere, ubi obsidebant Castrum Medwaglen:¹⁵⁾ quo obtento, magnam multitudinem ibidem invenerunt, quam magister omnino perdere voluit, sed (et) Rex Johannes precibus suis salvavit vitam eorum et per baptismum incorporantur fidei catholice in die virginis purificationis; Et dederunt Magistro obsides in robur fidei, quod placuit valde Regi.¹⁶⁾ Sed hyeme terminata ceperunt nauseam habere de baptismo et anhelare ad paganismum. Unde magister iudicavit hoc esse verecundum, quod ex pace firmata experiri posset. Sed cum Rege Johanne expertus est, ex conditione paganica pacem violari.¹⁷⁾ Et ideo erectis vexillis potenti manu transeunt contra Regem Lokut¹⁸⁾, qui pacem violaverat; unde simul adjunctis multis electis viris vastant Doberinensem ter-

9) Foederatum ducem Masoviae.

10) Verbum hoc in exemplari ipso linea rubra est subnotatum. Oportebat esse: Polonorum. Cfr. Voigt T. IV. 420.

11) Joannes Bohemiae v. Voigt T. IV. 426.

12) Carolus, Marchio Moraviae.

13) 1328. Voigt T. IV. 427.

14) Sermo est tantum modo de induciis. Voigt T. IV. 428. adnotat. 4.

15) Medewangeln in finibus Medenikensibus. Voigt T. IV. 429. adnotat. 3

16) Cfr. Voigt T. IV. 430.

17) Sermo est de pace a rege Polonorum rupta. Cfr. Voigt T. IV. 431

18) Ita vulgo scriptor regem Polonorum appellat.

się za niego bracia przebyli Wisłę tam, gdzie wiedzieli o pobycie księżęcia⁹⁾ i kraj niemiecki¹⁰⁾ ogniem zniszczyli.

Roku następującego król czeski¹¹⁾ podał myśl, aby wnieść do Prus, z kąd książę Lutzelburgski¹²⁾ z trzemasty zbrojnymi mężczyznami i innymi Chrystusa wiernymi na obronę wiary przybył, chcąc wkroczyć do Litwy¹³⁾. Ale wtenczas zakon nieporozumienie miał z krajem krakowskim. Z tego powodu król Jan z przeczności swojej skojarzył między nimi pokój, o którym rozumiano, że wiecznie trwałym będzie¹⁴⁾. Co dla tego się stało, że zamiarem w ówczas było z 10,000 ludzi na Litwę napaść i złość Litwinów wraz z potęgą ich ukrocić; oblegli więc (bracia) w tym kraju zamek Medwagen¹⁵⁾, który zdobywszy, wielkie tam mnóstwo ludzi znaleźli, a mistrz koniecznie ich chciał w pień wyciąć, ale król Jan prozbami swojemi życie ich ocalił, a oni przez chrzest uczestnikami zostali wiary katolickiej w dzień oczyszczenia Najświętszej Panny. I dali mistrzowi zakładników jako rękojmią (przyjętej) wiary, co się bardzo królowi podobało¹⁶⁾, ale gdy zima się skończyła, zaczęli mieć obrzydzenie do chrztu i wzdychać do pogaństwa. Sądził zaś mistrz, że się tego lękać należało, bo z zawartego pokoju mógł być doświadczyć i z królem Janem doświadczył, że z powodu pogaństwa pokój gwałcono¹⁷⁾ i dlatego ruszywszy Chorągwie z potężnem wojskiem idą na króla¹⁸⁾, który

9) Mazowieckiego, sprzymierzeńca swego.

10) To słowo w oryginale jest czerwono podkreślone. Trzeba czytać Polonorum. Voigt Tom IV. str. 420

11) Jan król czeski. Voigt T. IV. str. 426.

12) Margrabia Morawski Karól.

13) R. 1328. Voigt T. IV. 427.

14) To przecież było tylko zawieszenie broni.

15) Medwaglen w krainie Miednickiej. Voigt. Tom IV. strona 429.

16) Voigt Tom IV. strona 440.

17) Tu jest mowa o zerwaniu pokoju przez króla polskiego. Czytaj Voigta Tom IV. str. 431.

18) Tak zwyczajnie nazywa kronikarz króla polskiego Łokietka.

ram, nulli parcentes, similiter in Masovia hinc inde igne etc. terram demoliendo et perturbati sunt et vindicta facta est fidei violatae per magistrum et suos adherentes¹⁹⁾. Oppidum Plotczk obsident; Machinas erigunt, quibus iacendo in opidum cives perturbant, moenia murorum deficientes.

Tandem Rex Johannes compulit ducem Walden²⁰⁾, quod ab eo suscepit omagium et subjecit se perpetuo.

Magister Wernherus etiam voluit voluntatem suam habere cum fratribus. Rediens in Prussiam convocat preceptores in proxima estate²¹⁾, sumpta copia contra fratres in Livonia hostiliter se exhibuit, et Castrum²²⁾ ei dederunt. Eo tempore multi pagani maiores de Medwalgen²³⁾ tractant cum magistro, quod si eos a furore et potencia regis securare posset, omnes vellent ei obedire quia aliter non possent salvari; et abierunt pagani et revertuntur in pristinum errorem, sicut canis rediens ad vomitum.

Eodem anno²⁴⁾ post pascha frater Otto de Luterberg²⁵⁾ mira gessit in Culmensi terra, cum prutenis obsedit Mosborg²⁶⁾ et cum machinis et sagittis graviter invasit, et subjectionem postulavit.

19) Reliqua cfr. apud Voigt T. IV. 432.

20) Wenceslaus. Voigt T. IV. 432. adnot. 2. Jam h.l. adparet, scripturam rectam nominum a scriptore nostro negligi.

21) Conventus hic ordinis habitus a. 1329. Voigt T. IV. 446.

22) I. e. arx Rigensis.

23) Quem vicum supra commemoravimus, Medwaglen.

24) 1329. Voigt T. IV. 439.

25) Tum commendator regionis Culmensis.

26) Mosberg.

pokój gwałcił, i tak złączywszy się z licznym wyborem zbrojnego ludu razem pustoszą ziemię dobrzyńską nikomu nieprzebaczając, podobnie (się stało) i w Mazowszu, gdzie ogniem i tym podobnym sposobem kraj niszczą i (mieszkańców) trapią; i pomścił się mistrz i jego stronnicy zgwałconego przymierza¹⁹⁾. Oblegli potem miasto Płock, maszyny wznoszą, z których pociski w miasto rzucając, mieszkańców trapią, warownie murów burzą.

Tymczasem król Jan przymusił księcia Walden²⁰⁾, że mu przysięgę wierności złożył i na zawsze mu się poddał.

Mistrz Wernher chciał także z bracią przy swojej się utrzymać woli. Powracając do Prus zwołał na przyszłe lato dygnitarzy²¹⁾. Wziąwszy wojsko przeciw braciom w Inflantach, po nieprzyjacielsku im się stawil i oddali mu zamek²²⁾. Tegoż czasu wielu znakomitych pogan z Medwalgen²³⁾ układają się z mistrzem (w ten sposób), że gdyby od gniewu i władzy króla (ich) ubezpieczyć potrafił, oniby wszyscy w posłuszeństwo mu się oddali, bo inaczej niemogliby być bezpiecznymi. I odeszli poganie i powracają do pierwotnego błędu, jak pies powracający do rzygania.

Tegoż roku²⁴⁾ po Wielkiejnocy brat Otto z Luterberga²⁵⁾ dziwnych rzeczy w ziemi chełmińskiej z Prusakami dokazał. Obległ (on Mosborg²⁶⁾) machinami i strzałami mocno szturmował i

19) Czytaj Voigta. Tom IV. str. 432.

20) Wacława. Voigt Tom IV. strona 432. Uwaga 2. Z tego przekręcenia nazwisk przekona się czytelnik, że na prawdziwości nazwisk w dziele naszego kronikarza spuszczać się nie można.

21) Kapituła zakonu odbyła się w Jesieni roku 1329, Voigt Tom IV. strona 446.

22) To jest zamek w Rydze.

23) Już się o tem miejscu wyżej mówiło.

24) 1329. Voigt Tom IV. 439.

25) Był natenczas komandorem chełmińskim.

26) Mosberg.

Qui superbe responderunt, putantes se bene custoditos, minas eius non curantes. Tandem frater Otto cum prutenis hostili aggressu castrum vicit, 80 de maioribus interfectis; Castrum quoque Wischegrot²⁷⁾ obtinuerunt fratres et totum destruxerunt, et nullus evasit, ubi 200 viri fuerunt occisi sine mora et personarum, acceptione in die sancti Jacobi²⁸⁾.

Post hec fratres in die sancti Alexii Castrum Nakel²⁹⁾ cum impetu obtentum, igne consumunt cum incolis, preter Capitaneum Hinricum, qui se dedit captivum. Similiter Carteus domus Episcopi que post 8 dierum impugnationem in die Petri et Pauli hostiliter obtenta est³⁰⁾.

Rumor oritur, quomodo Lithvani vellent impugnare Castrum Bartenstein, unde in festo Exaltacionis Crucis factum est capitulum in Marienburg³¹⁾ et preceptores amaricati propter paganorum adventum et proponunt eis obviare. Sed mutaverunt propositum, eo quod Rex Lokut cum Ungaris et Polonis 1500 et pluribus, Sic et Capitaneus Henricus³²⁾ cum rege contrariatur fratribus et multi Ungarorum, qui cum eo venerant in terram Culmensem ultra flumen Ossam XIV. diebus vastantes signanter villam Gordyn.

Rex vero Bohemie Johannes et Wilhelmus princeps Ungarorum³³⁾ pacem et unionem ordinaverunt, et omnis controversia est

27) Castrum Wissegrod ad Vistulam, quo loco Bzura amnis in flumen hoc se exonerat.

28) Cfr. Voigt T. IV. 440. adnot. 1.

29) Ad fluvium Noteć.

30) Cfr. Voigt T. 441. Nominis arcis » Carteus « scriptura probanda esse videtur.

31) Voigt T. 446. seqq. Est hic ille clarissimus in rebus Borussiae conventus generalis, in quo edita sunt, quae dicuntur, statuta Wernerii de Orseln.

32) Quem supra diximus, capitaneus Nakelensis.

33) Secundum Dlugoszium, p. 1000. Austriae dux; cfr. Voigt T. IV. 461. adnot. 1.

chciał, aby się poddali. Oni hardo odpowiedzieli, mniemając się bezpiecznymi, i pogrozki jego mniej sobie ważąc. Jednak brat Otto z Prusakami szturmem zdobył zamek, i 80 ludzi z pomiędzy znaczniejszych zabil. Zamek także Wyszogród²⁷⁾ bracia odebrali, i cały zburzyli i nikt nie uszedł; gdzie 200 mężów natychmiast zabito, bez wylączenia osób w dzień Św. Jakóba²⁸⁾.

Potem bracia w dzień Świętego Alexego zamek nakiel-ski²⁹⁾ szturmem zdobyli i spalili, wraz z mieszkańcami zwyżłączeniem starosty Henryka, który się poddał w niewolą. Toż się stało z zamkiem biskupim Karteus, który po ośmiodziennem oblężeniu w dzień Świętego Piotra i Pawła³⁰⁾ zdobyty został.

Pogłoska się rozeszła, że Litwini chcieli zdobyć zamek Bartenstein. W święto więc podwyższenia Krzyża Ś. zebrała się kapituła w Malburgu³¹⁾ i dygnitarze rozjątrzeni z przybycia pogan podali myśl, aby wyjść na przeciwko nich, ale zmienili zamysł dla tego, że król Lokut z Węgrami i w 1500 Polaków i z innymi, równie jak starosta Henryk³²⁾ wraz z królem sprzeciwiali się braciom i wielu Węgrów, którzy z królem przyszli do ziemi chełmińskiej za rzekę Osę, ci wszyscy przez 14 dni pustoszyli kraj, mianowicie wieś Gordyn.

Król zaś czeski i Wilhelm³³⁾ książę węgierski pokój i zgodę skojarzyli i wszelka niejedność jest uśmierzona, a bracia w za-

27) Wyszogród nad Wisłą, gdzie rzeka Bzura do Wisły wpada.

28) Voigt T. IV. str. 440. uwaga I.

29) Nad rzeką Notecią.

30) Voigt Tom IV. str. 441. Nazwisko Karteus здаје się być mylne.

31) Voigt Tom IV. str. 446.

32) Wyżej wspomniany dowódzca Nakła.

33) Podług Długosza na stronie 1000 był to książę austriacki. Czytaj Yoigta Tom IV. stronę 461. uwagę 1.

sopita et in robur fidei fratres Brawenburg et Wyssegrat Polonis presentarunt cum attinenciis iuxta dictamen Polonorum³⁴⁾.

Anno 1331.³⁵⁾ sequenti anno in die nativitatis Marie virginis Rex Lokut polonie concepit malum propositum vindicte cum auxilio Gedemyn, regis³⁶⁾ Lithwanorum, qui sibi condixerant, se pretacta die paratos esse. Tandem Rex Gedemyn in potenti manu intrat cum paganis terram Osterrodensem et igne vastat eam, ubi frater Detmarus, magister piscatorum³⁷⁾, cum IX est interfectus. Processeruntque pagani contra Lobow opidum³⁸⁾, ubi cives erant inavisati, pedestres impugnant opidum, circum comburunt; sed dominus preservavit cives et civitas mansit intacta.

Advocatus Episcopi frater Joh. de Dijr³⁹⁾, audita de dicta obsidione et terre Loboviensis vastacione, in vindictam sumptis secum XL viris, invasit paganos, qui jussu regis sic impugnabant opidum etc. et ex eis plures crudeliter interfecit, et tot equos accepit, quo trix poterant eos deportare; unde pagani putabant magnam copiam supervenisse, demiserunt impugnationem et abierunt.

Crastina die de predictis paganis cum Rege Gedemyno intrant terram Kurnig⁴⁰⁾, quam hinc inde subverterunt et comburunt. Eodem tempore idem rex transit flumen Drybantz in terram Michelaw, ubi similiter obprobrio cristianos perturbavit usque prope Strosburg ad medium miliare.

34) Diligentius haec describit Yoigt T. IV. 461 — 463.

35) 1330. Yoigt T. IV. 461. De temporum ratione, quae se facta sequentia excipiunt, cfr. T. IV. 467, adnot. 1. Difficile est, notationes temporum, quae sunt apud hos annalium scriptores, in concordiam redigere.

36) Gediminus etiam in actis publicis nomen Regis Lithuanorum sibi vindicabat.

37) Erat magistratus ordinis.

38) Loebau.

39) Joannes Trevir, villicus Episcopi Culmensis. Yoigt T. IV. 462.

40) Kauernic ad Drewenz fluvium.

kład wiary swojej Brawenberg i Wyszogród z przyległościami oddali Polakom podług wskazania Polaków³⁴⁾.

Roku następnego³⁵⁾ w dzień Narodzenia Najświętszej Panny król polski Lokut powziął złośliwy zemsty zamiar za pomocą Gedymina króla litewskiego³⁶⁾. Zmówili się oni, że na dzień wyznaczony gotowi będą. Tymczasem król Gedymin, ze słabem wojskiem wchodzi z poganami do ziemi ostrerodzkiej i ogniem ją pustoszy, gdzie brat Ditmar, mistrz rybołostwa³⁷⁾ z dziewięciu innymi zabity został. Postąpili potem poganie przeciw miasteczku Lobow³⁸⁾, gdzie mieszkańcy nie mieli się na baczności. Piechota uderza na miasteczko, pali do kola, ale Pan Bóg ocalił mieszkańców i miasto zostało nienaruszone.

Woit biskupa, brat Jan z Trewiru³⁹⁾, usłyszawszy o tem oblężeniu i spustoszeniu ziemi lobowskiej, chcąc się pomścić, wziął z sobą czterdziestu ludzi, napadł na pogan, którzy z rozkazu króla tym sposobem miasta dobywali i kilku z nich okrutnie zamordował, i tyle koni zabrał, że je ledwo mogli uprowadzić, ztąd poganie wnosząc, że wielkie nadciągnęło wojsko, poprzestali oblężenia i odeszli.

W wilią dnia tego poganie z królem Gedyminem wkraczają do ziemi Kurnik⁴⁰⁾, którą zniszczyli i spalili. W tymże czasie tenże król przebył rzekę Drwęcę w ziemi Michałowskiej, gdzie tymże sposobem haniebnie Chryścian trapił, aż o pół mili od Brodnicy.

34) Czytaj o tej wyprawie Voigta Tom IV, strona 461 — 463.

35) A raczej roku 1330. Voigt Tom IV. strona 461. wszyscy kronikarze na to się zgadzają.

36) Gedymin używał także w dyplomatach swoich tytułu: Regis Lithuanorum.

37) Fischmeister był to urząd zakonu.

38) Lobau.

39) Jan z Trewiru wojt biskupa chełmińskiego. Voigt Tom IV. strona 462.

40) Kauernik nad rzeką Drwęcą.

Quo cognito⁴¹⁾ Magister Wernerus venit de Livonia cum fratre Wuluram de Nellenborg⁴²⁾, Magistro in Teutonia, animoso viro, cum multis electis viris in Strosburg, ubi etiam frater Eberhardus de Bruma⁴³⁾, magister Lyconiensis visi sunt; hii 3. magistri cum suis preceptoribus in Prussia in festo Exaltacionis sancte crucis⁴⁴⁾ capitulum celebrantes. Qui ut cognoverunt paganos in tanta multitudine terram vastantes igne etc., Magister Wernherus cum aliis convenit, quod cum Polonis belligeraret, transiit cum suis cum magna fatiga flumen Dribantz, prope stationem Lithuanorum, ubi magister presumpsit bellare, similiter et Poloni. Sed tamen abierunt cum omnibus viris etc. Quos magister insequitur in terram Dobrinensem, ubi reperit Regem cum gravi exercitu. Similiter Wilhelmus Comes de Ungaria ibidem fuit, ubi rex Ungarie quadam peste suppressus nequivit interesse etc.⁴⁵⁾. Tres Reges erant hostes ordinis, Lokut rex Polonie, Gedemyn Lithwanie paganus et Rex Ungarie.

Eodem tempore fratres Castrum Dobryn cum terra possidebant⁴⁶⁾. Quod castrum hostiliter circumdatum cum machinis impugnatur. Sed et fratres fortiter se defendebant, quod etiam isti reges castrum linquentes cum omni exercitu abierunt.

Post hec rex Lokut Polonie regem Gedemynum petiit, ut cum eo in Prussiam transiret. Qui respondit: ego una vice condixi tecum, ut in die nativitatis Marie ibidem constitueremur, et

41) Vocabulum in Mscr. obscurius scriptum; sed scriptura certa.

42) Wolframius de Noellenburg.

43) Eberhardus de Monheim cf. Index Corporis histor. diplomat. Livoniae T. I, 351. Nesعيمus, cur apud scriptorem annalium nomen sit Eberhardus de Bruma. Est hoc sine dubio erratum interpretis latini.

44) Igitur d. 14. Septembris anno 1330.

45) Voigt T. IV. 463.

46) De terra Dobrinensi ab ordine occupata, cfr. Voigt T. IV. 459.

O czem dowiedziawszy się⁴¹⁾ mistrz Werner przybył z Inflant z bratem Wulurem de Nellenberg⁴²⁾ mistrzem w Niemczech, mężem dzielnym, i z wielu dostojnymi mężami do Brodnicy, gdzie także brata Eberharda de Bruma⁴³⁾ mistrza Inflandzkiego widział. Trzej ci mistrzowie z dygnitarzami swemi w Prusiech w święto podwyższenia krzyża świętego⁴⁴⁾ odbyli kapitułę. A gdy się dowiedzieli, że poganie w takiej liczbie kraj ogniem niszczyli, mistrz Werner z innymi na to się zgodził, aby z Polakami wojnę toczyć. Przebył więc z wielkim znojem rzekę Drwęcę blisko stanowiska Litwinów, gdzie mistrz wnosił, że bitwa zajdzie. Toż samo i Polacy (wnosili), którzy jednak z całym ludem odeszli etc. Poszedł za nimi mistrz do ziemi dobrzyńskiej, gdzie znalazł króla z wielkiem wojskiem. Podobnież był tam Wilhelm hrabia węgierski, ale król węgierski zaraźliwą jakąś złożoną chorobą nie mógł być przytomny⁴⁵⁾. Trzech królów było nieprzyjaciół zakonu, Łokietek król polski, Gedymin król litewski poganin, i król węgierski.

Tegoż czasu bracia zamek dobrzyński wraz z ziemią posiadali⁴⁶⁾, którego to zamku otoczywszy go, machinami wojennymi dobywano. Ale i bracia mocno się bronili, tak że ci królowie od zamku ustąpiwszy z całym wojskiem odeszli.

Potem król Łokietek króla Gedymina prosił, aby z nim do Prus poszedł. Ale ten odpowiedział, ja raz zmówilem się z tobą abyśmy na dzień Narodzenia Najświętszej Panny tam się zebrali,

41) To słowo w manuskrypcie jest bardzo nieczytelnie pisane, ale sens wskazuje, że inaczej czytane być nie może.

42) Wolfram z Nollenburga.

43) Eberhard von Maoheim, Index corporis historiae diplomaticae Livoniae Tom I. str. 351. Dla czego kronikarz to nazwisko zmienia, wiedzieć nie można. Najpewniej jest to błędem łacińskiego przepisywacza.

44) A zatem dnia 14. Września roku 1330.

45) Voigt Tom IV. strona 463.

46) Względem objęcia w posiadłość ziemi Dobrzyńskiej. Czytaj Voighta Tom IV. strona 459.

ego veni, tu vero non; unde nisi a diis meis protectus fuisset, captivatus fuisset tradimentu, cum noverim traditores.

Dux Wilhelmus videns, quomodo rex Lokut paganos ducere voluit contra cristianos, dixit: Si tu utique vis cum paganis cristianos impugnare, permille, nos transire in Ungariam. Sed si debeamus tecum transire, dimitte paganos ad sua et tecum pugnabimus voluntarie. Quare rex paganorum⁴⁷⁾ commovetur cum suis, quod gratis vocatus fuisset et irati cogerunt regem Polonie, sibi salaria in auro, argento, panno et equis largiri, cuilibet secundum sua merita et sic reversi sunt in patriam⁴⁸⁾. Tandem rex Lokut cum Unguris, gravi exercitu, processit ad Prussiam ad vadum Lubitz⁴⁹⁾, ubi tres fratres cum tribus copiis vadum defendebant, quod nequibat pertransire. Tunc rex cum Ungaris castrametatur prope flumen Drybantx, nec fuit pax inter partes, X diebus mutuis sagittis et iactibus se impugnantes. Rex vero considerans, quod pertransire nequiret aquam, convertit se et ultra duo miliaria vada querit. Fratres quoque putabant, regem domum ivisse, et rex excogitavit astuciam, quam complevit, et dimisit a se 600, unde fratres estimabant, quod procederet in Gelebrow⁵⁰⁾. Post hec cognita astucia eius, cum magno exercitu convertunt se ei obviam, juxta flumen Drybantx et opidum Goluba; quo cognito rex iterum vertit se et pertransiit vadum cum multitudine copiosa, et pensant fratres, an bellare vellent; concludunt, et regi nunciant campum relinquere, et consilio habito dividunt exercitum ad Castra Culmensis terre. Alii veniunt ad

47) Gediminus.

48) Notitiam factorum horum accuratorem soli Wigando debemus.

49) Lubitsch, quod hodie dicitur Leibitsch ad Drexencz fluvium.

50) Quem locum dixerit Gelebrow, incertum est, maxime cum scriptura recta nominis sit suspecta.

i ja przyszedłem, a ty nie; z tej przyczyny, gdyby mnie moi bogowie nie byli mieli w opiece, byłbym przez zdradę się dostał w niewolę, znałem albowiem zdrajców.

Książę Wilhelm widząc, jak król Łokietek pogan chciał przeciwko chrześcijaństwu prowadzić, rzekł: jeżeli ty tak z poganami chcesz wojować chrześcian, pozwól, abyśmy do Węgier poszli. Ale jeżeli z tobą iść mamy, odpraw pogan do ich kraju, a my z tobą chętnie wojować będziemy. Król więc pogański⁴⁷⁾ poszedł ze swymi, którzy bezpłatnie byli wezwani. Urażonymi atoli będąc, przymusili króla polskiego, że im dał nadgrode w złocie, srebrze, sukniach i koniach, każdemu podług jego zasług i tak powrócili do ojczyzny⁴⁸⁾. Tymczasem król Łokietek z Węgrami, z znacznem wojskiem poszedł do Prus do brodu pod Lubitz⁴⁹⁾, gdzie trzech braci z trzema oddziałami wojska broniło brodu, którego on niezdolał przebyć. Wtenczas król z Węgrami obozem stawa blisko rzeki Drwency, nie było zaś pokoju między stronami; przez dziesięć dni więc nacierają na siebie z strzałami i pociskami. Król zaś zważając, że wody przebyć nie może, zwrócił się i przeszło dwie mile szukał brodów. Bracia zaś rozumieli, że król wracał do domu, a król wymyślił podstęp, który do skutku przyprowadził, i rozpuścił 600 ludzi, z kąd bracia wniosili, że zmierza do Gelebrowa⁵⁰⁾. Potem wymiarkowawszy jego podstęp, zwracają się z wielkiem wojskiem naprzeciw niemu nad rzeką Drwencą pod miastem Golubiem. Poznawszy to król, znówu się zwrócił i przeszedł przez bród z znacznym ludem i rozmyślają bracia, czy chcieć spotkania. I postano-

47) Gedymin.

48) Wigand nasz jest najlepszym źródłem do znajomości wymienionych zdarzeń.

49) Dziś Lubicz nad rzeką Drwencą.

50) Niewiadomo, które to jest miejsce, które ten kronikarz Gelebrowem nazywa.

Castrum Thorun. Sed illi de Cristburg ad castrum Lippa⁵¹⁾ et ita secundum decretum magistri se in terra Culmensi dividerunt⁵²⁾.

Post hec rex circumdedit opidum Schonensee, ut prius volens impugnare; Schonensee obsidetur; unde aliqui de suis ceciderunt in vallem, alii cum funiculis colligantur, et capiuntur etc; non valentes persistere in defensione, postea cum pressura conantur adire, unde mira acciderunt. Nam frater Hermannus de Oppin⁵³⁾ ibidem Commendator virili animo, natione Saxo, Polonos invasit, et licet opidum vile fuerit, nunquam tamen valve ibidem fuerunt clause. Nam Prateni exeunt et hostiliter sagittis, ictibus etc. Polonos invadunt et tentoria eorum etc. mutuo pugnant in 4 diem; 5ta die Rex cum parvo honore abcessit. Et convertit se contra Castrum Lippa, ubi rex Lokut obsedit fratres multos, sc. Lutherum de Wonsdorff⁵⁴⁾, commendatorem terre⁵⁴⁾, Guntherum de Swartzburg commendatorem de Cristburg etc. et cum stricta obsidione circumdedit castrum et fecit fieri machinas, arietes et huiusmodi propugnacula, quibus graviter eos impugnat; unde et Poloni pro victualibus hinc inde in terra circuiunt, quos fratres multipliciter perturbant, captivant et occidunt. Quare Poloni fortificantes victuarios suos, sic similiter et fratres fortius eis occurrunt, repellunt et cogunt ad fugam, unde sic multipliciter dampnificati, non habentes victualia seu pascua, esuriem gravem

51) Leipe.

52) Voigt T. IV. 464.

53) Proprie Herrmannus de Oppen.

54) cfr. adnot. apud Voigt T IV 465. Quem h. l. scriptor Lutherum de Wonsdorf intellexerit, difficile dictu. Si significare voluit commendatorem magnum Othonem de Bonsdorf, praenomen certe non recte se habet.

wili i królowi donoszą, że z pola zchodzą i złożywszy radę rozpuszczają wojsko na zamki chelminskie. Jedni idą do zamku Toruńskiego, inni z Chrystburga do zamku Lipa⁵¹⁾, i tak podług rozkazu mistrza rozłożyli się po ziemi Chelmińskiej⁵²⁾.

Potem król obtoczył miasteczko Schonensee, jakby pierwiej bitwę chciał ztoczyć, i obległ Schonense; tam kilku z jego ludzi wpadło w parowę, innych, którzy się dłużej bronić nie mogli powrozami polapano i powiązano, potem gwałtownie usilowali szturmować i dziwne ztąd stały się rzeczy. Gdyż brat Herman de Oppin⁵³⁾ tameczny kommandor rodem Sas, dzielnym umysłem na Polaków uderzył, a chociaż miasteczko było liche, nigdy bramy zamknięte [nie były. Gdyż Prusacy wychodzą i po nieprzyjacielsku strzałami i pociskami na Polaków i na ich obóz uderzają. Tak z sobą walczą przez cztery dni. Piątego dnia król nie bardzo zaszczytnie odszedł. I zwrócił się przeciw zamkowi Lipa, gdzie król Łokietek obległ wielu braci, jako to Luthera z Wensdorf⁵⁴⁾ komandora ziemi, Gunthera de Schwartzburg komandora z Chrystburga i innych. Ściśle on opasał zamek i kazał zrobić machiny, tarany i tego rodzaju narzędzia wojenne, któremi silnie na nich nacierał. Polacy też dla żywności z tego miejsca po kraju się kręcą; których bracia wielokrotnie napadają, w niewolę biorą, i zabijają. Polacy więc wzmacniają tych co za żywnością jeździli, więc i bracia podobnież mocniej na nich napadają i do ucieczki zniewalają. Tak częstokroć o szwank przywiedzeni nie mając żyw-

51) Leipe.

52) Voigt Tom IV. strona 465.

53) Właściwie Herman z Oppen.

54) Voigt Tom IV. strona 465. Trudno odgadnąć kogo tu kronikarz Lutrem z Wonsdorf. nazywa.

sustulerunt, quod etiam fratres latuit⁵⁵⁾. Rex vero tunc accersiri fecit de Castro fratrem Gischardum⁵⁶⁾, et fratrem Ottonem de Luterberg⁵⁷⁾, qui obtento salvo conductu veniunt. Eodem tempore frater Segehardus commendator in Grudentz⁵⁸⁾, quo Magister generalis Wernherus de Orsla et Magister de Teuthonia et frater Eberhardus magister in Lyconia in Castro Graudentz existunt, mittitur ad exercitum. Qui a Rege Polonie amicabiliter susceptus est et licet a multis annis hostiliter cum fratribus vixisset, tamen rex humiliter se habuit. Tandem frater Segehardus de Swartzburg cum rege dulciter fabulatur et ut Magister ad exercitum veniret, de mutua pace tractaturus, obtinuit. Magister venit ad Regem sub salvo conductu a fratre Segehardo petito. Nam Comes Wilhelmus ait: Ego personaliter cum meis conducam a Graudentz Magistrum ad Regem iocundo animo. Statimque ibidem in die sancti Johannis pax concepta est.⁵⁹⁾ Tandem redeunt ad sua de cetero non reversuri ad dampna ordinis et Castra a Polonis non sunt devicta.

C A P U T IV.

De Eclipsi Solis.

30 annis¹⁾, ante dicta, XVII kal. Augusti, in die Apostolorum²⁾, post vespertas ante Completorium eclipsatus est sol, cuius forma destitit in multis viris ociosis, unde sol in medio prope

55) Videtur in sententia h. non deesse.

56) cfr. adnot. apud Voigt T IV 466.

57) Regionis Culmensis commendator.

58) cfr. adnot. upud Voigt T IV 466. Sieghardus de Schwarzburg erat commendator Birgelauensis, recepit se tamen postea Grudentziam.

59) Cfr. Voigt T. IV, 467.

1) Oportebat esse anno, i. e. 1339.

2) Sic scriptor hic saepe numerat, quod iam examinat.

ności ani dla ludzi, ani dla koni ciężki głód ponosili, co także u braci ⁵⁵⁾ król wtenczas wezwał z zamku brata Gischar-
da⁵⁶⁾, brata Ottoua de Luterberg⁵⁷⁾, którzy glejt otrzymawszy
przyszli. Tegoż czasu brat Segehard komandor w Grudziądzu⁵⁸⁾
gdzie wielki mistrz Werner de Orsla i mistrz infantski przebywali,
posłany został do wojska, którego król Polski ludzko przyjął, a
chociaż od wielu lat po nieprzyjacielsku żył z bracią, jednak król
skromnie się sprawił. Tymczasem brat Segehard de Szwarzburg
uprzejmie z królem rozmawiał i otrzymał od niego, aby mistrz przy-
był do wojska w celu traktowania o pokój. Mistrz przybył do
króla za glejtem, o który brat Segehard był prosił. Hrabia albo-
wiem Wilhelm rzekł: Ja osobiście z mojami (ludźmi) mistrza z
Grudziądza do króla wesolym umysłem sprowadzę i zaraz tam w
dzień Ś. Jana⁵⁹⁾ pokój umówiono. I każdy powrócił do swego,
zresztą nie powróciły się zakenowi jego szkody, a Polacy też
zamek nie zdobyli.

ROZDZIAŁ IV.

O zaćmieniu Słońca.

Trzydzieści lat¹⁾ co się rzekło, dnia 16. Lipca w dzień apo-
stolów²⁾ po niesporach przed godziną pacierzy, które *Completa*
zowią, zaćmiło się słońce a ta jego (ciemnota) pozostała w glo-

55) Tu oczywiście w tekście czegoś braknie.

56) Czytaj Voigta T IV str. 466

57) Był komandorem ziemi chełmińskiej.

58) Czytaj Voigta T IV str. 466 Sieghard z Schwarchurga był komandorem w Birgelan; lecz
powrócił w krótkce do dawnej swojej komanderyi w Grudziądzu.

59) Czytaj Voigta T IV str. 467.

1) Bezwątpienia ma to się rozumieć roku 1330.

2) Tak liczy czas autor, jakeśmy to już widzieli.

interpositus lumine niger apparuit et extrema candida ut aurum et duravit in terciam unius hore.

His temporibus, cum 30 anni supputarentur³⁾, gravis copia Prutenorum et paganorum intrat terram Cweren vulgariter dictam⁴⁾, in dominica Reminiscere graviter vastantes et depredantes, multos utriusque sexus educentes et pueros. Eodem anno in die sancti Benedicti⁵⁾, inter fratres et Cives Rigenses facta concordia seu unio, qui dudum divisi fuerunt et inimici, unde Cives cum omnibus suis civitatem, privilegia etc. Magistro subjecerunt. etc⁶⁾,

Post hec feria 4ta in die sanctorum Viti et Modesti frater Eberhardus Mynheyr primum lapidem posuit ad fundamentum domus in Rijga apud sanctum spiritum et idem magister primus fundator eiusdem domus fuit.

Post hec anno 1331⁷⁾, XIII Kal. Decembris post vesperras vigilie sancte Elizabeth cepit Magister ordinate transire⁸⁾, more solito, quem frater Johannes de Gindorf⁹⁾, ex concepta malicia, quam gessit dudum in corde suo, propter correctiones, quas meritis suis exigentibus a magistro sustulerant, ductu¹⁰⁾, impulsu maligni spiritus, cultello transfixit caput eius in Transitu. Nec

3) Curlandia. Pro »Prutenorum« legendum in libro: Rutenorum. Gadebusch Annal. Livoniae T I 415. etiam loquitur modo de incursione Litthuanorum in Curlandiam a. 1330.

4) D. 21. Martii; epistola placationis edita die Veneris ante d. Palmarum (d. 30. Martii) 1330. cf. Hiaerni hist. Eston. Livon. et Curland. edit. Napiersky p. 150 ubi autem dies (17 Martii) falso citatus est.

5) Voigt T IV 468.

6) Eberhardus de Monheim, magister Livoniae.

7) 1330. Diem mortis Weneri de Orseln scriptor noster recte notavit. cfr. Voigt T IV. 473 adnot. 1.

8) i. e. ex sacrario domi suae.

9) Joannes de Endorf. Voigt T. IV. 470 Mirum est, quod iam Wigandus vel certe interpres eius falsum commemorat nomen occisoris Weneri de Orseln.

10) Esse oportebat: ductus.

wach wielu próżniaków. Słońce więc w środku, gdy światło jego zaslonione było, czarnem się pokazywało, a brzegi lśniły się jak złoto i to trwało około trzeciej części godziny.

Temi czasami, gdy lat 30 liczono, znaczne wojsko Prusaków³⁾ i pogan w niedzielę *reminiscere* weszło do ziemi, którą gmin Cweren nazywa, ciężko pustosząc i rabując i wiele osób obojój płci zabierając i oraz dzieci. Tagoż roku w dzień ś. Benedykta⁴⁾ między bracią a mieszkańcami Rygi zawartą jest ugoda, czyli związek, lubo niedawno niechętnymi sobie byli i nieprzyjaciółmi. W skutku tego mieszkańcy wraz z rodzinami swemi z miastem i przywilejami mistrzowi się w posłuszeństwo poddali⁵⁾.

Potem w środę w dzień śś. Wita i Modesta brat Eberhard Mynheim⁶⁾ pierwszy kamień położył na fundament domu (zamku) w Rydze, obok ś. Ducha i tenże mistrz pierwszym był założycielem tego domu.

Potem w roku 1331.⁷⁾ dnia 12. Listopada po niesporach, w wilią Ś. Elżbiety, mistrz ruszył się z miejsca⁸⁾ z orszakiem swoim w zwyczajnym porządku, którego brat Jan de Girsdorf⁹⁾ z powziętej złości, którą dawno nosił z przyczyny kar, które był poniósł od mistrza, bo sobie był na nie zasłużył¹⁰⁾, pobudzony poduszczeniem złego ducha, nożem przebił głowę jego, gdy przechodził. Bez zwłoki

3) Tu podobno zamiast Prutenorum czytać trzeba Rutenorum, czyli Rusinów. Gadebusch. Lieft: Jahrbuecher T. 1 str. 415. wspomina też ono napadzie Litwinów na Kurlandję w r 1330.

4) Dnia 21 Marca. Dokument sam był wystawiony w Piątek przed Niedziela kwietnia (30 Marca) 1330. Czytaj historję Liwonii, Estonii i Kurlandyi wydaną przez Napierskiego st. 150. Położona tam przecież data 17. Marca jest mylna.

5) Voigt. T. IV. 408.

6) Eberhard de Monheim, mistrz Inflantki.

7) Data ta iest dokładna. Czytaj Voigta T. IV. 473. Uwaga 1.

8) To iest z domowej swojej kaplicy.

9) Jan de Endorf. Voigt T. IV. 470. Dziwna iest, że Wigand a przynajmniej Ułmacz jego nie dokładnie położył nazwisko zabójcy Wernera de Orsela.

10) Voigt Tom IV. 474-475.

mora propter hoc forefactum incarcerationatur, ubi in dolore vitam terminavit. Tandem preceptores honorifice corpus magistri in Marienwerder, ut decuit, tumularunt¹¹⁾.

C A P U T V.

Luterus Magister diffidit Polonis.

Post obitum dicti Magistri preceptores de Almania, Romania, Lijvonia conveniunt in Prussiam. Anno 1332¹⁾, elegerunt fratrem Luterum ducem Brunswicensem in Magistrum generalem, dominica Invocavit²⁾. Sub quo inter ordinem et Polonos gravis dissensio bellicosa orta est. Legatos enim suos misit in totam Almaniam, promittens salaria pingvia volentibus ordini subvenire³⁾. Traxit quoque originem litigium tale, quia tempore Wernheri dicti factum est grande convivium et fecit castrum Kirschmemel⁴⁾, cum multis probis viris comburi, quod cum multis expensis fuit constructum; unde unus fratrum, ut supra⁵⁾, post eundem interfecit, dum exiret capellam juxta porticum⁶⁾. Anno 1331. Kal. Julii diffidatio facta est inter Polonos et ordinem in die sancti Johannis baptiste⁷⁾; unde Rex Johannes de Bohemia cum ordine consilia querit, eo quod dictus magister cum Rege Locuk⁸⁾, belligare proposuit, et in die exaltacionis sancte crucis condixerant convenire prope Kalis. Sed Magister domi mansit, mittens The-

11) Voigt T. IV. 474-475.

1) Anno 1331.

2) cf. Voigt T. IV. 478. Dominica Invocavit incidit a 1331 in d. 17. Februarii.

3) Igilur jam hoc tempore ordo mercenarios suos habebat.

4) Christmemel. Ceterum res ipsa ignota.

5) Fortasse legendum: ut supra patet.

6) Hoc loco narratio rerum turbata est.

7) cfr. Voigt T. IV. 487.

8) Scriptor in scriptura nominis huius sibi non constat.

za ten występek został uwięziony i tak w smutku życia dokonał. Dygnitarze zaś ciało mistrza ze czcią, jak przystało, pogrzebali w Kwidzynie¹¹⁾.

ROZDZIAŁ V.

Mistrz Luter nieufa Polakom.

Po zejściu wspomnionego mistrza, Dignitarze z Niemiec, Romanii (Włoch) i Inflant zbierają się w Prusiech. Roku 1332.¹⁾ w Niedzielę *invocavit*, obrali²⁾ wielkim mistrzem brata Lutra książęcia brunświckiego. Pod którym między zakonem a Polakami, wielkie niesnaski i wojna się wszczęły. Wyprawił zaś (mistrz) wysłańców swoich do całych Niemiec, obiecując chojną zapłatę tym, którzyby chcieli zakonowi przyjść w pomoc³⁾. Miało zaś to zajście taki początek, że za czasu wspomnionego (wyżej) Wernera uczta się wielka odbyła i kazał (mistrz) zamek Kirsme-mel⁴⁾ z wielu uczciwymi mężami spalić, który wielkim nakładem był zbudowany. Z tego powodu jeden z braci, jak się wy-
żej rzekło, potem zabił go, gdy wychodził z kaplicy koło kruż-ganku⁵⁾. Roku 1331. dnia 1. Lipca wypowiedzenie wojny nastą-piło między Polakami a zakonem w dzień ś. Jana Chrzciciela⁶⁾, z którego to powodu Jan król czeski z zakonem się porozumiewał z téj przyczyny, że rzeczony mistrz z królem Lokuk⁷⁾ wojnę to-

11) Voigt. T. IV. 474-475.

1) Roku 1331.

2) Czytaj Voigta T. IV. str. 478. Niedziela *invocavit* przypadała tego roku na dzień 17 Lutego.

3) Już więc w tym czasie miał zakon najemnych żołnierzy.

4) Christmemel. Zdarzenie to z kądinąd jest nieznane.

5) Tutaj text zdaje się być niezupełny.

6) Czytaj Voigta Tom IV. str. 487.

7) Czyli Łokietkiem. Ironikarz niezgadza się sam z sobą w sposobie pisania tego nazwiska.

odoricum de Oldenburg⁹⁾, marschalcum, Ottonem de Luterberg¹⁰⁾, etc. qui vices magistri suppleverat. Nam et eodem tempore multi peregrini de Anglia advenerant Thomas de Offart Comes etc; tandem fratres cum copia trans Wislam transeunt et multa mortalitate, incendio et vastacione terram consumunt et post breve tempus festinant ad opidum Frienstad, quod igne destruxerunt. Nec descenderunt de equis, populum occidunt, capiunt et rapiunt predam magnam et Polonos in fugam convertunt. Castrum impugnant, quod vi obtinuerunt, in quo senes et juvenes occidunt et captivant et igne consumunt. Post hec ordinacione fratrum et unione eorum Castrum unum cum 5 opidis vicerunt, Pijzor¹¹⁾, cum Benyn, Weinin, Vrienstad et Strodam, Pobeditz et Polesitz, Bidgustiam¹²⁾, fratres obtinuerunt et in huiusmodi conspectu unus sacerdos fuit interfectus per quendam regulum, de quo forefacto gloriabatur; unde fratres cum infinita rapina, ipsis a deo data, festinant in Kalis, in cuius medio, in villa castrametati sunt, exercitus quidem eorum medium miliare occupabat. Tandem Marschalcus mittit 3000, ut temptarent, si aliqua astucia castrum forte possent obtinere, qui cum menia vidissent, pedestres viriliter impugnant, et vincunt, in quo aliquos occidunt et aliquos capiunt.

Demum transiit marschalcus et statuit rex bohemie dietam certam ante opidum Kalis; quo cum marschalcus venisset, non

9) Dietricus de Altenburg. Voigt T. IV. 488.

10) Etiam tum commendator Culmensis.

11) Pysir; sic dicitur apud Hermann. Cornerum p. 1034; hodie Pyzdry.

12) Bidgosh. Reliqua nomina corrupta esse videntur.

czyć sobie zamierzył, i umówili się zejść się pod Kaliszem w dzień podwyższenia krzyża świętego. Ale mistrz pozostał w domu i wysłał Teodoryka de Oldenburg⁸⁾ marszałka i Ottona de Luterberg⁹⁾ it.d., który mistrza zastępował. Bo w tymże czasie i wielu pielgrzymów z Anglii przybyło (jako to) Tomasz de Offart Hrabia i inni; tymczasem bracia z wojskiem Wisłę przebywają i wielu ludzi mordując, paląc i pustosząc, kraj niszczą i po krótkim czasie spieszą pod miasteczko Frienstadt, które ogniem zniszczyli. Z koni nawet niezsedli, a lud zabijają i chwytają i wielkie łupy biorą i Polaków do ucieczki przywodzą. Zdobywają obóz, który szturmem biorą, w którym starców i młodzież zabijają, w niewolą biorą, oraz ogniem niszczą. Potem z rozkazu braci i w skutku jedności onych wzięli zamek jeden i pięć miasteczek. Pyzdry, Bnin, Wejnin, (może Winna) Krienstad (może Krzywina) i Środę, Pobiedziska i Polesitz (może Slesin) bracia zdobyli Bydgoszcz. W tym boju kapłan jeden zabity został przez jakiegoś Królika, z czego się tamten chelpił. Bracia więc z niezmiernymi łupami od Boga sobie danymi pospieszają do Kalisza i w środku miasta obozem stawają, wojsko ich albowiem pół mili miejsca zajmowało. Tym czasem mistrz posłał 3000 ludzi, aby się pokusili, czyliby jakim fortelem niemogli dobyć zamku obronnego, którego, gdy warownie spostrzegli, piechota dzielnie naciera i zwycięża, w którym jednych zabito, drugich w niewolą wzięto.

Poszedł potem do domu marszałek, a król czeski stanął przez czas niejaki pod miastem Kaliszem, gdzie przyszedłszy mar-

8) Dietrich z Altenburga Voigt T. IV. 488.

9) Był w owezas komandorem Chełmińskim.

*invenit Regem bohemiæ ut putabat, sed prestolabatur 5 diebus*¹³⁾, *Interim variam miliciam exercebant, nunc pedestres, nunc equestres ibidem fratres. Et quia rex non venerat, indignati sunt, festinant ad Gneznam, ubi requiescit sanctus Adalbertus. Quo marschalcus misit copiam hominum, ut occulte possent reliquias sanctas deportare, fratres quoque Summum*¹⁴⁾ *intrantes, nec reliquias invenientes, quum per Canonicos alibi occultate erant; unde fratres circumdant civitatem et altera die obtinent et omnes circumcirca ab eis sunt occisi et captivi*¹⁵⁾.

*Deinde occupant nocte Konyn*¹⁶⁾. *Quo ex sorte Rex cum exercitu venit, ne cognovit ibidem fratrum exercitum. Sed et frater Otto commendator terre hoc percepit et cum marschalco et ceteris ob spem victorie festinat ad bellum et adhuc fuit dies clara. Rex vero Lokut, cognito huius exercitu, qui nec declinare a loco voluit, ipse abiit et fugit, curribus cum armis et victualibus onustis relictis, quos nemo custodivit, quos fratres potuissent rapuisse, nec aliquod bellum secum fuisset, nisi currus sic stetissent, tandem vincuntur.*

*Post hec commendator dictus cum Marschalco etc. transeunt juxta flumen Nettze. Et Rex celeriter misit capitaneum suum explorare, an per bella fratrum exercitus posset molestari. Fratrum vero copia transiit ad oppidum Redsey*¹⁷⁾; *dum dies oriretur, frater Otto et frater Teodoricus dicti simul cognoverunt Lokut regis malum propositum, qui sequebatur fratres, quod non sperabant et per campos, silvas etc. fratres properant, proponentes obsidere*

13) Voigt T. IV. 491. adnot. 3.

14) Sanctissimum (?) Summum legitur in Mscr. per notas quidem scriptum, sed satis distincte. Ceterum sensus utriusque lectionis fere eodem redit.

15) Voigt T. IV. 492.

16) Locus ad Wartham situs, erat munitissimus.

17) Radziejow, nunc Radziejewo. Voigt. T. IV. 493.

szałek nie zastał króla czeskiego jak myślał, ale czekał na niego przez pięć dni¹⁰). Tymczasem bracia rozmaite wojska tamże ćwiczyli do boju, to piechotę, to znowu jazdę, a że król nieprzybywał, urażeni byli i pospieszyli do Gniezna, gdzie spoczywa św. Wojciech. Posłał tam marszałek poczet ludzi, aby skrycie starali się relikwie świętego uwieźć. Bracia więc wchodząc do katedralnego¹¹) kościoła, a relikwii nieznajdując, które byli gdzie indziej ukryli kanonicy, otoczyli miasteczko i nazajutrz je zdobyli i wszystkich do koła mieszkańców wybili i w niewolę wzięli¹²).

Potém w nocy obsadzają Konin¹³), król przypadkiem z wojskiem tam przybył, a niewiedział, aby tam było wojsko braci. Ale i brat Otto kommandor ziemi dowiedział się o tém i z marszałkiem i innymi w nadziei zwycięztwa pospieszył do boju i jeszcze dzień był jasny. Król zaś Lokut dowiedziawszy się o tém wojsku, które z tego miejsca ustąpić niechciało, sam odszedł i uciekł, zostawiwszy wozy obciążone bronią i żywnością, których nikt niestrzegł i które bracia mogliby byli zabrać i żadnejby o to walki niebyło, byle tylko wozy tak były stały, a przecież zwyciężeni zostali.

Potém wspomniony komandor z marszałkiem idą po nad rzeką Notecią, a król wysłał starostę swego na wzwiady, czyliby nacierając, niemożna wojska braci trapić. Wojsko zaś braci poszło do miasteczka Redsey¹⁴). Gdy się rozwidniło, rzeczeni bracia Otto i Teodoryk, obaj poznali niebezpieczny zamiar króla Lokuta, który tropem szedł za braćmi, czego się niespodziewali.

10) Miejsce to w owym czasie było obronne. Voigt T. IV. str. 491. Uwaga 3.

11) Summum w aktach kapitulnych Poznańskich znaczy Tum, czyli katedralny kościół.

12) Voigt T. IV. str. 492.

13) Konin nad Wartą, był wten czas dobrze obwarowany.

14) Radziejow. Czytaj Voigta T. IV. str. 493.

*Brisik*¹⁸⁾. *Commotus vero Terre commendator cum potenti exercitu in Brisig et Marschalkus duntaxat cum 350 mansit cum multis prutenis*¹⁹⁾. *Hora autem terciarum surgunt nebule densissime, in quibus Poloni sequentes Marschalkum et valde propinquantes concurrunt et nemo de alio quidquam novit, sed et fratres cognoscentes exercitum hostiliter insurgunt et Poloni retrocedunt et se bona quiete ad bella parant. Marschalkus ordinat 5 vexilla. Rex similiter solutis nebulis 5 armavit vexilla et factum est crudele bellum Anno 1300. Nonas Decembris*²⁰⁾, *in die Cosme et Damiani. Frater Otto de Luterberg, dictus Theodoricus etc. hostiliter persequentes hostes, ubi frater Ywan*²¹⁾ *cum vexillo ordinis corruit, quia equus eius telo transfixus, nec quisquam poterat vexillum levare, quia conclavatum fuit et grave et fit clamor pro subsidio; unde Poloni huiusmodi videntes, putant exercitum fratrum debilem et circumdant fratres forti copia et in tali conflictu sunt captivati 56 fratres, qui sub bona custodia tenebantur inter fossata a Polonis. Rex querit, qui essent, et ajunt: sunt de teutonicorum exercitu, et Rex dixit, Exspoliare eos et transfigite omnes; et 56 fuerunt interfecti. Theodoricus marschalkus captivatus fuit et ceteri captivi fuerunt interfecti, quos nominat historia, sc. Otto de Wunsdorff*²²⁾, *commendator magnus, de Elbingo commendator, frater Albertus commendator de Gdancz et ceteri tributum mortis exolverunt*²³⁾. *Kasymirus tunc Junior Rex fugit, Cracoviam, narrans, quomodo Poloni in bello succubuissent. Post*

18) Nunc Brzesc.

19) Confr. Voigt. T. IV. 494. Narratio scriptoris nostri, paulum turbata, non potest satis intelligi, nisi ex comparatione aliorum historiae fontium.

20) Et annus et dies non recte traditus. Pugna commissa est in die Cosmae et Damiani, 27. Septbr. 1331. cfr. Voigt. T. IV. 495. Ex notatione anni 1300. adparet, quam negligenter auctor horum annalium saepe rem suam gerat.

21) Hic eques ordinis non est aliunde notus.

22) Otto de Bonsdorf.

23) Cfr. Voigt. T. IV. 496. ubi ceteri commendatores citantur.

Bracia zaś spieszą przez pola i lasy w zamiarze oblężenia Brześcia kujawskiego. Ruszył się więc komandor ziemi z potężnym wojskiem pod Brisig¹⁵⁾, a marszałek z 350 ludźmi i z wielą Prusakami¹⁶⁾ w miejscu pozostał. Potem około godziny zakonnych pacierzy ad terciam zwanych, wznosi się bardzo gruba mgła wśród której Polacy, idący za marszałkiem i bardzo się zbliżający nacierają, a jeden drugiego niewidział, ale i bracia wiedząc o tem wojsku, wstępnym bojem nacierają. Cofnęli się Polacy i spokojnie się do boju przysposobiają. Marszałek pięć chorągwi szykuje, podobnież i król, gdy mgła się rozeszła, pięć chorągwi stawil do boju i wszczęła się okrutna bitwa roku 1300. dnia 9. Grudnia w dzień śś. Kosmy i Damiana¹⁷⁾. Brat Otto z Luterberga i rzeczony Teodoryk, ścigających wstępnym bojem nieprzyjaciół (zatrzymał), gdzie brat Iwan z chorągwią zakonu wraz z drugimi poległ, koń jego albowiem strzałą został przeszyty i nikt chorągwi podnieść niemógł, gdyż była rozwinięta i ciężka i wołano o pomoc. Polacy widząc to, sądzili, że wojsko braci było słabe i otaczają braci w znacznej sile i w takim starciu się 56 braci w niewolę wziętych zostało, których pod dobrą strażą trzymali Polacy między rowami. Król spytał się, ktoby byli i powiedzieli, że z wojska niemieckiego i król powiedział, zewleczenie ich i wszystkich wyklucie i 56ciu zabitych zostało. Teodoryk pojmany, a inni jeńcy zostali zabici, których wymienia historia. To jest Otto de Wunsdorf¹⁸⁾ wielki komandor, komandor

15) Brześć Kujawski.

16) Czytaj Voigta T. IV. str. 494. który to wydarzenie z innych źródeł wyjaśnił, bo tu jest ciemne.

17) Położona data jest fałszywa. Dzień bitwy był w Święto S. S. Kosma i Damiana (dnia 27. Września) roku 1331. Czytaj Voigta T. IV. str. 495. Ztąd widzieć można, jak niedokładnym często kronikarz nasz bywa.

18) Otto de Bonsdorf.

hec terre commendator²⁴⁾ cum populo venit, dummodo adhuc Rex ibidem maneret in loco belli, et dominus de Plawen²⁵⁾ in subsidium fratrum et sit novum bellum, in quo Rex vi pulsus cum suis a commendatore dicto retrogrediari (?)²⁶⁾; finito bello exercitus libens locum obtinuisset. Hic est videndum, quod frater Otto terre commendator redemit Marschalkum captivum a vinculis in curru detentum et eum sic salvavit; tandem venit, ubi dicti fratres denudati et interfecti fuerant; quos sic videns contremuit et doluit, et in tali merore precipitavit de equo horrido clamore, vindictam huius postulans ab omnibus ordinem diligentibus, ut nemini parcant, precipiens omnesque interficiant. Pruteni vero perturbati sunt, dicentes: Nos volumus bene deducere captivos bonos, quibus nostros redimamus, qui graviter sunt vinculati, et respondit frater Otto: Ne sitis in hoc solliciti, sed dominus hodie dabit nobis multos bonos viros, quibus ab omnibus hostibus nostris nostros liberare possimus, sed omnes interficite. Unde frater Theodoricus dedit huius modi verba, quod communitas cepit 100. viros bonos, cum quibus omnes captivos suos redimere poterant.

In hoc conflictu de fratribus manserunt et Prutenis bene 350., de Polonis 600 mortui, preter alios, qui numerari non poterant in campo ij miliare prope Brisik;²⁷⁾ quo peracto Mathias

24) Commendator culmensis Otto de Luterberg.

25) Henricus de Plawen, advocatus Episcopi Pomesaniensis; cf. Voigt T. IV. 497. adn. 1.

26) Vocabulum in libro scripto linea rubra subnotatum, sed non mutatum.

27) cf. adnotat. apud Voigt T. IV. 498. Schuetz p. 66. profert Wigandi verba ipsa ex poemate chronico.

Elbląga, brat Wojciech komandor z Gdańska i inni dług śmierci wypłacili¹⁹⁾, Kazimierz w tenczas młodszy król, uciekł do Krakowa, opowiadając, jak Polacy porażkę odnieśli. Potem komandor ziemi²⁰⁾ przyszedł z ludem, kiedy król jeszcze stał tam na pobojowisku i przyszedł pan de Plawen²¹⁾ na pomoc braciom i nową stoczono potyczkę, w której król ze swymi odparty siłą rzezonego komandora się cofnął. Po skończonej bitwie wojsko chętnie plac boju obsadziło. Tu trzeba wiedzieć, że brat Otto komandor ziemi, oswobodził z więzów pojmanego marszałka na wozie trzymanego i tak go ratował. Przyszedł tam, gdzie przerzeczeni bracia obnażeni i zabici byli, których w takim stanie widząc, zadrział i użalił się nad nimi i w takim smutku okropny krzyk z konia wydał, prosząc dla nich o zemstę każdego, kto by zakon kochał i rozkazując, aby nikomu nieprzebaczone i wszystkich zabijano. Prusasy zaś zatrwożyli się mówiąc: my chcielibyśmy uprowadzić dobrych więźniów, za którychbyśmy wymienili naszych, którzy ciężkimi obarczeni są więzami. Odpowiedział im zaś brat Otto. Nietroszczcie się o to, bo nam Pan Bóg dziś w ręce wyda wielu dobrych mężów, którymbyśmy mogli się pozbyć wszystkich naszych nieprzyjaciół, ale wszystkich zabijcie. Powiedział zaś te słowa brat Teodor, gdy zakon był pojmał stu dobrych mężów, za których mógł wszystkich swoich wymienić.

W tem spotkaniu braci i Prusaków legło dobrze 350 ludzi. Polacy mieli 600 zabitych, oprócz innych, których zliczyć niemożna. (Działo się to zaś) na polu o 4ry mile od Brisik (Brześ-

19) Porównaj Voigta T. IV. str. 496. gdzie inni komandorowie po nazwisku są wymienieni.

20) Komandor ziemi Chełmińskiej Otto z Luterberg.

21) Henryk Plaweniusz, czyli de Plauen wójt Biskupa Pomorskiego. Porównaj Voigta T. IV. strona 497 Uwaga 1.

Episcopus Cujaviensis, pietatis opus agens, omnia corpora fecit numerari et ibidem sepeliri. Intimavitque magistro Lutero hanc suam pietatem, quam exercuit contra suos, quomodo scilicet 4200 minus 13 sepelivisset, quibus dominus miseratur, et ibidem construxit capellam, in qua pro defunctis deo oraciones porrigitur.

In festo sancti Marini Rex Joannes Bohemie, Rex Polonie adjunctis Ungaris proposuerunt, per saluum conductum cum fratribus domus teutonicorum concordiam ordinare seu pacem, Qua non ordinata, fratres cum concordii animo cum soldatis suis. sc. domino Poppone de Kokeritz et duce exercitus de Bergow²⁸⁾ et aliis statuunt transitum simul trans Wislam in Poloniam in feria 4a infra octavas Elizabeth et eam vastaverunt et in XIV. diebus revertuntur Soldati.²⁹⁾ Magister cum Commendatore terre trans Wislam in terram mittuntur soldati ad civitates.

Post hec anno 32.³⁰⁾ Magister et preceptores comportant grandem exercitum, inter quos Capitanei fuerunt dominus de Bergow, frater Guntherus de Swartzburg,³¹⁾ dictus Poppe, qui transeunt in Brisik, ubi usque ad diem Pasche steterunt et tunc hora vesperearum graviter impugnant et hostiliter, quod eciam inimici desperabant et castrum cum opido fratribus tradiderunt³²⁾.

Post hec transeunt in Leslaw, quod eciam circumcirca

28) Otto de Bergau, sic eum nominant membranae Johannis regis Bohemiae. Uterque erat dux mercenariorum.

29) Voigt T. IV. 500.

30) Annus recte est notatus.

31) Tum Trapinrius et commendator Christburgii.

32) cf. Voigt T. IV. 501. adnot. 1.

cia²²⁾, gdy się to stało, Maciej biskup kujawski dzieło miłosierdzia czyniąc, wszystkie ciała kazał policzyć i tamże pogrzebać. I oznajmił mistrzowi Lutrowi ten czyn pobożny, który spełnił względem swoich, że ich pochował cztery tysiące dwieście bez trzynastu, nad którymi niech się Pan (Bóg) zmiłuje i postawił (biskup) tamże kaplicę, w której za umarłych do Boga się modła.

W święto ś. Marcina, Jan król czeski i król polski wraz z Węgry oświadczyli się przez list żelazny, że z braćmi zakonu niemieckiego zgodę zawrzeć chcieli czyli pokój, który, gdy do skutku nieprzyszedł, bracia zgodnym umysłem z zaciężnymi żołnierzami swymi, to jest z panem Poponem de *Kokeritz* i z wodzem wojska de *Bergow*²³⁾ i innymi, postanowili przejść przez Wisłę do Polski w Środę w oktawę ś. Elżbiety, i pustoszyli Polskę i po czternastu dniach, powrócili żołnierze zaciężni²⁴⁾, mistrz z komandorem ziemi (wrócił) za Wisłę do kraju swego, a żołnierzy zaciężnych rozesłano po miastach.

Potém w roku 32.²⁵⁾ mistrz i dignitarze zbierają wielkie wojsko, w którym przywódcami byli, pan de *Bergow*, brat *Gunter de Schwartzburg*²⁶⁾ przerzeczony *Poppo*, którzy się udali do Brześcia, gdzie pozostali do dnia Wielkanocnego i w tenczas o godzinie nieszporniej szturm dzielny przypuszczają tak, że nieprzyjaciele zwątpili o sobie i miasto wraz z zamkiem braciom poddali²⁷⁾.

Potém przeszli do *Leslau*, na które (to miasteczko) ze

22) Czytaj Uwagę u Voigta T IV str. 498 Schuetz str 66 przytacza tu własne słowa Wiganda z jego kroniki.

23) *Otto de Bergau*, jak go nazywa dyplom króla Czeskiego Jana. Obydwa wspomnieni ryccerze byli dowódcami najemnych żołnierzy.

24) Voigt T IV str. 500.

25) Rok ten jest tu dokładnie położony.

26) Wówczas szatny (:*Trapier*;) zakonu i Komandor w *Christhurgu*. —

27) Voigt T IV str. 501 Uwaga 1.

impugnantes adeo, quod eciam se fratribus subdederunt. Et sub-
jecte terre iste servierunt Magistro, milites atque clientes etc³³⁾.
Rex vero, comportato grandi exercitu, pertransiit Masoviam trans
flumen Dribantz, proponens intrare terram Culmensem. Cui Ma-
gister, collecto magno exercitu, occurrit et prohibuit, quod nec
transire nec fugere valuit. Tunc erant quidam pii et honesti ho-
mines³⁴⁾, qui toto conamine, ne tantus sanguis effunderetur, uni-
onem inter partes statuerunt et deposita ira et omni rancore facti
amici consenseruntque in arbitros ad pacem confirmandam manu
stipulata, ordinatione divina, pacis datrice, secundum cuius pla-
citum hec facta sunt cum Rege Wladislao etc., et notificata in do-
minica Reminiscere anno 1333.³⁵⁾, Quod Lokut Polonie rex,
qui hactenus amaro spiritu fratribus dudum insidiabatur et occi-
dit et a suis Cracovie est sepultus.

Post predicta eodem anno³⁶⁾ in profesto sancte Margarete
tempore messis, dum populus in Cujavia sata meteret, hora ve-
sperarum fratres cum multitudine gravi impugnat Castrum Pa-
tost³⁷⁾, de quo aliqui retro deciderunt, sed et fratres obtinuerunt
castrum tali condicione, quod Capitaneus cum sua familia libere
in eo permansit, qui se dederat ad manus fratrum et filium suum
in obsidem promittens Magistro et preceptoribus fidem firmam et
adhesionem perpetuam. Post quod filius eius³⁸⁾ Casimirus, fa-
ctus rex Cracovie, fidem et pacem cum fratribus tenuit nec in
vita sua arma contra eos movit usque ad magistrum Winricum³⁹⁾.

33) cf. Voigt T. IV. 502. adnot. 1.

34) cf. Voigt T. IV. 503. adnot. 2.

35) cf. Voigt T. IV. 501-505.

36) Anno 1333.

37) Pakosc Inowraclaviam inter et Barezynum.

38) i. e. Wladislai.

39) cf. h. l. potissimum Schuetz p. 67. qui distincte Wigandii chronica commemorat.

wszech stron też nacierają tak, że i ono braciom się poddało. Podanie się ziem owych, toż żołnierzy i podwładnych²⁸⁾ użytecznym było mistrzowi. Król zaś polski zebrawszy wielkie wojsko przeszedł przez Mazowsze za rzekę Drwencę, mając zamiar wnieść do ziemi Chełmińskiej. Mistrz zebrawszy wielkie wojsko, przebiegł naprzeciwko niego i przeszkodził, że ani przebyć rzeki, ani uchodzić niemógł. Znaleźli się w ten czas niektórzy pobożni i uczciwi²⁹⁾ ludzie, którzy wszelkiego dołożyli starania, aby się tyle krwi nieprzelewało i zgodę między stronami postanowili; odłożywszy więc gniew na stronę i wszelką zawziętość i pojednawszy się, zgodzili się na sędziów polubownych do ustanowienia pokoju i rękę sobie dali, za rozporządzeniem Pana Boga, który pokój daje i za jego wolą stało się to z królem Władysławem, i ogłoszono, to jest w Niedzielę *reminiscere* roku 1333.³⁰⁾ A Lokut król polski, który dopiero co gorzkim umysłem na braci nastawał, umarł i od swoich w Krakowie jest pochowany.

Potem w wspomnionym roku³¹⁾ w wilią święta ś. Małgorzaty w czasie żniwa, gdy lud w Kujawach zboże zbierał o godzinie niesporniej bracia z mnóstwem wielkim uderzają na zamek Pakość³²⁾, z którego niektórzy się wynieśli, ale i bracia dostali zamek pod takim warunkiem, że starosta z rodziną swoją wolno w nim pozostał, który siebie i syna swego, jako zakładnika w ręce braci wydał, przyobiecał on mistrzowi i dygnitarzom stałą wierność i podległość (wieczną). Potem syn jego (króla Łokietka) Kazimierz ogłoszony królem w Krakowie, dotrzymał wiary i pokoju z braćmi i w życiu swoim do broni się przeciw nim niewziął, aż do mistrza Winryka³³⁾.

28] Voygt T IV str. 502 Uwaga 1.

29] Voygt T IV str. 503 Uwaga 2.

30] Voygt T IV str. 501—505.

31] Roku 1333.

32] Pakość między Inowrocławiem a Barcinem.

33] Porównaj tu Schütza na str. 76. który się wyraźnie odwołuje na Kronikę Wiganda.

Item in eisdem annis ⁴⁰⁾ prope Carnisprivium de Lyvoniu multitudo magna populi venit in Prussiam et postea convertit se contra paganos et cum eis Pruteni. Sed magister cum fratribus pensavit, quod huiusmodi transitus de cetero non induceret profectum ⁴¹⁾.

Sequenti anno Magister Lyvoniensis ⁴²⁾ cum copia gravi viriliter paganos dictos Santcore ⁴³⁾, quos vastaverat igne et cum rapina revertens et pagani eos insequuntur, sed cristiani convertunt se et de paganis ultra 500 occiderunt in octavas Laurencii.

Anno 1333. ⁴⁴⁾ in die purificationis fratres Lyvonienses cum fratribus de Prussia comportaverunt duas copias et terras paganorum vastabant et dampna multa intulerunt, in fugam converterunt et dispersi sunt in silvas idem pagani.

Anno 1335. Civitas Darpt secundo igne consumpta. Frater Lutherus de Brunswig Magister devotus in oracionibus et virtuosus multa memorie digna statuit et in bonis operibus finem clausit in Choro Canonicorum in Königsberg ⁴⁵⁾, decimus octavus in ordine, Magister nobilis, quia dux Brunswicensis et prudens ecclesias frequentabat, vulgares libros composuerat ⁴⁶⁾. Sepius in Choro cantabat, quum notas novit dulciter modulare et signanter sanctissimam Elizabeth tanquam sibi specialem matronam devotissimis obsequiis et laudibus venerabatur.

40) i. e. 1333 et 1334.

41) Voigt T. IV. 508. 509.

42) Eberhardus de Monheim.

43) Quosnam paganos scriptor hoc vocabulo significaverit, incertum est.

44) Oportebat esse 1334.

45) Voigt T. IV. 514. adnot. 1.

46) cfr. Voigt T. IV. 516. 517. Libri vulgares sunt h. l. sine dubio carmina, germanica lingua scripta.

Niemniej w tychże latach około postu ³⁴⁾ z Infant tłum wielki ludu przyszedł do Prus i potem poszedł na Pogan, a z nimi i Prusacy, ale mistrz z braćmi myślał, że tego rodzaju wędrówki ³⁵⁾ zkadinał korzystnemi niebyły.

W następującym roku mistrz inflantski ³⁶⁾ z znaczném wojskiem, mężnie (wojował) Pogan zwanych Sandkore ³⁷⁾, których ogniem niszczył i wracał z zdobyczą, a Poganie poszli w trop za nim, lecz chrześcianie czoło stawiają i zabili pogan więcej 500 w oktawę ś. Wawrzyńca.

W roku 1333. ³⁸⁾ w dzień oczyszczenia (Matki Boskiej) bracia inflantsey z bracią pruskimi zebrali dwa wojska i plondrowali ziemię Pogan i wiele szkód zrzadzili, rospędzili ich i rospierzchnęli się ciż Poganie po lasach.

W roku 1335. miasto Dorpat powtórny pożarem splonęło. Brat Luter z Brunswika mistrz pobożny w modlitwach i cnotliwy, wiele rzeczy pamięci godnych rozporządził i w dobrych uczynkach życie zakończył w chórze kanoników w Królewcu ³⁹⁾ mistrz ośmnasty z porządku, szlachetny bo książę brunświcki i przezorny. uczęszczał do kościołów i książki w gminnym języku pisał ⁴⁰⁾. Często w chórze śpiewał, umiał albowiem z nót wdzięcznie nucić. Czcil on przenajświętszą Elżbietę, jako szczególną swoją patronkę z pobożnością pochwalnemi modłami.

34) To jest w latach 1333 i 1334.

35) Voigt T IV 508 509.

36) Bernhard de Monheim.

37) Niewiadomo, jakich to pogan kronikarz pod tem nazwiskiem oznacza.

38) Tu należy rok 1334 czytać.

39) Voigt T IV str. 514 Uwaga 1.

40) Voigt T IV str. 516—517. Libri Vulgares oczywiście znaczą tu dzieła w niemieckim języku.

C A P U T VI.

Theodoricus de Aldenburg eligitur in Magistrum

Eodem anno 50 Nonas May in die invencionis sancte crucis ¹⁾ frater Theodoricus de Aldenburg item eligitur in Marschalkum, Saxo nacione. Anno 1336. 3o Kal. April. idem Theodoricus fit Magister generalis ²⁾. Hic merito cum fratribus deum laudavit, quum tempore suo multi principes etc. ei subveniunt, sc. Brandenburgensis, Comes de Namen, similiter de Hennenberg ³⁾, quidam de Francia et Austria et alii multi bene compositi in armis, ultra 200 galeas habentes; unde Magister in dominica Reminiscere ⁴⁾ transiit cum eis in Lithvaniam impugnando Castrum Pillenen in terra Troppen ⁵⁾, ad quod pagani plus quam 4000 de 4 terris confugerant. Pagani exercitum videntes perterriti sunt, desperantes de castri observacione ⁶⁾, infinita bona in ignem projece-
runt, se ipsos occiderunt, ubi, ut ayunt, quedam vetula pagana cum securi 100 ex eis occiderit et se ipsam post interemit. In tali conflictu pagani sic vulnerati multi hinc equitabant, unde Comes de Hennenberg ibidem bene se habuit in hoc Castro ⁷⁾. Rex Lithevanorum ⁸⁾ quesivit vindictam in Prutenos, qui ignem, ligna

1) Hoc esset d. 3. Mai 1331. sed habemus membranas de die Marcia (25. April) 1331. in quibus Dietericus de Allenburg iam Marschalcus ordinis nominatur. Creatus est igitur sine dubio prius, quam scriptor hic tradit.

2) De falsa hac temporis notatione cfr. Voigt T. IV. 520. Dietericum de Allenburg d. 15. Augusti 1335. creatum esse constat.

3) Marchio Ludovicus Brandenburgensis, comes Philippus de Namuer et Comes Bertholdus de Henneberg. Voigt T. IV. 534-535.

4) d. 25. Febr. 1336.

5) Verisimiliter in Samogitia prope Rossienam aquilonem versus cf. Voigt T. IV. 535. ad.

6) i. e. conservacione.

7) cf. Voigt T. IV. 537.

8) Hic Litthuanorum princeps dicitur Marger. Voigt T. IV. 536.

ROZDZIAŁ VI.

Teodoryk z Aldenberga obrany mistrzem.

Tegoż roku dnia 3. Maja w dzień znalezienia krzyża świętego¹⁾ brat Teodoryk z Aldenburga rodem Sas, obrany został na marszałka. W roku 1336. dnia 28. Marca, tenże Teodoryk został wielkim mistrzem²⁾. Słusznie on z braćmi chwalił Pana Boga, gdy za jego czasu wielu książąt i innych w pomoc mu przyszło, jako to (książę) brandenburgski, hr. de Namen, podobnie Henenbergski³⁾, niektórzy (pielgrzymi) z Francyi i Austrii i wielu innych dobrze w broń opatrzonych i mających więcej jak 200 zbrojnych w przyłbicach. Mistrz więc w Niedzielę reminiscere⁴⁾ udał się z nimi do Litwy i w obwodzie Troppen⁵⁾ dobył zamek Pillenen, do którego się było ich uciekło więcej niż 4ry tysiące z czterech powiatów. Poganie widząc wojsko, przestraszyli się, a zwątpiwszy o zachowaniu zamku, niezmierne ruchomości w ogień powrzucali i siebie samych pozabijali, gdzie, jak mówią, niejaka staruszka poganka, siekierą stu ich zabiła, a potem sama sobie życie odebrała. W takim spotkaniu wielu pogan poranionych konno z owego miejsca uszło, hrabiemu zaś de Henen-

1) To był dzień 3. Maja 1331., ale wiemy z kądinąd, że w dzień ś. Marka (25 Kwiet. 1331) Ditrich Altenburg już był marszałkiem zakonu. Nominacya więc jego na marszałka nastąpiła prędzej, jak tu kronikarz pisze.

2) Rok ten fałszywie jest podany, jak świadczy Voigt T. IV str. 520. Dytrych z Altenburga obrany został dnia 15 Sierpnia 1335.

3) Markgraf Ludwik Brandeburski, Hrabia Filip z Namur i Hrabia Berthold z Henneberga Voigt T. IV str. 534—535.

4) Dnia 25. Lutego 1336.

5) Pewnie na Żmudzi na północny wschód od Rosieny. Czytaj uwagę u Voigta T. IV. str. 535.

et lapides in castrum et regem iactabant. Rex tamen a suis clientibus cum schutis protectus, tandem terrore concussus, fugit in quoddam latibulum et conjugem suam transfixit et in ignem jecit. Pagani in tanta afflictione concussi inclinaverunt cervices suas et rex omnes occidit. Et sic in profectum Prutenorum et christianitatis Castrum Polenen⁹⁾ destructum est, de quo captivos et rapinam ducunt magnam.

Post hec eodem anno Magister Theodoricus edificat Marienburg¹⁰⁾ contra Paganos in Insula Romain inter Welun et Bisten¹¹⁾, quo constructo erexit quoddam fortalicium; et tunc temporis flumen Memela poterat pertransiri, quia parvum, ibique pagani cum magno exercitu steterunt contra copiam fratrum et vi pepulerunt Magistrum de loco et sic domus mansit destructa et non completa.

Anno 1337. plurimi peregrini principes at nobiles, dominus de Bemund cum filio fratris sui de Henegow et dominus de Bergow¹²⁾ quidam eciam de Burgundia, Francia, Galicis¹³⁾, hii omnes milicie causa venerunt. Insuper in festo Epyphanie, Rex Bohemorum cum filio Hinrici ducis Bavarie fuit eciam ibidem, dux Wentzislauus filius Hinrici ducis de Legenitz, filius regis Bohemorum,

9) Scriptor non constat sibi in scriptura nominis Pillenen.

10) Gadebusch Annal. Livon. T. I. 420. perperam hoc interpretatur, intelligens Marienburgum in Livonia. cfr. Voigt T. IV. 539. adnot. 2.

11) Romayn-Werder ad fluvium Mimelam inter Welun et Bisten. Voigt T. IV. 539. ubi demonstratum est, restitutam Marienburg ad Mimelam sitam fuisse inter Wilionam et Rauen, haud procul ab introitu Lubissae in Mimelam. Ex epistola Witowdi patet, inde a Welun amplius duo milia passuum usque ad Romin fuisse sylvam sacram, quae Wentis dicebatur, quo eo magis comprobatur, Romayn fuisse sanctam Romove.

12) Otto, quem supra meminimus, von Bergau.

13) cf. Voigt T. IV. 543. Galicia est fortasse erratum in scribendo.

berg dobrze się działo w tym zamku ⁶⁾. Król litewski ⁷⁾ szukał pomsty na Prusakach, którzy ogień, drzewo i kamienie na zamek i króla rzucali. Król lubo od domowników swoich tarczą okryty, przecież trwogą przerażony, uciekł w jakąś kryjówkę i żonę swoje zakłul i w ogień wrzucił. Poganie takim przerażeni nieszczęściem, skłonili karki swoje, a król wszystkich pozabijał. A tak na korzyść Prusaków i chrześcijaństwa zamek Polenem ⁸⁾ zburzony został, z którego jeńców i wielką zabierają zdobycz.

Potém tegoż roku mistrz Teodoryk zbudował Marienburg ⁹⁾ przeciwko Poganom na wyspie Romayn ¹⁰⁾, między Welin i Beisten, który zbudowawszy wzniósł pewny zamek, w tenczas zaś można było przebyć wbród rzekę Niemem, bo woda była mała i Poganie w tém miejscu z wielkiem wojskiem stanęli przeciw oddziałowi braci i wstępny bojem odparli mistrza, z tego miejsca, i tak został zburzony i niewykończony.

W roku 1337. było kilku pielgrzymujących książąt i szlachty, pan de Remund z siostrzeńcem swoim de Henegow i pan de Bergow ¹¹⁾ i niektórzy jeszcze z Burgundyi, Francyi, Galicyi ¹²⁾. Ci wszyscy przybyli dla wojowania (z Poganami). Prócz tego w dzień trzech królów król czeski z synem Henryka księcia bawarskiego także tam był, ksiązę Wacław synu Henryka księcia li-

6) Czytaj Voigta T. IV. str. 537.

7) Ten książę litewski nazywał się Marger. Czytaj Voigta T. IV. str. 536.

8) Ironikarz niezgadza się sam z sobą w sposobie pisania nazwiska tego zamku.

9) Gadebusch (roczne dzieje Inflant). T. I. str. 420. myli się, gdy sądzi, że tu mowa o Malborgu w Inflanciech. Czytaj Voigta T. IV. str. 539. uwaga 2.

10) Romayn Werder nad Memlem rzeką między Wiluniem i Bejstem. Czytaj Voigta T. IV. str. 539., który dowodzi, że nowo wybudowany Malbórg leżał nad Niemnem między Wieloną i Rownem, gdzie Lubissa do Niemna wpada. Z listu Witolda pokazuje się, że o pół mili od Wielunia ku Rominowi był las poświęcony zwany Wintis, zkąd wnosić można, że Romayn znaczyło Romowe, to jest, że było jednem z poświęconych lasów litewskich.

11) Wyżej wspomniany Otto z Bergau.

12) Voigt T. IV. str. 543. Galicia w Hiszpanii, jeżeli to niejest omyłką w rękopiśmie.

*Marchio Moravie*¹⁴⁾; hic propter ulcera, que habuit, nequivit intrare Prussiam nec in terram Paganorum, sicut optabat. Sed et Rex Bohemorum Johannes transiit ad coronationem conjugis sue, unde leti veniunt in Cuyaviam in Wladislaviam, ubi Rex hospites hilariter suscepit¹⁵⁾. Et ibidem a principibus et dominis pax firmata est inter Locut Regem Cracoviensem et Magistrum et ordinem et facti sunt amici. Litteris pax roboratur, ut placuit Regi Ungarorum in robur firmitatis¹⁶⁾.

Post hec, ut narratur, Poloni tanquam perfidi pacem violarunt. Postea dux Hinricus¹⁷⁾ rediit cum multis Francigenis in Prussiam et aliis deo duce.

Intrante anno 1338.¹⁸⁾ frater Theodoricus de Aldenburg, dux Bavarie Hinricus et alii multi navigio in magna copia veniunt in Lithvaniam in quandam Insulam prope Welym¹⁹⁾; ubi circumsepiunt se, duas domos ibidem erigunt, de quibus se defendunt, et aliam fortem domum²⁰⁾ erexit prope, in cuius propugnaculo 100 bellicosos statuit, sed et 40 animosos fratres cum totidem sagittariis ordinavit ad utilitatem domus. Multos quoque Wytingos pro custodia et vigilia circum ordinat, preter Nathangos et Sambiensis. Tandem duo maligni Wytingenses cum aliis descenderunt, Castrum volentes ipsum tradere in manus Regis, de quibus unus mansit, in malo propositio, in Castro vulgarter Beyorn vel Beyerem, quod regi tradere voluit. Idem dixit

14) Carolus Marchio Moraviae.

15) De ratione, qua haec cohaereant, cf. Voigt T. IV. 544-546.

16) Voigt T. IV. 546-547.

17) Henricus, dux Bavariae.

18) Oportebat esse 1337.; causas cur facta, quae sequuntur, maxime exstructio castri Bavarici ad a. 1337. referenda sint, invenimus apud Voigt T. IV. 557. adnot. 1.

19) Welun (Wilona).

20) Scriptor interlligit arcem Bavaicum. De situ eius. cf. Voigt T. IV. 545. adnot. 1.

gnickiego, syn króla czeskiego, margrabia Morawii¹³⁾. Ten dla wrzodów, które miał, niemógł wniknąć do Prus ani do ziemi Pogan, jak sobie był życzył, ale król czeski Jan pojechał na koronacyą żony swojej, skąd weseli powrócili do Kujaw do Włocławka, gdzie król gości wesoło przyjął¹⁴⁾ także książęta i panowie pokój skojarzyli między Łokutem królem krakowskim i mistrzem i zakonem i przyjaźń zawarli, sojusz na piśmie zatwierdzony został stósownie do żądania króla węgierskiego w rękojmią pewności¹⁵⁾.

Potém mówią, że Polacy jako wiarołomni pokój zgwałcili. Potém książę Henryk¹⁶⁾ z wielu Francuzami i z innymi powrócił do Prus za pomocą boską.

Na początku 1338. roku¹⁷⁾ brat Teoderyk de Altenburg Henryk książę bawarski i wielu innych w znacznej liczbie na statku udają się do Litwy, na wyspę jedną blisko Welym¹⁸⁾, gdzie się szanćcem opasali. Dwa domy także stawiają, aby z nich bronić i inny mocny dom¹⁹⁾ w pobliżu wznoszą, na którego obronę stu wojskowych postanawiają, lecz mistrz i czterdziestu odważnych braci z tyląż łucznikami rozporządził dla użyteczności zamku. Wielu także Wityngów na straż i czaty dokola, rozporządził oprócz Natangów i Samlanczyków. Tym czasem dwóch złośliwych Wityngów wraz z innymi zeszło (z zamku), chcąc go wydać w ręce króla. Jeden z nich pozostał w złośliwym zamiarze w zamku, zwanym w języku niemieckim Bejorn albo Bejaren, który to zamek

13) Karól margrabia Morawii.

14) Czytaj w tym przedmiocie Voigta T. IV. str. 544-546.

15) Voigt T. IV. str. 546-547.

16) Henryk książę bawarski.

17) Powinien tu być rok 1337. wyrażony. Dowody, dla czego następne zdarzenia, a osobliwie budowanie Bajerburga odnoszą się do roku 1337. przytacza Voigt T. IV. st. 557.

18) Weluń (Wiliona).

19) Podług kronikarza musi to być Bajerburg. Voigt (T. IV. str. 545.) wskazuje posadę tego miejsca.

Regi Lithwanorum, quomodo eadem domus esset lignea, minus bene compactata cum argilla etc. quod posset faciliter vincere. Socius quidem, aijt, meus exiet et eam succndet. Quidam probus vir cognovit huiusmodi tradimenta, flens adiit domum et eos avisavit, dicens de traditoribus, unum esse in Castro, alium in Lithuania. Eodem tempore in festo Trinitatis dum domus dicta foret perfecta, Rex Gedemyn concepit huiusmodi sermonem traditoris et cum gravi exercitu, machinis, arietibus etc. circumdedit domum, XXII. diebus fortiter impugnando nec vincere valuit. Accidit, quod quidam frater Tilemannus de Sunpach magister sagittariorum²⁰⁾ telo igneo vexillum combussit et statim post paganorum regem de Tracken²¹⁾ telo volnerat in collum inter scapulas, et mortuus est, suscipiens partem cum dampnatis et ita pagani post plurima dampna perpessa, cum scandalo abierunt²²⁾.

Fratres quoque exeunt et machinas et alia relictia deducunt ad castrum, et dominus Henricus Bavarie ditavit castrum cum armis et victualibus necessariis, vexillo et sigillo²³⁾.

Tandem frater Hinricus Dusmer marschalcus jussu magistri cum exercitu intrat terram Wenducken²⁴⁾ et hostiliter devastat et occidit, bona rapuit, mulieres, pueros etc. captivos educendo.

Anno 1338. circa festum Assumpcionis Marie forti manu Lithvani cum Samaitis intrant terram tribus diebus vastantes.

21) Intelligendus sine dubio Gediminus rex, quod ex aliis auctoribus patet. cfr. Voigt T. IV. 555. adnot. 1.

22) cf. hac de narratione Wigandi Voigt T. IV. 555-556. adnot. 1.

23) id e. seine Heerfahne und sein Fuerstensiegel.

24) Medeniken, ut est rectius apud Schuetz. Chron. p. 70. potest tamen etiam ex lectione Wenducken conici Widukly, prope Rossienam occasum versus.

królowi chciał wydać. Tenże powiedział królowi litewskiemu, że ów zamek był drewniany nienajlepiej spojony na glinę etc. etc. tak, żeby go można łatwo zdobyć. Towarzysz mój jeden, rzekł, wyjdzie i zapali go. Pewny mąż uczciwy dowiedział się o takowej zdradzie, zapłakany przyszedł do zamku i ostrzegł braci mówiąc o zdrajcach, że jeden był w zamku, a drugi w Litwie. Tegoż czasu w dzień ś. Trójcy, gdy wspomniony dom już był ukończony, król Gedymін powziął wiadomość o słowach zdrajcy i z wielkiem wojskiem, z machinami, z taranami i t. d. otoczył zamek, przez 22 dni mocno dobywał, ale dobyć niepotrafił. Zdarzyło się wtenczas, że brat jeden Tyleman de Sunpach przelożony nad łucznikami pociskiem ognistym spalił chorągiew i zaraz potem króla pogańskiego z Troków²⁰⁾ pociskiem raził w szyję między łopatki, który umarł, między potępionych poszedł i tak Paganie wiele szkód poniósłszy, ze wstydem odeszli²¹⁾.

Bracia potem wychodzą i maszyny i resztę co się było zostawiało, uprowadzają do zamku, i pan Henryk bawarski obdarzył zamek bronią i potrzebną żywnością, chorągwią i pieczęcią²²⁾.

Tymczasem brat Henryk Duzemer z rozkazu mistrza, z wojskiem wchodzi do ziemi Wenduken²³⁾, i po nieprzyjacielsku pustoszy ją i morduje, zabiera dobytki i kobiety i dzieci i t. d. w niewolę.

Roku 1338. około święta wniebowzięcia Panny Maryi, Litwini ze Żmudzinami w znacznej liczbie wchodzi do kraju (za-

20) Był to zapewne król Gedymін, jak się z innych źródeł okazuje Voigt T. IV. str. 555. uwaga 1.

21) Voigt T. IV. str. 555-556. uwaga 1.

22) To jest chorągiew swoje wojenną i sygnet, czyli pieczęć.

23) To jest do Miednik, jak Schuez w kronice str. 70. pisze, ale też może do Widukty na zachód od Rosieny.

Marschalcus dictus huiusmodi cognoscens, bellum cum paganis inuit in vigilia Assumpcionis in campo Galekouken²⁵⁾ et fit acre bellum, in quo 1220 pagani sunt occisi.

Anno 1339²⁶⁾ in hyeme tunc valde frigida, magister Theodoricus obsedit Castrum Welym²⁷⁾ et impugnat et propter tedium fratrum reliquit domum et recessit cum palatino de Reno et suis²⁸⁾. Eodem anno multas reysas fortes adornavit magister sepedictus.

Anno 1341.²⁹⁾ dictus Magister in profectum terre Prusie tres fecit vias amplas in terram Lithwanorum cum fossatis, quibus prohibuit (facilem) aditum inimicis et exitum. Tandem tanquam providus vir proposuit mittere legatos in Almanniam et vocare soldados, principes etc. contra Lithwanos et ruthenos in eorum devastacionem, ne de cetero prutenos in tantum turbarent. In hoc proposito stetit per 6 septimanas; sed idem Magister in tam arduis ceteris causis involutus erat, quod nequibat propositum ducere in effectum.

Anno 1340. dictus Magister Theodoricus, dives in virtutibus, cum consensu maiorum prelatorum, maturo consilio, eciam suorum preceptorum statuit celebrari festum beate virginis sanctificationis sive conceptionis, qua digna fuit concipere dominum Ihesum Cristum.

Hoc tempore construxit idem magister pontem unum trans flumen Nogot prope Marienburg, per quem pontem omnes tran-

25) Fortasse Kukony, prope Miedniki meridiem versus. Voigt T. IV. 556-557.

26) Tempus recte notatum.

27) Welun (Wilona),

28) Voigt T. IV. 572.

29) Oportebat esse anno 1340.; mox scriptor ipse hunc annum nominat.

konu) pustosząc go przez trzy dni. Rzeczony marszałek dowiedziawszy się o tém, stoczył potyczkę z Poganami w wilią wniebowzięcia (najś. panny) na polu Galekuken²⁴⁾ i bitwa była uporczywa, w której 1220 Pogan zabitych zostało.

W roku 1339.²⁵⁾ w zimie bardzo wtenczas ostrój mistrz Teodoryk, obległ zamek Welym²⁶⁾ i dobywał go, ale dla zniechęcenia braci spuścił zamek i odjechał z Palatynem Benu²⁷⁾ i z swoimi. Tegoż roku rzeczony wyżej mistrz wiele wypraw wojennych rozporządził.

W roku 1341.²⁸⁾ mistrz na korzyść kraju pruskiego trzy zrobił szerokie drogi do ziemi litewskiej z rowami, któremi zabronił łatwego przystępu nieprzyjaciółom i cofnienie się (onych utrudnił). Jednak jako mąż przezorny uczynił wniosek, aby wyprowadzić posłanników do Niemiec i wezwać tam zacieężnych żołnierzy, książąt i innych przeciw Litwinom i Rusinom na gnębienie onych, aby zresztą Prusakom nie tyle się przykrzyli.

Przy tém przedsięwzięciu obstawał przez sześć tygodni, ale mistrz ten w tak trudne zkadinał sprawy był zawikłany, że niemógł przedsięwzięcia tego przywieść do skutku.

W roku 1340. rzeczony mistrz Teodoryk bogaty w cnoty za zezwoleniem wyższych prałatów i za rozsądną radą Dygnitarzy swoich, umyślił obchodzić święto poczęcia Matki najświętszej, która godną była być matką Jezusa Chrystusa Pana.

W témże czasie wybudował tenże mistrz most na rzece Nogat pod Malborgiem, przez który to most wszyscy mogli dowolnie przechodzić i konno przejeżdżać²⁹⁾.

24) Pewnie Kuchony na południe od Miedników. Voigt T. IV. str. 556-557.

25) Tu data jett dokładnie położona.

26) Welyn (Welliona).

27) Voigt T. IV. str. 572.

28) Tu rok być powinien 1340. sam go kronikarz wnet tak położy.

29) Voigt. Historya Malborga str. 133 i 134.

sire potuerunt libere et equitare³⁰). Edificavit eciam duo Castra Gdantzke, Swetza, a fundamento usque ad menia intra et extra³¹).

Anno 1341. non longe ante obitum Magistri Theoderici missi erant legati in Thorun a rege Locuk ad magistrum, sc. dux de Bunslow³²), Karolus et tercius venit de Archiepiscopo Gnesnensi³³) adeuntque magistrum pro unione facienda.

Sic et filius Regis Bohemie Johannis, marchio in Moravia venit in Prusiam, cui in occursum venit Magister et benigne suscepit et honoravit. Qui eciam fuit in Thorun et tardavit ibidem. Et magister cepit graviter infirmari, et unio postposita fuit ad tempus. Et magister destinavit magnum Commendatorem et alios fratres ad Marchionem Karolum de Moravia, ut vocarent eum ad se. Quem, cum venisset, sedens in lecto, melioribus vestibus indutus peciit et ordinem commisit et fratres et reclinans se ad stratum bono spiritu obdormivit in domino in die sancti Viti³⁴) Sepultus in Capella sancte Anne, plenusque fuit virtutibus et sapientia, ordinem ultra alios omnes exaltavit et promovit, multa bona statuit et ordinavit, pronus ad bona, tardus ad mala, dulcis erga suos, amarus inimicis, quos multis vulneribus perturbavit, signanter Lithvanos et ruthenos. Merita quoque eius digna omnibus laude diffusa sunt per universum. Cui autor optat requiem et premium cum beatis.

30) Voigt hist. Marienburgensis p. 133-134.

31) Voigt T. IV. 573. Sermo hic est tantum modo de firmiore munitione utriusque arcis.

32) Bunzlau erat castellonia et habebat suum castellanum. Nomen dux de Buncloz significat fortasse Boleslaum III. ducem Ligniciae.

33) Carolus Marchio Moraviae et prepositus Antonius de Haij. Voigt T. IV. 583. Jaroslavius erat archiepiscopus Gnesnensis.

34) Quo die revera obierit Dietericus de Allenburg, docet Voigt T. IV. 584-585.

Wystawił także dwa zamki w Gdańsku i w Swieciu od fundamentów, aż do blanków wewnątrz i zewnątrz ³⁰⁾.

W roku 1341. krótko przed zejściem mistrza Teodoryka wyprawieni zostali posłowie do Torunia od króla Lokuta do mistrza, to jest ksiązę de Buntzlau ³¹⁾, Karól, a trzeci przybył od arcybiskupa gnieźnieńskiego ³²⁾ i udają się do mistrza dla zawarcia zgody.

Podobnież i syn Jana króla czeskiego, margrabia morawski przybył do Prus, naprzeciwno którego wyszedł mistrz i dobrze go przyjął i uczcił, który także był w Toruniu i tam się zatrzymał. I mistrz zaczął ciężko chorować i pokój odłożony został do czasu, i mistrz wyznaczył wielkiego komandora i innych braci do Karóla margrabiego morawskiego, aby go wezwali do niego; gdy przyszedł (ksiązę i mistrz) siedząc na łóżku lepszymi sukniemi odziany, z prośbą się do niego udał i zakon i braci onemuż poruczył i w znak się na posłanie kładąc, dobrym umysłem zasnął w Bogu w dzień ś. Witta ³³⁾. Pochowany w kaplicy ś. Anny; był pelen cnot i mądrości, zakon więcej nad wszystkich innych wznosił i popierał, wiele dobrego postanowił i rozporządził, skłonny do dobrego, niechętny do złego, słodki dla swoich, przykry dla nieprzyjaciół, którym wiele dokuczył, szczególnież Litwinom i Rusinom. Zasługi jego godne wszelkiej zalety, rozgłoszone są po świecie. Autor zaś życzy mu pokoju i nadgrody z błogosławionymi.

30) Voigt T. IV. str. 573. Tu jest tylko mowa o większem wzmocnieniu obu zamków.

31) Bunczlau było tylko kasztelanią i miało kasztelana. Pod nazwiskiem ksiązęcia de Buntzlau rozumie się tu pewnie Bolesław III. ksiązę lignicki.

32) Margrabia Morawii Karól i Antoni de Hay. Voigt T. IV. str. 583. Arcybiskupem gnieźnieńskim był wtenczas Jarosław.

33) O prawdziwym dniu śmierci Dytrycha Altenburga, czytaj Voigta T. IV. 584-585.

C A P U T VII.

Luterus ¹⁾ natione Saxo, magnus commendator, eligitur in Magistrum generalem Anno 1342.

Tribus diebus ante epyphaniam ²⁾ hic cum Rege Boleslao perpetuam pacem in Cuijavia fecit in presenciam et per media nobilium et venerabilium patrum Archiepiscopi sc. et Episcoporum Wladislaviensis, Poznanensis, Warmiensis dicti Hermannii, ex parte ordinis ³⁾ et aliorum nobilium.

Hec pax juramentis et sigillis perpetuata fuit et cum gratiarum actione et laude dei ubique promulgata.

Anno sequenti ⁴⁾ idem magister cum Wilhelmo comite Hollandie ⁵⁾ intrat Lithwaniam, quam devastat duobus diebus et in multis dampnificat, terra enim habunda fuit. Sed propter inundacionem ex resolucione nivis et glaciei dissolute ortam compulsus est exire ⁶⁾.

Ceterum in eodem tempore Magister Luterus cum accessu suorum preceptorum maturo consilio Castrum Beyerborg vulgariter dictum exustum et continuo ad 1 miliare inferius aliud erectum, quod eodem vocabulo, Beyersburg sc., est vocatum, sytu dun-

1) pro Ludolfus.

2) Tempus non recte notatum, cf. Voigt T. V. 12-13. Rex Poloniae non dicebatur Boleslaus, sed Casimirus III. qui regnabat inde ab a. 1333.

3) Aderant etiam Otto Episcopus Culmensis et Berthold Pomesaniensis.

4) 1343.

5) efr. Voigt T. V. 27. Guilielmus IV. comes Hollandiae.

6) De tempore, quo aderat Guilielmus comes Hollandiae, cf. Voigt T. V. 27. adnot. 4.

ROZDZIAŁ VII.

Luter ¹⁾ wielki komandor rodem Sas wybrany jest wielkim mistrzem roku 1342.

Trzy dni przed świętem Trzech królów ²⁾ mistrz ten z królem Bolesławem wieczny pokój w Kujawach zawarł, w przytomności i za pośrednictwem szlachetnych i wielbnych ojców, to jest arcybiskupa (gnieźnieńskiego) i biskupów wrocławskiego, poznańskiego, oraz biskupa warmińskiego, rzeczonego Hermana ze strony zakonu ³⁾ i innój szlachty.

Pokój ten przysięgami i pieczęciami zatwierdzony został i z modlitwami i chwałą bożą wszędzie ogłoszony.

Roku następującego ⁴⁾ tenże mistrz z Wilhelmem hrabią Holandyi ⁵⁾ wchodzi do Litwy, którą pustoszy przez dwa dni i w wielu miastach szkody robi, ziemia bowiem była urodzajna; wszakże dla zalewów pochodzących z rozcieczy śniegu i lodów, przymuszony został (mistrz) wyjść (z owego kraju) ⁶⁾.

Z resztą w tymże czasie mistrz Luter za dolożeniem się dygnitarzy swoich, i dobrze się nad tém zastanowiwszy, zamek po niemiecku Beyrborg zwany, spalił i niebawnie potem o jedną milę niżej inny postawił, który temże nazwiskiem, to jest Beyersburg jest oznaczony, z odmianą tylko posady. Bo i Henryk ks.

1) Lutherus zamiast Ludolfus.

2) Data jest fałszywa, porównaj Voigta T. V. str. 12-13. Król polski nienazywał się Bolesław, ale Razimierz, Osiadł on na tronie w roku 1333.

3) Byli także przytomni biskupi Otto Chelmiński i Berthold Pomorski.

4) Roku 1343.

5) Czytaj Voigta T. V. str. 27. Był to Wilhelm IV. hr. Holandyi.

6) O czasie bytności Wilhelma hr. Holandyi, czytaj Voigta T. V. str. 57. uwaga 4.

taxat variato. Nam et Hinricus dux Bavarie petiit, ut tali vocabulo denominaretur sc. Beyeren, quod factum est.

De translacione terre Reveliensis a regno Dacie ad ordinem et causa eiusdem.

Anno 1343. tempore magistri Luteri, dum Rex Dacie adhuc dominaretur in terra Reveliensi etc. Milites et clientes regis oneribus et fatigis incolas opprimebant, quod in gemitu et dolore nimio Magistro et fratribus querulabantur, signanter illi, vulgari-ter dicuntur Ystenses, Osalyenses et ceteri vulgares. Tanta quoque fuit eorum violencia, quod uxores eorum dehonestabant, virgines deflorabant, possessiones auferebant, et eis ut servis usi sunt. Quare Ystenses, Hargenses, Osalienses insurgunt contra eos et mittunt ad regem, querentes, an eos a tantis oppressio-nibus protegere velit, quum potius vellent mori, quam sub tanto iugo degere et nisi absolverentur, conqueri vellent deo et sanctis eius. Senes quidem et Juvenes omnes super tanta violencia cla-maverunt. Dicta quoque legacio protracta fuit, in quo populus est deceptus; unde multa mala orta sunt, occisiones militum, ser-vorum, liberorum et omnium⁷⁾.

Eodem tempore fuit in Lyvoniam Magister Borgardus⁸⁾ qui, collegit cum suis magnam copiam, cum qua venit in Rusiam, vo-lens oppugnare Yserborg⁹⁾. Quo audito Ruteni exercitum gra-vem contra ordinem collegerunt et fuit bellum inter eos, in quo ultra 100 Ruteni occisi sunt. Tandem Magister cum fratribus

7) Voigt T. V. 18-19.

8) Burchardus de Dreyleben.

9) Isborsk. Voigt T. V. 22. Karamsin T. IV. 214-215.

Bawaryi prosił, aby tem nazwiskiem był oznaczony t. j. Beyerem; co się też stało.

O przeniesieniu ziemi Rewalskiej od królestwa Dacyi do zakonu i o przyczynie tego.

Roku 1343. za czasu mistrza Lutra, gdy król Dacyi jeszcze panował w ziemi Rewalskiej etc. etc. wojskowi i podwładni króla tyła ciężarami i szawarkami mieszkańców obciążali, że ci żałośni i smutni z mistrzem i braćmi (zakonu inflanckiego) mieli zatargi, mianowicie zaś ci, którzy gminnym wyrazem się nazywają, Isteńczykowie, Ozelczykowie i inny gmin. Taka zaś ich była gwałtowność (kawalerów mieczowych), że żony ich uwodzili, panny psowali, majątki zabierali i posługiwali się niemi, jakby niewolnikami. Z téj przyczyny Isteńczykowie, Hargensowie, Ozelczykowie, powstanie robią przeciw nim i posyłają po króla, prosząc, czyliby ich od tylu ucisków niechciał zasłonić, że raczej umrzeć wolą, niż pod takim jarzmem jęczeć i że gdyby się mogli uwolnić, toby się poddali Bogu i świętym pańskim. Starcy zaś i młodzieńcy wszyscy na takie gwałty głośno narzekali. Wspomniane zaś poselstwo poszło w przewłokę, na czem naród się zawiódl. Zkąd wiele złego wynikło, (to jest) zabicie żołnierzy, sług, dzieci i wszystkich.⁷⁾

W tymże czasie był w Inflantach mistrz Borgard⁸⁾ który wraz z swymi (rycerzami) zebrał wielkie wojsko, z którem poszedł do Rusi, chcąc dobywać Iserburga⁹⁾ Co posłyszawszy Rusini, wielkie wojsko przeciw zakonowi zebrali i stoczyli bitwę, w której więcej niż stu Rusinów zabitych legło. Tymczasem

7) Voigt T. V. str. 18—19.

8) Burhard de Dreyleben.

9) Czytaj Voigta T. V. str. 22. i Raramzyna T. IV. str. 214—215.

obsedit Ysenborg¹⁰⁾, oppugnat cum duabus Machinis 8 diebus ante festum Laurencii 5 diebus¹¹⁾.

Mirum tunc accidit tale in Castro. Mulier enim quedam animosa habuit ante se camisiam sanguine conspersam et extensam, nec aliquo telo vel sagitta poterat offendi, tenens vertebrum in manu et fila involvit in eo, exercens sortilegia, donec Magister ibi staret.

Eo quoque tempore Rex Kynstut cum fratre Algarto¹²⁾ per quendam prudentem Bayorum adducunt 3 exercitus trans Danubium¹³⁾. Primus se convertit contra Lewardenses¹⁴⁾ hostiliter vastando, depredando et captivando, 2us Urkullenses¹⁵⁾, ubi similia egerunt, 3us exercitus, ad Rodenproyenses¹⁶⁾ hostilia exercentes ultra 3 dies per captivitates, occisiones, rapinas, nemini parcendo, mulieres cum pueris educentes de terra.

Dicti reges audientes magistrum cum suis domum rediisse, revertuntur trans Danubium et circa festum assumptionis in terram suam. Et interim quod magister erat in Russia, dicti Eijstenses, Hargenses etc., protervo animo, longo exercitu oppidum Revele obsidebant, hostili crudelitate terram occisione etc. demolierunt.¹⁷⁾ Magister Borgardus huiusmodi intelligens cum suis in magna multi-

10) Auctor scribit Iserborg et Isenborg.

11) Temporis notatio concordat cum Karamsin T. IV. 215.

12) In scribendis his nominibus scriptor fluctuatur, modo est Kynstut sive Kynstud, modo Algart sive Algard, etc.

13) Duena.

14) Quae hodie dicitur Lenevaden ad Duenam.

15) Quae hodie dicitur Uxhul ad Duenam.

16) Hodie Rodenpois septentrionem versus prope Uxhul, ad flumen Jagel.

17) Voigt. T. V. 22-23. Gadebusch T. I. 432.

mis'rz z bracią obległ¹⁰⁾ Isenberg, którego za pomocą dwóch machin dobywa przez ośm¹¹⁾ dni, na pięć dni przed świętem świętego Wawrzyńca.

Dziwna też rzecz zdarzyła się w zamku, to jest, że kobieta jedna odważna, miała przed sobą koszulę krwią spryskaną i rozpiętą i żadnym pociskiem ani strzałą niemogła być rażoną, trzymając wrzeciono w ręku i nici na nie obwijając, takie czary robiła, dopóki tam mistrz był przytomny.

Tego także czasu król Kinstut z bratem Olgierdem¹²⁾ pod przewodnictwem jakowegoś przebiegłego Bojara przeprowadzają trzy wojska przez Dunaj.¹³⁾ Pierwsze obróciwszy się przeciwko Lewordczykom,¹⁴⁾ po nieprzyjacielsku pustoszy, rabuje ich kraj, i w niewolą bierze mieszkańców. Drugie przeciw Urkulczykom¹⁵⁾ gdzie podobnie sobie postąpiono. Trzecie wojsko (idzie) na Rodenprojszczykow,¹⁶⁾ i to podobnie po nieprzyjacielsku sobie postąpiło, zabierając, mordując i rozbijając przez trzy dni i nikomu nie przepuszczając i kobiety i dzieci z kraju uprowadzając.

Wspomnieni królowie słysząc, że mistrz ze swymi wrócił do domu, przebywają Dunaj i powracają do domów swoich około święta wniebowzięcia Najś. Panny, a w czasie kiedy mistrz był w Rusi, wspomnieni Esteńcykowie, Hargencykowie zuchwałym umysłem z znacznem wojskiem miasto Rewal oblegają i wielkiem okrucieństwem i morderstwem kraj zniszczyli.¹⁷⁾ Mistrz Borgard, słysząc

10) Kronikarz pisze Iserborg, a w innem miejscu Isenberg.

11) Czas zgadza się z podaniem Karamzyna Tom IV. str. 215.

12) Nazwiska zmienia kronikarz samowolnie, raz pisze Kynstut drugi raz Kynstut, raz Algart a drugi raz Algard i t. d.

13) Dźwinę.

14) Dzisiejsze Lenewaden nad Dźwiną.

15) Dzisiejsze Uxhul nad Dźwiną.

16) Dzisiejsze Rodenpais niedaleko od Uxhul nad rzeką Jagel.

17) Voigt T. V. str. 22 — 23. Gadebusch T. I. str. 432.

tudine transiit prope Revel, ut dictos paganos¹⁸⁾ compesceret et converteret. Sed in obstinatione permanebant et proposito oppidum vastandi. Unde magister per interpretem querit, quare tanta mala egissent in interfectionibus etc. et ajunt, querentes gratiam magistri, Magister querulabamur tibi defectus nostros et gravamina, que a militibus et nobilibus tulimus et injurias et imo potius volumus omnes mori, quam sic annihilari et surgimus in vindictam, quod nullo modo factum esset, si aliquam justitiam nobis exhibuisses. Sed interpres decepit dictos Hargenses mendacia proponens magistro, dicens, se respondisse, si non fecissent huiusmodi, adhuc vellent facere; unde magister concorditer cum suis invasit eos et similiter Ystenses et ex eis ultra 12000 sunt occisi, cum tamen gratiam magistri quesissent.¹⁹⁾

Anno 1343. magister Borgardus de Drelegen²⁰⁾ cum suis proposuit delere Hargenses et misit Luterum Steckel advocatum Jerovensem²¹⁾ de conventu Weysensteyn²²⁾ contra eos propter alias etiam ordinis causas; idem magister notificavit magistro Lutero Prussiae, quomodo dicti Ystenses, Hargenses, Osalienses, fidei persecutores, vellent totam Lyvoniam devastare, quomodoque iam milites etc. occidissent et omnes sibi occurrentes, et modo vellent omnes christianos invadere ad diem statutam per eos, sed misericordia Dei fuit aversum. Osalienses enim 8 diebus ante diem convenerant et non perfecerunt propositum, sicuti Hargenses premediabantur. Magister sermones huiusmodi audiens, misit exercitum

18) Esthones.

19) Voigt. T. V. 23-24. adn. 1.

20) Pro Dreijleben sive Dreijlewen.

21) Jerwen, advocatia.

22) Etiam Wittenstein. Secundum Indic. corp. histor. diplomat. Livoniae T. II. 353. advocatus Jervensis et commendator Wittensteinensis unus idemque erat magistratus.

to, poszedł ze swymi w znacznej liczbie pod Rewel, aby rzeczonych pogan¹⁸⁾ ukorzył i nawrócił, ale oni obstawali w uporze i chęci pustoszenia miasta. Mistrz więc przez tłumacza zapytał się, czemu tyle złego robili morderstwa i t. d. a oni rzekli, szukając łaski mistrza: Mistrzu! użalaliśmy się przed tobą o nasze dolegliwości, ciężary i krzywdy, jakie od żołnierzy i szlachty ponosiliśmy, wolimy zaś wszyscy umrzeć, niż tak być niszczeni, powstajemy więc, szukając zemsty, co by się nigdy niebyło stało, gdybyś nam jakążkolwiek sprawiedliwość był wymierzył. Ale tłumacz oszukał tych Hargensów i kłamstwa odniósł, mówiąc, że oni powiedzieli, że chociażby tego niebyli uczynili, jeszcze uczynić chcieli. Mistrz więc za wspólnem zdaniem swoich uderzył na nich, oraz na Instensów i zabito ich wtenczas więcej niż 12000, kiedy oni łaski mistrza szukali.¹⁹⁾

Roku 1343, mistrz Borgard de Drelegen²⁰⁾ ze swymi podał myśl, aby wytępić Hargensów i posłał Lutera Steckę wojtę Jerowoskiego²¹⁾ z klasztoru Wejsejsztejn²²⁾ przeciw nim i dla innych jeszcze spraw zakonu. Tenże mistrz doniósł mistrzowi Luterowi w Prusiech, jako rzeczeni Istensowie, Hargensowie, Ozalczykowie wiary prześladowcy, chcieli całe Inflanty splądrować, i jako już wojskowych i innych byli zabijali i kogo tylko napotkali i że teraz chcieli na wszystkich chrześcian uderzyć na dniu wyznaczonym, lecz że za miłosierdziem Boskiem zapobiegło się temu. Ozalczykowie bowiem ośm dni przed dniem wyznaczonym zebrali się i nie wykonali zamiaru tak, jako go Hargensowie byli

18) Estończyków.

19) Voigt T. Y. str. 23—24. uwaga 1.

20) Dreyleben albo Dreylewen.

21) Jerwen.

22) Czyli Wittenstein. Stósownie do dzieła: Index corp. histor. diplomat. Livoniae Tom II. str. 353. Wójt z Jerwen był razem i komandorem w Wittenstein.

ad magistrum Lyvoniensem cum 700 equis optime expeditis, cum fratre Hinrico commendatore Strosburgensi²³⁾ Johannem Nothafft commendatorem²⁴⁾ Dusemerum²⁵⁾ committens, Ystenses, Hargenses, Osalienses, omnes fidei inimicos, una die vita privari. Commendator eciam de Engelsburg²⁶⁾ Sus cum dictis missus est. Veniunt in Rigam in medio XLme, parati ad bellum. Divisitque magister in tres partes exercitum; unam partem sibi elegit; frater vero Dusmer cum suis mansit in Castro Rigensi, frater Conradus²⁷⁾ commendator cum sua cohorte missus est in Castrum Velin,²⁸⁾ Johannes Nothafft in Weysensteyn cum suis ad perficiendum commissa.²⁹⁾ Post spacium trium ebdomatum et post festum sancti Martini dictus magister Borgardus ordinavit exercitum cum Prutenis missis, ea intencione, ut terram Hargensium vastaret, senes cum junioribus interficiendo, quod et factum est. Osalienses vero in profunda palude septo grandi circumdederunt se, habente 3 valvas, in quo erigunt fortalicium, forte de lignis connexum pro defensione sua, quod nec igne nec sagittis poterat vinci. Magister vero praevia consultacione misit preceptores ad duas valvas occupandas, a mane usque in noctem. Ipse vero vi intravit septa, in quibus 2000 hominum sunt deleti et septa combusta, et acta sunt hec in die ante Carnisprivium a mane usque ad vesperam. Nam ante hec acta Osalienses elegerant de genere suo sibi Regem Wesse dictum, qui ibidem captivatus fuit et stric- tissime ligatus et juxta anchas suspensus, de cristianis eciam 500

23) Henricus Dusmer, commendator Strasburgensis.

24) Tunc commendator Birgelaniensis.

25) i. e. Dusemero.

26) Conradus de Gartow.

27) De Gartow.

28) Aræ Fellin.

29) Voigt T. V. 25.

ułożyli. Słyszac to mistrz, posłał wojsko do mistrza inflantskiego z 700 końmi wybornie opatrzonemi z bratem Henrykiem kommandorem Brodnickim,²³⁾ Janem Nothast kommandorem²⁴⁾ zalecając Duzemerowi, aby Istensów, Hargensów, Ozaleczyków wszystkich wiary nieprzyjaciół w jednym dniu życia pozbawił. Niemniej i kommandor z Engelsburga²⁵⁾ wraz z trzema wyżej posłany został. Przybywają więc do Rygi w środku tygodnia, który quadragesima zowią gotowi do boju. Podzielił zaś mistrz wojsko na trzy części, jedną część sobie wybrał, brat Dusmer zaś ze swymi pozostał w zamku w Rydze. Brat Konrad²⁶⁾ kommandor wraz z oddziałem swoim posłany został do zamku Welin²⁷⁾, Jan Nothast zaś do Weysensteinu ze swymi dla wykonania zlecenia.²⁸⁾ W przeciągu trzech tygodni i po święcie św. Marcina, rzeczony mistrz Borgard rozporządził wojsko wraz z Prusakami nadesłanymi w celu, aby ziemię Hargensow pustoszyć i starców młodych zabijać, co się i stało. Ozaleczykowie zaś w głębokiem trzęsawisku obгородzili się wielkim parkanem, w którym były trzy bramy i wystawili w nim ostróg mocny z drzewa zbity, dla obrony swojej, którego by ani ogniem ani strzałami przemodz niemożna. Mistrz zaś za poprzedniczą naradą posłał dygnitarzy i innych dla zajęcia dwóch bram od rana do nocy. Sam zaś wstępny bojem przebił się przez parkan, w którym wycięto 2000 ludzi i parkan spalono i działo się to w dzień przed Wielkim postem od rana aż do wieczora, bo przedtem Ozaleczykowie obrali sobie byli z rodu swego króla zwanego Wesse, który tamże pojmany i jak najmocniej związany

23) Henryk Dusmer komandor w Brodnicy.

24) Był wtedy komandorem w Birgelau.

25) Konrad Gartow.

26) Z rodziny Gartow.

27) Zamek Felliński.

28) Voigt T. V. str. 25.

fuerunt ante septa interfecti. Postea preceptores in medio XLme revertuntur cum suis et in festo Pasche³⁰⁾ veniunt in Prussiam de Lyconia cum profectu.

Hoc tempore ante hyemem³¹⁾ veniunt in Prussiam Johannes rex Bohemie cum filio suo Marchione de Moravia, rex Ungariae cum multis, comes Hollandiae,³²⁾ comes Gunterus de Swartzburg in numero 200 domini terrarum, cupientes miliciam exercere contra inimicos christi. Cum quibus magister exiit in obsidionem domus in magno comitatu et honore.³³⁾ Et facta est questio, an vellet procedere in terram; et notificatum fuit magistro per quandam animosam paganam: Regem Lithuanorum comportasse magnam multitudinem, cum qua vellet terram Sambiensem devastare.³⁴⁾ Unde juxta consultationem principum magister revertitur cum ceteris ad protegendam suam terram. Quo comperto rex Lithuanorum³⁵⁾ ivit potenter in Lyconiam, ubi in absencia magistri multa querulosa peregit, unamque partem exercitus misit in terram vulgariter Mitow dictam, a vocabulo castris sic dicti, quod obtinuerunt, et cum hoc etiam Dolen combusserunt,³⁶⁾ et omnia vastata sunt, multi interfecti, mulieres, pueri captivati et deducti et infinita dampna fecerant more paganorum. Tandem transeunt contra opidum Rigense. Frater Theodoricus percipiens huiusmodi ab aliis fratribus, rogabat quendam adolescentem, ut Rigenses avisaret et

30) 1344.

31) 1343. Constat reges hos adfuisse hieme a. 1343 — 1344. cfr. Voigt T. V. 31. adn. 4.

32) Guilielmus IV. comes Hollandiae.

33) Voigt T. V. 27 — 28. Arx obsessa nusquam nominatur.

34) cfr. adnot. 5. apud Voigt T. V. 28.

35) Olgiardus,

36) Arx Doblen, prope Mitaviam ad occasum ad fluvium Berse.

i za biodra zawieszony był, chrześcian zaś 500 przed parkanem zabito. Potem dygnitarze w środku tygodnia *quadragesima* powracają ze swymi i na święto wielkanocne²⁹⁾ przybywają do Prus z Inflant z korzyścią.

W tym czasie przed zimą³⁰⁾ przybywają do Prus Jan król czeski z synem swoim margrabią morawskim, król węgierski z wielkim orszakiem, hrabia Hollandyi³¹⁾ hrabia Gunther de Szwarzburg w liczbie 200 panów, krajami władających i pragnących wojować z nieprzyjaciółmi Chrystusa. A mistrz wyszedł z nimi z wielkim orszakiem i czią³²⁾ na oblężenie zamku jednego, i zaszło pytanie, czy wkroczyć w kraj (nieprzyjacielski). Wtenczas jakaś poganka dobrze myśląca doniosła mistrzowi, że król litewski zbiera wielką siłę, z którą chciał ziemię samlandzką pustoszyć³³⁾ Dlaczego wedle rady książąt mistrz powraca z swymi na obronę swojej ziemi. O czem dowiedziawszy się król litewski,³⁴⁾ poszedł z siłą potężną do Inflant, gdzie w niebytności mistrza wiele nieładu narobił i jedną część wojska posłał do ziemi pospolicie zwanej Mitow, od zamku tegoż nazwiska. Zamek ten zdobyli Litwini a przytem spalili i Dolen³⁵⁾ i wszystko zniszczone zostało. Pozabijano wielu ludzi, kobiety i dzieci w niewolę zabrano i uprowadzono i nieskończone szkody obyczajem pogan zrzadzono. Potem poszli pod miasto Rygę. Brat Teodoryk od innych braci o tem się dowiedziawszy, prosił jednego młodzieńca, aby Rygińczyków ostrzegł i doniósł im o przybyciu króla, lecz on przez płochość lekce so-

29) Roku 1344.

30) Roku 1343. Bytność rzeczonych królów w zimie w r. 1343—1344. nie podlega wątpliwości. Czytaj Voigta T. V. str. 31. uwaga 4.

31) Wilhelm, hrabia Hollandyi.

32) Voigt T. V. str. 27. i 28. jak się oblężony zamek nazywał, znikąd dojść niemożna.

33) Czytaj u Voigta T. V. str. 23.

34) Olgierd.

35) Zamek Doblen, na zachód od Mitawy nad rzeką Birsą.

regis adventum eis indicaret; sed ex levitate animi nec curavit, quare frater Theodoricus eum per brachium fixit et compulit ad eundum, qui veniens clamore magno intimavit Rigensibus regis adventum. Qui cum venisset, circumcirca combussit molas³⁷⁾ et vastans et quidquid ordinis fuit; venit tandem prope novum molendinum,³⁸⁾ omniaque ibidem mane combussit et nemo evasit circumstantibus cum gladiis. Festinans ad transitum occurrit ei juvenis mercator, sarcinam mercandorum ferens, volens intrare oppidum Rigense, nihil sciens de guerris, quem apprehenderunt, ligaverunt pagani, ventrem eius sciderunt et circumducunt eum arbori, donec intestina eius omnia extraheret, deposueruntque eum de trunco, sanguinem eius sic sacrificando, in quo delectabantur exultantes.³⁹⁾

Festinanter transierunt in terram vulgariter Segewald, quam vastabant et comburunt, deducetes rapinam innumeram, mulieres simul cum pueris. Magister Luterus, audiens huiusmodi mala suis facta, perturbatione motus demens efficitur. Nee mirum, quum ambo reges Bohemorum et Ungarorum ascribebant culpam magistro, quod cum voluntate talia forent facta, quodque gratis de suis regnis et terris cum aliis venissent et spe frustrati absque bello paganorum secederent, et sic varie detractioes ab eis et aliis nobilibus contra magistrum sunt audite. Similiter et fratres sui. Quare desipuit in sermone et defecit in ratione, qui pridem alti consilii, profundi sermonis etc. fuerat.⁴⁰⁾ Preceptores cogitabant, quomodo magistrum sub bona custodia serva-

37) Gadebusch *Annal. Livon. T. I.* 435. commemorat h. l. res fortissime gestas a pistori-bus, quas scriptor noster ignorat.

38) *Neuermuehlen.*

39) *Voigt T. V.* 29—30.

40) Cfr. hac de re alios fontes apud *Voigt T. V.* 32—33. sed *Wigandus* rerum harum auctor praecipuus.

bie ważył, dla czego brat Teodoryk uchwycił go za ramię i przymusił, aby poszedł, a przyszedłszy, wielkim krzykiem uwiadomił Rygińczyków o przybyciu króla, który gdy nadciągnął, popalił do koła młyny³⁶⁾ i niszcząc, co tylko własnością było zakonu, przyszedł do nowego młyna³⁷⁾ i wszystko tamże z rana spalił i nikt nie uszedł, gdyż do koła stali poganie z mieczami. Spotkał ich w podróży swojej spieszący młody kupiec, noszący pakę towarów, chcąc je zanieść do miasta Rygi; nie on nie wiedział o wojnie, a poganie pochwycili go, przywiązali i brzuch mu rozerznięli i oprowadzali w koło drzewa, dopóki wszystkie wnętrzności z niego nie wyszły, potem go od drzewa na ziemię położyli, krew jego tak ofiarując bogom i wykrzykując, cieszyli się z tego.³⁸⁾

Spiesznie Litwini przeszli do ziemi pospolicie zwanęj Ze-gewald, którą zniszczyli i spalili, uprowadzając łupy niezmierne i kobiety wraz z dziećmi. Mistrz Luter słysząc o tych klęskach, zrzędzonych poddanym swoim, skłopotany oszalał. Ani dziw temu, gdy obaj królowie czeski i węgierski przypisywali winę mistrzowi, że się to jakby z jego woli było stało, i że napróżno ze swoich królestw i ziem z innymi byli przybyli i że w nadziei swojej się byli zawiedli, że z poganami nie wojowawszy odjechać mieli, a tak słyszano z ich ust różne poświrki na mistrza oraz i z ust innych szlachty. Podobnie czynili i bracia jego Krzyżacy. Z którego to powodu zmieniła się jego mowa i osłabł na rozumie on, który dawniej trafiał miał radę i poważną mowę.³⁹⁾ Dyguita-

36) Gadebusch (Inflant historia T. I. str. 435) umieścił tu bohaterski czyn piekarczyków, o którym nasz kronikarz nie wspomina.

37) Neuermuelen.

38) Voigt T. V. 29 — 30.

39) Porównaj inne źródła u Voigta T. V. str. 32 — 33. Wigand przecież jest tu najgodniejszy wiary.

rent, ut vitam eius salvarent, sc. magnus commendator, Thezaurarius, Hospitalarius etc. Camerarius.⁴¹⁾ Et ordinant ei famulum, qui in omnibus eum inquietavit, sc. oracionibus, vigiliis etc.; tandem motus in ira, cultro vulneravit servum; unde preceptores petierunt eum propter Deum ut officio renunciaret et ut consilia daret pro alio utili eligendo; forte dono Dei posset sensus et rationem recuperare. Hic quoque Luterus cognomine rex fuit 20 generalis magister in Prussia, qui sic, ut premissum est, in suo officio propter dolores etc. lumine rationis fuit privatus, eo quod Curland vulgariter dictum, Deblen⁴²⁾ et Mitow erant vastata, imo et castra sic dicta ab inimicis victa sunt et sic destitutus a ratione ab officio destituitur. Et in commendatorem in castrum angeli⁴³⁾ ordinatur, in quo vitam terminavit. Plenum dedit quoque consensum in electionem Hinrici Dusemer, qui locum magistri tenuit, qui in multis annis bene se habuit contra paganos.

Tandem preceptores conveniunt de Almannia, Lyvoniam etc. in Marienburg; similiter frater Luterus rex ibidem licentiam petiit et absolutionem de officio magisterii et obtinuit in die Exaltationis sancte crucis⁴⁴⁾ et electus est Dusmer dictus. Post hec frater Luterus recuperavit dono Dei rationem et sermonem et sine aliquo defectu in devotione gratiam Dei promeruit et occidit et sepultus est in Marienburg.⁴⁵⁾

41) Mirum est, quod scriptor camerarium etiam h. l. commemorat, qui magistratus inferior in eiusmodi causis haud magnas partes agere potuit.

42) Doblen.

43) Engelsburg. Voigt T. V. 35. de abdicatione muneris, facta ab Ludolfo rege de Weizau magistro generali cfr. Voigt T. V. appendix No. 1.

44) De tempore cfr. Voigt T. V. 36. adnot. 3.

45) Alia, diversa profert Voigt T. V. 37. adnot. 3.

rze myśleli, jakimby sposobem mistrza pod dobrą strażą zachować, aby życie jego ocalić, a mianowicie wielki kommandor, podskarbi, szpitalnik etc. i podkomorzy ⁴⁰⁾ i wyznaczyli mu sługę, ale ten we wszystkim go niepokoił, jakoto: w modlitwach, w wiliach i t. p. On zaś gniewem uniesiony, nożem ranił sługę, z którego to powodu dygnitarze prosili go na Boga, aby urząd złożył i radę dał, kogoby innego z pożytkiem obrali, a może za łaską Bożą będzie mógł zmysły i rozum odzyskać. Ten więc Luter przezwany królem, był dwudziestym wielkim mistrzem w Prusiech, który tak, jak się wyżej rzekło, w urzędzie swoim ze zmartwienia i t. d. światło rozumu stracił dla tego, że ziemia pospolicie Kurlandya zwana Deblen ⁴¹⁾ i Mitawa spustoszone zostały, owszem i zamki tegoż nazwiska przez nieprzyjaciela zdobyte; a tak pozbawiony został i urzędu i kommandorem w Engelsburgu ⁴²⁾ mianowany, gdzie życia dokonał. Zezwolił on zupełnie na wybór Henryka Duzemera, który miejsce mistrza zastąpił i przez wiele lat w zakonie dobrze się sprawiał przeciwko poganom.

Tymczasem dygnitarze zjeżdżają się z Niemiec, Inflant i t. d. do Malborge, tam też brat Luter królem zwany, prosił o uwolnienie siebie od urzędu mistrza i otrzymał je w dzień Podniesienia Krzyża Sgo ⁴³⁾ i obrany został wspomniany Duzemer. Potem brat Luter odzyskał za łaską bożą rozum i mowę i bez żadnego uchybienia w pobożności zasłużył sobie na łaskę Pana Boga i umarł i pochowany został w Malborge ⁴⁴⁾

40) Godną jest rzeczą uwagi, że kronikarz o podkomorzym wspomina, który przecież podrzędne przy podobnych okolicznościach miał znaczenie.

41) Doblen.

42) O złożeniu urzędu przez wielkiego mistrza Ludolfa. Czytaj Voigta T. V. nota nr 1.

43) Co się tej daty tyczy czytaj Voigta T. V. str. 36.

44) Inaczej pisze Voigt T. V. str. 37.



C A P U T VIII.

Hinricus Dusemer electus fuit in Magistrum generalem.

Anno 1345. in die Lucie et in (eodem) ¹⁾ capitulo lecta fuit cedula, quomodo frater Goswinus de Herken ²⁾ deberet esse magister in Lyronia et notum factum est fratribus ibidem eciam de magistro generali Hinrico. Post hec in brevi statuunt reysam in Lithwaniam in campum Angken, ³⁾ sed revertuntur. Et cito statuunt aliam in campum Germedie ⁴⁾ et eciam revertuntur. Nec plures consueverunt in hyeme servare reysas, quam 2.

Anno 1345. feria 5ta in ebdomada animarum ⁵⁾ Algard et Kynstud ambo reges veniunt potenti manu, intrans oppidum Rastenbourg, in quo capiunt et occidunt etc., 45 eciam bonos viros extra portas frustratim diviserunt, opidum succendunt, viros, mulieres et pueros deducunt captivos. Hec vastacio duravit a meridie in noctem, in qua reges festinant ad patriam.

Unde ad profectum patrie frater H. Dusemer magister fecit edificare castrum Johannis supra flumen Pisse. ⁶⁾

1) Vocabulum h. linea rubra subnotatum; interpres chronicorum ipse intellexit, hanc notationem repugnare superiori in die exallat. 5. crucis. Ceterum dies, quo Henricus Dusmer creatus est, recte indicatur.

2) In membranis Goswin de Herike. Index corporis histor. diplom. Livoniae T. I. p. 96. Voigt T. V. 41.

3) Sine dubio falso scriptum, pro Augken, sive Auken, etiam Oukaym in Samogitia. Voigt T. V. 41. IV. 19. ubi plura de his nominibus traduntur.

4) Etiam regio Samogitiae. 5) 2. Novembr.

6) Nunc fluvius, ad quem situm est Castrum Joannis, dicitur Pyssek. Recentiores anna-

R O Z D Z I A Ł VIII.

Henryk Dusemer obrany został wielkim mistrzem.

W roku 1345. w dzień Stój Łucyi i na téjże kapitule¹⁾ odczytano pismo, jakoby Goswinus de Herken²⁾ powinien być mistrzem w Inflantach, uwiadomiono oraz tamecznych braci o wyborze wielkiego mistrza Henryka. Wkrótce potem umówiono wyprawę do Litwy w okolicę Angken³⁾ ale powrócili i niebawnie inną wyprawę postanowili na równinę Germedie⁴⁾ i także powrócili, wielu ich było, którzy byli przywykli odbywać więcej wypraw w ziemie jak dwie.

Roku 1345. we Czwartek w tygodniu dnia zadusznego⁵⁾ obaj królowie Olgard i Kinstut nadciągają z znacznem wojskiem, wchodzą do miasteczka Rastenburga, w którym zabierają w niewolę mieszkańców i zabijają etc. między innymi czterdziestu pięciu dobrych po za bramami pojмали i podzielili się każdy po jednemu, miasteczko zapalili i mężczyzn, kobiety i dzieci uprowadzają w niewolę. To spustoszenie trwało od południa aż do nocy, w której królowie pospieszają do ojczyzny swojej.

Z téj przyczyny na użytek ojczyzny brat Henryk Dusemer mistrz kazał zbudować zamek Johannisberg nad rzeką Pisse.⁶⁾

1) Data jest dokładna.

2) A raczej Goşwin de Herike, czytaj Index corporis histor. diplom. Livoniae T. I. p. 66. Voigt T. V. str. 41.

3) Augken, Auken, albo Onkayn na Żmudzi.

4) Na Żmudzi.

5) Dnia 2. Listopada.

6) Teraz rzeka, nad którą leży Johannisburg zowie się Pyssek. Późniejsi kronikarze twierdzą, że Johannisburg założono w r. 1268. Wiganda zdanie więcej ma powagi.

Anno 1347. deinde feria 5ta post invocavit ambo dicti reges dyabolica suggestione iterum veniunt in Rastenburg in Carnisprivio et cum semine suo dyabolico multa intulerunt cristianis mala occidendo etc. Tandem intrant terram Barten et contra castrum Girdow,⁷⁾ ubi 4 villas bonas annihilabant, consequenter in obsidionem castrum Luenenburg,⁸⁾ sed a fratribus sic armatum fuit, quod nil ibi obtinuerunt, suburbium cum ecclesia comburunt et multos captivos, eciam mulieres educentes. Convertentes se ad villas, quibus similiter combustis etc., redeunt in Rastenburg et ad patriam se convertunt et in via transeunt in dyocesi Ermenensem juxta oppidum Resel et quidquid ibi inventum est, ut in aliis locis vastatum est.

Quo audito Hinricus Dusemer, quomodo sc. castrum Luenenburg invasissent et terram sic depredati fuissent, a castro dicto deposuit conventum, censuum redditus propter terre devastacionem.⁹⁾ Et statim postea deposuit conventum in Ynsterburg et officium commendatorie et multavit in officium minoris auctoritatis vulgariter *Pfleger*.¹⁰⁾

Tempore eciam dicti magistri reges prefati minabantur Sambiam intrare et omnia devastare. Quod prohibere conabatur; unde cum magna multitudine hinc inde vigiliis et excubias contra terras paganorum ordinavit. Tediisque affecti sperabant regem abcessisse et revertuntur ad terram. Quod cum pagani cognovis-

hunc scriptores, veluti Henneberger p. 162. dicunt, castrum Joannis iam a. 1268. conditum esse. Maior est Wigandi auctoritas.

7) Castrum Gerdauen.

8) Castrum Luenenburg ad fluvium Guber.

9) Sensus loci paulum mutilati hic est: cum ob vastationem terrae censuum redditus deficerent.

10) Voigt T. V. 56. Membranæ comprobant Insterburgum h. tempore factum esse officium, id utunt, praefecti vel *Pfleger*.

Potem roku 1347go w Czwartek po niedzieli *invoca-vit* oba wspomnieni królowie, z szatańskiego natchnienia znowu przychodzą do Rastenburga w post i z rodem swoim diabelskim wiele wyrządzili złego chrześcijaństwu, zabijając i t. d. Tymczasem wchodzą do ziemi Barten i przeciw zamkowi Girdow ⁷⁾ stawają, gdzie cztery dobre wsie zniszczyli ze szczętem, potem poszli do oblężenia zamku Luenenburg ⁸⁾ który przecież od braci tak był uzbrojony, że tam niczego nie okazali, przedmieścia jednak z kościołem spalili, i wiele więźniów, nawet kobiety zabrali. Zwrócili się potem ku wsiom, które podobnież spaliwszy, powrócili do Rastenburga i do ojczyzny się cofają i po drodze wchodzą do dyecezyi warmińskiej blisko miasteczka Resel, i co tylko tam zastali, to zniszczyli tak, jak w innych miejscach.

Słyszac to Henryk Duzemer, mianowicie jak zamek Luenenburg byli napadli i jak ziemię spustoszyli, klasztor krzyżacki z rzeczzonego zamku usunął, nie wpłynęły bowiem były czynsze dla spustoszenia ⁹⁾ ziemi, i zaraz potem zniósł klasztor w Insterburgu i urząd komandora i zmienił tę posadę na niższy urząd władzcy zwanego *Pfleger*. ¹⁰⁾

Podobnież za czasów rzeczzonego mistrza wyżej wspomnieni królowie zagrozili, że wnikną do Samlandyi, aby wszystko spustoszyć. Starano się temu zapobiedz i dla tego mistrz z wielkiem wojskiem rozrządził ztąd strażę i podsłuchy przeciw ziemi pogan. Lecz gdy im (Krzyżakom) się to sprzykrzyło, spodziewali się, że

7) Zamek Gerdauen.

8) Luenenburg nad rzeką Guber.

9) Sens tego peryodu jest, że dla zniszczenia kraju czynsze do skarbu niebyły wpłynęły.

10) Voigt T. Y. str. 56. Oryginalne dyplomata świadczą, że Insterburg w tym czasie był pod zarządem przełożonego z tytułem *Pfleger*.

sent, statim persequuntur cristianos, sequentes eos et intrant Sambiam in carnisprivio et terram devastant, depredantur et multum dampnificant cum grandi rapina viros, mulieres etc. deducentes in gemitibus et planctu etc.¹¹⁾ Tandem eodem anno¹²⁾ idem rex venit prope Ragnetam, ubi 3 diebus stetit et multos perturbavit igne et rapina etc. Postea per transiit grandem silvam¹³⁾ festinanter in terram Ynsterborgensem, ubi similia dampna fecerunt, ut supra, et in die sanctae Fidis virginis¹⁴⁾ venit in Welaw mane sine ve (vi?) intrat opidum, in quo omnia igne consumit cum ecclesia. Post hec in terram Wolmensem¹⁵⁾ que eciam sic devastatur, quod parum in ea derelictum est, viros cum mulieribus depellentes. Et sine mora in terram vulgariter Wunsdorff¹⁶⁾ in qua frater Wernherus de Hollandia cum XIII. fuit interfectus, preter alios multos occisos et captivos eductos. Simili modo fecerunt in terra Girdowensi, unde sic multipliciter afflicti sunt christiani a paganis.

Anno 1346.¹⁷⁾ magister hic Dusemer collegit exercitum magnum cum commendatoribus culmensis terre et Pomeranie, cum quibusdam Anglicis peregrinis et Francigenis etc. contra Lithuanos, habens in exercitu dicto 40000 bene armatos viros,¹⁸⁾ (et) cum quibus convertit se contra paganos. Reysam tamen non complexit, sed mansit cum consensu suorum in Ynsterburg. Fra-

11) Voigt T. Y. 36.

12) Octobr. mense a. 1347.

13) Silva Grauden, tunc densissima; cf. Voigt T. IV. 38.

14) 6. Octobr.

15) Regio Womensis.

16) Regio Wohnsdorffia, ad meridiem prope Allenburgum, ubi hodie quoque est vicus huius nominis.

17) Error scribendi, oportebat esse 1348. cfr. Voigt T. Y. 60.

18) Cfr. adnot. 2. apud Voigt. a. a. O.

król się był oddalił i powrócili do kraju (do Prus). Co gdy poganie poznali, zaraz ścigają chrześcian, w trop idąc za nimi i weszli do Samlandy w wielkim poście i ziemię pustoszą, plądrują i wielkie szkody zrzadzają, wielkiem łupiestwem zabierając mężczyzn i kobiety w wzdychaniu i płaczu.¹¹⁾ Tegoż jeszcze roku¹²⁾ tenże król przybył pod Ragnitę, gdzie trzy dni stał i wiele poniszczył pożogą i rabunkiem etc. Potem przebył wielki las,¹³⁾ spiesząc do ziemi Insterburskiej, gdzie podobne szkody zrzadził jak wyżej i w dzień Stój Idy panny¹⁴⁾ przybył do Welaw, gdzie zrana bez oporu wszedł do miasteczka, w którem wszystko ogniem zniszczył wraz z kościołem. Potem wszedł do ziemi wolmeńskiej,¹⁵⁾ która tak zniszczoną została, że mało co w niej pozostało; bo zabrał z niej mężów i kobiety i bez zwłoki poszli do ziemi pospolicie Wunsdorf zwanéj, w której brat Werner z Hollandyi z 14. ludźmi był zabity, oprócz wielu innych zabitych i w niewolą wziętych. Podobnym sposobem postąpili sobie w ziemi Girdowskiej i tak to poganie chrześcianom wielokrotnie dokuczali.

Roku 1346.¹⁷⁾ mistrz ten Dusemer zebrał wielkie wojsko z komandorami ziemi chełmińskiej i pomorskiej, z niektórymi pielgrzymami Anglikami i Francuzami przeciwko Litwinom i miał w rzezonem wojsku 40000¹⁸⁾ dobrze uzbrojonych mężów, z którymi przeciwko poganom poszedł. Wyprawy téj przecież nie wykonał, ale za pozwoleniem swoich pozostał w Insterburgu.

11) Voigt T. V. str. 56.

12) Dnia 6. Października r. 1347.

13) Las Grauden, wówczas prawie nieprzebyty. Voigt. T. V. str. 38.

14) Dnia 6. Października.

15) Kraina Women.

16) Kraina Wohnsdorf na południowy zachód od Altenburga, gdzie dotąd wieś tego nazwiska się znajduje.

17) Data jest niedokładna. Ma być rok 1348. Voigt T. V. str. 60.

18) Czytaj w tym przedmiocie Voigta a. a. O.

ter Syffridus de Danveld¹⁹⁾ marschalkus et frater Wynnricus Knyprode magnus commendator fuerunt in bello super Strebam²⁰⁾ fortiter pugnantes, intrantes terram in profesto conversionis Pauli, ubi jussu marschalci pagani utriusque sexus, senes cum junioribus occisi sunt et terra igne vastata. Rex vero convocat magnum exercitum, in quo vocati intererant Ruteni de Lademer, de Brisik, Wytenberge, de Smalentz, vulgariter de Ploschkow,²¹⁾ et hii sequuntur marschalkum, dum revertitur et accidit in die Purificationis Marie et conveniunt ad flumen Streben simul in bellum letale. Pagani cum lanceis suis jecerunt in christianos, Ruteni cum arcubus et telis, multos vulnerantes viros et equos. Quo facto fratres viriliter resistunt eis et multi fuerunt interempti, signanter commendator de Gdancz²²⁾ et quidam advocatus episcopi Sambiensis Johannes de Love,²³⁾ cum quo L. fuerunt occisi juxta vexillum. Pagani subsidium fuge querebant, pulsati a christianis ubi in dicto flumine multi visi sunt mortui Rutenorum et aliorum in numero 18000,²⁴⁾ quum domino placuit, ut christiani triumpharent, specialiter virgini Mariae, cuius ymago in vexillo hospitum eleganter depicta erat, de cuius intervencione venit victoria ista. Noviter²⁵⁾ accidit, quod christiani illesi pertransierunt glaciem fragilem et sicco pede super occisis et submersis, et ita terminatum est hoc bellum in Lithwania juxta flumen Streben. Dicta victoria ex speciali gratia indulta est christianis. Quum magister Dusemer cum preceptoribus voverat reddere Deo laudes et

19) Sigfridus de Dahlenfeld. Nomen eius varie scribitur.

20) Streba amnis, qui fluit ad meridiem respectu Wiliac et ab oriente incidit in Minelam nunc Strava dicitur.

21) Cf. adnot. 4. apud Voigt T. V. 62 — 63. Karamsin T. IV. 218.

22) Gerhardus de Stegen.

23) Oportebat esse: Joannes de Lonstein. cfr. Voigt T. V. 64. adnot. 1.

24) De pugna ad Stravam commissa cfr. apend. No. II. apud Voigt T. V. p. 692.

25) Legendum fortasse: Notanter.

Brat Zyfrid de Danveld ¹⁹⁾ marszałek i brat Winryk Knip-
rode, wielki komandor, potykali się z nieprzyjacielem nad rzeką
Streba, ²⁰⁾ gdzie dzielnie walczyli. Weszli oni do ziemi pogań-
skiej, w wilią nawrócenia Sgo Pawła, gdzie z rozkazu marszał-
ka wybito pogan obojęd płci starców i młodzież, a ziemię ogniem
zniszczono. Król zaś zwołał wielkie wojsko, w którym powoła-
niu stawili się Rusini z Włodzimierza, z Brześcia, z Białejgóry, ze
Smoleńska i ze Pskowa ²¹⁾ i ci poszli w pogoń za marszałkiem
gdy wracał i zdarzyło się w dzień oczyszczenia Najświętszej
Panny, że się z sobą starli w pomyślniej bitwie. Poganie dzidy
swoje rzucali na chrześcian, Rusini łukami i strzałami wielu ludzi
i koni ranili. Bracia zaś mężny im opór stawiają i wielu było za-
bitych, mianowicie komandor gdański, ²²⁾ pewien wójt biskupa sam-
landskiego, Jan de Löwe, ²³⁾ z którym 50 było zabitych przy cho-
ragwi. Poganie szukali schronienia w ucieczce, parli ich chrze-
ścianie, w rzeczonęj wyżej rzece widziano wielu zabitych Ru-
sinów i innych do 18000. ²⁴⁾ Podobalo się więc Bogu, aby chrze-
ścianie zwyciężyli, mianowicie zaś Najświętszej Pannie, której
wizerunek na chorągwi gości, kształtnie był wymalowany. Wsta-
wienie się Matki Boskiej, dalo to zwycięztwo. Niedawno się ²⁵⁾
zdarzyło, że chrześcianie bez szwanku przebyli łód słaby i suchą
nogą po zabitych i utopionych, i tak ukończona jest ta wojna w Li-
twie nad rzeką Streben. Rzeczzone zwycięztwo z szczególnęj łą-
ski Boskiej, nadane jest chrześcianom, gdy mistrz Duzemer z dy-

19) Sygfryd de Dahlenfeld. Nazwisko jego rozmaicie piszą.

20) Rzeka Strebe, płynąca na południe Wilii wpada do Niemna; teraz ją Strawą nazywają.

21) Czytaj Voigta nota 4. T. Y. str. 62—63. oraz Karamzyna T. IV. str. 218.

22) Gerhard de Stegen.

23) Nazwisko właściwe jest Jan Lonstein, czytaj Voigta T. V. str. 64. nota 1.

24) O téj bitwie nad Strebą czytaj dodatek nro 11. u Voigta T. V. str. 692.

25) Pewnie lepiej tu będzie czytać notanter zamiast noviter.

claustrum edificare, ut factum est in Königsberg, ubi construxerunt claustrum virginum, redditibus ditantes juxta perstintem,²⁶⁾ in quo virgines Deo famulantur die et nocte secundum regulam sancti Benedicti.²⁷⁾ Quo perfecto in edificiis etc., idem magister cum suis preceptoribus anno sequenti statuit claustrum in Welow ad Dei laudem, in quo fratres minores Deo devote horis statutis famulantur.

Post hec frater Siffridus Danvelt marschalcus hostili potentia intrat terram Eroglen²⁸⁾ in qua incole multipliciter sunt dampnati in interfectionibus et quia improvisi fugierunt ad rubeta, unde terra fuit vastata. Iterum post tempora belli facti prope Streben tempore magistri Dusemer dictus marschalcus 4 partes terrarum paganorum, sc. Pernare, Gesow, Eroglen et Pastow,²⁹⁾ in quibus stetit 6 diebus et noctibus, quas similiter, ut praemissum est, devastavit, nec cuiquam pepercit sexui aut etati.

Multi quoque Almanni, Anglici veniunt in Prussiam, signanter Thomas de Offert³⁰⁾ in obsequium virginis gloriose et remissionem suorum delictorum. Hoc tempore Siffridus Danvelt a Ragneta, festinanter descendit Memilam, rediens a paganis, venitque cum toto exercitu juxta Pisten et Welow³¹⁾ castra feliciter cum profectu.

26) Debet esse: prestintem, quod idem significat atque taberna argentaria. Vocabulum est rarissimum.

27) Cfr. Voigt T. V. 65.

28) Regio Erogel ad Dobissam in Samogitia, nunc Jeragolja.

29) De situ geographico regionum harum cf. Voigt T. IV. 84.

30) Comes Thomas de Offert. Voigt T. IV. 488. Y. 61. Alii intelligebant comitem Thomam de Oxford.

31) Bistun et Welun. Welow h. l. apertum est erratum scribendi pro We'un, hodie Wiliona cf. adnot. nro 1. apud Voigt T. V. 67.

gnitarzami ślub uczynił, że Bogu złoży dzięki i klasztor postawi; co się też stało w Królewcu, gdzie postavili klasztor panien, dochodami go opatrując na domu wexlarskim,²⁶⁾ w którym to klasztorze panny służą P. Bogu we dnie i w nocy według reguły Sgo Benedykta.²⁷⁾ Tego dokonawszy w budowlach i t. d. tenże mistrz ze swymi dygnitarzami w roku następującym postavił klasztor w Wellow na chwałę Pana Boga, w którym zakonnicy reguły Sgo Franciszka nabożnie służą Bogu o godzinach wyznaczonych.

Potem brat Syfryd Dunwelt, marszałek, wszedł po nieprzyjacielsku do ziemi Eroglen,²⁸⁾ w której mieszkańcy wielokrotne szkody ponieśli, przez mordy i dla tego znienacka puciekali między zarośle, a ziemia została zniszczoną. Potem po czasie owęj bitwy stoczonej pod Strebem za czasu mistrza Dusemera rzeczony marszałek cztery ziemie pogańskie, to jest: Pernare, Gesow, Eroglen i Pastow,²⁹⁾ w których się zatrzymał przez sześć dni i nocy zplądrował tak, jak się wyżej rzekło, nieprzepuszczając nikomu, ani płci, ani wiekowi.

Wiele także Niemców i Anglików przybyło do Prus, mianowicie Tomas de Offert³⁰⁾ na służbę Najś. Panny i dla zyskania odpuszczenia grzechów swoich. W tym czasie Syfryd Danvelt od Ragnity spiesźnie się spuścił rzeką Niemnem, wracając od pogan i przyszedł z całym wojskiem szczęśliwie z korzyścią około Pisten i zamku Welow.³¹⁾

26) Wyraz prestintem znaczy dom wexlowy.

27) Czytaj Voigta T. V. str. 65.

28) Kraina Eroglen nad Dubissą na Żmudzi, teraz Jeragolia.

29) Czytaj Voigta T. IV. str. 84.

30) Jest to hrabia Tomasz Oxford. Czytaj Voigta T. IV. str. 488. T. V. str. 61.

31) Bisten i Welun zamek Welow, dziś podobno Williona. Czytaj Voigta T. V. str. 67.

Deinde frater Hinricus magister dictus, cum potenti exercitu circa festum Assumptionis convertit se contra castrum Welun, ubi stetit cum preceptoribus suis fixe 4 diebus. Pagani huiusmodi audientes perturbati sunt. Quibus mittitur nuncius, querens: an castrum Welun dare velint in manus magistri et ordinis, quum sic salvare possent vitam suam. Huiusmodi sermones graves visi sunt paganis, cum deliberacione tamen magistro castrum presentarunt ad omnimodam voluntatem suam, ymo omnes incole dederunt se captivos, senes, juvenes etc. et fecit eum³²⁾ omnino igne etc. usque ad fundamentum delere. Quo peracto, accepit viros, mulieres et infantes etc., quos divisit in terram suam.³³⁾ faciens eos baptizare in numero 1500, nec invenitur, an in fide permanebant.

Tempore eciam dicti magistri multa miranda ei dolenda facta sunt in bellis et guerris; in insula Rodis multi christiani sunt occisi et turbati hiis diebus.

Anno 1348. venerabilis archiepiscopus Stephanus de Nicia,³⁴⁾ de Armenia, cum quodam abbate ordinis Basilii venit in Pomeraniam, dicens, quomodo in veritate Thurci ante duos annos cum potenti copia intrassent Armeniam, ubi de Thurcis sunt interfecti ultra 6000, preter viros et mulieres, que non potuerunt numerari de parte christianorum. Qui cum fuissent tributarii Turcorum, absoluti sunt a tributo.

32) i. e. id castrum.

33) i. e. in Sambia. Yoigt T. Y. 67.

34) In annalibus Olivensib. p. 65. eadem legimus de hoc Archiepiscopo (Nicensi Archiepiscopo Armenio). Abbatem nominant Ciriacum. Traditur ibi 10000 Christianorum a Turcis caesa fuisse atque tum additur: Residui Christiani, qui remanserunt, facti sunt tributarii eorundem. Idem etiam archiepiscopus in domo nostra calices et ornatum benedixit, et ordines celebrando in Gdantz quosdam fratres nostros ordinavit et ecclesias plures in Pomerania consecravat. Vidimus etiam, quod idem Dominus in celebratione Missae et in signis et in articulis fidei secundum modum et fidem Romanae ecclesiae nobiscum totaliter concordavit.

Potem rzeczony brat Henryk mistrz, z mocnem wojskiem okolo święta Wniebowzięcia Najśw. Panny zwrócił się przeciw zamkowi Welin, gdzie się zatrzymał z dygnitarzami swymi wciąż przez cztery dni. Słyszac to poganie, zmieszali się, do których wyprawiono posłańca z zapytaniem, czyliby chcieli oddać zamek Welin w ręce mistrza i zakonu, boby tak mogli ocalić życie swoje. Słowa takie poganom przeważnemi być się zdały, a naradziwszy się, oddali zamek mistrzowi zupełnie do jego woli, i wszyscy mieszkańcy poddali się w niewolę, starcy, młodzież etc. i kazał mistrz zamek ogniem do szczętu zniszczyć. Co uczyniwszy, wziął mężczyzn, kobiety i dzieci, które rozdzielił po kraju swoim³²⁾ i kazał ich ochrzcić w liczbie 1500, ale niewiadomo, czyli w wierze przetrwali.

Za czasu tego mistrza wiele rzeczy dziwnych i pożałowania godnych się stało na wojnach. Na wyspie Rodis wielu temi dniami chrześcian zabito i trapiono.

Roku 1348. wielebny arcybiskup Stefan z Nicei³³⁾ z Armenii z pewnym opatem zakonu Sgo Bazylego, przybył do Pomeranii, mówiac, jako w rzeczy samój było, że Turcy przed dwoma laty z potężnem wojskiem weszli do Armenii, gdzie Turcy zabili więcej jak 6000 wojska, oprócz mężów i kobiet, których chrześcianie policzyć niemogli, a że byli holdownikami Turków, przeto ich uwolniono od haraczu.

32) To jest w Samlandyi. Yoigt T. Y. str. 67.

33) Annales Olivenses p. 65. to samo piszą o tym arcybiskupie. Opata nazywają Ciriacus, liczbę zaś pobitych od Turków chrześcian na 10000 podają.

Dux Ludovicus Bavarie³⁵⁾ insurrexit contra ecclesiam Romanam et papam Johannem, qui eum excommunicavit, in qua inobedientia stetit imperator multis annis; una vice volens venari, equus in quo sedit, cepit nutare, dux vero cadens in terram, fregit collum et expiravit.³⁶⁾

Tempore legacionis predictae, feria 6. ante Pascha Monachi in Olyva in Pomerania in memoriam Compasionis Christi ea die intrant missam in augmentum castigacionis et bonorum operum; finita missa in refectorio aqua et pane juxta ritum ordinis volentes refici; famuli volentes chaminum purgare cum stramine colligato multo, quo succenso primo dormitorium, deinde campanale cum campanis, ecclesia et omnia igne in planum sunt consumpta.³⁷⁾

Frater Hinricus Dusmer, magister generalis, qui in multa liberalitate soldados suos dotavit et fortiter contra Lithuanos pugnavit, ordinem sublimavit, pacem suis servavit et multa virtute clarens occidit et sepultus est in Marienburg, ordine 21 in numero magistrorum generalium.

C A P U T IX.

Frater Wynricus eligitur.

Frater Wynricus de Knyprode, XXII. magister generalis, post predictum in die Epyphanie¹⁾ electus ex divina misericor-

35) i. e. Ludovicus IV. Bavaricus, imperator.

36) Mannert: Imperator Ludovicus IV. p. 534. eadem narrat ex aliis fontibus. Item Annal. Oliv. p. 65.

37) Annales Oliv. p. 68. incendium hoc anno 1350. accidisse dicunt; rem autem ipsam eodem modo narrant.

1) Tempus minus recte notatum; cfr. Voigt T. Y. 87.

Książę Ludwik bawarski ³⁴⁾ podniósł rokosz przeciwko kościółowi rzymskiemu i papieżowi Janowi, który go wykłął. Cesarz przeżył wiele lat w tem nieposłuszeństwie. Razu jednego chcąc polować, koń na którym siedział, zaczął kiwać głową, książę zaś upadł na ziemię, złamał szyję i skonał. ³⁵⁾

Za czasów wspomnionego poselstwa w Piątek przed Wielkanocą, zakonnicy w Oliwie w Pomeranii, na pamiątkę passyi Chrystusowej tego dnia rozpoczynają mszą na większe trapienie ciała swego i ku dobrym uczynkom. Po skończonej mszy w refektarzu chcąc się posilić wodą i chlebem podług przepisu zakonu, gdy słudzy chcieli komin wyczyścić kupą zebranego słańska, to gdy się zapaliło, najprzód sypialnica, potem dzwonnica z dzwonami i kościół ze wszystkim, ogniem spłonął. ³⁶⁾

Brat Henryk Duzmer, wielki mistrz, który z wielką hojnością żołnierzy swoich opatrywał i mężnie z Litwinami walczył, zakon uświetnił, pokój swoim zachował, wielą cnotami jaśniejący, umarł i pochowany został w Malborgu, 21szy w porządku wielkich mistrzów.

R O Z D Z I A Ł IX.

B r a t W i n r y k o b r a n y.

Brat Winryk z Knyprode, 22gi wielki mistrz, po przerzeczonym w dzień Sw. Trzech Króli ¹⁾ obrany z Boskiego miło-

34) To jest cesarz Ludwik IV. Bawarczyk.

35) Manert w historii cesarza Ludwika T. IV. str. 534. opowiada z innych źródeł toż samo mówią o tem niemniej annales Olivens. p. 65.

36) Annales Olivens. str. 68. piszą o tymże pożarze pod rokiem 1350. lecz to samo o nim, mówią.

1) Data jest fałszywa, czytaj Voigta T. V. str. 87.

dia, qui tempore sui magisterii terram Prussie cum omnibus incolis optime rexit, milites, clientes, burgenses etc. in omni justitia et honestate servans, inimicos patrie viriliter cohorrens et hostiliter impugnans, eorum partes devastans, castra vero et opida Prussie tempore suo sunt fortificata muris et propugnaculis, claustra quedam edificata, aliqua instaurata; multa mira, bella et guerre in mundo sunt huius tempestate. Jam vero clerus et vulgus inmites sibi plus faciunt violenciam quam justiciam. Tempore eciam dicti magistri fuerunt duo pape, Urbanus Rome, Clemens in Avyniona,²⁾ unde in universo bella, lites, occisiones et impietates multe fuerunt.

Anno 1352., anno sequenti, magister Wynricus Knyprode in primo anno sui magisterii ante carnisprivium cum potenti manu habens secum Borgravium Nurborgensem³⁾ et dominum Otyngensem⁴⁾ intrat terram Gesow, Eroglen, Rosgeyn,⁵⁾ potenter devastans et ibidem pernoctans. Et revertitur per Pastaw festinans in Ragnetam propter aëris intemperiem et humiditatem, de qua in equis et aliis multa perpessus est. Et factus fuit taediosus: quod reysam non perfecit, prout voluit. Et quam cito domum rediit, reges Lithwanorum sequuntur eum ad Prussiam et nocte cum grandi multitudine juxta Gilgam⁶⁾ et potenter festinant trans stagnum vulgariter Kurische Hab, intrant terram, incolis non avisatis, in carnisprivio juxta fluvium vulgariter Cacusken,⁷⁾

2) Urbanus VI. et Clemens VII.

3) Voigt T. V. 92.

4) Fortasse comes Ludovicus major natu de Oetingen.

5) Rossiena in Samogitia.

6) Fluit ex Mimela in lacum curonensem.

7) Rectius Camisken, nunc fossa prope Kampken, quae Braest vocatur.

sierdza, który w czasie swego mistrzostwa ziemią pruską ze wszystkimi jej mieszkańcami wybornie rządził, utrzymując w sprawiedliwości i uczciwości wojskowych, podległych mieszkańców, mieszczan i t. d. Nieprzyjaciół ojczyzny mężnie karcąc i po nieprzyjacielsku na nich nastawając, ziemię ich pustosząc, warownie zaś i miasteczka pruskie za jego czasów wzmocnione zostały murami i basztami. Niektóre klasztory wybudowane zostały, inne naprawione. Wiele podziwienią godnych bitew i wojen na świecie było w owym czasie. Już bowiem duchowieństwo i gmin nieludzki więcej sobie wazyli gwałtowność, niżeli sprawiedliwość. Za czasu także rzeczonoego mistrza dwóch było papieżów, Urban w Rzymie i Klemens w Awinione ²⁾ z którego to powodu wiele było na świecie wojen, waśni, zabójstw i wiele niegodziwości.

Roku następującego 1352. mistrz Winryk Knyprode w pierwszym roku urzędowania swego przed postem, mając z sobą burgrabiego nuremberskiego ³⁾ i pana z Ottingen ⁴⁾ z potężnem wojskiem nashedł ziemię Gesów, Eroglen, Rosgejn, ⁵⁾ gdzie gwałtowne czynił spustoszenia i tam noc przepędził. I powrócił do Pastaw, spiesząc do Ragnity dla niepogody powietrza i wilgoci, od której w koniach i z innych względów wiele ucierpiał i doznał tęsknoty z powodu, że wyprawy nie odbył tak, jak był chciał, a skoro do domu powrócił, królowie litewscy poszli za nim i wkroczyli do Prus i w nocy z wielką siłą stanęli nad Gilgą ⁶⁾ i spieszą przez jezioro pospolicie zwane Hurische Hab, i w poście wchodzą do ziemi, której mieszkańcy ostrzeżeni niebyli po nad rzeką pospolicie zwaną

2) Urban VI. i Klemens VII.

3) Voigt T. V. str. 92.

4) Pewnie hrabia Ludwik starszy z Oettingen.

5) Rossien na Żmudzi.

6) Płynie jak wiadomo z Niemna do zatoki Kurońskiej.

in 5⁸ se parcientes, prius vertunt se in terram Schacken, quam depredantur et vastant, occidunt, capiunt mulieres etc., 700 deducunt captivos. Alia pars convertit se ad fluvium Sopusken et conatur cristianos invadere et convertunt se in terram Powunden, ubi etiam similia egerunt ut supra. Tertia pars, Jussu regis transeunt fluvium Tacte⁹⁾ et intrant terram Kaymen¹⁰⁾ quam comburunt et ut supra occidunt 500, captivos mittentes ad patriam: quarta cohors transiit super fluvium Deyme, ubi similia agunt ut prius, ubi a captivis ultra 400 educunt virorum et mulierum: quinta pars juxta stagnum, seu vulgariter Kurisch Habe, sollici¹¹⁾ querens, quomodo per paludem grandem absque dampno transierent. Tempus quoque tunc erat fluidum sine gelu nec poterant pertransire et revertuntur cum fatiga.

Post hec rex de Smalenz¹²⁾ festinant prope Labiow, mane ante septa veniens. Frater vero Henningus Scyndekoff¹³⁾ ei fortiter resistens verberibus etc., paganos e septis, vulgariter slege,¹⁴⁾ repellens, et procedunt ad fluvium vulgariter Deyme, in quod¹⁵⁾ rex cecidit et fere fuisset submersus. In quo tamen multi de suis sunt submersi numero 500,¹⁶⁾ qui fluxu aque ducti sunt in stagnum, vulgariter wilde Hab¹⁷⁾ dictus unde rex temptans vada hinc inde, vix obüsset; quod comperiens frater Henningus

8) id est, in quinque partes.

9) Est fluvius incidens in lacum Curonensem, ad quem situs est vicus Tactau.

10) Notus vicus Caymm in via ad Labiau ducente.

11) Vocabulum hoc in libro scripto vix legi potest.

12) Princeps Patirke Smolenskius, Kynstutti filius. Voigt T. V. 93.

13) Commendator Henning Schindekopf. Voigt T. V. 94. adnot. 1.

14) Schlaege, id quod aggeres cf. Voigt T. V. 110.

15) i. e. quem.

16) Schuetz p. 74. habet 1500.

17) Nomen hoc alibi non legitur.

Cakusken⁷⁾ gdzie się na pięć rozdzielili części. Najprzód zwracają się ku ziemi Schacken, którą rabują i niszczą; tam mordują, porywają kobiety i t. d. i 700 jeńców w niewolą zabierają. Inna część zwróciła się do rzeki Sopusken i usiłowała chrześcian napaść i ci się zwracają do ziemi Powunden, gdzie równie sobie postąpili jak wyżej. Trzeci oddział z rozkazu króla przebywa rzekę Tacte⁸⁾ i wchodzi do ziemi Kajmen,⁹⁾ którą palą i tak jak wyżej się rzekło, mordują i posyłają do ojczyzny 500 więźniów. Czwarty oddział przeszedł przez rzekę Dejme, gdzie podobnie sobie postąpili, jak się wyżej rzekło, gdzie więźniów więcej jak 400 uprowadzili, mężczyzn i kobiet. Piąty oddział wzdłuż jeziora, czyli jak mówią Kurische Habe, idąc, pilnie szukał, jakby to wielkie jezioro bez szkody przebyć. Była zaś wtenczas rozciecz bez mrozu i przejść niemogli i powracają z niczem.

Potem król smoleński¹⁰⁾ spieszy pod Labiow i rano przed ostrokoły przybywa. Brat zaś Henning Scyndekoff¹¹⁾ silny opór stawiając kijami i t. p., pogan odpięra od Ostrokołów, które w gminnym języku Schlage¹²⁾ zowią; udają się więc poganie do rzeki Dejme zwanój, w którą król wpadł i ledwo się nieutopił. W której to rzece jednak wielu jego ludzi się utopiło w liczbie 500,¹³⁾ których pęd wody zaniósł w jezioro, które pospolicie zowią Wilde Hab,¹⁴⁾ gdzie król szukając brodu, o mało co nie zginął, co

7) A raczej Camisken, rzekę tę teraz Brüst-Graben nazywają.

8) Jest to rzeczka wpadająca do zatoki Knrońskiej, nad którą wieś Taktau leży.

9) Dobra rządowe Caymm na drodze do Labiau.

10) Patirke książę smoleński, syn Kynstuta Voigt T. str. 93.

11) Romandor Henning Schindekopf. Voigt T. V. str. 94. Uwaga nro 1.

12) Czytaj Voighta T. V. str. 110.

13) Schuetz p. 74. pisze, że się 1500 ludzi utopiło.

14) To jezioro jest nam nieznanne.

extraxit regem de flumine Deim et in reda letus posuit eum et misit domum, volens regi Kynstute complacere eo, quod fuit filius, et eum ei pro magna presenta presentare; dum ductus fuisset in Welow¹⁸⁾ cuidam occiso pagano pudibenda fuerunt detruncata, quod pro mero¹⁹⁾ quidem videns in defuncto tantam impietatem factam, eum more paganorum incinerant.

Post predictam vastacionem terrarum predictarum fratres festinant domum. Interim reges erant in terra, quam pagani vastabant et properant redire ad reges, ad loca statuta, quia Kynstut stetit in Kaymen, Algard in terra Labiow vulgariter dicta, ubi conveniunt simul et in primo sompno festinant a loco cum captivis, rapina nimia, et transeunt sine dampno.

Frater Scindekop insequitur eos et in stagno Kurische Hab vulgariter captivavit ex eis 45 bonos viros, preter eos, quos iussit occidi et submergi.

Anno Domini 1353. feria post Invocavit Ambo reges paganorum²⁰⁾ summo mane festinanter cum magno comitatu veniunt prope Resel, ubi circumquaque hostilia exercebant opera, comburendo, captivando, occidendo; ultra 500 viros captivos educendo preter mulieres et infantes. Frater Hinricus Obart²¹⁾ advocatus episcopi et frater Hinricus Cranichfelt²²⁾ invadentes exercitum sunt simul captivati et cum aliis captivis, mulieribus et pueris et rapina etc. in terram paganorum ducti et vinculati.

Anno 1354. Kynstute, Algard cum Bayoribus etc. festi-

18) Wehlau.

19) Lectio vocabuli incerta, fortasse erat merore.

20) Voigt T. V. 103.

21) Shuetz p. 74. nominat eum Fridericum Obart, num recte fecerit, cfr. Voigt T. V. 103. adn. 3.

22) Cfr. Voigt T. V. 104. adnot. 4. Schuetz et Wigand h. l. diversa tradunt.

widząc brat Henning, wyciągnął króla z rzeki Deym i uradowany na wozie go umieścił i posłał do domu, chcąc się królowi Kynstutowi przypodobać, bo to był jego syn, i oddać mu go jako wielki podarunek. Gdy go odwieziono do Wolaw¹⁵⁾ ucięto członek wstydlivy zabitemu jakiemuś poganinowi, co widząc z zgrozą niegodziwość taką na umarłym spełniając, obyczajem pogan go spalili.

Po wspomnionem spustoszeniu ziem rzeczonych, bracia spieszą do domu. Tymczasem królowie byli w ziemi, którą poganie pustoszyli i spieszą powrócić do królów na miejsce wyznaczone, gdyż Kynstut bawił w Kajmen. Olgerd zaś w ziemi pospolicie Labiow zwanój, gdzie się zeszli i o godzinie pierwszego snu spieszą z tego miejsca z jeńcami, z łupami aż nadto wielkimi i uchodzą bez szkody.

Brat Scindekop idzie za nimi i w jeziorze Kurische Hab zwanem urwał im 45 dobrych mężów, oprócz tych, których kazal zabić i potopić.

W roku pańskim 1353. po niedzieli invocavit obaj królowie pogańscy¹⁶⁾ o świcie z wielkim orszakiem przybywają pod Resel, gdzie do koła po nieprzyjacielsku sobie postępują, paląc wsie, jeńców zabierając, mordując i więcój jak 500 mężów w niewolą uprowadzając prócz kobiet i dzieci. Brat Henryk Obart¹⁷⁾ wójt biskupa i brat Henryk Cranichfeld¹⁸⁾ napotkawszy wojsko pogan wraz z drugimi wzięci są w niewolą i z innymi jeńcami, kobietami, dziećmi, zdobyczą i. t. d. do ziemi pogan zaprowadzeni i więzami obarczeni.

Roku 1354. Kynstut, Olgard z Bojarami spieszą do War-

15) Wohlau.

16) Voigt T. V. str. 103.

17) Schuetz p. 74. nazywa go Fryderykiem Obart. Czy Obart jest prawdziwym jego nazwiskiem, o tem czytaj Voigta T. V. str. 103. uwaga nro. 3.

18) Czytaj o nim Voigta T. V. str. 104. Schuetz i Wigand niezgadają się tu z sobą.

nant in Wartenburg in terram Gunelauken,²³⁾ quum hostili more, igne etc. devastant et nemo evasit manus eorum.

Anno 1355. tempore magistri Wynrici Knyprode ante festum Purificationis frater Siffridus²⁴⁾ statuit reysam in terram Medenike,²⁵⁾ cum magna potencia et 5 diebus eam devastans diverlitque se in Eroglen et in Wayken²⁶⁾ vulgariter dictas, quas similiter devastat, et consequenter in alias partes paganorum, et hec fuit ultima eius reysa. Post hoc castrum Ragnite a proprio igne inflammatum et funditus exustum fuit, ante festum Nativitatis Xsti. Magister vero statim reedificavit aliud in consimili et omnimoda dispositione post predicta festa. Consequenter eodem anno²⁷⁾ inter pascha et penthecosten secundo omnino igne est consumptum, ut prius. Et a dicto magistro cum suorum preceptorum consilio in spacio 4 ebdomatum novum erectum et consummatum in eodem loco. Quo tempore frater Kunc de Hattenstein ibidem fuit commendator.²⁸⁾

Sequenti anno²⁹⁾ dictus magister in die apostolorum Philippi et Jacobi venit in Ragnelam et in profectum fratrum edificat castrum Schalowis³⁰⁾ et fossam magnam medium miliare juxta stagnum vulgariter Ragnite ducit. Magister vero deambulans juxta dictam fossam, cepit nutare, fregit dextrum crus eius; unde omnes sui graviter perturbati sunt, et dolores graves tulit in ordinis labore et fatiga.³¹⁾

23) Locus huius nominis hodie non exstat amplius.

24) Marschalkus ordinis Siegfriidus de Dahensfeld.

25) Medeniken in Samogitia.

26) Hodie Bawky prope Iragoljam.

27) Scriptor intelligit a. 1336. hoc adparet ex commemoratione Cunonis de Hattenstein, commendatoris Ragnitae, nam usque ad a. 1355. erat hic advocatus Sambiae adhuc, a. demum 1356. factus est commendator Ragnitae.

28) Voigt T. V. 112.

29) 1356.

30) Domus Schalanica.

31) Diversa tradit Voigt T. V. 113. adnot. 2.

tenberga w ziemi Gunelauken ¹⁹⁾ którą nieprzyjacielskim obyczajem ogniem niszczą i nikt rąk ich nieuszedł.

Roku 1355. za czasu mistrza Winryka Knyprode brat Syfryd ²⁰⁾ przed świętem Oczyszczenia Najśw. Panny rozporządził wyprawę wojenną z wielkiem wojskiem do ziemi Miednickiej ²¹⁾ a pustoszywszy ją przez pięć dni, zboczył do ziemi zwanych Ero-glen i Wayken, ²²⁾ którą podobnież zniszczył i następnie i inne ziemie pogan i ta była ostatnia jego wyprawa. Potem zamek Ragnita, w którym się ogień zajął do szczętu pogorzał przed Bożem Narodzeniem. Mistrz zaś zaraz po rzeczonych świętach odbudował inny zupełnie i w takim rozkładzie jak pierwszy. Następnie tegoż roku ²³⁾ między Wielkanocą i Świątkami, powtórny pożarem zamek ten splonął tak jak pierwszy, i od rzeczzonego mistrza za radą jego dygnitarzy w przeciągu czterech tygodni z nowa wzniesiony i ukończony został w tem samym miejscu. W którym to czasie brat Kunc de Hattenstein ²⁴⁾ był tam komandorem.

W roku następnym ²⁵⁾ rzeczony mistrz w dzień SS. Apst. Filipa i Jakóba przybył do Ragnity i na pożytek braci wybudował zamek Schalowis ²⁶⁾ i wybił rów na pół mili długi, nad jeziorem Ragnite zwanem. Mistrz zaś przechadzając się nad rzeczonym rowem, potknął się, złamał prawe golenie, czem wszyscy się przerazili; wiele on poniósł trudów i boleści w pracy zakonu się tycząc. ²⁷⁾

19) Niewiadomo, jakie to jest miejsce.

20) Marszałek zakonu Sygfryd Dasenfeld.

21) Miedniki na Żmudzi.

22) Teraz wieś Bawky pod Jeragolą.

23) Musiało się to stać w roku 1356. Kunc de Hattenstein mianowanym został albowiem komandorem w Ragnity w r. 1356. do końca zaś roku 1355, był wójtem samlandzkim.

24) Voigt T. Y. str. 112.

25) Roku 1356.

26) Po niemiecku das Schalausche haus.

27) Czytaj o tym przedmiocie Voigta T. Y. str. 113.

Sequenti anno³²⁾ in Januario, in die sancte Agnetis, tres simul, Kynstud, Algard et rex Paterky vulgariter de Karten³³⁾ intrant terram Allensteyn cum potenti copia, terram dictam circumquaque vastant, et hostiliter occisione etc. destruunt in numero villas 17 et generaliter omnem dictam terram. Deinde contra opidum Gutenstad, ubi similia opera compleverunt et ad suam triumpho redierunt.³⁴⁾

Anno 1357. Siffridus Danvelt marschalkus cum preceptoribus et aliis multis nobilibus peregrinis, qui venerant in Prusiam in subsidium fratrum, francigenis, inter quos nobilis dominus de Barkun,³⁵⁾ Anglicis, Alamannis, signanter Marchio nurenbergensis,³⁶⁾ intrant in terram Lithwanorum festinanter et venit ad flumen vulgariter Metoven³⁷⁾ dictum et consequenter simul transeunt in terram Wayken,³⁸⁾ quam devastant et per noctem in ea steterunt potenti manu. In crastinum summo mane properant in terram vulgariter Rogeyne,³⁹⁾ in qua steterunt secunda nocte, ubi paganos igne, gladio cum terra consumunt. Dicti vero, marschalkus cum ceteris statim terras Subna et Galva⁴⁰⁾ intraverunt, in quibus steterunt 3 noctibus, eas devastantes ut supra. A Pisten transeuntes in obsidionem Welun et ibidem tetendunt tentoria sua fratres et nobiles supra dicti. Sed etiam pagani privaverunt eos cibo, potu et victualibus, redas fregerunt sive dissecarunt, occidentes ultra 150 viros, Manticas et sarcinas cum

32) 1356.

33) Oportebat esse de Garten sive Grodno; ita eum scriptor infra nominat a. 1365.

34) Voigt T. Y. 119—120.

35) Cfr. adn. apud Voigt. T. Y. 125.

36) Fortasse Fridericus Burggravius Norimbergensis.

37) Annis Mitwa, qui incidit Widawjam.

38) Bawky ad Lubissam.

39) Oportebat esse Roseyne, Rossiena.

40) Ad meridiem prope Rossienam.

W roku następnym²⁸⁾ w Styczniu, w dzień Stój Agniszki, trzech królowie, Kynstud, Algard i Paterki od gminu Kartenskim²⁹⁾ zwany razem wchodzą z potężnem wojskiem do ziemi Allenstein, i rzeczoną ziemię do koła plądrują i 17 wsi po nieprzyjacielsku mordami niszczą i w ogólności całą ziemię. Potem idą pod miasto Gutstad, gdzie podobnie sobie postąpili i do swego kraju z tryumfem powrócili.³⁰⁾

Roku 1357. Syffryd Danveld marszałek z dygnitarzami i wielu innymi pielgrzymami szlacheckiego stanu, którzy byli przybyli do Prus na pomoc braciom, to jest Francuzami, między którymi szlachetny pan de Barkun,³¹⁾ z Anglikami i Niemcami, między którymi był mianowicie margrabia nuremberski,³²⁾ wchodzi spieszenie do ziemi litewskiej i przybywa do rzeki pospolicie Metowen³³⁾ zwanój i dalej wspólnie idą do ziemi Wayken,³⁴⁾ którą plądrują i przez noc w niej zabawili w znacznej sile. Nazajutrz o świcie idą do ziemi pospolicie zwanój Regcyne,³⁵⁾ w której pozostali przez drugą noc, gdzie pogan i ziemię ich ogniem i mieczem niszczą. Wspomnieni zaś marszałek i inni, zaraz weszli do ziemi Subna i Galwa,³⁶⁾ w których stali przez 3 noce, niszcząc je jak wyżej. Z Pisten idą na oblężenie Welunia, tamże bracia i wzwyż rzeczeni szlachta rozbili namioty swoje, ale i poganie odjęli im żywność i napój, wozy połamali lub porozrzucali, zabiwszy więcej niż 150 ludzi, wiele worów i tłumoków z sprzętami pobrali do

28) W roku 1356.

29) To jest Grodzieński, Garten znaczy Groduo.

30) Yoigt T. Y. str. 119—120.

31) Czytaj Yoigta T. Y. str. 125. w nocy.

32) Podobno Burgraf Fryderyk z Nürnberga.

33) Rzeka Mitwa wpada w Widawę.

34) Wieś Bawky nad rzeką Lubissą.

35) Ma to być Roseyne, czyli Rosiena.

36) Na południe Rosieny.

suppellectili multa deportabant ad sua et partiti sunt inter se, et magna dampna christianis intulerunt. Multa igne consumunt et convertunt ad terram suam.⁴¹⁾ Post hec frater Siffridus marschalkus, qui in multis ordinem promovit, vir multe probitatis et devocionis et sancte vite, clausit diem extremum in die sancti Gregorii, Deus sit misericors anime.⁴²⁾ Post hunc ad festum Pasche frater Henningus Schindekop a magistro eligitur in marschalkum superiorem, quum strenue et virtuose vite ab omnibus famabatur et servus erat Dei.

Anno 1360. dictus Henningus Schyndekop electus in marschalkum.⁴³⁾ Crebrius jussu magistri hostiliter in inimicos fidei in multis reysis forti manu invasit et perturbavit, transiitque navigio in Welun et cum eo comes de Wirtheim,⁴⁴⁾ et alii milites, qui simul impugnant castrum, et nulla incommoda castro intulerunt supra dicto. Inter festa Pasche et Penthecostes, magister Wynricus in multa copia comportata in prosectum ordinis novam erexit domum⁴⁵⁾ ex licentia ordinis in praejudicium paganorum dictam vulgariter Wynterburg.⁴⁶⁾ Et ambo exercitus pretacti steterunt, donec perficerentur. Et venit murmur, quomodo Mymele castrum ex proprio igne omnino esset et funditus combustum, quare tristantur. Sed etiam marschalkus celeriter illuc misit aliquos fratres cum 300 viris, ut palis circumsepirent ut aream castri, ut saltem locum contra paganos retinerent.⁴⁷⁾ Et tandem nova domus ibidem edificatur. Interim notificatur magistro, quomodo rex cra-

41) Voigt T. Y. 126.

42) Mortuus est secundum Schuetzium p. 75. d. Gregorii 12. Martii 1359. Sed hoc falsum est. Quando diem supremum obierit, dicit Voigt T. Y. 133. adn. 3.

43) Hoc profecto recte dicit.

44) Comes Rudolfus de Wertheim Voigt T. Y. 134, adn. 1.

45) Castrum Neuhaus ad defendendam Ragnitam in regione Schalanensi.

46) Windenburg ad litus lacus curonensis.

47) Voigt T. Y. 134.

kraju swego i podzielili się niemi i wiele szkody chrześcianom
zrządzili. Wiele popalili i powrócili do ziemi swojej.³⁷⁾ Potem
brat Syfryd marszałek, który bardzo wzniosł zakon, mąż wielkiej
rzetelności, pobożności i świątobliwego życia zakończył dni swoje
w dzień Sgo Grzegorza. Niech Bóg się nad duszą jego zlituje.³⁸⁾
Potem na Wielkanoc brat Henning Schindekopf, od mistrza miano-
wany został wielkim marszałkiem, miał albowiem sławę powsze-
chną życia dzielnego i cnotliwego i sługą był Bożym.

Roku 1360. rzeczony Henning Schyndekopf obrany marszał-
kiem,³⁹⁾ częściej z rozkazu mistrza po nieprzyjacielsku w wielu
wyprawach na nieprzyjaciół wiary nacierał i onych niepokoił i zno-
sił. Popłynął on wodą do Welunia i z nim hrabia de Wertheim⁴⁰⁾
i inni wojskowi, którzy razem dobywają zamku i wielce uszko-
dzili zamek rzeczony. Między świętem wielkanocnem i świątką-
mi, mistrz Winryk wiele zapasów przysposobiwszy na pożytek za-
konu nowy dom (zamek) wystawił w ziemi Szalwen.⁴¹⁾ Potem
rzeczony marszałek inny dom wystawił za pozwoleniem zakonu
na uszczerbek pogan, który pospolicie zowią Winterburg⁴²⁾ i oba
rzucone wojska stały w pogotowiu, aż je ukończono. I rozeszła
się pogłoska, że w zamku Mymele ogień się zajął i że do szczytu
zgorzał, czem się bracia zasmucili, ale i marszałek spiesz-
nie posłał tam niektórych braci z 300 ludźmi, aby kołami obgro-
dzili obwód zamku, aby przecie to miejsce od Pogan obronić.⁴³⁾

37) Voigt T. Y. str. 126.

38) Umarł podług Schütza w dzień Sgo Grzegorza 12. Marca 1359. Podanie to przecieź jest
mylne, prawdziwy dzień śmierci jego przytacza Voigt T. Y. str. 133. nota 3.

39) Data jest dokładna.

40) Hrabia Rudolf Wertheim Voigt T. Y. str. 134. uwaga 1.

41) Zamek Neuhaus dla obrony Ragnity w powiecie Szalawskim.

42) Windenburg, nad brzegiem Kurońskiego hafu.

43) Voigt T. Y. str. 134.

coviensis in potenti manu et hostili edificaret castrum Rongart⁴⁸⁾ ad terram suam, et litteris mandavit magister marschalco, quomodo rex dictus in perniciem ordinis dictum castrum edificaret. Unde marschalcus statim cum commendatore de Balga⁴⁹⁾ et de Brandenburg⁵⁰⁾ et de advocato de Sambia⁵¹⁾ et aliis bellicosis convertit se contra Polonos, propellens eos hostiliter et edificium funditus evertit et igne consumpsit.⁵²⁾ Eodem anno duo castra sunt pro ordinis protectione edificata, primum per commendatorem de Balga, Rungenbrust dictum et ad placitum suum consumatum, secundum dictum Grebyn, quod idem commendator consumavit.⁵³⁾ Similiter eodem anno dictus marschalcus proclamabat tempore authumpnali exercitum ad reysam contra castrum Welun, quam etiam perfecit et cum eo multi conveniunt, signanter nobilis Lantgravius Otto Hassia,⁵⁴⁾ qui cum suis militibus multis transiit in pugnam et fit clamor vulgariter Hessenland et sine tedio pugnant, in qua pugna socius marschalci, cognomine de Gruenberg⁵⁵⁾ fuit telo interfectus, dominus misericors anime eius. Tandem transeunt fortiter ad ripam fluminis Rodan⁵⁶⁾ secundum placita sua.

48) Oportebat esse Reigrod; membrana quaedam arcem Rogard nominat; cf. Voigt T. V. 136. Raygrodt situm est ad orientem prope Lyck in finibus ipsis regni.

49) Ulricus Fricke.

50) Cuno de Hattenstein.

51) Rudigerus de Elner.

52) Cf. Voigt T. V. 135—136. adnot. 1. haec narratio apud solum Wigandum invenitur.

53) Situs arcium harum non satis certus; non erant profecto magnae neque diu stabant. In rebus gestis vix commemorantur.

54) Otto sagittarius, Landgravius de Hassia. Rommel Histor. Hass. T. II. 152—153, non commemorat hanc expeditionem Ottonis in Borussia.

55) Wernerus de Gruenberg. Hunc socium etiam saepe in membranarum inter testes nominatum invenimus.

56) Videtur esse amnis parvus ad occasum prope Welun (Wilona) in Mimelam incidens, ubi nunc est Radomke.

tymczasem zaś nowy dom w tem miejscu wzniesiono. Tymczasem doniesiono mistrzowi, że król krakowski z wielką siłą i w nieprzyjaznym zamiarze wystawił zamek Rongart⁴⁴⁾ na granicy ziemi swojej i listownie doniósł mistrz marszałkowi, że rzeczony król na uszczerbek zakonu ów zamek wystawił, z którego to powodu marszałek wraz z komandorem z Balga⁴⁵⁾ i z Brandeburga,⁴⁶⁾ z wójtem⁴⁷⁾ samładzkim oraz innymi wojskowemi, zwrócił się przeciwko Polakom i po nieprzyjacielsku ich odpierając, budynek z gruntu zburzył⁴⁸⁾ i spalił. Tego roku dwa zamki na zabezpieczenie zakonu wybudowane zostały; pierwszy przez kommandora z Balgi Rungenbrust zwany i stósownie do jego upodobania ukończony. Drugi nazwany Grebin, który rzeczony komandor z rozkazu mistrza ukończył.⁴⁹⁾ Podobnież tegoż roku rzeczony marszałek zwołał na jesień wojsko na wyprawę wojenną przeciw zamkowi Weluń, którą też do skutku przywiódł i wielu się z nim złączyło, szczególnie szlachetny Otto Landgraf⁵⁰⁾ haski, który z wielu żołnierzami swymi poszedł do boju za okrzykiem zwanym w gminnym języku Hessenland i walczą ochoczo; w której to bitwie socyusz marszałka nazwiskiem de Gruenberg⁵¹⁾ od pocisku zabitym został. Niech się Bóg nad duszą jego zlituje. Nakoniec wstępnym bojem poszli nad rzekę Rodan⁵²⁾ podług zamiarów swoich.

44) Ma być Rajgrad, który Niemcy Rogard zwali, czytaj Voigta T. V. str. 136. Rajgrad leży jak wiadomo na wschód od Lick, nad samą granicą polską.

45) Ulryk Fricke.

46) Kuns de Hattenstein.

47) Rydygier Elner.

48) Czytaj Voigta T. V. str. 135—136. uwaga 1. Wigand jest zresztą jedynym źródłem w tym przedmiocie.

49) Położenie tych zamków jest niepewne, podobno dla tego, że były niewielkie i niedługo stały.

50) Otto strzelcem przezwany Landgraf Heski. Rommel w historii Heskiej T. II. str. 152—153. nie wspomina o tej wojennej jego wyprawie do Prus.

51) Werner Grünberg. Jako socyusza marszałka czytamy go często w urzędowych aktach pomiędzy świadkami wymienianego,

52) Jestto podobno mała rzeczka, która na zachód Welunia (Wiliona) do Niemna wpada i nad którą dziś wieś Radomiki leży.

C A P U T X.

Anno 1361. in hyeme marschalcus dictus de licentia magistri primam ¹⁾ reysam hyemalem suam fecit cum subsidio peregrinorum multorum nobilium sc. margravii ²⁾ et suorum militum, comitis de Katzenelbogen ³⁾ comitis de Veldentz, ⁴⁾ qui omnes cum comitiva obediunt marschalco, fortiter stantes sub vexillo sancti Georgii, quod quidam nobilis miles duxit, dictus Johannes de Kalmut. ⁵⁾ Sed quia pagani fuerunt avisati, revertuntur. In eadem hyeme frater Henricus de Schinigen ⁶⁾ bis transivit de Ragneta contra paganos et hostilia exercuit opera, gladio, igne et rapina et cum triumpho letus revertitur, multos Lithuanos compescens. Sequenti anno ⁷⁾ frater Henningus comportata multa copia de longinquis, tempore estivo convertit se cum suis militibus contra Garthen ⁸⁾ et proposuit transire vadum fluvii, sed a paganis prepeditur quare retrocedit, frustrata diu voluntate. In quo exercitu etiam erat Thomas Sprentzer, ⁹⁾ qui semper strenue stetit in operibus suis. Et quam cito domum sunt reversi, denuo marschalcus stultit reysam transiens de Ynsterborg in Kauen ¹⁰⁾ et intulit pa-

1) Primam, quia plerumque duae expeditiones hieme contra Lithuanos suscipiebantur.

2) Marchio Brandenburgensis.

3) Fortasse comes Joannes II. de Katzenelbogen. Comes Johannes I. mortuus est h. a. 1361.

4) Comes Henricus de Veldentz, Voigt T. V. p. 142.

5) Oportebat esse sine dubio Kalmund vel Kalemund. Conradus Calemund, sive Calmund erat hoc ipso tempore socius magistri ordinis.

6) Henricus de Schenigen sive Schoening cfr. Voigt T. V. 142. adn. 4. Hic Schoening vel Schoening erat fortasse frater conventualis Ragnitae, vel etiam commendator.

7) Fortasse a 1361. Verba sequenti anno apud scriptorem nostrum non sunt urgenda.

8) Garthen vel Grodno.

9) Hic fortissimus eques aliunde non est notus.

10) Kauen, Kowno.

ROZDZIAŁ X.

W roku 1361. w zimie rzeczony marszałek za pozwoleniem mistrza pierwszą swoją wyprawę¹⁾ wojenną zimową odbył za pomocą wielu pielgrzymów szlacheznego rodu, jakoto margrabi²⁾ i jego żołnierzy, hrabi de Katzenelbogen,³⁾ hrabi de Veldentz,⁴⁾ którzy wszyscy z orszakami swymi pod rozkazy idą marszałka i dzielnie się stawili pod chorągwią Sgo Jerzego, którą nosił szlachezny jeden żołnierz, zwany Jan de Kalmut,⁵⁾ ale że poganie ostrzeżeni zostali, więc się powracają. W téjże zimie brat Henryk de Szynigien⁶⁾ dwa razy wyszedł z Ragnety na pogan i po nieprzyjacielsku postąpił sobie, trapiąc ich mieczem, ogniem i rabunkiem i z tryumfem wesół powrócił, wielu Litwinów zgromiwszy. Roku następującego⁷⁾ brat Henning przysposobiwszy zdaleka wielkie zapasy w lecie, udał się z żołnierzami swymi przeciw Grodnu i umyślił przejść rzekę w bród, ale mu poganie przeszkodzili i dla tego się cofnął, nie wypełniwszy zamiaru swego. W tem wojsku służył także Tomasz Spretzer⁸⁾ który zawsze dzielnie się w czynach swoich stawiał. A skoro tylko wrócili do domu, zno-

1) Primam, to jest pierwszą tego roku, gdy zwyczajnie dwie wojenne wyprawy przeciw Litwinom w każdej zimie przedsiębrano.

2) Margrabia brandenburski.

3) Pewnie hrabia Jan II. z Katzenelbogen. Hrabia Jan I. umarł był w tymże roku 1361.

4) Hrabia Henryk Yeldenz Voigt T. Y. str. 142

5) Jestto zapewne Kalmund lub Kalemund. Konrad Kalmund lub Kalemund był w tym czasie sojuszem mistrza.

6) Henryk Scheningen lub Schöning. Voigt T. Y. str. 142. nota 4. Tenże Schening lub Schöning był zapewne Krzyżakiem w Ragnita, albo komandorem tejże komanderyi.

7) Pewnie jeszcze w roku 1361. wyrażenie to sequenti anno ściśle braniem być nie może.

8) O tym rycerzu więcój nie wspomina historia.

ganis varias molestias, misitque prefectum de Ynsterburg,¹¹⁾ vulgariter *Pfleger*, contra paganos et primum Socium suum ad flumen *Mimele*, per quod nemo poterat transire cum profectu. Et ita compulsi sunt ad reversionem, nec poterant reysam, prout proposuerat, terminare. Unde dictus *Sprentzer* stetit ibidem ad integrum annum in terra, nec revertebatur domum eo tempore, quo *Kynstud* fuit captivatus.

Anno 1361. frater *Hinricus Kranichfeld*,¹²⁾ *Hinricus Beler*, *Albertus Hertzog*,¹³⁾ hii fratres strenui et famosi cum 250 transeunt in *Russiam* in terram *Delitz*¹⁴⁾ nec poterant transvadere *Naryam*,¹⁵⁾ revertuntur et convertunt se in obsidionem castrum *Eckersberg*¹⁶⁾ in diebus Apostoli et steterunt ibi 2 diebus cum parvo exercitu. Sed frater *Hinricus Beler* cum omnibus suis intrat castrum *Letzenborg*.¹⁷⁾ Et idem frater *Hinricus Beler* pertransiit vadum et reperit vestigia paganorum et 500 viros, inter quos fuerunt *Kynstud*, *Patirky* et *Algard*. Misitque celeriter in *Eckersberg*, notificans, se invenisse grandem exercitum paganorum circa stagnum vulgariter *Wobel*¹⁸⁾ dictum; frater *Hel-drung* eciam intimavit de magno exercitu, sed eciam frater *Beler* tenuit custodiam et excubias, petens *Albertum* predictum, ut cum populo suo veniret, quum hostes in terram declinarent. Dux au-

11) Nomen ei erat *Henricus de Neuhausen*.

12) *Pfleger* sive praefectus *Rastenburgii*.

13) *Albertus* dux *Saxoniae*, postea praefectus *Rastenburgii*. Voigt T. V. 143.

14) Terra *Lithuanorum* *Deitz* in *Podlachia*.

15) *Narew*.

16) Ad lacum *Spirding*. Scriptor id tantum significare voluit: stabant ad castrum *Eckersberg*, de obsidendo hoc castro ne cogitandum quidem. Voigt T. V. 143.

17) *Loetzenburg*.

18) *Lacus Wobel*. Nunc hoc nomine non potest amplius inveniri. Situs autem erat in confiniis *Lithuaniae* et terrarum ordinis.

wu marszałek postanowił wojenną wyprawę i poszedł z Insterburga ku Kownu i dokuczył różnym sposobem poganom i posłał rządzcę,⁹⁾ z Insterburga, który z urzędu swego Pfleger się nazywał, puzeciwo poganom, oraz pierwszego socynsza swego do rzeki Niemna, której nikt z korzyścią dla siebie przebyć nie mógł. I tak przymuszeni zostali do cofnięcia się i wyprawy wojennej dokonać niemogli, jak sobie byli zamierzali. Z tego powodu rzechony Sprentzer¹⁰⁾ pozostał tam cały rok w tej ziemi i nie wrócił do domu, aż kiedy Kinstut w niewolę wzięty został.

Roku 1361. brat Henryk Kranichfeld,¹⁰⁾ Henryk Beler, Albert książę¹¹⁾ sławni ci i mężni bracia krzyżacy z 250 ludźmi idą do Rusi do ziemi Delitz,¹²⁾ ale niemogli przebyć w bród Narwi, więc powracają na oblężenie zamku Eckersberg¹³⁾ w dzień Sgo Apostola i stali tam z małym wojskiem przez dwa dni, ale brat Henryk Beler ze wszystkimi swymi ludźmi wchodzi do zamku Letzenberg¹⁴⁾ i tenże brat Henryk Beler przeszedł rzekę w bród i trafił na ślady pogan, których było pięć set, a między nimi Kinstut, Paterky i Olgerd. I posłał spiesźnie do Eckersberg z doniesieniem, że napotkał wielkie wojsko pogan około jeziora zwanego pospolicie Wobel.¹⁵⁾ Brat Heldrung doniósł także o wielkim wojsku, ale i brat Beler rozstawił był strażę i czaty, prosząc przerzeczonego Alberta, aby z ludem swoim przybył, z powodu, że nieprzyjaciół ku ziemi pruskiej zmierzał. Wódz sły-

9) Nazywał się Henryk Neuhausen

10) Przełożony Pfleger w Rastenburgu.

11) Albrecht książę saski, później przełożony Pfleger w Rastenburgu.

12) Litewski powiat Dodlicki na Podlasiu.

13) Nad jeziorem Spirding. Kronikarz chce bez wątpienia tu powiedzieć, że obozowali pod zamkiem Eckersburg; oblężeniu tego zamku mowy tu być nie może. Czytaj Voigta T. V. strona 143.

14) Lötzenburg.

15) Jeziora tego nazwiska teraz nieznamy. Musiało leżeć na granicy między Litwą a Prusami.

ditis huiusmodi sermonibus, statim venit cum suis, unde fratres sequuntur vestigia inimicorum, donec mutuo confluerent et fit bellum letale et hostilis pugna parte ex utraque, et in tali conflictu multi pagani ceciderunt in mortem in numero 130, de christianis 13 interempti sunt. Pagani quoque, velut amentes timidi, fugierunt. Inter quos Paterky, magno concussus terrore, fugit sicut vecors. Conradus Hoberg¹⁹⁾ vibrata lancea sua eundem detruisit de equo in terram. Hanke de Eckersberg²⁰⁾ Kynstud captivavit et tenuit, et audiens praefectus de Eckersburg deiectum de equo, dolens conatur eum relevare et Nicolao Wyndekaym commisit regem custodie sue, dominum Lithwanorum, qui libens evasisset. Supervenit dux²¹⁾ celeriter et regem tenuit captivum arcta custodia, ducens eum in Marienburg; unde omnes, magister et sui gavisii sunt de tanta presenta temporibus istis a Deo eis concessa, quia captivatus fuit in dominica Palmarum.²²⁾ Et inclusus in quadam camera a duobus fratribus custoditus diebus duntaxat et non in nocte.²³⁾ Consideravit, quod in muro foramen, quod dilatavit et occultavit, lateres etc. per famulum deportavit. Et quod diu animo concepit, scilicet quomodo evaderet, perfecit, quia in primo sompno pertransiit foramen camere et discedit in fossam de consilio servitoris, scilicet Alpf dicti,²⁴⁾ qui licet esset christianus, origine tamen paganus erat. Hic consolatus est Regem, ferens ei pallium album cum cruce nigra, u

19) Ab aliis nominatur Conradus de Hochberg.

20) Antea camerarius Liebstadii. Re vera ei nomen erat Joannes de Eckersberg. Non era frater ordinis. Secundum Lindenblatt p. 24. cepit eum praefectus Eckersbergensis Henricus de Kranichfeld. Wigandus tamen nominat praefectum Eckersbergensem Hademar.

21) Albertus dux Saxoniae.

22) Haec traditio convenit cum Lindenblatt p. 24.

23) Alios fontes habet Voigt T. V. 143 — 145.

24) Voigt T. V. 145. Alpf mutilatum est pro Adolphus.

sząc takie doniesienie, zaraz przybył ze swymi, z kąd potem bracia idą śladem nieprzyjaciela, aż się spotkali i wszczyną się bitwa na zabój i walka z obu stron i w tem spotkaniu, wielu pogan legło w liczbie 130., chrześcian zaś 14. padło. Poganie zaś jako szaleni pierzechliwie uciekali, między którymi Paterka wielką przerażony trwogą, uciekł jako szalony. Konrad Hoberg¹⁶⁾ rzuciwszy oszczep swój, zrzucił go z konia na ziemię. Hanke de Eckersberg¹⁷⁾ pojmał Kinstuta i trzymał, przełożony zaś z Eckersburga słysząc, że Kinstut z konia zrzucony został, litując się nad nim, starał się go podnieść i pod straż Mikołaja de Windekeim oddał króla i pana Litwinów, któryby był rad uszedł. Nadszedł książę¹⁸⁾ spiesznie i króla pojmanego trzymał pod ścisłą strażą i zaprowadził go do Malborga; z tego powodu wszyscy, mistrz i jego bracia cieszyli się z takiego powodzenia, które im owego czasu Bóg udzielił, pojmany albowiem został Kinstut w Niedzielę kwietnią.¹⁹⁾ I zamknięty został w pewnej izbie i strzeżony od dwóch braci, mianowicie we dnie, nie zaś w nocy.²⁰⁾ Postrzegł on w murze otwór, który rozszerzył i zakrył cegły, zaś inne materiały przez sługę wynosić kazał. A to, o czem długo przemyślał, to jest jakby uciec, wykonał, bo w czasie pierwszego snu przebył otwór izby i spuścił się w rów za radą sługi, nazwiskiem Alfa,²¹⁾ który lubo był chrześcianinem, to przecież pochodził z pogan. Ten pocieszał króla i przyniósł mu płaszcz biały z krzyżem czarnym,

16) Albo Hochberg.

17) Pierwój komornik w Liebstadt. Jego właściwe nazwisko było Jan Eckersberg. Nie był on Krzyżakiem. Podług Lindenblatta strona 24. wziął Kinstuta w niewolę przełożony Pfleger z Eckersburga Henryk Kranichfeld. Wigand nazywa przełożonego z Eckersburga Hademarem.

18) Książę Albrecht saski.

19) Też samą datę podaje Lindenblatt str. 24.

20) Czytaj Voigta T. V. str. 143—145.

21) Voigt T. V. str. 145. Alf jest skróceniem imienia Adolf.

sic sub habitu fratris equitaret celeriter vias suas in equis magni commendatoris ei allatis, et letus evasit in huiusmodi habitu et equis. Cui occurrit quidam frater ordinis et mutuo fraterne se salutabant nec novit,²⁵⁾ sed postea reduxit ad cor, talem fuisse, qui evaserat. Festinans intrat silvam prope Libenstad,²⁶⁾ in ea in quadam palude se occultavit, dimissis equis istis bonis, in qua mansit usque in noctem et cogitabat, quomodo tunc in tenebris procederet, quod et fecit et venit prope flumen Drybantx, per quod transnavit, celeriter venit in Masoviam ad germanam suam,²⁷⁾ ubi stetit ad tempus; tandem transiit in Lithvaniam, et nuncii sui presentes erant, qui iam secunda vice in Marienburg apud eum fuerant, qui in deserto eum prestolabantur, ad quos cum pedester venisset, cum nec moram habuisset, fatigatus ex itinere et inquietus. Et regem imponunt equo, festinantes domum et omnes sui exhilarantes sunt gavisi.²⁸⁾

Post hec Kynstud impugnavit cum paganis castrum Johannis et incineravit usque ad profundum. Et notum factum fuit prefecto et college suo²⁹⁾ etc, se occultasse in priveta; quare necessarium impugnant, eos capiunt; nomen prefecti Joh. Kollyn³⁰⁾ Multas eciam molestias intulit rex christianis ante dictum castrum.

Ceterum impugnavit Eckersberge, quod obtinuit; nomen prefecti Hademar, qui considerans potestatem regis, fugit ad se-

25) sc. eum.

26) Liebstadt.

27) Uxor ducis Masoviae, qui secundum Rojalowicz p. 327. erat gener Kynstuti.

28) Voigt T. V. 146. citat alios fontes, et dicit, quam diu fuerit captivus hic princeps.

29) Oportebat esse: notum factum fuit, praefectum et collegam suum etc.

30) Cfr. Voigt T. V. 147—148. ubi in adnot. 2. explicantur ridendi errores aliorum scriptorum annalium. Wigandus, quod erat adhuc aenigma, solvit.

i tak w odzieży krzyżaka konno jechał swoją drogą na koniach wielkiego komandora, które mu przyprowadzono, i wesoly uszedł w takim odzieniu i na takim koniu. Spotkał go pewien brat zakonu i wzajemnie po bratersku się pozdrowili, nieznał on go, ale potem przypomniał sobie, że takim był ów, co uciekł. Spieszenie wjechał do lasu blisko Libenstad²²⁾ gdzie w bagnie jednym się ukrył, puściwszy owe dobre konie i został w bagnie aż do nocy i myślał, jak potem iść w ciemności, co i uczynił i przybył nad rzekę Drwencę, którą przepłynął. Potem spieszenie przybył do Mazowsza do siostry,²³⁾ gdzie niejaki czas bawił; potem udał się do Litwy i znajdowali się tam posłowie jego, którzy już po drugi raz u niego w Malborgu byli. Posłowie ci w puszczy czekali na niego, do których gdy pieszo przybył znużony drogą i niespokojny, aby więc czasu nie tracić, sadzają króla na konia i spieszą do domu i Litwini wszyscy uradowani cieszyli się z tego.²⁴⁾

Potem Kinstut zdobył z poganami Johannsburg i w perzynę go obrócił do gruntu. I dowiedziano się potem, że rządzca zamku wraz z towarzyszem swoim ukryli się byli w lamusie, które to miejsce dobyto i ich wzięto; nazwisko rządcy było Jan Kolin.²⁵⁾ Wiele przytem król chrześcianom przed wspomnionym zamkiem złego narobił.

Potem dobywał król Eckersburga, który i zdobył. Nazwisko rządcy Hademar, który zważając potęgę króla, schronił

22) Liebstad.

23) Małżonka księcia mazowieckiego, podług Rojałowicza str. 327. Tenże książę był Rinstuta zięciem.

24) Voigt T. V. str. 146. który inne przytacza źródła.

25) Porównaj w tym przedmiocie Voigta T. V. str. 147 — 148. Autor ten w uwadze 2. wyjaśnia to, co inni kronikarze mylnie byli podali. Wigand rzecz całą wyjaśnił.

cretum,³¹⁾ de quo se cum aliis viriliter defendit, propellens paganos et plures telis transfixit et sic evasit manus eorum.

Deinde Kynstud ordinat reysam super vulgariter dictos Wyscher,³²⁾ pertinentes ad Prussiam. Huiusmodi rei rumor venit ad prefectum in Rastenburg.³³⁾ Qui cum Bartensi³⁴⁾ transiit vasta deserta, hinc inde latrocinantes. Et conveniunt mutuo cum Lithwanis in propinquo, quod etiam unus alterum non percepit, donec clamor oriretur. Advocati³⁵⁾ concurrunt cum equis suis et transeunt ad locum stacionis, ubi sedebant volentes prandere. Advocati pertransierunt rivulum et auxilio Dei veniunt in terram, in qua concurrunt ad bellum, in quo fixuras et verbera susceperunt. Lithwani in fugam se convertunt et christiani persequuntur eos. In quo conflictu frater Wernherus de Windekeyn³⁶⁾ regem trusit de equo, qui resurgens accepto scuto et lancea (et) equum prefecti transfixit. Et in tali angustia Doyban volens invadere regem, sed equus eius precipitavit eum ad terram. Nicolaus Wyndekaym, cuius equus sequi nequibat, stetit in arbore quadam, qui licet vulneratus esset in manu, cucurit, et regem impeccit, cupiens eum transfigere; sed protectus armis, mansit illesus et ait rex ad eum: noli figere, et respondit: quare non de-

31) Priveta, necessarium et secretum h. l. idem significant atque obsoletum vocabulum Danzig, conclave secretum et munitum. Cf. Lucas disputat. de Wigando marburgensi.

32) Quid Wyscher hoc significet, est incertum, nec est hoc vocabulum distincte scriptum, fortasse est h. l. erratum.

33) Henricus Kranichfeld.

34) Hic praefectus Bartensis non est aliunde notus.

35) Advocati sunt, qui vulgo dicuntur Pfleger, vel praefecti.

36) Scriptor mox nominat etiam Nicolaum Wyndekaym, fortasse Windheim. Hic non videtur fuisse eques ordinis, scriptor enim fratrem eum non dicit. Wernherus autem de Windeheim erat frater ordinis, scriptor dicit eum etiam Wernherus de Windekeyn, cum nomen alterius saepe scribat tantum Nicolaus Wyndekaym; igitur non erat hic nobilis. Wernherum de Windekaïm seu Windheim commemorat ut praefectum.

się do lamusu,²⁶⁾ z którego się z innymi mężnie bronił, plosząc pogan i kilku z nich pociskami przeszył i tak uszedł ich rąk.

Potem Kinstut rozporządził wyprawę wojenną przeciwko Wiszerom²⁷⁾ należącym do Prus. Pogłoska o tem przedsięwzięciu doszła do rządcy w Rastenburgu,²⁸⁾ który z rządcą z Barten²⁹⁾ przebył obszerne puszcze, tu i owdzie łotrząc. I spotkali się z Litwinami w bliskości takiej, że jeden drugiego nie spostrzegł, aż się zgłaskali. Starszyzna³⁰⁾ przybywa na koniach swoich i udała się na stanowisko tam, gdzie byli siedzieli, chcąc obiad jeść. Starszyzna przebyła rzeczkę i za pomocą Boga dostała się na ląd, na którym uderzyli na nieprzyjaciela bojem, w którym odebrali sztychy i cięcia. Litwini tyl podawają, a chrześcianie ścigają ich. W którym to spotkaniu brat Werner de Windekeim³¹⁾ króla zepchnął z konia, który powstawszy i uchwyciwszy puklerz i oszczep, przebił konia rycerza. W takiej ostateczności Doyban chciał uderzyć na króla, lecz koń jego zrzucił go na ziemię. Mikołaj Windekajm, którego koń iść niemógł, stanął na pniu jednym, który to Mikołaj lubo w rękę był raniony, nadbiegł i na króla się rzucił, pragnąc go przebić, lecz król zbroją osłonięty, został nienaruszony i rzekł do niego: przestań na mnie

26) Priveta, necessarium albo secretum, są tu równo znaczące wyrazy i znaczą mocno opatrzone tajemne sklepienie. Czytaj Lucas dySSERTACYĄ nad historją Wiganda.

27) Co tu znaczy to słowo Wyscher, jest niewiadomo, zresztą słowo to w rękopiśmie jest niewyraźnie napisane.

28) Henryk Kranichfeld.

29) Nazwisko tego przełożonego w Barten jest niewiadome.

30) Advocati znaczy podobno przełożonych nad zamkami, po niemiecku Pfleger.

31) Kronikarz wspomina dalej pewnego Mikołaja Wyndekajm, pewnie Windheim. Ten zdaje się, że nie był rycerzem zakonu, bo go kronikarz nie oznacza Frater. Werner Windekeim, zaś był Krzyżakiem, nazywa go kronikarz Wernherus de Windekeim, a drugiego zaś tylko Nicolaus Windekeym; ten drugi więc nie był pewnie szlacheicem. Wigan d Wernera de Windekaim, lub Windheim nazywa przełożonym Pfleger.

beo me vindicare in paganis, et iterum fixit. Iterum rex dixit: Desiste! ego sum Kynstud. Sequere me et dabo te; et noluit, dicens: domini mei plus mihi dabunt in una hora,³⁷⁾ quam tu omni tempore. Et petiit rex sibi presentare equum, quod fecit et insedens evasit.³⁸⁾ Cui occurrit quidam adolescens in equo et alium ducens manu, et rex inter ambos celeriter equitavit, precipiens adolescenti, ut cicius equitaret, nec voluit, dicens: bene sequar a longe. Nicolaus Wyndekaym et Joh. de Eckersberg³⁹⁾ hostiliter insequuntur et regem ducunt captivum ad locum stacionis et sub custodia eum ibidem tenent; populus successive supervenit; prefectus de Barten vulneratus in crastino occidit; frater eciam unus cum 9 ibidem fuerunt interfecti, multi vulnerati sunt, 100 Lithuavi occisi manent et multi vulnerati, 200 equi manent, quos cum multa preda cristiani deducunt: unde obliti captivitatis Kynstuten, misitque magistrum suum calceareorum in Ragnetam ad commendatorem,⁴⁰⁾ qui dicebat ei, quomodo rex domi esset et magistro evasisset sub forma fratris ordinis theutonicorum. Frater Hinricus de Scheningen jussu et consensu preceptorum cum maginis⁴¹⁾ ei missis ad experiendum et explorandum spissitudinem, profunditatem, et altitudinem domus et murorum Kawen et ut fecerent machinas et arietes etc. et ut huiusmodi mensuras reducerent ad magistrum, quum in futura hyeme proposuerunt Kawen impugnare.

37) Ita legendum est, non ut est apud Voigt T. V. 149. adn t 1. quinta hora.

38) Factum est hoc aperte fraude, quam scriptor diligentius non describit.

39) Qui modo dictus erat, Hanke de Eckersberg, olim camerarius.

40) Henricus de Scheningen vel Schoening. Narratio ipsa confusa et turbata. Voigt T. V. 149.

41) Vocabulum vix legi potest; poterat esse magistris, aut intelligenda sunt instrumenta metiendi, quod indicare videntur ea, quae sequuntur.

godzić; a on odpowiedział: czemu się na poganach mścić niemam? i znowu raz zadał. A król rzekł znowu: przestań, ja jestem Kinstut, pójdź za mną, ja ciebie obdarzę; a on niechciał mówiąc: panowie moi więcej mi dadzą w jednej godzinie³²⁾ niżeli ty po wszystkie czasy, i prosił, aby mu podano konia, co się też stało, a wsiadłszy na niego, ujechał.³³⁾ Zabięł mu drogę pewien młodzieniec jadący na koniu i prowadzący drugiego na powodzie i król między obiema spiesźnie jechał, rozkazując młodzieńcowi, aby więcej pospieszał, a on niechciał, mówiąc: dobrze że z tyłu pojadę. Mikołaj de Windekeim i Jan de Ekersberg³⁴⁾ ścigają króla i pojmanego prowadzą na stanowisko i pod strażą go tam trzymają. Lud powoli nadciąga, rządzca z Barten ranny nazajutrz umarł, brat jeden także wraz z dziewięcią zabity został, Wielu było rannych. Stu Litwinów poległo zabitych i wielu mieli rannych. Dwieście koni pozostało, które wraz z wielką zdobyczą chrześcijanie zabrali. Potem zapomniawszy o pojmaniu Kinstuta, posłał wódz mistrza, mającego dozór nad składem obóvia, do Ragnety do komandora,³⁵⁾ który mu powiedział, jako król był w zakonnym domu w Malborgu i jako wielkiemu mistrzowi uciekł pod postacią brata zakonu Krzyżackiego. Brat Henryk de Schenningen z rozkazu i zezwolenia dygnitarzy wysłał rzemieślników do wybadania i poszukiwania grubości, głębokości i wysokości zamku i murów w Kownie, tudzież zlecił im, aby zrobili maszyny, tarany i t. d. i aby te wybadane miary podali do wiadomości mistrza, który w następnej zimie był powziął zamiar dobywać Kowna.

32) Tak trzeba czytać, a nie jak u Voigta T. V. str. 149. uwaga 1.

33) Pewnie się to stało fortem, o czem krónikarz nie wspomina.

34) Wyżej wzmiankowany dawniejszy komornik Hanke von Eckersberg.

35) Henryk von Schenningen lub Schöning. Text w tem miejscu jest oczywiście ciemny i wątpliwy. Voigt T. V. str. 149.

C A P U T XI.

Anno 1362. Cawen castrum obsidetur.

Sub fratre et magistro Wynrico predicto in magno honore et digna laude stetit Prussia et sui preceptores. Hoc anno frater Lupus¹⁾ de Baldersheym, magnus commendator, Henningus Scindekop, summus marschalkus premeditantur insidias contra Kawen, unde frater Ortolfus de Tyr²⁾ Elbingensis commendator hospitalarius ordinis, et presens trapenarius³⁾, commendatores de Cristburg, de Balga, frater Vricko,⁴⁾ frater Kun de Hattenstein,⁵⁾ Rothgerus de Elner advocatus Sambiensis,⁶⁾ predicti cum subditis suis electis, et magister cum potencia terre, sicuti premeditatus fuit, perrexerit contra Kawen, habens secum hospites de Anglia, Ytalia, Almannia et navigio prospero vento tanseunt Mielam, pretereuntes silenter Welun, Bisten, descendentes infra Kawen, ubi steterunt in 3 diem, facientes pontes adeuntque terram prope castrum in tertia die.⁷⁾ Kynstud quoque cum gravi exercitu paratus venit in protectionem castri. Sed christiani eum cum suis pepulerunt retrocedere, et magister cum suis castrum circumdedit post Reminiscere,⁸⁾ feceruntque fossam a Nerga flu-

1) Wolfram. Scriptor hoc nomen et Wolf saepe per lupus interpretatur.

2) Ortolfus de Treviris.

3) Wernerus Rumdorf erat ordinis trapiarius.

4) Ulricus Fricke, commendator Balgae.

5) Commendator Brandenburgensis.

6) Advocatus ordinis, non episcopi Sambiae.

7) Voigt T. V. 150—151. ubi etiam nominatim commemorantur pauci ex hospitibus belli.

8) Lindenblatt p. 25. dicit, magistrum tempore antepaschali profectum esse.

ROZDZIAŁ XI.

Rok 1362. Oblężenie zamku w Kownie.

Pod rządem przerzeczonego brata i mistrza Winryka, Prussy i dygnitarze tego kraju w wielkiem byli poważeniu i powinnej sławie. W tym roku brat Lupus¹⁾ de Baldershajm, wielki komandor, Hening Szyndekopf, wielki marszałek, przemyśleli o fortelach na Kowno. Przerzeczeni więc bracia Ortholf z Trewiru²⁾ komandor elbląski szpitalnik zakonu i terazniejszy szatnik (trape-narius), komandor³⁾ z Chrystburga, z Balgi, brat Wryko,⁴⁾ brat Kun de Hattensztein,⁵⁾ Rodgier de Elner, wójt samlandzki⁶⁾ z wyborem poddanych swoich i mistrz z potęgą krajową, tak jak byli umyśleli, udali się na wyprawę przeciwko Kownu, mając z sobą gości z Anglii, Włoch i Niemiec i statkiem z pomyślnym wiatrem przebyli Niemen, płynąc w cichości pod Weluniem i Bisten, wylądowali poniżej Kowna, gdzie stali do trzeciego dnia, robiąc mosty i wysiedli na ląd⁷⁾ trzeciego dnia blisko zamku. Kin-stut także z wielkiem wojskiem w gotowości przybył na odsiecz zamku. Ale chrześcianie przymusili go, że z wojskiem się cofnął i mistrz ze swymi obtoczył zamek po niedzieli reminiscere,⁸⁾ i zro-

1) Kronikarz tłumaczy imiona Wolfram i Wolf i nazywa ich Lupus.

2) Ortolf z Trewiru.

3) Szatnym zakonu był Werner Rumdorf.

4) Ulryk Fricke, komandor w Balga.

5) Komandor w Brandenburgu.

6) To jest wójt zakonu, a nie wójt biskupa samlandzkiego.

7) Yoigt T. V. str. 150—151. wymienia i innych obcych pielgrzymów w tej wojennej wyprawie.

8) Lindenblatt str. 25. kładzie tę wyprawę wielkiego mistrza w czasie postu.

vio⁹⁾ inferius in Mimelam, sepem fortem cum fortaliciis sive propugnaculis circumfodientes se, ut sibi mutuo astare possent inimicosque profugare. Elegerunt eciam potius mori, quam discedere de castro non devicto. Frater Henningus, marschalkus ex commissione magistri, ratione sui officii divisit exercitum, cuilibet statuendo locum suum, ordinavitque ad insulam exercitum, qui naves eorum protegeret, et tertiam partem circa domum, audaciores vero circa sepem. Tandem fecit machinas et alia instrumenta¹⁰⁾ erigere in altitudinem domus, que multum alta erat et robusta. Convertitque se, quia in castro erant sagitte multe, quibus christiani graviter sunt offensi. Tunc magister carpentariorum de Marienburg¹¹⁾ Marquardus confixit et construxit unam machinam sive arietem, vulgariter tumeler,¹²⁾ quo mediante eiecit unum propugnaculum de acie castri contra Mimelam. Similiter magister Mathias, faber lignorum in Konigisberg,¹³⁾ fecit omnino parem, cum quo disjecit propugnaculum usque ad fundum, quod stetit prope Nergam; similiter graviter impugnavit murum castri cum eodem instituto.¹⁴⁾ Et Srosburgenses cum structuris suis graviter murum dirumpunt. Consequenter dicti magistri lignarii, Marquardus scilicet de Marienburg erexit structuram equalis altitudinis domus ad fossam domus, magister Mathias similiter de Elbingo ad orientem, deorsum ducens eam in locum, ubi fratres de Ragnita steterunt.

Rex quoque Kynstud in perturbato animo cum ingenti multitudine stetit juxta Mimilam, Algard similiter cum suis Bay-

9) De nomine fluvii, qui sine dubio es Wilia, cfr. adn. 5. apud Voigt T. V. 152.

10) De instrumentis bellicis et machinis expugnandi, quibus ordo utebatur, cf. Voigt T. V. 153. Lindenblatt p. 26. 27,

11) Cf. Voigt T. V. 155. adn. 1. de magistro carpentariorum cfr. Voigt T. VI. 477.

12) Lindenblatt a. a. O.

13) Quem Germani dicunt Schnitzmeister vel Zimmermeister cf. Voigt T. VI. 477.

14) Magis probandum: instrumento.

bili chrześciance rów do rzeki Nerga⁹⁾ poniżej Niemna i mocny zrobili zasiek, okopując się do koła, z szańcami czyli grodkami, aby sobie mogli wzajemnie przyjść w pomoc i nieprzyjaciela gnębić. Postanowili raczej umrzeć niżli odstąpić od zamku, nie zdobywszy go. Brat Hening, marszałek z polecenia mistrza i z obowiązku urzędu swego rozdzielił wojsko, wskazując każdemu jego stanowisko, wyznaczył także na wyspę wojsko, któreby statków swoich strzegło i trzecią część postawił do koła zamku Kowieńskiego, odważniejszych zaś w koło zasieku. Tymczasem kazał maszyny i inne instrumenta wznieść, tej wysokości co zamek,¹⁰⁾ który był bardzo wysoki i mocny. Lecz zmienili chrześciance stanowisko, gdyż w zamku wiele było pocisków, któremi chrześcianom mocno dokuczano. Wtenczas Markward mistrz ciesielski w Malborgu¹¹⁾ związał i zbudował maszynę czyli taran, po niemiecku tumeler¹²⁾ zwany, za pomocą którego zrzucił jedną basztę ze ściany zamkowej od strony Niemna. Podobnie mistrz Matyas ciesla z Królewca¹³⁾ zrobił zupełnie podobną maszynę, którą zburzył basztę nad Nergą i którą mocno tłukł mur zamku, tymże sposobem Brodniczanie (Strasburgenses) także maszynami swymi mocno mury kruszą. Rzeczeni więc cieśle mianowicie Markward z Malborga wystawił maszynę tej wysokości co zamek aż do rowu. Mistrz Matyas także Elblążanin od wschodu na dół prowadząc ją na stanowisko, gdzie stali bracia z Ragnity.

Król także Kinstut strwożonym umysłem z wielkim bardzo tłumem swoich stał nad Niemnem. Byli tam i Olgierd z swymi

9) Rzeka ta inną jak Wilia być nie może, czytaj Voigta T. V. str. 152.

10) O maszynach wojennych używanych u Krzyżaków, czytaj Voigta T. Y. str. 153. i Lindenblatta str. 26—27.

11) Czytaj Voigta T. V. str. 155. uwaga 1. Magister carpentariorum zwał się po niemiecku Rarwansherr. Czytaj w tym przedmiocie Voigta T. VI. str. 477.

12) Czytaj Lindenblatta historią w wielu miejscach.

13) Snycerz albo cieśla, czytaj Voigta T. VI. str. 417.

oribus et Smyrdens¹⁵⁾ prope Nergam et consiliantur et disponunt se celeriter, quomodo castrum ab hujusmodi impugnationibus absoluerunt. Interim magister Wynricus cum suis preceptoribus prudenter meditatur; quomodo proscriptores fidei et crucis compesceret et domum funditus everteret, et inito consilio fossam implet et suppositis structuris eque altis,¹⁶⁾ per quas sui poterant intrare domum. Quod pagani considerantes, trabes extenderunt de muro ne pons cadens,¹⁷⁾ inferius situs, impediretur. Unde pagani die noctuque impugnantur nec poterant habere quietem: fortiter tamen se defendebant in christianorum prejudicium; descendunt quoque cum structuris et propugnaculum prope Nergam, de quo magna dampna cum telis fecerunt, quam¹⁸⁾ magister Marquardus sic disiecit quasi folia tilie in nergam, et ita superbia eorum fuit distincta (?).¹⁹⁾ Tandem Pruteni et Almanni celeriter veniunt in propugnaculum quoddam et quandam domum succenderunt et ceperunt murum castri infringere. Superveniunt quoque pagani de muro castri in defensionem ante-murale,²⁰⁾ cum murum christiani iam adeo debilitaverant, quod etiam cum paganis ruebat in terram et supervenerunt christiani eos, vulnerant et occidunt, ante-murale sic vincentes sicque compulsi sunt pagani serpere in domum. Christiani etiam ibidem perierunt quidam cum paganis in domo et nemo evasit incidens, igne consumpti, Almanni cum furore currunt in pressura et tunc advocatus de Morun-

15) Quid Smyrdens sibi velit, incertum. Voigt T. V. 152. adnot 3. suspicatur, nomen hoc referri ad principem Patyrke, quem Dlugoss. p. 1133. commemorat.

16) Tum dicebant in lingua militari „Eben-Hoecken“; apud Wigandum paulo ante: structura equalis altitudinis domus.

17) Id est Zugbruecke.

18) Aut legendum quod, aut vocabulum hoc (in margine libri adiectum) eiiciendum.

19) Vocabulum in libro male scriptum, sensus est: superbia hostium fracta erat.

20) Murus parchami, murus externus qui parchamum i. e. spatium inter externum murum atque arcem ipsam includit.

Bojarami i Smyrdens¹⁴⁾ nad Nergą i naradzają się i szukają spiesznie sposobów, jak zamek od tego oblężenia uwolnić. Mistrz Winryk zaś z swymi dygnitarzami przezornie rozmyśla, jakimby sposobem wiary i krzyża gromili nieprzyjaciół, i jakby zamek ze szczętem zburzyli, a naradziwszy się mistrz, rów wypełnia i wznosi budowlę¹⁵⁾ (ganek) równie wysoką jak mur, aby po niej żołnierze jego mogli wejść do zamku. Co zważając poganie, belki wysuwają z muru aby przeszkodzić mostowi zwodzonemu,¹⁶⁾ aby się na dół nie spuszczał. Na pogan więc Krzyżacy dniem i nocą nacierają tak, że odetchnąć nie mogli. Mocno się oni jednak bronili ze szkodą chrześcian. Spuszczają się także gankami do baszty nad Nergą, z kąd mocno pociskami chrześcian rażą, które to zabiegi Litwinów mistrz Markward tak zmiotł do Nergi, jak liście lipowego drzewa i pycha ich została upokorzona. Tymczasem Prusacy i Niemcy spiesznie przybywają do baszty jednej i dom jeden zapalili i zaczęli mur zamku kruszyć. Nadchodzą także poganie z zamkowego muru na obronę zewnętrznego muru,¹⁷⁾ który to mur chrześcianie już tak byli nadwątlili, że nawet powalił się na ziemię i uderzali na nich chrześcianie i ranią ich i zabijają i tak dobywają przedmurze, i tak poganie przymuszeni zostali czołgać się do domu. Kilku także chrześcian zginęło tam wraz z poganami w tym domu i nikt nie uszedł kto się tam dostał, bo ich ogień pochłonął. Niemcy z zapaleczywością tłoczą się do wyłomu

14) Co tu to słowo Smyrdens ma znaczyć, jest wątpliwem. Voigt T. V. str. 155. uwaga 3. wnosi, że tu jest mowa o ks. Paterki, o którym Długosz na str. 1133. wzmiankę czyni.

15) W ówczesnej niemieczyźnie nazywano te maszyny Ebenhöhen, jakoż Wigand nazywa je po kilka razy structura equalis altitudinis domus.

16) To jest most zwodzony.

17) Parkan zewnętrzny, to jest mur, czyli warownia zamykająca obwód zamku.

gen²¹⁾ combustus fuit, Joh. de Czeno Almannus et duo fratres; vexillum de Elbingo similiter combustum est. Quidam eciam peregrini ab igne sunt offensi. Comes vero de Sponheim²²⁾ cum vexillo suo viriliter aggreditur castrum, post hunc sequitur vexillum ordinis, comes Gerhardus de Wirneborg et duo de Honloch²³⁾ cum aliis peregrinis comprimunt, post hoc vexillum sancti Georgii, quod tenuit Georgius de Hirtenberg,²⁴⁾ qui sequebatur vestigium Ragnitorum. Marschalkus vero in officio sollicitus, omnia sub bona servavit custodia, machinas etc. Frater Marquardus novam machinam in primum erexit locum, qua mediante murum castrì jactibus horridis disscidit, quod cepit cadere. Attediati tamen omnes fuerunt in exercitu de longa stacione at fatiga, que iam duraverat 14 diebus.²⁵⁾ Magister vero cum consultacione preceptorum proposuit cum impetu attemptare et aggredi. Nam juxta murum in igne ordinati fuerunt murarii, qui ipsum fregerunt. Incole ab intra restauraverunt, ab extra a christianis propulsis.²⁶⁾ Tandem in die palmarum fratres castrum circumdederunt undique, sperantes posse pertransire foramen, quod cum artificio suo magister Marquardus de Marienburg fregerat, per quod christianis sagittis multa mala facta sunt, Introitum quorum potenter defenderunt. Consultacione habita magister conatur foramen amplia-

21) Mohrungen habebat quidem semper advocatos suos; sed nonnunquam etiam praefecti Mohrunge in membranis citantur. Hoc officio fungebatur a. 1360. et fortasse etiam a. 1362. Eberhardus de Monheim, olim Livoniae magister.

22) Fortasse comes Joannes de Sponheim.

23) Comites de Wirneborg et de Hohenlohe. Ambo comites de Hohenlohe dicuntur Ludovicus et Gerlichus.

24) Praestat: Hertenberg. cfr. Voigt T. V. 151. Eius ortus ex gente Missnensi Hertenberg vel Haertenberg, vel ex bavarico ramo gentis huius, dubius est. Sed ad alterutram familiam sine dubio pertinebat.

25) De tempore cf. Voigt T. V. 156. adnot. 1. Wigandus in tempore notando sine dubio peccavit, aut erratum hoc est epilogatoris.

26) Praestat: propulsi.

i wtenczas wójt z Morungen,¹⁸⁾ oraz Jan Czeno Niemiec i dwóch zakonników się spaliło. Chorągiew elbląska podobnież się spaliła. Niektórzy także pielgrzymi się poparzyli. Hrabia zaś de Sponheim¹⁹⁾ z chorągwią swoją mężnie naciera na zamek, za nim idzie chorągiew zakonu, za nią cisną się hrabia Gerhard de Wirneborg²⁰⁾ i dwóch de Honloch z innymi pielgrzymami, potem chorągiew Sgo Jerzego, niesiona przez Jerzego de Hirtemberg,²¹⁾ który szedł za znakiem Ragnitanów. Marszałek zaś troskliwy w sprawowaniu urzędu wszystko zachował pod dobrą strażą, maszyny i t. d. Brat Markward nową maszynę wznosił tam, gdzie była pierwsza i za jej pomocą kruszy mur zamkowy okropnemi razami tak, że zaczynał się walić wszystek; przecież wojsku już się było przykryło z powodu długiego pobytu i znoju, który trwał dni²²⁾ czternaście. Mistrz zaś zasięgnąwszy rady dygnitarzy, uczynił wniosek, aby wstępnym bojem uderzyć na zamek i szturm przypuścić. Bo wzdłuż muru w ogniu rozstawieni byli mularze, którzy tenże mur kruszyli. Mieszkańcy zaś zamku wewnątrz naprawiali go, od zewnętrznej strony odpierali ich chrześcianie. Tymczasem w Niedzielę kwietnią bracia zamek zewsząd otoczyli, spodziewając się, że zdołają dostać się przez wyłom, który mistrz Markward z Malborka przemysłem swoim był wybił, przez który chrześcianom strza-

18) Mohrunge, miało wprowadzić zawsze wójtów, ale niekiedy i przełożonych (Pfleger) i tak w roku 1362. był nim Eberhard Monheim, dawniejszy mistrz inflantski.

19) Pewnie hrabia Jan Sponheim.

20) Hrabowie Werneburg i Hohenlohe. Hrabiom Hohenlohe na imię było Ludwik i Gerlach.

21) A raczej Hertenberg Voigt T. V. str. 151. Jego pochodzenie od Misnyjskich rodzin Hertenberg lub Härtenberg, albo też od bawarskiej gałęzi tejże rodziny jest wątpliwe, lecz pewnie do jednej z tych rodzin należał.

22) Co się tej daty tyczy, czytaj Voigta T. V. str. 156. Wigand widocznie mylnie ją położył.

re et die noctu iussit laborare usque in feriam sextam parascere. Quod cum Kynstud vidisset, vocavit magistrum, et sub mutuo salvo conductu sibi, loquuntur, dixitque magistro: Si ego essem in domo, nunquam eam obtineres cum omnibus tuis. Cui magister respondit: Quare equitasti de domo, cum nos videres, et respondit; quia mei non habebant caput; ideo mansi apud eos, et ait magister: Si tibi opus fuerit, accipe de tuis, quotquot vis et ascende liber domum. Speramus enim in domino, quod non poteris eam protegere nec retinere. Et Kynstud ait: quomodo potero ascendere, cum campus sit circumseptus et circumfossatus. Cui magister: promitte mihi, quod velis mecum bellare, volo planare terram et septa deponere. Nec respondit ad hec rex, et magister: si non habet rex amplius verba nobiscum loqui, transeat ad custodiam suorum.²⁷⁾

Interim quidam rutenus nomine Michael venit de domo, adducens mensuram sagittarum, vulgariter selschosse. Et quidam Bayorum nomine Gilgut Genehutte²⁸⁾ retulit, quomodo in castro angustias ferrent magnas et sine tedio fabricarent tela etc., sperantes domum defensare.²⁹⁾ Magister cum suis habita consultatione eque-altam structuram³⁰⁾ posuerunt ad foramen et succendunt eam et carpentarius, rector operis levavit eam ad casum pereclitum ad domum nec poterant exire propter acervum petrarum muri, et structure, que adeo arsit, quod nec extinguere pote-

27) Cfr. Schuetz p. 77. ubi sunt verba Wigandi ipsius. Excerpta nostra cum argumento apud Schuetzium accurate concordant.

28) Nomen Gilgud inter Bajores Lithuaniæ saepe commemoratur.

29) Voigt T. V. 157. adnot. 2.

30) Eben-Hoehe. De machinis atque tormentis, quae Wigandus commemorat, cfr. adnot. 3. apud Voigt T. V. 153.

lami wiele szkody zrzadzili i przystępu dzielnie bronili. Za odbytą radą, mistrz usiłuje otwór rozprzestrzenie i dniem i nocą kazał pracować aż do Srody w wielkim tygodniu. Co gdy Kynstud spostrzegł, zaprosił mistrza i za wzajemnym giejtem rozmawiają z sobą i powiedział mistrzowi: gdybym ja był w zamku, nigdybyś go nie dostał z całym twoim ludem. A mistrz odpowiedział mu: Czemuż z zamku wyjechałeś, gdy nas widziałeś. A on odrzekł: dla tego, że moi głowy nie mieli, dla tego u nich pozostałem. A mistrz rzekł: jeśli za potrzebne osądzisz, weź kogo chcesz z twego wojska i wejdź do zamku do woli. Spodziewamy się albowiem w Bogu, że go nie potraficie, ani utrzymać ani zachować. A Kinstut rzekł: jak ja mogę się tam dostać, kiedy pole jest zasiekami i rowem obwiedzione. A mistrz na to odpowiedział: Daj mi słowo, że się zemną bić będziesz, a ja ci zrównam ziemię i szaniec. Nic na to król nie odpowiedział a mistrz rzekł: jeżeli król niema nic więcej nam powiedzieć, niech powróci do straż swoich.²³⁾

Tymczasem pewien Rusin nazwiskiem Michał, przyszedł z zamku i przyniósł miarę strzał, pospolicie selspososse zwanych, pewny zaś bojarzyn nazwiskiem Gilgut²⁴⁾ Genehutte doniósł, że w zamku wielkiego ścisku doznają, ale że nie przykrząc sobie, robią pociski i t. p. rzeczy w nadziei obronienia zamku.²⁵⁾ Mistrz naradziwszy się ze swymi, postawił budowlę drewnianą, równie wysoką jak mur pod wylam i zapalają ją i cieśla zarządzca dzieła przysunął ją do domu. Niemogli więc wyjść Litwini dla ostrości kamieni muru i dla owęj drewnianej budowli, która się tak roz-

23) Porównaj tu Schütza p. 77. z Wigandem.

24) Nazwisko Gielgut często znajdujemy między litewskimi bojarami.

25) Voigt T. Y. str. 157. uwaga 2.

rat a paganis, quum dominus forte voluit, ut sic ea die morierentur, qua Christus pro nobis passus est. In vigilia Pasche ordinatum est, quod dictus magister lignarius cum suis aliam structuram in eundem locum eque-altam poneret. Quam commendator de Brandenburg³¹⁾ locavit et alia opera cum suis custodivit et vidit murum paulatim ruere de ictibus arietis et de structuris. Konigisburgensis commendator³²⁾ cum 80 viris custodierunt murum, quos nec voluit dare ad sortem, sed iussit eos fugere, ne murus in eos rueret. Cecidit tamen dono Dei sine periculo christianorum, qui sic sunt salvati. Exercitus huius casum videns leti concurrunt; frater Ortolf³³⁾ venit simul cum suis de Brandenburg ad foramen et communiter omnes cum paganis in domo confluunt. Et similiter venit marschalkus et revocat populum regredi propter foraminis artitudinem, quum nemo potuit, prohibentibus paganis, introire. Postea pagani, videntes nullum subsidium sibi advenire, cum christianis ligna et pyrum comportarunt, christiani ignem jecerunt in domum, quod etiam³⁴⁾ extingui (poterat),³⁵⁾ nec etiam christiani abire poterant, sed perierunt ibi cum paganis; in tanto periculo mortis domus cecidit. Aliqui paganorum cucurrerunt ad portam contra Nergam sitam, ubi commendator de Ragnita frater Hinricus eis progressum prohibuit. Frater vero Borghardus de Mansveld³⁶⁾ pugnat contra

31) Cuno de Hattenstein.

32) Wigandus intelligit sine dubio vice-commendatorem Regimontii. Commendatorem habuit Regimontium solum marschalcum ordinis. Vice-commendator erat Dietricus de Laran.

33) Ortulfus de Treviris, ordinis hospitalarius.

34) Fortasse esse debebat: nec.

35) Vocabulum hoc subnotatum est.

36) Tum socius marschalei ordinis. Voigt T. Y. 158. adnot. 1.

rzażyła, że poganie pożaru ugasić niemogli. Pan Bóg bowiem chciał może, aby tym sposobem pomarli w tymże dniu, w którym Chrystus za nas umarł. W wilią Wielkanocy rozkazano, aby rzeczony mistrz ciesielski z czeladzią inną budowlę równie wysoką²⁶⁾ w tymże miejscu postawił, którą kommandor brandenburski²⁷⁾ umieścił i inne zaczepne budowle strzegł swoim oddziałem i spostrzegł, jak mur powoli upadał od pocisków tarana i owych drewnianych budowli. Komandor królewiecki²⁸⁾ z ośmdziesiąt mężami strzegł muru, a niechciał ich na niebezpieczeństwo wystawić, ale im kazał ucieczką się ratować, aby na nich mur nie upadł. Upadł zaś ten mur z łaski Bożej bez niebezpieczeństwa dla chrześcian, którzy się tak ratowali. Wojsko widząc upadek muru ochotcze nadbiegło. Brat Ortolf²⁹⁾ wraz ze swymi z Brandenburga razem do otworu przyszedł i wszyscy wspólnie z poganami w zamku się zbiegają. Podobnie przyszedł marszałek i rozkazuje swoim ludziom cofnąć się dla ciasności wylamu, którego bronili poganie i nikt wejść wewnątrz nie mógł. Potem poganie widząc, że im żadna odsiecz nie przybywa, równie jak chrześcianie nanosili drzewa i łuczywa, chrześcianie ogień wrzucili do zamku, który³⁰⁾ ugasić można³¹⁾ było, ale i chrześcianie wycofać się niemogli, lecz zginęli tam wraz z poganami; w takiej niebezpiecznej dla życia okoliczności zapadł się zamek. Niektórzy poganie zbiegli do bramy

26) Eben Höhe; o wspomnianych u Wiganda machinach wojennych, czytaj notę 3. u Voigta T. V. str. 153.

27) Runs de Hattenstein.

28) Wigand tu mówi o komandorze zamku w Królewcu. Komandorem samego Królewca był marszałek zakonu, komandorem zakonu był wtenczas Ditrich Laran.

29) Ortolf z Trewiru.

30) Pewnie tu trzeba słowo *nec* dodać do textu.

31) To słowo jest podkreślone w rękopiśmie.

eos, quid e muro fugerunt, quosque reperit occidit, preter Waydot filium Kynstud,³⁷⁾ qui captivatus est cum 36 paganis. Etiam 600 sunt occisi, ceteri igne consumpti, multique suffocati sunt in castro et ita in numero sunt occisi 3500, de christianis 200;³⁸⁾ unde christiani ceperunt letanter cantare hoc laudabile carmen in vulgari: Cristus surrexit, concludentes in vulgari: nos omnes volumus letari, pagani sunt in omni pena, Kiriël.

Hac tempestate ambo dicti reges erant in cacumine montis, omnia conspicientes cum merore, nec poterant prohibere, sed supplicarunt magistrum, quatenus dignaretur captivos dare in scriptis, quod cum marschalko factum est et per suum notarium regibus numerum et nomina significavit et tantum in numero fuerunt 36, unde reges magno dolore urgebantur et fletu,³⁹⁾ quum nec unquam tanta dampna tulerant. Magister vero cum suis multo gaudio perfunditur in laude divina. Rex⁴⁰⁾ etiam territus fuit valde per aprum silvestrem in vigilia pasche. Item ad honorem magistri, marschalci et episcopi sambiensis quidam de paganis destinavit 12 porcos pingues et unam vaccam macram in bono animo, dicens: quod si domi fuisset, carnes ferinas sufficientes destinasset, et petiit, ut hec gratanter suscipiant. In die pasche mane conveniunt ad missam, quam celebravit dominus Bartolomeus; episcopus sambiensis, et fecit sermo⁴¹⁾ ad populum et hor-

37) Lindenblatt p. 28. Voigt T. Y. 160. adnot. 2. Accuratio: traditio de Waydoto, filio Kynstutti, est apud Voigt T. V. 152. adnot. 2.

38) Cfr. Voigt T. Y. 158—159. adnot. 2. ubi diversae traditiones scriptorum collatae sunt.

39) Quia exceptis 36 captivis, ceteri omnes erant interfecti. Illi 36 captivi erant Bajores.

40) Kynstuttusne an Olgierdus, non dicitur.

41) Sermonem.

położonej nad Nergą, gdzie komandor z Reguity brat Henryk ustąpić im nie dał, brat zaś Borgard de Mansfeld³²⁾ walczy z tymi, którzy z murów uciekają i zabija, kogo spotyka, prócz Wejdota³³⁾ syna Kinstuta, który w niewolę wziętym został z trzydziestą sześciu poganami. 600 zaś onych zabito, inni w pożarze poginęli, wielu się zadusiło w zamku, i tak w ogóle zabito ich 3500, a chrześcian 200;³⁴⁾ chrześcianie więc zaczęli wesóło śpiewać tę czcigodną pieśń w gminnym języku: Chrystus zmartwychwstał, kończąc w gminnym języku: Wszyscy weselimy się, poganie są wielce zmartwieni, Kyrie eleyson.

W chwili tego szturmowania obaj wspomnieni królowie byli na wierzchołku góry i w smutku się wszystkiemu przypatrywali, a przeszkodzić nie mogli, ale błagali mistrza, aby raczył podać im nazwiska jeńców na piśmie; co z marszałkiem postanowiono; on zaś przez swego pisarza królowi wskazał liczbę i nazwiska jeńców i nie było ich tylko 36, królowie z tego powodu wielkiego doznali zmartwienia i płakali³⁵⁾ z żalu, że nigdy takowej straty niebyli doznali. Mistrz zaś ze swymi wielką radością przejęty został, chwalać P. Boga. Król³⁶⁾ także przestraszony został bardzo od dzika w wilią Wielkanocy. Także na honor mistrza i marszałka i biskupa samlandzkiego któryś z pogan ofiarował z dobrego serca dwanaście wieprzy tłustych i jedną krowę chudą, mówiąc: że gdyby był w domu, byłby podostatkiem zwierzyny ofiarował i prosząc, aby to uprzejmie przyjęli. W dzień wielkanocny zrana, schodzą się na mszę, którą celebrował Bartłomiej biskup samlandzki

32) Był wówczas Soeyuszem marszałka zakonu. Voigt T. Y. str. 158. uwaga 1.

33) Lindenblatt str. 28. Voigt T. Y. str. 160. uwaga 2. Więcej o Wayducie synu Kynstuta czytaj u Voigta T. Y. str. 152. uwaga 2.

34) Czytaj Voigta T. Y. str. 158—159, uwaga 2. gdzie odmienne podania kronikarzy zebrane.

35) Gdy prócz owych 36 jeńców i inni wszyscy zabici zostali. Owi 36 jeńcy byli to bejarowie.

36) Czy Kynstut, czy Olgierd, niewiadomo.

tatur ad laudem Dei, cantans more solito illius festi in magna letitia. Indulgentie quoque ordinis sunt pronunciate et communicantur, suscipientes ab episcopo benedictionem. Deinde quilibet in locum suum transit, in leticia manducantes, et peracto prandio clangore buccinarum populo concitato, magister cum suis transit ad muros⁴²⁾ castri, qui adhuc in parte stetit, substratus lignis, quem deducunt ad casum ea die, in feria secunda. Marschalkus fecit fossam deorsum in Mimilam ad insulam usque. Pagani videntes recessum christianorum, currunt ad septa et confringunt ea, insequentes cristianos, sperantes posteriores posse molestare; sed divina protectione salvi abierunt, et pontem deposuerunt, qui supra naves factus erat. Tandem marschalkus precepto magistri cuilibet dedit navem suam, in qua completa missa, quilibet tute ambularet; unde peracto prandio in jubilo moverunt naves. Sed Pistenses et Welinenses talia videntes et ceteri circumsedentes pagani concutiuntur terrore nimio, mirantes de tanta victoria cristianis a Deo concessa.⁴³⁾

C A P U T XII.

Anno 1363. Wynricus magister, frater Lupus Beldersheym magnus commendator, frater Henningus Scindekop marschalkus, frater Ortolfus de Tyre, hii et ceteri peregrini pergunt ad insu-

42) Murum.

43) De fontibus, unde haurienda est cognitio expeditionis contra Kauen, cf. Voigt T. V. 160.

i miał kazanie do ludu i zachęcał słuchaczy do chwalenia P. Boga, śpiewając obrzędem zwyczajnym na to święto z wielkiem weselem. Ogłoszono także odpusty zakonu i przystąpili do Komunii S., przyjmując błogosławieństwo biskupa. Potem każdy poszedł do siebie wesoło jedząc, a po obiedzie lud dźwiękiem trąb zwoławszy, mistrz ze swymi udał się na mur zamku, który jeszcze poczęści stał drzewem podparty, który to mur wywrócili tego dnia w Poniedziałek. Marszałek wybił rów do Niemna, kopiąc go z wodą aż do wyspy. Poganie widząc, że chrześcijanie się oddalają, biegną do zasieków i rozbijają je, ścigając chrześcijan, spodziewając się szarpać ostatnich, ale za Boską pomocą uszli oni nieuszkodzeni i rozebrali most, który na łyżwach byli zbudowali. Tymczasem marszałek z rozkazu mistrza każdemu dał łódź, na której po odbytej mszy każdy bezpiecznie mógł jechać. Po skończonym obiedzie z radością odpłynęły statki. Ale Pisteńczykowie i Wieluńczykowie i inni wkoło mieszkający poganie widząc to, wielką przerażeni zostali trwogą, patrząc na takie zwycięstwo chrześcianom od Boga dane.³⁷⁾

R O Z D Z I A Ł XII.

W roku 1363. mistrz Winryk, oraz brat Lupus Baldersheim wielki komandor, brat Henning Scyndekop marszałek, brat Ortolf z Trewiru i inni pielgrzymi idą do wyspy, którą zwyczajnie Go-

37) Zróżdła historyczne o wyprawie na Rowno czytaj u Yoigta T. V. str. 160.

lam vulgariter *Gotis*,¹⁾ in qua *Kynstud* fortalitium construxerat, quod funditus igne demoliuntur, similiter et pontem. Magister tandem cum exercitu de *Welun* convertit se versus *Pisten* castrum, quod penitus exussit; facto prandio navigio venit in *Welun* septa ibidem combussit, ubi circumfodiunt se fortiter; machinam erigit, qua impugnat impetuosius iactibus castrum et in quarta die vicit. Gastot ibidem capitaneus perturbatus optat loqui cum magistro et marschalkus dedit ei manum, dicens: nolo culpari, si descendens percuciaris, et fuit percussus et multi paganorum. Capti quoque 500 et vinculati. Quinta die revertitur de statione et quidquid ei occurrebat aut capitur aut occiditur.

Nec longe post magister cum predictis preceptoribus aliam reysam statuit cum ingenti copia, in qua fuit *Bartolomeus* episcopus *sambiensis*, dominus *Rupertus* dux *bavarie*²⁾ et multi milites fortes etc. *Wynricus* magister statuit stacionem suam in superiori loco, dux dictus in medio in conspectum paganorum, et procedunt celeriter in terram *Eroglen* ad devastandum omnino eam. Sollicitudine inpiger marschalkus preparaverat vias et in die sancte *Agnetis*³⁾ intrant et inveniunt incolas avisatos; nec tamen postponunt cepta, sed in quinta die fecit marschalkus intrare

1) *Gotteswerder* ad *Mimelam*. Castrum *Gotteswerder* hoc tempore nondum erat constructum. *Wigandus* infra significat locum, ubi *Gotteswerder* conditum erat, verbis: In *Mimilam* in quodam angulo. Est hæc regio ad flumen *Mimelam*, inter amnes *Njeschescha* et *Wilila*.

2) Comes Palatinus *Rupertus* *Rhenanus*; cfr. adnot. 2. apud *Voigt* T. V. 161. ubi alii etiam fontes indicantur.

3) D. 21. *Januarii*.

tis¹⁾ zwano i na której Kinstut zamek był zbudował i zamek ten do szczętu ogniem zniszczyli, równie jak i most. Mistrz tymczasem z wojskiem z Welunia obrócił się ku zamkowi Pisten, który do szczętu spalił. Zjadłszy obiad statkiem przybył do Welunia, tam zasięki spalił, gdzie się poganie mocno byli oszańcowali. Machine wystawił, za pomocą której mocnymi uderzeniami szturmował do zamku i czwartego dnia go dobył. Gastot tameczny starosta strwożony, pragnie mówić z mistrzem, a marszałek, dał mu rękę, mówiąc: niechcę, abyś mię o to obwinił, że schodząc, zabitym zostaniesz i został zabity i z nim wielu pogan. Pojmano zaś 500 pogan i skępowano. Piątego dnia powrócono z wyprawy i kogokolwiek wojsko spotkało, ten w niewolę wzięty i zabity został.

Niedługo potem mistrz z przerzeczonymi dygnitarzami inną wyprawę uchwalił z wielkim wojskiem, w którym był Bartłomiej biskup samlandzki, pan Rupert, książę bawarski²⁾ i wielu dzielnych rycerzy. Mistrz Winryk obrał stanowisko swoje na wyższym miejscu, rzeczony książę w środku w obliczu pogan i ciągną spiesząc do krainy Eroglen dla zupełnego onęj zniszczenia. Marszałek pilny w urzędzie, przysposobił był drogi i w dzień S. Agnieszki³⁾ wchodzi i znajdują mieszkańców ostrzeżonych; nieopuścili oni przecież rozpoczętego dzieła, ale dnia piątego kazał marszałek wkroczyć do krainy Parwern,⁴⁾ która niebyła ostrzeżona, bo

1) Gotteswerder nad Niemnem rzeką. Zamek Gotteswerder nie istniał jeszcze w tym czasie. Wigand oznacza później miejsce, gdzie Gotteswerder zamek zbudowany został, temi słowy: In Mimilam in quodam angulo, jest to okolica nad Niemnem, między rzeczka-
kami Niewieszą a Wilią.

2) Palatyn Renu Ruprecht; czytaj uwagę 2. u Voigta T. V. str. 161. gdzie inne źródła wymienione.

3) 21. Stycznia.

4) Kronikarz wskazuje tu oczywiście kraj Pernare, Pernarewo, na północ od Kiejdan. Nazwisko jest tu zfałszowane i niezawsze to samo, tak jak u Schütza i Długosza, p. Voigt Tom V. str. 161.

terram *Parvern*,⁴⁾ que non fuit avisata, quum incole non crediderant, quod in 5ta die tantum spacium pertransire potuissent.

Eodem tempore multi paganorum ceciderunt occisi et captivati, in quo conflictu fuerunt de *Ragnita*,⁵⁾ de *Osterode*⁶⁾ etc. commendatores. Consequenter sursum ad 3 miliaria intrant terriculam, que fortiter circumsepta erat repribus etc. et tamen fratres septis destructis comburunt et predantur terriculam sitam prope *Labimo*⁷⁾ et revertuntur ad magistrum, qui cum toto exercitu convertit se ad viam, quam fratres de *Ragnita* precesserant, venitque super ticiones,⁸⁾ omnesque occurrentes sunt deleti et varia dampna paganis intulerunt. Post hec intrant simul *Labimam*⁹⁾ terram, in qua pernōctant et comburunt totam, deducen-tes viros et mulieres cum pueris, aliis interfectis. Sequenti ter-cia die magister intrat terram dictam *Zeymen*¹⁰⁾ lithwanice, quam similiter destruxit. Ignis quoque, qui factus est in *Zymen*,¹¹⁾ visus est a fratribus *Lyconiensibus*,¹²⁾ qui eciam hostiliter *Lithwaniam* invaserant, more predicto exercitibus tamen divis. Supervenit quidam famulus nomine *Hanke Paschedach*, qui licet fuerit christianus et ante tempora famulus marschalchi lyconien-sis, diverterat se tamen ad paganos. Qui interrogatus de numero

4) Scriptor intelligit sine dubio terram iam saepius commemoratam *Pernare*, *Parnarewo*, prope *Keydany* ad septentrionem. Nomen h. l. falso scriptum et variat etiam apud *Schuetz*. et *Dlugoss*. cfr. *Voigt T. V. 161. adn. 3.* ubi demonstratur, quantopere no-men hoc a scriptoribus annalium corruptum.

5) *Henricus de Scheningen*.

6) *Guentherus de Hohenstein*.

7) *Labuno* praestat: regio saepe dicitur *Labune*, hodie *Labunow* ad amnem *Njewjescha*.

8) Vocabulum est correctum neque distincte scriptum. Quid „ticio“ h. l. significet, non satis liquet.

9) *Labunam*.

10) *Zeymen* vel *Zeimi* est, quod hodie dicitur *Scheimy* ad septentrionem *Kauniae* et ad occidentem a *Labunowo*.

11) Adeo celeriter variat scriptura.

12) Cfr. *Voigt T. V. 162*.

mieszkańcy niesądzi, aby w pięciu dniach tak daleko zająć byli mogli.

Tegoż czasu wielu pogan zabito i w niewolę wzięto, w której to potyczce znajdowali się kommandorowie z Ragnity⁵⁾ i Osterody.⁶⁾ W skutku tego wzgórze idąc, o trzy mile weszli na stanowisko, które mocno było obwiedzione plotami, jednak bracia zasięki rozbiwszy, spalili i zrabowali to miejsce blisko Labimo,⁷⁾ i powracają do mistrza, który z całym wojskiem obrócił się był na drogę, którą przodem byli poszli bracia z Ragnity i przyszedł na pogorzelisko.⁸⁾ Kogo tylko spotkano, tego zabito i różne klęski poganom zadano. Potem wchodzi razem do krainy Labima,⁹⁾ w której przenocowali i całą spalili, uprowadzając mężczyzn, kobiety i dzieci, innych zaś zabijając. Następującego dnia trzeciego, mistrz wchodzi do krainy zwaną po litewsku Zajmen,¹⁰⁾ którą podobnie zniszczył. Pożar zaś wzniecony wtenczas w Zymen¹¹⁾ widzieli bracia infanty,¹²⁾ którzy także Litwę byli najechali, tymże jak tamci sposobem, ale z rozdzielonemi wojskami. Nadszedł wtenczas jakiś sługa, nazwiskiem Hanke Paszedach, który lubo był chrześcianinem i przedlaty sługą marszałka infanty, udał się przeciw był na stronę pogan. Gdy go się spytano, wiele było

5) Henryk Schenningen.

6) Günther Hohenstein.

7) Labuno jest bez wątpienia lepiej, jest to dzisiejsze Labunow nad Niewieszą.

8) To słowo jest zepsute i niewyraźne. Tetio znaczy pożar, co przeciw kronikarz przez to chce powiedzieć, jest ciemno.

9) Labuna.

10) Zeymen lub Zeimi jest dzisiejsze Szejmy na północ od Kowna, a na wschód od Labunowa.

11) Tak często i łatwo autor zmienia nazwiska.

12) Czytaj Voigta T. Y. str. 162.

interfectorum de Kawen, et in veritate respondit: duntaxat 350. Nec processit Magister post quartum diem, sed perstitit in loco, ubi comparuit commendator de Brandenburg cum 5 captivis dixitque, quomodo Lyvonienses essent in propinquo, et supervenit marschalkus Lyvoniensis cum vexillis, referens, quomodo in tribus diebus fuisset apud magistrum,¹³⁾ qui in propinquo cum grandi exercitu maneret. Cui mandavit¹⁴⁾ ut in profectum ordinis veniret ad eum, et conveniunt ad cenam, ubi in secreto prudenti consilio tractant, quomodo terras paganorum devastare possent et ab invicem decesserunt, placuitque Lyvoniensi in continenti terram desolare. Sed magister noluit manere; proposuit enim intrare aliam terram paganorum et nisi 4 noctibus in terra manere voluit.

Post hec commendator de Ragnita duxit supradictum famulum [Hanke ad magistrum Lyvoniensem, quem cum intuitus est, in ira dixit commendatori, ut eum secundum merita sua judicaret. Hanke peciit, ut non judicaretur, quum vellet eos ducere in locum, in quo possent invenire multos ad occidendum virorum et mulierum; sed tempus fuit nimis serotinum et jussit magister eum interfici.

Tandem Lyvoniensis magister a magistro Prusie convertit se ad exercitum suum amicabiliter, quem multi hospites de copia magistri sequuntur in Lyconiam. Quinta die processit magister et preceptores in terram Swilone et ad aliam dictam Seten¹⁵⁾ juxta Nergam sitas, et capiunt ibi quendam sanctum virum,¹⁶⁾ qui promisit eis, se velle ducere in locum, in quo inve-

13) Magister Livoniae Arnoldus de Vietinghof.

14) sc. Magister generalis.

15) Vel Setin, fortasse quod hodie dicitur Schaty ad Abeljam. Regio Swilone, apud Schuetz. Schweilow, inde non plus duo millia passuum erat remota. Voigt T. V. 163.

16) Sacerdos paganorum.

zabitych w Kownie, powiedział tak, jak było w istocie, że ich było 350. Nieruszył się z miejsca mistrz po upłynionym czwartym dniu, ale pozostał w miejscu, gdzie się też ukazał komandor z Brandenburga z 5ciu więźniami, który powiedział, że inflantscy kawalerowie byli blisko i nadszedł marszałek z 5ciu chorągwiami, donosząc, że przed pięcią dniami był u mistrza,¹³⁾ który z wielkiem wojskiem bawił w pobliżu. I wskazał¹⁴⁾ do niego, aby dla dobra zakonu przyszedł do niego i zebrali się na wieczerzę, przy której w tajnej i przezornej radzie układają, jakby kraj pogan niszczyć, i znowu się rozjechali. Zdalo się zaś Inflantczykowi, aby natychmiast kraj niszczyć, ale mistrz niechciał się zostać, miał albowiem zamiar wkroczyć do innego powiatu pogan i tylko cztery nocy chciał w tym kraju przepędzić.

Potem komandor z Ragnity zaprowadził przereczonego sługę Hankę do mistrza inflantskiego, który gdy na niego spojrział rzekł do komandora: aby go osądzono tak, jak sobie był zasłużył. Hance prosił, aby go pod sąd nie oddawano. Chciał ich albowiem zaprowadzić na miejsce, na któremby można zabić wielu mężczyzny i kobiet, ale czas był zbyt późny, i kazał go mistrz zabić.

Tymczasem mistrz inflantski udał się do mistrza pruskiego, do swego wojska w sposób przyjacielski, za nim wiele wojska mistrza udalo się do Inflant. Piątego dnia udał się mistrz i dygnitarze do ziemi Sfilone i do innéj ziemi zwanéj Seten¹⁵⁾ nad rzeką Nergą położonych. I pojмали tam jakiegoś pobożnego męża,¹⁶⁾ który im obiecał, że ich zaprowadzi na miejsce, w którem znajdują

13) Mistrz inflantski Arnold Wietinghoff.

14) Wielki mistrz.

15) Pewnie dzisiejsze Schaty nad rzeką Abelią. Kraja Swilone, u Schütza Schweikow, leżała pół mili dalej,

16) Wrozbity jakiś pogański.

nirent paganos multos de tribus terris collectos in unam copiam; unde Magister cum consilio preceptorum ordinat commendatorem de Ragnita,¹⁷⁾ advocatum sambiensensem¹⁸⁾ et multos commendatores culmenses, ut festinarent illo, quo dictus sanctus eos duceret. Post hec sexta die in vigilia Assumptionis procedunt ductu viri in terram Warlow¹⁹⁾ ubi in silva vasta inveniunt populum de tribus villis, qui illuc de dicta terra fugerat. Avisatusque fuit magister et preceptores de populo sic fugitivo, de prima villa ad paludem et vepres, unde villa est combusta. Proposuerunt tamen missi retrocedere et verti. Sed commendator Hinricus Scenigen²⁰⁾ de Ragnita et frater Borghardus Mansveld²¹⁾ animosus consiliantur et sequuntur virum sanctum et alii simul, et festinant inde per medium miliare, inveniuntque duas villas, de quibus incole profugi facti sunt in eadem terra. Similiter de quadam alia villa, ut viderant. Post hec duxit eos in locum, in quo invenerunt fugitivos paganos, et disperserunt se hinc inde equitantes, quod tantum 8 viri manebant iuxta insignia ragnitarum, et capiunt viros, mulieres, pueros, et alias occidunt, illos vero deduxerunt. Et veniunt dicti preceptores missi ad magistrum nocte, qui tristis erat propter tarditum reditum eorum, unde omnes exhilarati sunt de reditu predictorum.

Post dicta magister et preceptores transeunt in Slayten²²⁾

17) Henricus Scheningen,

18) Ruetigerus Elner.

19) Regio Werlau. Schuetz p. 78. Secundum alios auctores sita erat inter Niewiescham et fines Wilkomirii, ubi nunc etiam est silva vasta.

20) Ita nomen hoc scriptum in Mscr.

21) Tunc adhuc socius marschalei ordinis.

22) Apud Schuetz p. 78 regio dicitur Seyten. Est haec procul dubio eadem, atque quae supra commemorata est Seten, Setin vel Schaty.

wielu pogan z trzech powiatów w jedną kupę zebranych. Mistrz więc zasiągnawszy rady dygnitarzy, rozkazuje komandorowi z Ragnity,¹⁷⁾ wójtowi¹⁸⁾ samlandzkiemu i wielu komandorom chełmińskim, aby się pokwapili tam, gdzie ich rzeczony święty zaprowadzi. Potem dnia 6. w wilią Wniebowzięcia idą mężowie do ziemi Warlo¹⁹⁾, gdzie w obszernym lesie znajdują mieszkańców z trzech wsiów, którzy się z rzeczonej ziemi tam byli schronili. Uwiadomiono zaś mistrza i dygnitarzy, że ten lud był uciekł z pierwszej wioski nad błotem i krzakami położonej; wieś tę więc spalono. Radzili potem posłańcy, aby się cofnąć i nazad zwrócić. Ale gdy zasięgnięto rady komandora Henryka Scenigen z Ragnity²⁰⁾ i brata Burgharda Mansfeld²¹⁾ walecznego męża, poszło wojsko za świętym człowiekiem i inni z nimi spieszą ztamtąd przez pół mili i znajdują dwie wsie, z których mieszkańcy puciekali byli z téj okolicy. Podobnie z innéj jakiejś wsi, jak się pokażało. Potem zaprowadził ich na miejsce, na którym znaleźli zbiegłych pogan, a ci co na koniach byli, rozbiegli się ztąd tak dalece, że tylko 8miu mężów zostało przy chorągwi Ragnitanów, i chwytają mężczyzn, kobiety i dzieci, tamtych zabijają, tych uprowadzają. I przybyli w nocy owi dygnitarze na wyprawę wysłani do mistrza, który niespokojny był z powodu późnionego onych powrotu i wszyscy się ucieszyli z powrotu ich.

Potem mistrz i dygnitarze przenoszą się do Stayten²²⁾

17) Henryk Szeningen.

18) Rütiger Elner.

19) Kraina Werlau. Schütz p. 78. Według innych geograficznych podań musiała leżeć między Niewieszą a powiatem wilkomirskim, gdzie dziś jeszcze znajdują się wielkie lasy, (silva vasta.)

20) Tak stoi w rękopiśmie.

21) Wtedy socyusz marszałka zakonu.

22) U Schütza p. 78. nazywa się kraina Seyten. Pewnie to nie insza, jak wyżej wymienione Seten, Setin lub Schaty.

cum exercitu, deinde descendunt prope Nergam in villam Kalanten in terra Pastowen,²³⁾ in qua steterunt et hostiliter se habuerunt, villam dictam incinerantes, penitus desolantes. Deinde in octava die totus exercitus transiit in terras Pastowen, Gesowen, trans Mimilam cum terrore; et in loco, ubi Pisten et Welun pridem steterunt, pernoctabant inferius aliquantum iuxta defendiculum vulgariter Rense, et simul obsident castra, nilque ibidem egerunt. Nona die transeunt in locum, in quo victualia sua reliquerant, quum dominus eos multiplicibus spoliis, captivis virorum, mulierum etc. misericorditer ditaverat. Nec scitur numerus occisorum, sanique sunt reversi, ducentes secum Lithuanos ac rutenos.²⁴⁾

In hyemali hac intemperie dominus de Hanow²⁵⁾ intrat Lyvoniam.

Demum in XLma marschalcus convocat copiam de longinquis in obsidionem Garten, temptans eciam super rutenas. Anglici²⁶⁾ quoque cum eo et dominus de Hanov reversus est de Lyvoniam propter dictam reysam, ad quam Anglici veniunt erecto vexillo sancti Georgii; unde de Hanow indignatus eos invadere voluit, sed fratres non permiserunt et committunt vexillum Theutuno domino Kun de Hattenstein²⁷⁾ et ita uniti transeunt simul cum hospitibus in Garten castrum et terram inavisatam, quam inhu-

23) Haec saepe commemorata regio Pastow erat prope Erogel. Calanten aperte idem est locus, quem scriptor noster infra Galanten et Gallandiam dicit, fortasse quod hodie nominatur Gailjanze prope Wilkomirs ad occasum et Scheimy ad septentriones. Copiae igitur descendebant ex Schaty, quod sic hodie dicimus ad Gailjanze.

24) Schuetz p. 78. refert hanc expeditiorem ad a. 1364.

25) Fortasse Ultricus IV. de Hanau; cfr. Voigt T. V. 163. adn. 5.

26) Cf. adnot. 1. apud Voigt T. V. 164. ubi etiam Scoti participes fuisse dicuntur.

27) Quod h. l. confuse et obscure scriptor significat de privilegio vexilli sancti Georgii, explicatur in adnot. 2. apud Voigt T. V. 164—165. Lis in eo vertebatur, ut non Britannus neque alius peregrinus, sed tantum modo eques Germanicus vexillum hoc portaret.

z wojskiem, potem udają się nad rzekę Nergę, do wsi Kalantyn, w ziemi Pastowen,²³⁾ w której się zatrzymali i po nieprzyjacielsku sobie postąpili, rzeczoną wieś paląc i do szczytu niszcząc. Potem dnia 8. całe wojsko przeszło do powiatów Pastowen i Gesowen za Niemen, postrach rzucając i w miejscu gdzie dawniej były zamki Pisten i Weluń przenocowali i nieco niżej blisko szanczyka zwanego pospolicie Rense i razem oblegli zamki, ale nie tam niedokazali. Dziewiątego dnia przechodzą w miejsce, w którym byli zostawili żywność swoją, a Pan Bóg z miłosierdzia swego obdarzył ich wieloraką zdobyczą, pojmanymi mężczyznami, kobietami i t. d. Ani wiadano, ile było zabitych, oni zaś zdrowi powrócili, prowadząc z sobą Litwinów i Rusinów pojmanyh.²⁴⁾

W tój zimowój slocie pan de Hanow²⁵⁾ wchodzi do Inflant.

Potem w Niedzielę quadragesima, marszałek powołuje wojsko z opodał na oblężenie Grodna, mając i na Rusiny zamysły. Anglicy także²⁶⁾ z nimi poszli i pan de Hanow powrócił z Inflant dla rzeczonej wyprawy, na którą i Anglicy idą, rozwiesiwszy chorągiew Sgo Jerzego. Rozgniewany tem de Hanow, chciał na nich uderzyć, ale bracia niepozwolili na to, i powierzają chorągiew niemieckiemu panu Kun de Hattensztein²⁷⁾ i tak połączeni wraz z gośćmi, idą na zamek grodzieński i na krainę tę nieostrze-

23) Kraina ta Pastow leżała była blisko Erogel. Kalanten pewnie jest to samo, co kronikarz gdzie indziej Galanten albo Gollundia nazywa, pewnie dzisiejsze Gailianze na zachód od Wilkomirza, a na północ od Szein. Wojsko więc ciągnęło od Schat do dzisiejszego Gailianze.

24) Schütz p. 78. kładzie tę wyprawę wojenną pod r. 1364.

25) Pewnie Ulryk IV. z Hanau, czytaj Yoigta T. V. str. 163. uwaga 5.

26) P. uwaga 1. u Yoigta T. V. str. 164., gdzie też mówi o uczestnictwie niektórych Szkotów.

27) Co tu kronikarz tylko mimojazdem wspomina o przywilejach chorągwi Sgo Jerzego, to znajduje objaśnienie w uwadze 2. u Yoigta T. V. str. 164—165. Sprzeczką o to była, że nie Anglik lub inny jaki cudzoziemiec, ale Niemiec tylko mógł nosić chorągiew Sgo Jerzego.

maniter devastant. Unde rex dictus Patrike²⁸⁾ loquitur cum marschalco, adducens secum mulieres cum pueris, cerevisiam cum medone propinantes more Ruthenorum.²⁹⁾

Sequenti anno Kynstud dedit ei³⁰⁾ aliam terram, quia amicus fuerat ordinis, in terra Russie.³¹⁾ In nocteque visus est gener Kynstud intrare castrum cum 300, quos in deserta destinauerat ad latrocinandum. Marschalcus retrovertitur, vastans circumcirca et permedium³²⁾ convertens ad Prussiam; quo dum salvi venerunt, captivos etc. dividerunt; quilibet suscepit partem suam.

C A P U T XIII.

Wartenberg quomodo reedificatur.

Ab nativitate Cristi 1364. in nativitate Johannis Baptiste¹⁾ Johannes Scriverod episcopus²⁾ reedificavit opidum Wartenberg,³⁾ personaliter cum preceptis suis stans in loco restaurationis, fidelesque consiliarii sui et secundo reedificatum est et perfectum, circumque sepivit palis vel roboribus cum fortaliciis ac propugnaculis fortioribus pristinis. Similiter quidquid exustum

28) Idem, quem scriptor aliis locis Patirke nominat Kynstutti filius, Princeps Smolenskius. Yoigt T. V. 93.

29) Infra legimus apud scriptorem nostrum, magnum ducem Lithuaniae equitibus ordinis cerevisiam et panem, ut signa pacis, obtulisse.

30) Principi Patirke.

31) Secundum Karamsin T. V. 73. Orechow, Kexholm et alii.

32) Pmem est in Mscr; quid vocabulum hoc significet, non liquet.

1) Oportebat fortasse esse Evangeliste.

2) Episcopus Warmiensi, Joannes Streifrock. Yoigt T. V. 168.

3) Urbs dicitur proprie Wartenberg.

zoną, którą nieludzko niszcza. Z tego powodu król nazwany Patryke,²⁸⁾ mówił z marszałkiem, przyprowadził on z sobą kobiety i dzieci, piwem i miodem częstując, obyczajem Rusinów.²⁹⁾

Następującego roku Kynstut dał mu³⁰⁾ inszą krainę w Ruskiej ziemi,³¹⁾ bo był przychylnym zakonowi. W nocy widziano jak zięć Kynstuta wchodził do zamku z trzema sty ludźmi, którzy mieli w puszczy rozbijać. Marszałek powrócił pustosząc kraj do koła i poszedł przez środek³²⁾ do Prus, gdzie bez szwanku stanawszy, podzielili między siebie jeńców i tym podobne rzeczy; każdy odebrał swoje część.

R O Z D Z I A Ł XIII.

Jak Wartenberg odbudowany został.

Od narodzenia Chrystusa Pana roku 1364. w dzień narodzenia Sgo Jana Chrzyciciela,¹⁾ biskup Jan Skryferod,²⁾ odbudował miasteczko Wartenberg,³⁾ sam w osobie swojej z dygnitarzami swymi stojąc na miejscu odbudowania; stali i wierni jego radzcy i po raz drugi miejsce to jest odbudowane i skończone i do koła ogroził je biskup parkanem, czyli palisadami z basztami

28) Ten sam, którego kronikarz Patirke nazywa, syn Rynstuta, książę smoleński. Voigt T. V. str. 93.

29) Później czytamy u naszego kronikarza, że w. książę litewski rycerzom zakonu dawał miód i chleb, jako znak pokoju.

30) Rsięciu Patirke.

31) Według Karamzyna T. V. str. 73. Orechow, Rexholm i inne.

32) „Pmem“ stoi w rękopismie, wątpliwą jest rzeczą, co to ma znaczyć.

1) Podobno ma być Ewangelisty.

2) Biskup warmiński Jan Streilrock. Voigt T. V. str. 168.

3) To miasto właściwie Wartenburg się nazywa.

fuerat, fecit reformari. Claustum quoddam edificavit ordinis minorum fratribus.⁴⁾

Post dicta intervalla temporum Kynstut edificavit castrum in insula vulgariter Wyrigalle in opposito Nowesen⁵⁾ vulgariter, quod Lithwani appellaverunt Norum Cawen, pontemque trans Mimelam, quem diligenter custodiebant. Magister vero, audito huiusmodi rumore, convocat preceptores, dicens, quomodo Lithwani reedificant castrum Cawen; quod videtur vobis faciendum? et ayunt: placet nobis, ut restaurata penitus subvertantur. Precepitque magister convocari copiam, qua collecta tempore aulhumpnali intrant per Mimelam in Lithvaniam et cum eis dominus Bartolomeus episcopus sambiensis veniuntque prope Trappen⁶⁾ et magister consilio suorum fecit naves fossatis circumfodi et venientes in locum, ubi rex edificaverat et Dei dono pagani cito abierunt et ita cristiani insulam obtinuerunt in longum et in latum. Celeriter concludunt, domum velle vincere et victam incinerare. Habebant quoque duo propugnacula pagani in ponte in Mimela, de quibus proponebant se defensare; verum commendator de Ragnita⁷⁾ navigio cum potentia venit, volens prohibere paganis, ut non possent fugere de propugnaculis quod videntes relinquunt propugnacula et fugiunt et ita castrum illico cum propugnaculis fuit exustum. Crastino marschallus absque fatiga mane succendit castrum et funditus est exustum⁸⁾ et paganorum insidie sunt frustrate. Magister cum suis

4) I. e. Wartenburgi. Schuetz, p. 78. Voigt T. VI. 759.

5) Insula (Werder) Wyrigalle, contra Nawese, ad orientem a Niewiescha, postea nomen germanicum Gotteswerder accepisse videtur. Voigt T. Y. 169. In hac certe regione conditum est Gotteswerder, id quod adnotatio superior docet.

6) Hanc regionem commemorat etiam Lindenblatt p. 75. sed quae ibidem in adnotatione traduntur, falsa sunt. Ex membranis enim a. 1388. adparet, Trappen fuisse insulam (Werder) prope Neriam, Wilham et Mimelam. Sic in membrana situs loci significatur. Insulam eam commemorat etiam scriptor noster, in ea erat Novo-Rauen.

7) Henricus de Scheningen.

8) Cfr. Voigt T. Y. 170. adnot. 1. Schuetz. commendatori Ragnitae incensionem arcis adscribit.

i szanćami mocniejszymi od pierwszych. Podobnież co spalone było kazał odbudować. Zbudował także klasztor jakiś zakonnikom reguły Sgo Franciszka.⁴⁾

Po wspomnionym przeciągu czasu, Kinstut zbudował zamek na wyspie pospolicie Wyrgalle⁵⁾ zwanój, naprzeciwko miejscy pospolicie Nowessen zwanego, które Litwini Nowem Kownem nazwali; zbudował oraz most przez Niemen, którego pilnie strzeżli Litwini. Mistrz zaś gdy go ta wieść doszła, zwołuje dygnitarzy, mówiąc: jak Litwini budują na nowo zamek w Kownie i dodał, cóż wam czynić się zdaje? a oni rzekli: życzeniem jest naszym, aby to co na nowo wzniesli, ze szczętem zniszczone było. Rozkazał więc mistrz zwołać wojsko, które gdy się zebrało w czasie jesiennym, wchodzą przez Niemen do Litwy i z nimi biskup samlandzki Bartłomiej, i przybywają blisko Trappen⁶⁾ i mistrz za radą swoich kazał statki rowem obwieść i przyszli na miejsce, gdzie król budował zamek i za łaską Pana Boga poganie wnet odeszli i tak chrześcianie opanowali wyspę na dłuż i na szerz i prędko się na to zgadzają, że zamek chcieli zdobyć, a zdobywszy go spalić. Mieli także poganie dwa szanće nad mostem na Niemnie, w których się bronić chcieli, ale komandor z Ragnity⁷⁾ na statku z wojskiem przyszedł w celu zabronienia poganom odwrotu z baszt; co widząc, opuścili basztę i uciekli i tak zamek wraz z basztami został spalony. Nazajutrz marszałek bez trudości zrana zapalił zamek i spalony został do szczętu,⁸⁾ a pogan

4) To jest w Wartenburgu Schütz p. 78. Voigt T. VI. str. 759.

5) Repa Wyrgalle naprzeciw dzisiejszej Niewieszy położona, zdaje się, iż później otrzymała niemieckie nazwisko Gotteswerder. Voigt T. V. str. 169. W tej bowiem właśnie okolicy stał zamek Gottswerder, jak się wyżej rzekło.

6) Te okolice Trappen wymienia także Lindenblatt str. 75. lecz podania ich są fałszywe. Z dokumentów z r. 1388. dokładnie się okazuje, iż Trappen była wyspą (insula) w okolicy Nergi, Wilii i Niemna. Tak się z dokumentów okazuje. Kronikarz nasz nawet wspomina o Trappen, jak o wyspie, i mówi i Nowe Kowno na niej wybudowane było.

7) Henryk Scheningen.

8) Czytaj Voigta T. V. str. 170. uwaga 1. Schütz przypisuje spalenie zamku komandorowi Ragnity.

transivit de loco. Venit Kynstut merens propter huiusmodi dampna. Frater vero Hinricus Scheningen, commendator de Ragnita, fuit presens; a quo rex intellexit, interrogans, quod vellent cum exercitu ire in Pisten et Welun; unde Kynstut festinus transiit in dicta castra. Magister cum preceptoribus et tota communitate descendunt Mimelam. Commendator de Ragnita, cum ibi venisset, acclamavit Regi, dicens: date vos captivum in manus magistri, dubitque vos super manum.⁹⁾ His auditis, pagani dixerunt: non poterimus eis resistere, et responderunt commendatori: Nos volumus descendere, nos quoque cum omnibus possessionibus dare in manus magistri, uxores, liberos etc. et de cetero non insidiari sed fidem suscipere. Commendator vero statuit eis diem deliberationis, in qua reciperet responsum finale. Post hec sepedictus commendator de Ragnita transiit ad magistrum navigio, ubi erant alii preceptores, quorum nomina vocat historia et sunt prius sepe nominati. Qui omnes dimittunt regem cum paganis et prehabito consilio navigio descendunt, volentes in Pisten et Welun. Et mittunt commendatorem de Ragnita in Pisten, scrutari debite: an vellent domum dare. Postulavitque¹⁰⁾ capitaneum, a quo querit responsum; qui dixit: nescio intentionem eorum. Statimque visi sunt discedere omnes et fugere. Et statim accessit commendator, domum funditus in cinerem vertit. Et revertitur ad magistrum. Et simul veniunt in Welun, ubi steterunt X. diebus, fitque machina, quam marschalkus convertit in latus suburbii, commendator Elbingensis¹¹⁾ cum 4 arietibus inferius et frater Ortolf impugnant suburbium et machine transeunt sequenti nocte et planant suburbium dejicientes. Marschalkus suasit capitaneo, ut ordini se

9) Captivos dare in manus idem significat, quod ea conditione et hoc promisso obligatos dimittere, fore ut se postea constituto tempore ad redemptionem sisterent.

10) Sc. commendator. 11) Commendator elbingensis et ordinis hospitalarius Ortolfus de Treviris, quem scriptor mox ipse nominat.

chytrość zawiedziona została. Mistrz ze swymi miejsce to opuścił. Przybył potem Kynstut zasmucony z takowej szkody. Brat zaś Henryk Szeningen, komandor z Ragnity był przytomnym, którego król badając, wyrozumiał z niego, że chcieli z wojskiem iść do Pisten i do Wielunia. Kynstut więc spiesźnie udał się do rzeczonych zamków. Mistrz z dygnitarzami i całym zgromadzeniem płynął Niemnem wodą. Komandor z Ragnity stanąwszy na miejscu, zawołał do króla mówiąc: „Poddajcie się na ręce mistrza ⁹⁾ i on was wypuści na słowo, że się wykupicie.“ Usłyszawszy to, rzekli poganie: Niemożemy się im oprzeć i odpowiedzieli komandorowi: My zejdziemy i ze wszystkiem, co mamy, poddamy się mistrzowi i z żonami, dziećmi i t. d. i niebędziemy na niego zasadzek czynić, ale na słowo się poddajemy. Komandor naznaczył im dzień do namysłu, w którymby otrzymał stanowczą odpowiedź. Potem przerzeczony komandor z Ragnity udał się statkiem do mistrza, gdzie byli inni dygnitarze, których nazwiska wspomina historia i którzy wyżej są wymienieni, a wszyscy puszczają króla z poganami, a pierwój radę odbywszy, wysiadają ze statku, chcąc się udać do Pisten i Wielunia i posyłają komandora z Ragnity, aby jak się należy wybadał, czyli chcą zamek poddać, i spytał się ¹⁰⁾ starosty, od którego żądał odpowiedzi, a starosta mu odpowiedział: Nie znam ich zamiarów, zaraz potem widziano, jak wszyscy zeszli i uciekli. I zaraz przystąpił komandor i zamek do szczętu w perzynę obrócił. I wrócił do marszałka i razem poszli do Wielunia, gdzie dziesięć dni pozostali i tam zrobiono machinę, którą marszałek obrócił ku bokowi przedmieścia, niżby zaś komandor elblązki ¹¹⁾ ze czterema taranami stanął

9) Poddąć się na ręce czyje, znaczyło poddać się z warunkami stawienia się w czasie wyznaczonym dla wykupu. 10) Komandor.

11) Jalmużnik orderu i komandor elblązki Ortulf z Trewiru, którego kronikarz zaraz sam wymienia.

subderent pagani, nec recepit responsa; sperabant enim, se posse defendere. Die tertia, dum viderent suburbium destructum, cucurrerunt celeriter et exscidunt ante-murale¹²⁾ et injiciunt ignem; Elbingenses in alio angulo succendunt partem domus, et flamma ascendit cum vento et crevit in immensum.¹³⁾

Gastot¹⁴⁾ capitaneus acclamans marschalkum, fratrem Henningum Scindekop, ut ob honorem et laudem, sicut deceret, eum captivum accipere dignaretur, quod fecit et misit eum in tentorium suum. Exercitus vero Gastot interfecit,¹⁵⁾ quod valde displicuit marschalko, et cepit querulari de occisione eius. Nec quisquam poterat domum juvare etc. Pagani petunt discessum a domo, quia nec patuit eis locus fuge; unde ibidem sunt occisi in numero 100 cum schutis, qui in ea manebant et defenderant, vallumque suffodiunt et dispergunt. Interim Kynstut intrans Prussiam, et cum venisset in desertum, a piscatoribus, quos captiverat, intellexit, magistrum cum suis duo castra Welun et Pisten omnino destruxisse et iam cum animi letitia domum redisse, nec voluit credere rex; verum cum victoria et captivis leti omnes sunt reversi.

In eodem anno in quadragesima Kynstut venit circa Iurgenburg ad partes Episcopi¹⁶⁾ et incolis non avisatis pagani

12) I. e. parcham.

13) De ratione, qua cohaeret narratio haec Wigandi cum Schuetio et Dlugoss. cfr. Voigt T. V, 170—171. adn. 2.

14) De nomine hoc, mox Gastold vel Gastot, mox Gastaud vel Gastudt, cfr. Voigt T. V. 171. Gastowd secundum membranas scribi debet.

15) Alios fontes commemorat Voigt T. V. 172. adn. 1.

16) Regio Georgenburgensis erat praedium episcopi Sambiae. Intelligitur enim Georgenburg prope Insterburgum.

i brat Ortolf dobywając przedmieścia; maszyny zaś dnia następującego w nocy przeprowadzono i z ziemią równają i burzą przedmieście. Marszałek radził staroście, aby się poganie poddali zakonowi, ale odpowiedzi nie odebrał, spodziewali się albowiem, że się bronić potrafią. Dnia trzeciego, gdy widzieli przedmieście zniszczone, nadbiegli Krzyżacy, spiesźnie wycięli przedmurze ¹²⁾ narzucali ognia. Elblążanie w innym narożniku podpalają część zamku, i płomień wzniósł się z wiatrem i nieskończenie się pomnożył. ¹³⁾

Gastot ¹⁴⁾ starosta zawołał na marszałka brata Henninga Scyndekop, aby go dla czci i upoważnienia jak przystało raczył przyjąć za jeńca, co też uczynił i posłał go do swego namiotu. Lecz wojsko zabiło Gastota, ¹⁵⁾ co bardzo się niepodobało marszałkowi tak, że się zaczął wadzić o zabicie jego. Nikt zaś zamku nie mógł wesprzeć. Poganie proszą, aby im wyjść pozwolono z zamku, bo nie mieli gdzie się schronić, z tego powodu zabito ich tam stu z pułkierzami, którzy w nim mieszkali i którzy go bronili, szaniec zaś rozkopują i rozrzucają. Tymczasem Kynstut wkroczył do Prus, a gdy wszedł do puszczy, dowiedział się od rybaków, których pojmował, że mistrz ze swymi zupełnie zburzył dwa zamki, Wieluń i Pisten, i że wesoło już był do domu powrócił. Niechciał temu król wierzyć, przecież zwycięzcy Krzyżacy z jeńcami wszyscy wesoło powrócili.

W tymże roku w Niedzielę quadragesima, Kynstut przybył około Jurborka do włości biskupa, ¹⁶⁾ a mieszkańcy niebyli ostrze-

12) Tak nazwany parkan.

13) Porównaj w tym przedmiocie Wiganda, Schütza, Długosza i Yoigta T. V. str. 170—171. uwaga 2.

14) Nazwisko to piszą raz Gastold, drugi raz Gastot, albo Gastaud albo Gastudt. Czytaj Yoigta T. V. str. 171. Gastowd jest właściwe nazwisko.

15) Czytaj w tym przedmiocie Yoigta T. V. str. 172. uwaga 1.

16) Kraina około Georgenburga należała do biskupa samlandzkiego. Mowa tu jest o Georgenburgu pod Insterburgiem.

*hylaes transeunt in Probestwalde*¹⁷⁾ *vulgariter, 30 captivos deducunt et plura dampna faciunt christianis. Post haec in hyeme frater Hinricus*¹⁸⁾ *convocavit a longe, quos voluit, intrans deserta, more latronum,*¹⁹⁾ *infestat paganos cursu subtili et occurrentes paganos captivavit signanter quendam Bayorem nomine Wayden et spoliavit eos in multis.*

*Deinde 12 Schalwen*²⁰⁾ *de Ragnita intrant solitudinem; eo tempore Kynstud ordinaverat 150 Lithuanos de villa Scholowen vulgariter, pro custodia viarum, quos dicti 12 cum clamore invadentes terruerunt et convertunt in fugam, plures ex eis vulnerando, spoliantes eos schutis*²¹⁾ *et lanceis. Estimabant enim magnam adesse turbam. Ceterum Hinricus de Scheningen intrat terram Samaytarum non avisatam, quam igne et vulnere vastans. In reversione pagani pedestres et equestres insequuntur eum et angustiati fratres rapinam reliquerunt et captivati sunt fratres et dampnificati per vindictam.*

*Anno 1365. Kynstud intrans desertum*²²⁾ *venitque prope Angerborg nec invenit domi prefectum vel eius socium et impugnans castrum vicit et captivavit duntaxat 8 viros, qui eum*²³⁾ *defendere debebant. Eodem anno commendator de Ragnita*²⁴⁾ *advocatus sambiensis*²⁵⁾ *et peregrini presentes intrant Eroglen et ter-*

17) Hic locus Propstwalde non exstat amplius.

18) Scriptor intelligit commendatorem Ragnitae Henricum de Scheningen.

19) Struter, expedita latronum manus, cfr, Volgt T. V. 173.

20) Schalven, Schalauer erant famuli in arcibus ordinis, quem admodum Withingi. Saepe commemorantur in recensu edparitorum et nonnunquam etiam armabantur ad bella gerenda.

21) Pro scutis.

22) Intelligit scriptor, quam dicunt Wildniss.

23) Id (castrum)

24) Commendator Ragnitae a. 1365. erat Burhardus Mansfeld.

25) Ruedigerus de Elner.

zeni. Poganie weseli udali się na miejsce gminnem nazwiskiem Probestwalde¹⁷⁾ zwane, 30 jeńców uprowadzają i różne szkody chrześcianom zrzadzają. Potem w zimie brat Henryk¹⁸⁾ powołał zdaleka ochotników, wszedł do puszczy jakby z zgrają rabusiów, szybkim pędem napastowali pogan i kogo napotkali wzięli w niewolą, mianowicie jakiegoś bojara nazwiskiem Wayden, i wiele rzeczy złupili.

Potem dwunastu Szalweńczyków¹⁹⁾ z Ragnity weszło do puszczy. W tymże czasie Kynstut rozporządził 150 Litwinów z wioski gminnie Szalowen zwanéj na straż dróg, których wspomnieni dwanaście z krzykiem napadłszy, trwogą przerazili i do ucieczki zmusili, raniąc kilku z nich i zabierając im ich puklerze i kopie. Sądziłi bowiem, że wielka ich jest liczba. Zresztą Henryk de Scheningen wchodzi do Żmudzi nieostrzeżony, którą ogniem i mieczem pustoszy, a gdy się cofnął, poganie pieszo i konno ścigają go, a ściśnieni bracia zdobycz zostawiają i w niewolą są pojmami i zemszczono się nad nimi, a oni szkodę ponieśli.

Roku 1365. Kynstut wchodzi do pustyni,²⁰⁾ przybywa blisko Angerburga i nie znalazł w zamku zarządcy, ani jego socyusza i dobywają zamku; zdobył go Kynstut i pojmał ośmiu mężów, którzy go bronić mieli. Tegoż roku komandor z Ragnity²¹⁾ wójt samlandzki²²⁾ i przytomni pielgrzymi wchodzi do Eroglen i ziemi

17) Miejsca Propstwalde dziś nieznamy.

18) Kronikarz mówi tu o Henryku Scheningen komandorze Ragnity. O takich opryszkach pisze Yoigt T. V. str. 173.

19) Schalwencykowie, w zamkach zakonnych trzymani byli jako służący, równie i Witynowowie. Często o nich jest mowa w konwentach zakonu, często ich też na wojnę używano.

20) Tym wyrazem oznacza kronikarz krainę lasem zarostą, po niem. Wildniss.

21) Komandorem Ragnity był w r. 1365. Burhard Mansfeld.

22) Rüdiger Elner.

ram Pastowensem tribus diebus molescentes, interficiendo, captivando et spoliando ei rapinam deducunt magnam. Commendator fuit de Mansveld, Rothoherus de Elner advocatus, comes de Warwig²⁶⁾ qui etiam per annum stetit in Prussia cum suis. Feria 6ta ante dominicam Exurge 4 reges sc. Kynstud, Algart, Paterky de Garten²⁷⁾ et rex Alexander²⁸⁾ in gravamen cristianorum intrant terram Schalweram in tribus exercitibus cum 4000 et vicerunt duo castra²⁹⁾ et incineraverunt, Caudstriten etc., captivos educentes viros et mulieres, festinantque ad stagnum vulgariter Kurisch-Hab, in quo piscatores captivarunt, XIV. etiam equos commendatoris deduxerunt, festim redeunt ad regem prope Ragnitam leti, sacrificantes diis sanguinem thauri, et quendam vocabulo Hensel Neuwensteyn³⁰⁾ in ignem projiciunt et sacrificant. Alius frater devastavit terram Schalwischcensem et populus inibi dedit se Lithuanis numero 800, quos omnes captivos sexus utriusque secum duxerunt et ita redeunt ad patriam.³¹⁾

Post hec Wynricus magister cum preceptoribus et collecta copia in die Assumpcionis intendens castrum Wille³²⁾ obtinere, pertranseuntesque flumen vulgariter Neryne,³³⁾ in quo antequam vadum invenirent, camerarius magistri Sanderus est submersus. Intrantque terras Popparter et Slawegen,³⁴⁾ quos duobus diebus

26) Comes Britannicus Thomas de Warwick. Voigt T. VI. 175.

27) Patirke dux Grodnensis, iam saepe commemoratus filius Kynstutti.

28) Apud Kojalowiez p. 333. dicitur Koriatovicus; secundum Dlugoss. p. 1150. erat „filius Michaelis alias Koriath ducis Lithuaniae et nepos Olgyerdi et Keystuthonis.,,

29) In Lindenbl. p. 29. arces Schalauciae, dicuntur Splitten et Laustriten. Sitae erant prope Tilsam et Ragnitam. Haud procul ab illa urbe hodie etiam est locus Splitten.

30) Fueritne hic Hensel Neuenstein eques ordinis, non dicitur. Scriptor noster eum non videtur pro equite habere.

31) Cfr. Voigt T. V. 175. adn. 2.

32) Sic vulgo scriptor Wilnam dicit. Etiam in Lindenbl. p. 29. commemoratur haec expeditio in Wilnam.

33) Neryne est h. l. Nerie, Wilia.

34) Hodie regiones Slowiki et Popartiny, ad meridiem oppidorum Johannisburg et Georgenburg.

Pastoweńskiej i przez trzy dni pustoszą, zabijają, w niewolę pojmują i rabują i wielkie lupy zabierają. Komandorem był Mansfeld, wójtem Rotoher de Elner i hrabia de Warwig,²³⁾ który także ze swymi rok cały bawił w Prusiech. W Piątek przed Niedzielą Exurge, czterech królów, to jest: Kinstut, Algard, Paterki²⁴⁾ z Grodna i król Alexander²⁵⁾ wchodzą na szkodę chrześcian do ziemi Schalverau z trzema wojskami w cztery tysiące ludzi i zdobyli dwa zamki,²⁶⁾ spalili je, Kaustriten i inne; a w niewolę pojmali mężczyzn i kobiety i pospieżyli do jeziora gminnym wyrazem Kurishaf zwanego, na którym pojmali rybaków czternastu i konie komandora uprowadzili i weseli spiesznie powrócili do króla blisko Ragnity i poświęcają Bogom krew byka i jeńca jednego, zwanego Hensel Neuenstein²⁷⁾ w ogień na ofiarę wrzucają. Inny brat spustoszył ziemię Szalwiszańską, a lud w niej poddał się Litwinom w liczbie ósmuset, których to jeńców obu płci wszystkich z sobą uprowadzili i tak powrócili do ojczyzny.²⁸⁾

Potem Winryk mistrz z dygnitarzami i zebranem wojskiem w dzień Wniebowzięcia N. Panny, pragnąc zamek wileński²⁹⁾ zdobyć, przebył rzekę, gminnym wyrazem Nerinę,³⁰⁾ w której pierwój bród byli znaleźli. Sauderus, komornik mistrza utopił się. I wchodzą do krainy Poparter i Slawegen,³¹⁾ którą przez dwa

23) Hrabia angielski Thomas Warwick. Voigt T. VI. str. 175.

24) Patirke książę grodzieński, syn Kynstuta.

25) U Kojalowicza p. 335. nazywa on się Alexander Koriatovicius, podług Długosza p. 1150 był Filius Michaelis, alias Koriath ducis Lithuaniae et nepos Olgyerdi et Keystuthonis.

26) Lindenblatt str. 29. wymienia obydwie Schalawyjskie zamki Splitten i Kaustriten. Leżały one niedaleko Tylży i Ragnity. Wieś Splitten jeszcze się pod Tylżą znajduje.

27) Czy ten Hensel Neuenstein był krzyżakiem niewiadomo. Zdaje się że nie, podług naszego kronikarza.

28) Czytaj Voigta T. V. str. 175. uwaga 2.

29) Tak kronikarz zwyczajnie nazywa Wilno. Lindenblatt str. 29. wspomina o tej wyprawie do Wilna.

30) Neryne rzeka: jest to Nerga czyli Wilia.

31) Dzisiejsze powiaty Słowiki i Popartiny, na południe od Georgenburga i Johannsburga.

devastabant et venientes ad Mimilam, facientes pontem, per quem transierunt, portantes res suas, equos vero transnarunt, descendunt tandem Mimilam ad locum navium et victualium et ascendunt terram. Accidit, quod quidam de paganis rex Butaw dictus³⁵⁾ cum Kynstut esset in expedicione, domi maneret et cum bayoribus suis et aliis et fratre suo Surwillo³⁶⁾ intraret desertum,³⁷⁾ conductorem suum mittentes in Konigisberg, nomine Dirzsune,³⁸⁾ sed postea doluerunt, quum filium regis singulis noctibus in Cippum inclusit, qui postea Lithwaniam rediit.

Butaut rex cum suis venit in Insterburg, quem prefectus hilariter suscepit.³⁹⁾ Tandem Hinricus Scheningen duxit eos ad Magistrum, a quo omnes letanter sunt suscepti et honorati ab incolis Prussie, et veniunt in Marienburg, convocanturque preceptores et tractant simul, quando baptisma suscipere debeant. Et statuunt locum in Konigisberg magis congruum propter hospites Anglicos, comitem de Warwicq, Thomam de Offart; quidam eciam Almanni presentes erant, qui omnes letantur de horum conversione. Convocati eciam fuerunt Johannes episcopus Warmiensis et Bartholomeus sambiensis et multi sacerdotes etc. Multi quoque variis donis regem honoraverunt.⁴⁰⁾ Quibus peractis, Magister cum rege et preceptoribus parant se ad reysam in die Assumptionis. Demandatum etiam fuit, quod quilibet victualia ferret pro 1 mense ad minus, et ita intrant Lithwaniam in festo

35) De nomine et gente huius regis Butaw cfr. Voigt T. V. 176. adn. 1. Ex disquisitione colligi potest, hunc Buetaw vel Buetaut Kynstutti fuisse filium, Survilonem autem fratrem vel affinem.

36) Cfr. Voigt l. l.

37) Desertum, id est Wildniss.

38) Hic Dirzsune erat Kynstutti centurio (capitaneus) Wilnae.

39) De hac narratione cf. Voigt T. V. 177.

40) Uberius haec narrat Voigt T. V. 177—178.

dui plądrowali, a przyszedłszy nad Niemen, zrobili most, po którym przeszli, niosąc na sobie ruchomości swoje, konie zaś wplaw przeszły, i płynęli Niemnem z wodą na miejsce, gdzie były statki i żywność i tam na ląd wysiedli. Zdarzyło się, że któryś z pogan nazwany król Butaf,³²⁾ gdy Kynstut był na wyprawie, w domu był pozostał i z Bojarami swymi i z bratem swoim Surwillo³³⁾ weszli w puszcza,³⁴⁾ przewodnika zaś swego nazwiskiem Dirsune³⁵⁾ posłali do Królewca, ale potem żalowali tego, gdy syna królewskiego co noc w grobie zamykał, który potem do Litwy wrócił.

Król Butaut przybył do Insterburga, a rządca tamtejszy uprzejmie go przyjął.³⁶⁾ Tymczasem Henryk Scheningen zaprowadził ich do mistrza, który ich wszystkich wesoło przyjął i uczczeni byli od mieszkańców Prus i przybywają do Malborga i zwołują dygnitarzy i układają między sobą, kiedyby chrzest przyjęli i ustanawiają miejsce w Królewcu jako sposobniejszym dla gości Anglików, hrabiego de Warwick, Tomasza de Offart; byli tam także niektórzy Niemcy, którzy wszyscy cieszyli się z nawrócenia ich. Wezwano także Jana biskupa warmińskiego i Bartłomieja Samlandzkiego i wielu duchownych i t. d. Wielu także Krzyżaków uczciło króla różnemi darami.³⁷⁾ To wypełniwszy mistrz z królem i z dygnitarzami gotują się na wyprawę wojenną w dzień Wniebowzięcia N. Panny. Rozkazano także, aby każdy żywność miał z sobą najmniej na jeden miesiąc i tak wchodzi do Litwy w święto

32) O genealogii tego króla Butawa, czytaj uwagę 1. u Voigta T. V. str. 176. Wnosić należy, że ten Butaw lub Butaut był synem Kynstuta, Surwill zaś bratem jego, lub blizkim krewnym.

33) Czytaj Voigta historią pruską.

34) Wspomniona po kilka razy puszcza, po niem. Wildniss.

35) Ten Dirsune był dowódcą Kynstutta w Wilnie.

36) Czytaj w tym przedmiocie Voigta T. V. str. 177.

37) O tem zdarzeniu czytaj Voigta T. V. str. 177—178.

dicto. Et cum exercitu intrant terram Gaysow,⁴¹⁾ pertranseuntes grandem silvam, veniunt in terram Labuno non avisatam, occidentes et capientes, intrant tandem Curiam cuiusdam bayoris nomine Ywan⁴²⁾ juxta flumen Nawosen, in quo erat vadum, juxta quod exercitus stetit, dictusque Ywan per filium clamore magno a marschalco peciit, curiam suam salvari, ut marschalkus in ea in reditu possit hospitari; qui respondit: antike structure debent cremari et nove erigi. Tandem pagani, audito huiusmodi responso, festinant ad curiam, sperantes evadere; cristiani vero cum arcubus etc. Yvanum captivant, paganos occidunt. Magister cum exercitu intrat Symen terram,⁴³⁾ que a cristianis igne consumpta est, consequenter contra Swintoppenses,⁴⁴⁾ quos similiter molestabant et Mirgenses eciam etc. Tandem veniunt ad castrum Wille evocantque capitaneum, putantes sic castrum obtinere. Magister quoque ait suis: de cetero a longe accedere volumus, ne decipiamur neque offendamur, et circumbussit domum, rediens ad exercitum. De mane surgentes veniunt in terram Labunen,⁴⁵⁾ ubi omnia sunt vastata. Ad noctem 4 servi regis Butavi cum equis evaserunt et paganis propositum cristianorum notificaverunt. Post quintam diem procedunt, se parcientes juxta Nergam.⁴⁶⁾ Magister cum marschalco reysam fecerunt in digna laude. Ortolfus⁴⁷⁾ commendator elbingensis, Wernherus⁴⁸⁾ de Cristburg paganos

41) Vel Gessow, ut est alibi apud scriptorem, regio saepe commemorata ad Dobissam (Lubissam).

42) Aliunde scimus, Iwanum hunc filium Patyrkonis fuisse; cf. Voigt T. 178 — 179. Fortasse Jaswoin nostrae aetatis erat olim arx Ivani.

43) Eadem regio, quam scriptor antea dixit Zeymen hodie Scheimy, prope Rauen ad septentriones.

44) Ad Swintoppam. Hodie dicitur Swente. In Lindenbl. p. 67. dicitur etiam Swintoppa.

45) Igitur expeditio redibat in Samogitiam.

46) Alibi Nerie, Nerige (Wilja).

47) Ortolfus de Treviris.

48) Wernerus de Rumdorf.

przerzeczzone. A gdy wojsko wkracza do ziemi Gaysow³⁸⁾ przebywszy las wielki, wchodzą do ziemi Labuno nieostrzeżonej, zabijają tam i niewolników biorą i wchodzą do dworca jakiegoś bojara nazwiskiem Iwana³⁹⁾ nad rzeką Nawosen, w której był bród, nad którym wojsko stanęło i rzeczony Iwan przez syna swego wielkim krzykiem prosił marszałka, aby ocalił jego pomieszkanie, aby w nim marszałek mógł za powrotem stanąć, ale on odpowiedział: Niech się stare budowle palą, a nowe wznoszą. Tymczasem poganie słysząc taką odpowiedź, spieszą do dworca, spodziewając się ujsć, chrześcijanie zaś łukami i inną bronią Iwana biorą w niewolę, a pogan zabijają. Mistrz z wojskiem wchodzi do ziemi Symen,⁴⁰⁾ która od chrześcijan ogniem jest zniszczona, potem idą przeciwko Swintopenczanom,⁴¹⁾ których podobnie trapią, toż i Mirgensów i innych; tymczasem przychodzą pod zamek wileński i wywołują starostę, rozumiejąc, że tak uzyskają zamek. Mistrz zaś rzekł do swoich: z tem wszystkiem zdaleka przystąpimy, abyśmy się nieoszukali i szkody nie ponieśli, i około zamku popalił wszystko i wrócił do wojska. Z rana wstawszy, przychodzą do ziemi Labunen,⁴²⁾ gdzie wszystko zniszczone zostało. Z wieczora czterech sług króla Butawa z końmi uciekło i pogan uwiadomiło o zamiarze chrześcijan. Po upłynieniu dnia piątego idą dalej wygodnie nad Mergą.⁴³⁾ Mistrz z marszałkiem odbyli wypra-

38) Czyli Gessow, kraina nad Dobissą, o której często wzmianka była.

39) Zkąd inąd wiemy, że ten Iwan synem był Patirki. Voigt T. V str. 178—179., być może że dzisiejsze Jaswoin dworem tego Iwana było.

40) Ta sama kraina, którą kronikarz pierwój nazywał Zejmen, dzisiejsze Szejmy na północ od Rowna.

41) Nad Swintoppą rzeką, teraz się ona Swientą nazywa. Lindenblatt str. 67. wspomina o niej pod nazwiskiem Swintopy.

42) Powrócili więc znowu na Żmudź.

43) Nerga, Neriga to jest Willa.

molestaverunt. *Sambienses cum viris episcopi transierunt contra castrum Masgallen,*⁴⁹⁾ *de quo et alio*⁵⁰⁾ *similiter pagani cum verecundia fugierunt, relinquentes ea et dederunt et in cinerem redacta sunt cum omni suppellectili.*⁵¹⁾

*Eadem die dicti exercitus 2 ad noctem procedunt, in 7a die terras devastant circumquaque veniuntque ad pontem, cuius transitum pagani prohibebant et sequuntur cristianos et pons incineratus fuit; unde pagani letabantur, sed in vanum, cristiani enim assumunt equos suos, et occurrentibus 500 paganis, eos commendator ad captivitatem invitat, ut vitam salvent, et cum 50 viris eos invadit et in fugam vertit. Et revertitur nocte ad magistrum, qui de eius reditu exhilarescit. Et continuo in 8 die cum exercitu descendit juxta Nergam et varia dampna igne etc. fecerat. Nona*⁵²⁾ *per longum spatium terras flamma consumunt; decima magister et marschalkus etc. mane in* [Sloassen⁵³⁾ *intrat, quam etiam exurunt. Post hec imponunt sellas navibus, leti pertranseuntes navibus, equos transnantes; tandem quilibet comprehenso equo suo et sella imposita, ignorantibus paganis, redeunt domum cum letitia.*⁵⁴⁾ *Post hec pagani comportant exercitum et circa Nordenburg in longum et latum igne vastant; inavisati quidem erant; suburbium subvertunt, pecora transfigunt telis et ultra 30 captivaverunt, equos educentes: multi eciam sunt occisi. Sic et praefectus de Hattenstein,*⁵⁵⁾ *et procedunt per silvam*

49) Etiam Meissgallen, hodie Meschigola Wilnam inter et Kernow.

50) Kernow, Schuetz p. 79.

51) Cfr. Voigt T. V. 178—179. 52) Sc. die.

53) Vel Slavisen, ut est apud scriptorem, fortasse Slobodka apud Njewjescham.

54) De tempore huius expeditionis cf. Voigt T. V. 180, adn. 1. Lindenbl. p. 29, tradit, expeditionem hanc per 13 hebdomades durasse; Schuetzius contra, quod est etiam probabilius, undeviginti diebus eam confectam esse dicit.

55) Cuno de Hattenstein non erat tum praefectus Nordenburgensis.

wę godną zalety. Ortolf⁴⁴⁾ komandor elblązki, Werner⁴⁵⁾ z Chrystburga, trapiłi pogan. Samlandzki wójt z ludźmi biskupa poszedł przeciw zamkowi Masgalen,⁴⁶⁾ z którego, a przytem i z inszego⁴⁷⁾ poganie haniebnie uciekli, zostawiwszy je i poddawszy, i w perzynę je obrócono ze wszelkim sprzętem.⁴⁸⁾

Tegoż dnia dwa rzeczzone wojska idą aż do nocy; siódmego dnia kraj pustoszą i zewsząd przychodzą do mostu, którego przejścia poganie bronili i idą ze chrześcianami i most spalony został, z czego się poganie cieszyli, lecz napróżno, chrześcianie albowiem biorą konie swoje, a gdy im 500 pogan zaszło drogę, komandor wezwał ich, aby się poddali i tak życie swoje ocalili, i z pięciudziesiąt ludźmi uderza na nich i do ucieczki ich zniewala i powraca w nocy do mistrza, który się z jego powrotu cieszy. I ciągle do dnia 8go z wojskiem idzie nad Nergą i różne szkody ogniem i tym podobnym sposobem zrzadził. Dziewiątego dnia pożogą kraj w znacznym obwodzie zniszczył; dziesiątego dnia mistrz i marszałek ziemi wchodzą do Sloassen,⁴⁹⁾ który także palą. Potem siodła kładą na statki i weseli przebywają rzekę statkami, konie zaś przepłynęły, potem każdy wzięwszy konia swego i okulbaczwszy go mimo wiedzy pogan, weseli⁵⁰⁾ powracają do domu. Potem Poganie zbierają wojsko i wkolo Nordenburga wzdłuż i wszerz ogniem kraj niszczą, bo mieszkańcy byli nieostrzeżeni, przedmieście niszczą, bydło pociskami zabijają i więcej jak 30 ludzi w niewolą biorą, uprowadzają konie, wielu także zabitych zo-

44) Ortolf z Trewiru. 45) Werner Rumdorf.

46) Albo Meissgallen, pewnie dzisiejsza Moszigola niedaleko Wilna.

47) To jest Kernowa, jak świadczy Schütz str. 79.

48) Czytaj Voigta T. Y. 178—179.

49) Lub Sławosen, jak je też kronikarz nazywa, zapewne Słobodka nad Niewieszą.

50) O chronologii tej wyprawy wojennej czytaj Voigta T. Y. str. 180. uwagę 1. Lindenblatt utrzymuje, że trwała 13 tygodni. Schütz zaś, że tylko 19 dni, co też daleko więcej do prawdy jest podobnem.

*Kyrnen*⁵⁶⁾ contra *Lesken*⁵⁷⁾ et nil perficientes convertunt ad domum.

Eodem anno *Kynstute* fortiter impugnât castrum *Johannis*⁵⁸⁾ et obtinuit, *prefectusque ibidem* evasit ad cloacam cum suis; *naves eciam steterunt ibidem*, cum quibus dampna intulerunt,⁵⁹⁾ quas cum pino ei ligno conclavant, incendunt et sub cloacam ducunt: per ventum vero ignis elevabatur in altum. *Prefectus autem Johannes Collint*⁶⁰⁾ se cum suis tractatibus salvavit de castro et igne comburunt.⁶¹⁾ *Proposuitque rex terram Gir-dawen*⁶²⁾ depredare etc. Sed *prefectus cum 12 equis in Nordenburg* venit, habentes scuta et lanceas, galeas et erant 20 *Lithwani* (ante) inter vaccas,⁶³⁾ qui ut noverunt *prefectum*, fugiunt ad regem et in veritate dicunt: se armatos vidisse. Timuitque rex, terras esse avisatas et rediit in Angerborg, festinans domum. *Prefectus rediens narravit, se in deserto vidisse exploratores. Prefectus nomine Ultricus Meyneger.*⁶⁴⁾

Eodem anno *archiepiscopus rigensis*, nomine *Erivoldus*,⁶⁵⁾ optavit perscripta a magistro *Prussie*, ut convenire possent ad tractandum de causa inter eum et magistrum *Lyroniensem*.⁶⁶⁾

56) In membranis dicitur vulgo Kernem.

57) Ex repetita infra narratione adparet, legendum esse Loetsen.

58) Castrum ordinis Iohannisburg, ad meridiem lacus Spirding.

59) Sc. pagani.

60) Ita nomen h. in Mscr. scriptum, alibi Collin. Supra etiam noster scriptor habet Kollyn.

61) Cfr. Voigt T. V. 180. Haec narratio est repetitio eorum, quae iam legimus. Certe simillima est narrationi de eodem praefecto supra tradita, quae incidit in a. 1361.

62) Regio Gerdaviensis. Huius regionis praefectum a. 1365. ignoramus; a. 1360. erat muneris huius praepositus Henricus Rabe.

63) Quae scriptoris sit sententia, vix liquet.

64) Vel Weyneger. Nomen in Mscr. est correctum.

65) Nomen archiepiscopi erat Frommhold de Vyfhusen vel Fyfhusen. Etiam h. l. adparet, quam corrupte leguntur apud scriptorem nostrum nomina.

66) De re ipsa cf. Voigt T. V. 180—189.

stało, wraz z przełożonym z Hattenstein⁵¹⁾ i przechodzą przez las Kyrnen⁵²⁾ ku Lesken,⁵³⁾ i nic nie sprawiwszy, powracają do domu.

Tegoż roku Kynstut mocno dobywa Johannisberga⁵⁴⁾ i dobył go, rządzca zaś ze swymi uciekł kłoaką. Były też tam statki, za pomocą których szkodę zrobili Litwini, bo je drzewem i smolą pozabijali i pod kłoakę zaprowadzili, wiatr zaś ogień wzniósł do góry. Przełożony Jan Collint⁵⁵⁾ wraz z swymi ratował się z zamku i spalili go.⁵⁶⁾ Umyślił król zrabować ziemię Girdawen⁵⁷⁾ ale przełożony w dwanaście koni przybył do Nordenburga mając puklerze, konie i szyszaki, a było dwudziestu Litwinów na przodzie między krowami,⁵⁸⁾ którzy poznawszy przełożonego, zbiegli do króla i powiedzieli, że w istocie zbrojnych byli widzieli. I zląkł się król, że kraj jest ostrzeżony i wrócił do Angerborga, spiesząc do domu. Przełożony powróciwszy, opowiedział, że widział był w puszczy idących na zwiady. Przełożonego zaś nazwisko jest Ulryk Majneger.⁵⁹⁾

Tegoż roku arcybiskup Rygski nazwiskiem Frivold⁶⁰⁾ prosił na piśmie mistrza pruskiego, aby się zjechać mogli dla umówienia się w sprawie między nim (biskupem) a mistrzem infant-

51) Rune de Hattenstein niebył wtenczas przełożonym (Pfleger) w Nordenburgu, bo w tem miejscu nigdy ich niebywało.

52) Pospolicie Kernen zwane.

53) Bez wątpienia to ma być Lötzen, jak się niżej okaże.

54) Zamek zakonu Johannsburg, na południe od jeziora Spirding.

55) Tak w rękopiśmie jest napisano, inaczej zawsze Collin. Dawniej już nasz kronikarz sam pisze Kollyn.

56) Czytaj Voigta T. Y. str. 180. Jestto prawie powtórzenie tego, co się wprzody powiedziało. Przynajmniej oba zdarzenia wiele mają do siebie podobieństwa. Pierwsze jest z roku 1361.

57) Kraina Gerdaunen. Niemamy przełożonego jój w roku 1365. W roku 1360. był nim Henryk Rabe.

58) Trudno tu odgadnąć myśl autora.

59) Lub Weyneger. To nazwisko jest w rękopiśmie poprawione.

60) Arcybiskup nazywał się Fromhold von Yfhusen. Widać i tu jak nasz kronikarz nazwiska przekręca.

Que cum a magistro et preceptoribus in Gdano ⁶⁷⁾ tractata esset, sed non terminata, ⁶⁸⁾ archiepiscopus Frivoldus obtinuit a papa Urbano litteras ad prelatos et clerum, in quibus magister lyroniensis ⁶⁹⁾ informabatur, ut secum archiepiscopo pacificaret et si nollet huiusmodi ammonicionem suscipere et sequi, extunc papa excommunicationibus etc. vellet eum gravare et artare. Quare magistri conveniunt, litteras huiusmodi tractant et examinant. Archiepiscopus eciam comparuit ibidem ⁷⁰⁾ cum episcopo de Darpt nomine Johannes, ⁷¹⁾ de Lubek, ⁷²⁾ cum aliis multis episcopis et nobilibus. ⁷³⁾ Qui inter partes pro concordia laborabant, Primo Rigensis opposuit contra magistrum; ⁷⁴⁾ et respondit magister ex parte ordinis. Sed magister Wynricus partes equavit et pacavit, sigillis et litteris confirmantes. Et quod tunc placuit magistro atque archiepiscopo, Interim crebrius est violatam, quum Rigensis Antistes non vivit sine lite. ⁷⁵⁾ Eo tempore dux de Monte ⁷⁶⁾ erat cum multis in terra, ad cuius nutum fit reysa navigio, et veniunt in Insulam vulgariter Gotis, ⁷⁷⁾ in qua cum non possent explere voluntatem suam, nec compescere paganos, transeunt in Gollandiam ⁷⁸⁾ et pagani confluunt et impediunt recursum eorum ad naves. Prefectus de Girdowen cum suis Nassulis ⁷⁹⁾ comprimit ad

67) Gedanum, ut est etiam in Lindenbl. p. 29.

68) Res ipsa incidit in ver a. 1366. Voigt T. V. 189.

69) Guilielmus de Freimersheim.

70) Gedani, cfr. Voigt I. I.

71) i. e. Joannes II.

72) Episcopus Bertramus Lubecensis.

73) Cf. Voigt I. I.

74) i. e. magistrum Livoniae.

75) Cf. de hac pacificatione Voigt I. I.

76) Dux Guilielmus de Berg.

77) Gotteswerder, de cuius situ supra disputavimus.

78) Regio Samogitiae, fortasse, quae hodie dicitur Gailianzo. Scriptor infra scribit Galanten. Supra erat Kalanten.

79) Nassutae, scaphae fluviales, ut saepius in Prussia dicuntur.

skim.⁶¹⁾ Sprawę tę mistrz i dygnitarze rozpoznawali w Gdańsku, ale jęj nie byli ukończyli.⁶²⁾ Arcybiskup Frivold otrzymał był od papieża Urbana listy do prałatów i duchowieństwa, w których mistrzowi inflantskiemu⁶³⁾ oświadczano, aby się z arcybiskupem zgodził, a gdyby niechciał takiemu napomnieniu być powolnym i posłusznym, papież natychmiast klątwą by go obłożył i ukarał. Z tego powodu mistrzowie zjechali się i te listy roztrząsają. Arcybiskup także stawał tam⁶⁴⁾ z biskupem Dorpatskim Janem⁶⁵⁾ z Lubeki⁶⁶⁾ z wielu innymi biskupami i szlachtą,⁶⁷⁾ którzy usiłują strony pogodzić. Najprzód Rygeńczyk przelożył zaskarżenia swoje przeciw mistrzowi,⁶⁸⁾ a mistrz odpowiedział od zakonu, ale mistrz Winryk pojednał strony i ułagodził je, stwierdzając to pieczęciami i pismem, i podobało się to mistrzowi i arcybiskupowi. Tymczasem zgodę tę często gwałcono, gdy arcybiskup rygeński bez sporów żyć niemógł.⁶⁹⁾ Tegoż czasu książę Bergu⁷⁰⁾ z wielu znajdował się w kraju pruskim. Na żądanie jego odbyła się wyprawa wodą, i przybyli na wyspę, którą gmin Gotis⁷¹⁾ nazywa, na której gdy niemogli woli swojej zadosyć uczynić, ani wojować z poganami, przeszli do Gollandyi⁷²⁾ a poganie zbiegli się i przeszkadzają powrotowi ich na statki. Przelożony z Gier-

61) Czytaj w tęj sprawie Voigta T. V. 188—189.

62) Te negocyacje przypadają na wiosnę r. 1366. Voigt T. V. str. 189.

63) Wilhelmowi Freimersheim.

64) W Gdańsku p. Voigt a. a. O.

65) To jest Janem II.

66) Biskup Bertram z Lubeki.

67) Czytaj Voigta.

68) Inflantskiemu.

69) Szczegóły o tem zaajdzie czytelnik u Voigta.

70) Książę Wilhelm z Bergu.

71) Gotteswerder, o którego położeniu wyżej się mówiło.

72) Kraina w Żmudzi, pewnie dzisiejsze Gailianze. Kronikarz pisze je później Galanten. Wyżej Kalanten zwane.

navem, cui occurrunt⁸⁰⁾ cum 10 lanceis, bipennis et multis petris atque bambucis contra prefectum. Auxilio tamen Dei evasit manus eorum.

Accidit in Authumpno,⁸¹⁾ quod rex Cracoviensis⁸²⁾ visus est in Marienburg apud magistrum ad experiendum patrie statum; Magisterque eum, ut decuit Regem, suscepit, honoravit et aperuit cellaria, coquinas et ministravit ei necessaria et equis suis. Et stetit ibidem tribus diebus et letanter simul, et pecüt Magistrum pro magno, quod nec dominis⁸³⁾ displicuit; libenter enim conspexisset domum supra cameras etc. et magister fecit aperiri omnia accepto collega⁸⁴⁾ suo jussit eum cum Rege ire et omnia contemplari. Quibus visis, seriose dixit Magistro: domine, vix traditus fuisset et nosco traditores, debebam vobiscum litigare, dicentes, vos victualibus carere. Sed modo video oppositum et habundantiam rerum etc., nec volo vobiscum litigare, nec mei poterant huiusmodi credere, quod vidi in hoc castro preter alia, que non vidi victualibus plena. Acceptaque licentia a magistro venit domum et amicitium ordinis obtinuit, donec vixit.⁸⁵⁾

Dux Guliacensis⁸⁶⁾ cum multis in Prussiam venit et in multis honoratus fuit; fit reysa propter ordinis necessitatem in terram Eroglen, in qua per noctem steterunt, bellantes cum Sa-

80) Sc. Pagani.

81) A. 1365. Lindenbl. p. 29. Secundum alios a. 1366. Lindenbl. l. l. ipse utrumque annum citat.

82) Casimirus III.

83) I. est dominis ordinis. Etiam Lindenbl. p. 29. demonstrat, equites ordinis tum saepe dominos dictos fuisse.

84) Socius magistri generalis.

85) De adventu hoc regis Poloniae Marienburgum efr. Voigt T. V. 185 adn. 1.

86) Dux Guilielmus II. Julichensis. Sine dubio simul advenit cum duce Guilelmo Bergensi.

dowen ze swemi rzeczniemi statkami⁷³⁾ wciska się do statku, zbiegają się przeciw niemu poganie z dziesięcią kopiami, z strzałami o podwójnych piórach, z wielu kamieniami i narzędziami wojskowemi przeciwko przełożonemu. Za pomocą jednak Boga rąk ich uszedł.

Zdarzyło się w jesieni,⁷⁴⁾ że król Kazimierz⁷⁵⁾ zjechał do Malborka do mistrza dla wypatrzenia stanu kraju. Mistrz przyjął go jak przystało na króla, uczcił i otworzył piwnicę, kuchnię i szafował mu, co było potrzeba i koniom jego. I został tam trzy dni i razem się cieszyli i prosił mistrza wysoko to ceniąc i jeśliby się to panom⁷⁶⁾ podobało, że radby był obejrzał zamek po nad mieszkaniem (z góry) i t. d. Mistrz na to kazał wszystko otworzyć, wezwawszy socyusza swego, kazał mu iść z królem i wszystko pokazać. Obejrzawszy to król, powiedział mistrzowi: „Panie o mało zdradzonym nie zostałem, ale znam tych zdrajców, miałem z wami wojować, bo mówili, że wam schodzi na żywności. Ale teraz widzę, że wcale jest inaczej i widzę obfitość wszystkiego i t. d. i wojować z wami niechcę, moi nie mogli temu wierzyć com widział w tym zamku, oprócz tego com nie widział, że pełen jest żywności.“ Pożegnawszy więc mistrza pojechał do domu, i póki żył, pozyskał sobie przychylność zakonu.⁷⁷⁾

Książę Juliaceński⁷⁸⁾ z wielu przybył do Prus i bardzo był uczczony. Zrobił on wyprawę w sprawie zakonu do ziemi Eroglon, w której przez noc stali, wojując z Zmudzinami, zosta-

73) Nassuten, statki rzeczne, pod tem nazwiskiem często o nich w Prusach jest mowa.

74) W r. 1365. Lindenblatt str. 29. Podług innych w r. 1366. Lindenblatt w innych miejscach obie daty kładzie.

75) Kazimierz III. Wielki.

76) To jest kawalerom krzyżackim. Podług Lindenblatta często ich nazywano »die Herren.«

77) O tych odwiedzinach króla polskiego w Malborgu pisze Voigt T. V. str. 185. uwaga 1.

78) Książę Wilhelm II. współczesny, jak się zdaje księżciu Wilhelma z Bergu.

*maytis, relictis victualibus in flumen Roddan.⁸⁵⁾ reversique inveni-
nerunt ablata victualia a Welunensibus. In crastino properant
in Ragnitam, in continenti post in Ynsterburg festinantes ad Prus-
siam; Mimila enim fuit degelatus.⁸⁶⁾*

C A P U T XIV.

*Anno etc. 1366. Henningus Scindekop statuerat dietam cum
Kynstut consciis suis. Marschalkus dictus cum preceptoribus in
parva copia et cum prefecto de Ynsterburg venit in Ragnitam, au-
diens, regem Kynstut cum grandi comitiva venisse in Ynsterborg
et a prefetti vigiliis Lithvani sunt visi. Qui cum in campo es-
sent, premissi Lithvani grandem thaurum silvestrem telo fixerant,
qui festinavit ad exercitum in furore; quem cum Kynstut vidisset,
dixit bayoribus suis: in campo sunt armati; et celeriter se ar-
mat cum suis, et die et nocte, quietis impaciens venit in Cam-
mow¹⁾ inavisatus, festinans in Ynsterburg. Fratres adhuc in
cena sedentes, cognoscunt regis adventum et vix pontem erexe-
runt. Rex vero considerans caballos accepit et domum duxit et
occidit et 50 captivos vincit etc. etc et properavit ad marschal-
kum ad dictam preordinatam.²⁾ Rex vero cum suis sedens in*

87) Fluvius hoc nomine dictus in Samogitia non amplius invenitur.

88) Scriptor noster solus expeditionem hanc memoriae tradidit.

1) Locus non amplius exstat. Fortasse scribendum est Tammaw vel Tammow, quod olim
opulentus erat vicus prope Insterburgum; etiam noster scriptor eum saepe commemorat.

2) Quo modo haec narratio Wigandi cum Dlugoss. p. 1152. sit concilianda, cf. Voigt
T. V. 188. Narratio haec Wigandi aperte est turbata.

wili zaś żywność na rzece Rodan,⁷⁹⁾ a powróciwszy, znaleźli, że Weluńczykowie zabrali oręż. Nazajutrz spieszą do Ragnity i niebawnie potem do Insterburga, spiesząc do Prus. Na Niemnie albowiem lody już były puścili.⁸⁰⁾

R O Z D Z I A Ł XIV.

Roku 1366. Henning Scindekop za wiadomością swoich postanowił zjechać się z Kynstutem. Rzeczony marszałek z dygnitarzami swymi w małej liczbie i z przelożonym z Insterburga przybył do Ragnity, słysząc, że król Kynstut z wielką komitywą przybył do Insterburga, i że czaty przelożonego z Insterburga były Litwinów widziały. A gdy Litwini w polu byli, pierwsze ich straże tura wielkiego pociskiem zabiły, który rozjuszony pędził na wojsko, a gdy go widział Kynstut, rzekł do bojarów swoich: zbrojni żołnierze są w polu; i prędko ze swymi się uzbraja i dniem i nocą niecierpliwy i niespokojny przybył do Kamów,¹⁾ niedawszy o sobie znać i spiesząc do Insterburga. Bracia u wieczerzy jeszcze siedzący, poznali króla i ledwie most podnieśli. Król zaś spostrzegłszy konie, zabrał je i do domu zaprowadził i zabił je i pięćdziesiąt jeńców pojmał i t. d i pospieszył do marszałka na zjazd

79) Rzeki tego nazwiska nieznamy teraz na Żmudzi.

80) Nasz kronikarz w tem zdarzeniu jedynem jest źródłem historycznem.

1) Miejsca tego znaleźć niemożna. Pewnie też to nazwisko mylnie jest napisane, może być, że ma to być pod Insterburgiem Tamau lub Tamów w ówczas znaczne miejsce, o którym nasz kronikarz wyżej wspomina.

*equis prefecti et prefectus aijt, quod nec sperasset huiusmodi.³⁾
Et Rex: tales sunt qualitates temporum modo!*

In eodem anno prefectus dictus equitavit ad desert⁴⁾ contra paganos posuitque insidias, premittens 8 viros ad experendum vias. Filius Dirsumen⁵⁾ cum 20 concurrit cum cristianis, qui inhumaniter tractantur et captivantur ab eis, quod etiam pauci evaserunt.

Deinde Kynstut cum coorte improvisus venit in Nordenburg et cepit vindictam, percutit et capit 30, suburbium combussit: pecora transfixit et equos eduxit. Nomen prefecti Kun de Hattensteyn, et festinat per silvam magnam, venitque cum suis in Letczen, ubi parum profecit et festinat domum, qui nulli percerat cristiano.⁶⁾ Magister cum preceptoribus suis concepit, in profectum patrie edificare castrum prope Mimilam in terra, sub vocabulo Mergenborg⁷⁾ areamque contemplatur et sepe⁸⁾ circumfodit eam, ubi populus contra paganos vigilaret. Kynstut quoque voluit prohibere nec potuit cum populo illuc misso. Erant etiam multi peregrini in terra, dominus Bemunt et Nortz Vewa-

3) Id e. ob receptum diem placitorum.

4) i. e. contra eam silvam, quae dicitur Wildniss.

5) Qui sit intelligendus filius Dirsumen non liquet; fortasse significatur iam supra commemoratus Dirzsune Wilnensis. Hic Dirzsune Kynstutti capitaneus Wilnae fuisse dicitur. Erat igitur filius huius capitanei, qui speculatoribus praefecti Insterburgi occurrit.

6) Repetitio superioris narrationis. Invenitne eam interpres apud Wigandum non liquet. Est haec fortasse culpa oscitationis eius.

7) Marienburg, inter Kauen et Georgenburg cf. Voigt T. V. 192. adn. 1. Lindenblatt p. 30. tradit, Marienburgum „uf der Mymmet“ ut dicit, anno demum 1368 extructum esse.

8) Sepe vel sepes etiam h. l. id quod sepimentum, fossa cinctum, quod esset praesidio.

umówiony.²⁾ Król zaś ze swymi siedział na zabranych koniach przełożonego zamku i przełożony rzekł: że się tego niebył spodziewał.³⁾ A król: takie to teraz czasy.

Tegoż roku rzeczony przełożony pojechał konno ku puszczy⁴⁾ przeciwko poganom i zasadzkę na nich zrobił; posyłając najprzód 8 ludzi dla wybadania dróg. Syn Dirsumen⁵⁾ z dwudziestu ludźmi starł się z chrześcianami, z którymi się nieludzko obeszli i pojмали ich tak, że ich mało co uszło.

Potem Kinstut z oddziałem znienacka przybył do Nordenburga i pomścił się za swoje i ranil i wziął 30 jeńców, przedmieście spalił, bydło pozabijał i konie zabrał. Przełożony zwał się Kun de Hattenstein i spieszy przez wielki las i przybył ze swymi do Letczen, gdzie mało się zatrzymał i pospieszył do domu, i żadnemu nieprzepuścił chrześcianowi.⁶⁾ Mistrz z dyguitarzami swymi umyślił na pożytek kraju zbudować zamek nad Niemnem w Prusiech, pod nazwą Mergenborg,⁷⁾ miejsce opatrzył i parkanem⁸⁾ je obwiodł, gdzieby lud przeciw poganom miał się na baczności. Kynstut zaś chciał temu przeszkodzić, ale niemógł z wystanym w to miejsce oddziałem. Było bowiem wówczas wie-

2) Jak to podanie Wiganda z Długoszem p. 1152. pogodzić można, wskazuje Voigt T. V str. 188. Text Wiganda jest tu niewątpliwie rozerwany.

3) To jest, względem umówionego zjazdu.

3) To jest, ku puszczy po niemiecku Wildniss zwaną.

5) Rto był ów filius Dirsumen, trudno powiedzieć. Może to był wyżej wspomniony Dirsumne z Wilna, który jak z kąd inąd wiemy, wodzem był Rynstuta w Wilnie. Był to może syn tego wodza.

6) Powtórzenie dawniejszej powieści. Czy tłumacz znalazł je w kronice Wiganda, jest niepewno.

7) Mergenborg czyli Marienburg między Rownem i Georgenburgiem. Czytaj Voigta T. V. str. 192. uwaga 1. Liudenblatt str. 30. dowodzi, że budowanie Malborka nad Niemnem dopiero w 1363 r. nastąpiło.

8) Sepe, lub sepes jest to mocny parkau, rowem obwiedziony dla obrony.

*ter Anglicus,*⁹⁾ qui cum suis eciam ibidem fuerat, donec completur opus; tandem magister cum suis convertit se in Prussiam, ad quam salubriter venit, et laudes cum júbilo decantabant.

Anno 1367. dominica Estomihi venit rumor, quomodo Henningus Scindekop marschalkus intravisset partes superiores¹⁰⁾ cum exercitu copioso inproviso: in tres partes exercitum divisit, qui in terra hostiliter agunt incendiis, occisionibus infranominatas terras, vulgariter Slavosen, Pawunden,¹¹⁾ Warlow, Swynaren, Caleyndauer, Salwisowe prope vetus castrum Cayne, Caluwysten,¹²⁾ donec perveniatur prope novam Cawen, ubi captivabant ultra 800 equiriciam vulgariter Stud¹³⁾ et quidquid occurrebat ad utilitatem; equiriciam in Lerdentrag accepit, que erat regis, qui est motus in iram: ducunt eos¹⁴⁾ in terram. In terra Wirswen cum incendio steterunt primam noctem. Hoc tempore dum dictus marschalkus esset in terra hostium, quidam traditores et latrones noverunt, qui fenum equorum succenderunt et comburunt hinc inde¹⁵⁾ et sani revertuntur in Prussiam, adducentes Ruthenos et paganos. Eodem anno in die nativitalis virginis Marie¹⁶⁾ magister Wynricus et preceptores cum exercitu forti veniunt ante

9) Num scriptor hæc nomina recte scripserit, dubitamus, cum negligentiam eius in scribendis nominibus compertam habeamus. Dominus Bemunt potest esse, qui in rebus gestis Brittanorum huius ætatis sæpe laudatur Dominus le Bewmont. Quid sibi velit Nortz Yevater, ignoramus; nomen sine dubio corruptum.

10) Sc. Samaitarum.

11) Powunden significat vicum ad paludem vel lacum situm. Eiusmodi vicum Powondjanya invenimus ad lacum prope Worny in Samogitia. Erant vero plures cognomines.

12) Cum nostrae tabulae geographicæ Samogitiæ sunt valde mancae et imperfectæ, difficile est, situm horum locorum definire. Nomina etiam valde temporis decursu immutata sunt. Slavosen et Warlow cognita sunt. cfr. Yoigt T. Y. 193. Quod Schuetz. p. 89. commemorat Setin, est aperte Schaty ad Abelljam. Cetera loca sunt nobis ignota.

13) i. e. Stuterei.

14) Sc. equos.

15) Res est obscura et narratio turbata.

16) Igitur d. 8. Septembris.

lu pielgrzymów w kraju. Pan Bemunt i Nortz Vewatter⁹⁾ Anglik, który ze swymi też tam był, dopóki się dzieło nie skończyło. Mistrz zaś ze swymi powrócił do Prus, gdzie zdrów przybył i z radością śpiewano chwałę P. Bogu.

Roku 1377go w Niedzielę Estomihi, rozeszła się pogłoska, jakoby Henning de Scindekop, marszałek, był wszedł znienacka do górnej części Zmudzi z licznem wojskiem. Podzielił to wojsko na trzy części, które po nieprzyjacielsku działa, paląc i mordując w krainach, które po niemiecku zowią się Slawosen, Pawunden,¹⁰⁾ Warlow, Swynaren, Kalenauder, Salwisowe blisko starego zamku Kayne, Kalewysten,¹¹⁾ aż przybyli blisko nowego Kowna, gdzie zdobyli więcej jak 800 koni, czyli stadninę i co tylko napotkali do użytku zdatnego. Stadninę także w Lerdentrag zdobył, która była królewska, a król się o to rozgniewał. Uprawdając zaś tę stadninę do kraju swego. W obwodzie Wirswen, który spalili, zatrzymali się pierwszą noc. W tymże czasie, gdy rzeczony marszałek był w kraju nieprzyjacielskim, niektórzy zdrajcy i hultaje dowiedzieli się o tem, podpalają siano koni i puszcza ją z dymem,¹³⁾ zkład zdrowi powracają do Prus, prowadzą z sobą Rusinów i pogan. Tegoż roku w dzień Narodzenia N. Panny,¹²⁾ mistrz Winryk

9) Czy kronikarz te nazwiska dobrze wypisał, jest rzeczą wątpliwą, znany albowiem jego niedbłość w pisaniu nazwisk. Dominus Bemunt mógł być ów w angielskiej historii znany wtenczas Dominus le Bewmont; kto zaś ów Nortz Yewatter był, zgadnąć niepodobna. To nazwisko oczywiście mylnie jest położone.

10) Powunden znaczy miejsce leżące nad błotami, czyli jeziorem. Takie Powondjany znajdujemy nad jeziorem pod Wornami na Żmudzi, było przecież wiele miejsc tego nazwiska.

11) Przy niedokładności kart żmudzkich, trudno jest znaleźć położenie rzeczzonego miejsca. Odmienili się też poczęści nazwiska. Slawosen i Warlow są znane, czytaj Voigta T. V. str. 193. Setin o którym Schütz wspomina, jest niemylnie Szaty nad Abelią; innych miejsc bliżej oznaczyć niemożemy.

12) Sens w tem miejscu jest zawyły.

13) Azatem dnia 8. Wrzesnia.

Welun; quod percipientes in castro Bayores et ceteri ceperunt timere et soli¹⁷⁾ domum cum omni continentia concremabant et proficiscitur consequenter magister cum vexillis suis ante novum Cawen et ibi stetit 6 diebus et devastat igne Eroglan et alias terras. Tandem pertransiit Magister cum suis desertum juxta quoddam nemus grande,¹⁸⁾ quod circuiunt in longum et in latum, in quo multos paganos occiderunt, captivaverunt viros ac mulieres quos ducunt ad Magistrum et leti redeunt domum. Nec mora aliam statuunt reysam. Et Magister commisit marschalko et ceteris preceptoribus eam, qui citra Mimilam vastant et occidunt multos, ut obsideant Cawen novum; dominus enim dedit marschalko intextum, (?)¹⁹⁾ quod pridem navigio populum duxit in Nawesen ante aliam domum, intrantque ibidem terram et paganos repugnantes vertunt in fugam et persequuntur; castrum Streben²⁰⁾ obsident, obtinent et urunt; multi quidem de castro dederunt manus, multi tamen virorum et mulierum sunt occisi.²¹⁾ Et eodem anno marschalkus vastat terram Seldwischen²²⁾ in longum igne, occisione. Eodem tempore dominus de Mansveld²³⁾ in Ramayne²⁴⁾ terra talia etiam egit. Equitans de Ragneta in Gotiswerder vulgariter similia in paganos perficiunt et domum remeatur. Octo de coorte marschalchi errantes in via venerunt in Gotiswerder et a paganis interrogantur, an marschalkus longe sit a loco et ayunt: se ignorare; et sequuntur commendatorem in Ragnitam et cum marschalko veniunt feliciter domum anno 1368.

17) Soli apud scriptorem nostrum saepe id est, quod sua sponte vel ipsi.

18) Ad orientem Jeragoliae, hodie quoque magna silva ad Niewiescham.

19) Fortasse intellectum; vocabulum in Mser. vix legi potest.

20) Situm huius arcis non possumus accuratius definire. Fortasse significatur, quae hodie dicitur Straveniki, ad occasum Wilnae.

21) Voigt T. V. 205.

22) Videtur esse, ut supra terra Schalwischensis.

23) Burchardus de Mansfeld, commendator Ragnitae

24) Romeyne (sanctum Romowe) hodie dictum Romyn, prope Keydany ad septentrionem, ad Niewiescham.

i dygnitarze z mocnem wojskiem przyciągnęli pod Welun, co widząc bojarowie w zamku, i inni zaczęli się lękać i sami zamek ze wszystkiem co w nim było, spalili;¹⁴⁾ a zatem mistrz z chorągwiami swemi poszedł pod nowe Kowno i tam stał przez sześć dni i ogniem zniszczył Eroglen i inne krainy. Tymczasem szedł mistrz ze swymi przez puszcza po nad jednym wielkim lasem,¹⁵⁾ który przebyli w dłuż i w szerz, i wielu w nim pogan zabili i w niewolę wzięli, mężczyzn i kobiety, których zaprowadzili do mistrza i weseli powracają do domu. Niezwłocznie zaś inną układają wyprawę. I mistrz polecił ją marszałkowi i innym dygnitarzom, którzy z téj strony Niemnu kraj pustoszą i wielu zabijają; oblegają oraz nowe Kowno, a Pan Bóg dał marszałkowi pomysł, że dawniej statkiem był ludzi posłał do Nawessen przed inny zamek i wchodzą do tego kraju i do ucieczki przywodzą pogan, opór stawiających i ścigają ich. Zamek Streben¹⁶⁾ oblegają, dobywają i palą. Wiele w zamku ludzi pomagało im, wiele jednak mężczyzn i kobiet zabito.¹⁷⁾ Tegoż roku marszałek wzdłuż pustoszy ziemię Seldwischen¹⁸⁾ ogniem i mieczem. Tegoż czasu pan de Mansfeld¹⁹⁾ w krainie Ramayne²⁰⁾ toż samo uczynił. Jadąc konno z Ragnity do miejsca Gotiswerder po niemiecku zwanego, toż samo poganom czynią i do domu wracają. Ośmiu ludzi z orszaku marszałka blakając się po drodze, przybyli do Gotiswerder i spytali ich się poganie, czy marszałek daleko, a oni powiedzieli, że nie wiedzą i poszli za kommandorem do Ragnity i z marszałkiem do domu szczęśliwie wrócili r. 1368.

14) Soli u naszego dziejopisa znaczy częstokroć: przez się samo, albo oni sami.

15) Dotąd na wschód od Jeragolii obszerna puszcza się rozciąga nad Niewiazą.

16) Położenie tego zamku jest nieznane. Pewnie to dzisiejsze Straweniki na zachód od Wilna.

17) Voigt T. Y. str. 205.

18) Pewnie to nazwisko fałszywie jest napisane, zamiast przerzeczonej Terra Schalwischeensis.

19) Burhard Mansfeld, komandor Ragnity.

20) Romayne (święte Romowe) dzisiejsze Romyn na północ od Kiejdan, blisko Niewiazy.

C A P U T XV.

Anno 1369. ex precepto Magistri preceptores cum peregrinis intrant Lithwaniam, in qua proponunt incole erigere novam domum iam inchoatam per Regem, superveniuntque preceptores et totam structuram destruxerunt, lateres quidem etc. deportant fratres et in Mimila in quodam angulo ¹⁾ erigunt domum, ubi totus exercitus stetit: ad mensem continue edificant. Rexque ait magistro, quod in vindictam edificaret in terra sua ²⁾ et si posset, vellet prohibere. Responditque Magister, dicens: Ideo venimus, nec Rex potuit prohibere. Completaque ornant, vexilla imponunt, cibant ad annum. Et magister ibidem commendatorem statuit Kun de Hattenstein cum 20 fratribus et aliis sagittariis etc. appellantes eam Gotiswerder in vulgari. Post penthecostem Magister et ceteri domum revertuntur. ³⁾

Circa festum Assumptionis ⁴⁾ Lithvani moti, quia in terra eorum dicta domus fuit erecta, conveniunt et consiliantur, quomodo eam infringant; et potenti exercitu cum machinis variis die et nocte impugnant eam; machinam eciam eque-altam ⁵⁾ rex adduxit, fossam equavit; unde cristiani angustati nec poterant man-

1) Haec verba significant situm arcis Gotteswerder, quem supra descripsimus.

2) Magnus dux igitur regionem hanc suam esse putabat.

3) Cfr. adnot. 1. apud Voigt T. V. 208—209.

4) Lindenblatt p. 31 dicit: auctumno tempore Lithuanos arcem obsedis-

5) Quae germanice dicitur „Ebenhoehe.“

ROZDZIAŁ XV.

W roku 1369. z rozkazu mistrza dygnitarze z pielgrzymami wchodzą do Litwy, w której mieszkańcy zamysłają wystawić nowy zamek już rozpoczęty przez króla. Nadchodzą dygnitarze i całą budowę zburzyli, a bracia cegły i tympodobne rzeczy zabrali i nad Niemnem w jakimś zakęcie ¹⁾ stawiają zamek, gdzie całe wojsko stało przez miesiąc, a wciąż budowali. Król zaś rzekł mistrzowi, że na złość wystawi, ile że w swoim kraju, ²⁾ a on niech przeszkodzi jeżeli potrafi, a mistrz odpowiedział, że po to przychodzi, a król niemógł przeszkodzić. Ukończywszy zamek, przyozdobili go, chorągwie postawili i na rok w żywność opatrzyli, a mistrz postanowił tam komandorem Kuna de Hattenstein z dwudziestą braćmi i innymi łucznikami i nazwali go w niemieckim języku Gotiswerder. Po Zielonych Świątkach mistrz i inni do domu powracają. ³⁾

Okolo święta Wniebowzięcia N. Panny ⁴⁾ Litwini urażeni, że w ich kraju rzeczony zamek był postawiony, zbierają się i obradują, jak go zburzyć i z mocnem wojskiem z różnymi machinami dzień i noc go dobywają; król przyprowadził także machinę równie wysoką ⁵⁾ i rów wypełnił. Strwożeni tem chrześcianie ani jeść

1) Z tych słów dorozumiewamy się, iż to był zamek Gotiswerder nad Niemnem, tak jak to już wyżej powiedzieliśmy.

2) Wielki książę uważał więc ten kraj jako swój.

3) Czytaj uwagę 1. u Voigta T. V. str. 208—209.

4) Lindenblatt str. 31. mówi, że w jesieni napadli Litwini na zamek.

5) Równo-wysoka machina do oblężenia, o której już się wyżej wspomniało, Niemcy zwali ją eine Ebenhöhe.

ducare cum quiete, nec in 5 septimanis quiescere; tandem vi vicerunt eam et tenuerunt cum potencia,⁶⁾ donec magister cum suis, quia ei et toto ordini displicuit, cum rege tractaret, quomodo captivos suos bonos et malos per commutationem solveret. Marschalkus veniens ad regem totam diem tractant, donec alii preceptores supervenissent, et iterum tractantes manserunt inimici. Rexque commotus ait bayoribus suis: huiusmodi protractionem sibi displicere.⁷⁾ Marschalkus interim rediens missis sagittariis in subsidium populi. Marschalkus tulit victualia de Beieren⁸⁾ necessaria exercitui et processerunt ad castrum.⁹⁾ Rex de eo nunciat marschalko displicentiam; qui seriose accessit, vicit et armavit cum custodia cum viris Magistri.¹⁰⁾ Et revertitur in Ragnilam, equos transnatando in angustia et panis penuria. Rex festinans alloquitur Marschalkum, dicens: dic capitaneo, quod velim cito revincere domum. Marschalkus vero ordinat muratores ad demoliendum murum celeriter, succenditque et vento et flante igne omnino destructa est et revertitur. Quo audito rex cum magna turba venit, cupiens a marschalko precibus obtinere, ut saltem caperet populum tantis flammis circumdatum. Nec voluit marschalkus, ut aliquis regi responderet in tantis angustiatum, unde 109 viri sunt combusti,¹¹⁾ capitaneusque simul preter occisos; a rege sic perturbato transit Marschalkus ad casulam suam. Rex vero ad suos mortuos. Tandem marschalkus legit

6) Lindenblatt p. 31.

7) De ratione, qua haec mutila et confusa narratio cum Schuetio et Dlugoss. concilianda sit, cfr. Voigt T. V. 209—210. Epitome Wigandi h. l. profecto valde est manca.

8) Est haec arx vix alia, quam, quae supra dicitur, arx Baiernburg. Voigt T. V. 210.

9) I. e. castrum Baiernburg.

10) Castrum hoc iterum captum esse, dicit etiam Lindenblatt p. 31. sed tradit factum id esse ab ipso magistro generali.

11) Secundum Schuetz p. 80. incendio hoc 900 homines consumti sunt. Cfr. Voigt T. V. 211. adnot. 1.

spokojnie nie mogli, ani przez pięć tygodni spocząć. Jednakże siłą przemogli i utrzymali się potęgą swoją ⁶⁾ aż mistrz przybył ze swymi. A gdy się to jemu i całemu zakonowi niepodobało, układał się z królem, jakimby sposobem jeńców swoich znakomitych i gminnych przez zamianę uwolnić. Marszałek przybywszy do króla przez cały dzień układał się aż nadeszli inni dygnitarze i znowu się układają, ale się przy wojnie zostało. A król poruszony rzekł do bojarów swoich, że tego rodzaju przewłoki jemu się niepodobały. Marszałek ⁷⁾ tymczasem powróciwszy posłał łucz-
ników na pomoc swoim ludziom. Marszałek wziął żywność potrzebną dla wojska z zamku Bajern ⁸⁾ i poszli ku zamkowi. ⁹⁾ Król o tem doniósł marszałkowi, że mu się to niepodobało, który zbrojnie przystąpił, zwyciężył i opatrzył w załogę ludźmi mistrza. ¹⁰⁾ I powracają do Ragnity, konie ledwie przeplłynęły, a był niedostatek chleba. Król spiesząc się, rzekł do marszałka: Powiedz staroście, że chcę co prędzej odzyskać zamek. Marszałek zaś wezwał mularzy do prędkiego zburzenia muru i zapalił go, a że czas był wietrzny, ogień go do szczytu zniszczył, a bracia powrócili. Co usłyszawszy król, z wielkim tłumem przyszedł, pragnąc prośbami na marszałku wymodz, aby zabrał ludzi wśród takich płomieni znajdujących się. Ale marszałek niechciał, aby ktokolwiek odpowiadał królowi, który tylu troskami był znękany, dlatego 109 mężów ¹¹⁾ się spaliło, a przy nich starosta, prócz in-

6) Lindenblatt str. 31.

7) Jak to podanie pogodzić z Schützem i Długoszem czytaj Voigta T. V. str. 209 — 210 Wyciąg z Wiganda jest tu oczywiście defektywny.

8) Niemoże być inny zamek jak przerzeczony Baierburg.

9) To jest Baierburg.

10) O powtórne zdobycie zamku wspomina także Lindenblatt str. 31. lecz je mistrzowi Wielkiemu przypisuje.

11) Podług Schütza p. 80. zginęło 900 ludzi w ogniu, czytaj Voigta T. V. str. 211. uwg. 1.

nomina captivorum regi, quorum vocabula novit; statuunt diem plaicti pro captivorum salute, veneruntque captivi de Wilna, de Traken ad redempcionem, quo peracto quilibet ordinavit captivos in exercitum suum.

Rex Kynslut minabatur Marschalko, quomodo in hyeme vellet esse hospes eius futuri anni, et respondit:¹²⁾ Ordo obvabit et conteret caput tuum; et ita abiit Marschalkus.¹³⁾ In hyeme venit rumor in Prussiam et etiam in Lywoniam, quomodo reges Lithuanorum intenderent cum hospitibus multis invadere terram. Magister Wynricus commisit ducatum exercitus magni Marschalko Scindekop, qui in die purificationis¹⁴⁾ inavisatam terram intrat, viros, mulieres et pueros capit et occidit omnes. Aliqui de captivis referunt Marschalko: quomodo reges se armarent contra cristianos, stetitque ibidem per noctem. Eo eciam tempore convocat late suos, iterum invadit paganos et stetit in Pasten¹⁵⁾ quintam noctem vastans etc.; de mane progreditur cum suis, quandam domum¹⁶⁾ circumdat et dampnis perturbat. Orto sole insurgunt nebule densissime usque prandium durantes. Et marschalkus consultatione suorum navigio intrat terram pistibus¹⁷⁾ expertem, quam circumveniunt, fuitque ibidem pons fragilis per Mimitam, fuerunt eciam nebule et compulsi applicant ad terram juxta insulam. Omnes prefecti, qui fuerant in desertis, transeunt

12) Sc. marschalkus.

13) Responsum paullo aliter sonat apud Schuetzium, cfr. Voigt T. Y. 211.

14) Hoc factum esset hieme a. 1370; sed hoc aperto falsum est, neque est scriptori in definiendo tempore fides habenda, cfr. Voigt T. Y. 212. adnot. 1.

15) Saepe commemoratum Pastow.

16) Infra dicit scriptl. et or, h. tota narratione sermonem esse de arce Pastow.

17) Pistis, Pista id est casa, tugurium, pergula; Du Fresnoe Glossar.

nych, których zabito. Od króla tyle strapionego marszałek udał się do chaty swojej, król zaś do swoich umarłych. Potem marszałek czytał królowi nazwiska jeńców, których znał. I postanowili dzień zjazdu dla wykupna jeńców; i przybyli jeńcy z Wilna i z Troków dla wymiany, co dopełniwszy, każdy odesłał jeńców do wojska swego.

Król Kynstut groził marszałkowi, że w zimie następnego roku odwiedzi go, a on odpowiedział:¹²⁾ zakon zaradzi w to i zetrze głowę twoją, i tak odszedł marszałek.¹³⁾ W zimie wieść gruchnęła w Prusach i Inflantach, że królowie litewscy mieli zamiar z wielu przybyszami napaść kraj pruski. Mistrz Winryk powierzył dowództwo wojska wielkiemu marszałkowi Scyndekep, który w dzień oczyszczenia Najś. Panny¹⁴⁾ niespodzianie wszedł do kraju litewskiego i wszystkich mężczyzn i kobiety i dzieci pojmał lub wybił. Niektórzy z jeńców donoszą marszałkowi, że królowie się uzbrają przeciwko chrześcianom i stał tam przez noc. Tego także czasu powołuje on swoich zdaleka i znowu napada na pogan i stał w Pasten¹⁵⁾ przez piątą noc pustosząc i t. d. Zrana postępuje on ze swymi, oblega pewny zamek¹⁶⁾ i szkody tamże zrzadza. Osmego dnia wznoszą się mgły bardzo gęste, które trwały aż do obiadu. I marszałek za radą swoich wodą przybywa do krainy chatami¹⁷⁾ okrytą, którą okrążają, był tam słaby most przez Niemen i były także mgły i przymuszeni byli stanąć na brzegu pod wyspą. Wszyscy przełożeni, którzy byli w pusz-

12) To jest marszałek.

13) Odpowiedź nieco odmienną czytaj u Schütza, czytaj i Voigta T. V. str. 211.

14) Musiało się to więc stać w zimie 1370. co pewno jest mylnem, bo co się dat tyczy, to kronikarzowi naszemu wierzyć trudno. Czytaj Voigta T. V. str. 212. uwaga 1.

15) Często wspomniane Pastow.

16) Jak kronikarz później okazuje, jest tu mowa o Pastow.

17) Pistis, Pista, to jest co casa, tugurium, pergula (chata). Czytaj Dufresne Glossar.

ad foramen, quare Lithvani suburbium relinquunt intrantes Castrum, habuitque Castrum etiam foramen; quod cum cristiani conspexissent, cum impetu aggrediuntur, ubi commendator de Ragnita¹⁸⁾ jactu offensus, quod cum quidam sibi auxiliaretur, fuit jactu interfectus, sic et advocatus Sambiensis Rutcherus de Elner offensus cecidit in profundam fossam, a qua mortuus delatus est. Johannes Schonevelt¹⁹⁾ etiam offensus fuit et plures alii, durante huiusmodi conflictu alter alterius querit offensam; pontem quoque domus altum pagani projecerunt in fossam, valva clausa, juxta quam erat quoddam foramen ad transitum unius; quum ad quod quidam frater considerans festinat, vexilliferum hortans ad celeriter sequendum per quoddam truncum introeunt et alii eos sequebantur. Pagani hoc videntes, territi retrocedunt, compressi manus dederunt et sunt captivi et ita domus est victa, nec aliquis dimissus est. Capitaneus Girdow nomine fugit ad pontem trans mimilam factum, sperans, se in propugnaculo tueri. Transvadunt²⁰⁾ mimilam et veniunt ad marschalkum; comprehenduntque ibi duas naves Lithvanas vulgariter Promen,²¹⁾ quas cum pyno et lignis aridis conclavant et incendunt, cum quibus consequenter propugnaculum incenderunt, ventusque vertit se ad orientem contra propugnaculum et ita capitaneus angustiatum optat loqui Marschalko, dans ei manum, quem cum suis captivum suscepit, alios decapitare fecit.²²⁾ Nomen Castri Pasten vulgariter dictum est et domum leti revertuntur simul advocati et preceptores nutu divino.

18) Burhardus de Mansfeld; erat modo graviter vulneratus, non occisus.

18) Joannes de Schoenfeld erat eques ordinis, postea socius magistri generalis.

20) Sc. pagani.

21) Prahmen, quod hodie quoque significat lembum.

22) Yoigt T. V. 212. ubi traditiones aliorum collatae sunt.

czy, wychodzą z niej przez otwór. Litwini albowiem opuszczają przedmieście i wchodzą do zamku, miał zaś i zamek otwór, który gdy chrześcijanie spostrzegli, gwałtownie przystępują, a komandor z Ragnity ¹⁸⁾ pociskiem został ugodzony, a gdy każdy o sobie rozdził, pociskiem był zabity; podobnie i wójt samlandzki Rucherus de Elner, który raniony upadł w rów głęboki, z którego go wyniesiono bez duszy. Jan Schönfeld ¹⁹⁾ także był ranny i kilku innych. Podczas tej potyczki jeden na drugiego godził, most zaś tak wysoki jakby dom jaki poganie zrzucili w rów i zamknęli bramę, a był obok niej otwór, którym pojedynczo można było przechodzić, co spostrzegłszy jeden z braci, pospiesza napominając chorążego, aby spiesznie szedł i wchodzą przez jakiś pniak i drudzy za nimi. Poganie widząc to, strwożeni się cofają, a przynagleni poddają się i idą w niewolą i tak zamek zdobyty został i nikogo wolno nie puszczono. Starosta zwany Girdow, ucieka na most przez Niemen zrobiony, spodziewając się, że się uratują w szanclu. Przebywają ²⁰⁾ w bród Niemen i przychodzą do marszałka i znajdują tam dwa statki litewskie po niemiecku Promer, zwane, ²¹⁾ które smolnemi drzazgami i suchem drzewem zabijają i zapalają, któremi więc zapalili i basztę, a wiatr obrócił się przeciw baszcie; i tak starosta strwożony, pragnie mówić z marszałkiem, podając mu rękę, którego on wraz z jego ludźmi przyjął w niewolę, innym zaś w pień wyciąć kazał. ²²⁾ Nazwisko zamku w niemieckim języku jest Pasten, a bracia weseli z woli Bożej powracają do domu, oraz wójci i dygnitarze.

18) Burhard Mansfeld był ciężko raniony, nie zabity.

19) Jan Schönfeld był rycerzem orderu, później socyuszem wielkiego mistrza.

20) To jest poganie.

21) Prahmen, promy, statki na rzekach.

22) Voigt T. V. str. 212. porównywa inne źródła i podania historyczne w tem zdarzeniu.

C A P U T XVI.

Anno 1370. dominica Exurge ¹⁾ ambo reges ²⁾ cum inhumanis exercitibus veniunt in dampnum cristianorum; vigiles ³⁾ huiusmodi percipiunt clamorem paganorum audientes, et festinanter equitantes, frivole pertranseunt stagnum in oppositum Sambienſi terre. ⁴⁾ Consiliantes dividunt copiam in partes; Bayores et libertini terram vastant igne etc. die prenominaſa, et in villa Rudow ⁵⁾ faciunt ſtacionem, viriliter domum impugnantes. Magister Wynricus, videns paganos ſic ſuos moleſtare, ſurgit viriliter contra tantum exercitum, dicens: videtis, quantus eſt iſte exercitus! Frater Lupus ⁶⁾ magnus commendator, Scindekop Maſchalkus, digni laude, cum peregrinis militibus, burgensibus et villanis erant cum magistro et hoſtiliter invadunt paganos in occiſione gladii et pagani econtra. In quo conſlictu XXVI fratres ſunt occiſi et 100 viri, ſignanter Scindekop maſchalkus, Kun de Hattenſtein, ⁷⁾ Hinricus de Stochem ⁸⁾ commendator et vicecommendator, frater Petzolt de Korwitz ⁹⁾ et plures alii, qui a multis ſpecialiter con-

1) H. I. tempus accurate concordat ſum Lindenbl. p. 32.

2) Olgerd et Rynſtutte. De viribus hoſtium eſr. Voigt T. V. p. 212.

3) Speculatores, exploratores, ut eſt in Lindenbl. l. I.

4) Lacus Curonenſis.

5) Vicus notiffimus Rudau in Sambia.

6) Wolframus de Baldersheim.

7) Commendator Brandenburgienſis, diſtinguendus a cognomine commendatore in Gotteswerder et poſtea Ragnitae.

8) Henricus de Stockheim, vice-commendator Brandenburgienſis.

9) Petzoldus de Kurwis, commendator Rhedenſis, non Labiauienſis, ut Lucas David T. VII. 81. dicit.

R O Z D Z I A Ł XVI.

Roku 1370. w Niedzielę Exurge,¹⁾ obaj królowie²⁾ z nieslychanemi wojskami przychodzą na nieszczęście chrześcian. Czasy³⁾ dowiadują się o tem, słysząc wrzask pogan, i spieszą konno, nieroztropnie przebywając jezioro naprzeciwko samlandzkiej krajiny.⁴⁾ I naradziwszy się, dzielą wojsko na części. Bojarowie i wyzwolenicy ogniem kraj niszczą i t. d. W dniu wyznaczonym we wsi Rudof⁵⁾ zatrzymują się, mężnie zamku dobywając. Mistrz Winryk widząc pogan tyle szkód mieszkańcom rządzących, powstał mężnie przeciw tak wielkiemu wojsku, mówiąc: Widzicie, tak wielkie jest to wojsko. Brat Wolf⁶⁾ wielki komandor i Scyndekop marszałek, godni zalety z pielgrzymami wojskowymi, miejskimi milicjami i z wieśniakami byli z mistrzem, i po nieprzyjacielsku napadają na pogan, mieczem ich zabijając i poganie toż samo czynili. W której to bitwie 26 braci poległo i stu mężów, mianowicie Scyndekop marszałek, Kun de Hattenstein⁷⁾ Henryk de Stockheim⁸⁾ komandor i Vicekomandor, brat Petzolt de Kor-

1) Tu kronikarz co do daty zgadza się z Lindenblattem na str. 32.

2) Olgerd i Kynstat. Czytaj co do siły nieprzyjaciela Voigta T. V. str. 212.

3) Po niem. Späher czyli Specht, jak mówi Lindenblatt, to jest śpięgi, albo wysłańce dla wybadania nieprzyjaciela.

4) Ruryjska odnoga.

5) Znana wieś Rudau w Samlandyi.

6) Wolfram Baldersheim.

7) Romandor Brandenburski, którego rozróżnić trzeba od komandora w Gotteswerder, a po tem w Ragnicie, który tegoż był nazwiska.

8) Henryk Stockheim, komandor z zamku Brandenburga.

querulabantur. *Ad mille fuerunt interempti.*¹⁰⁾ *Kynstut talia videns cum omnibus cessit celeriter in fugam, in qua multi sunt occisi paganorum. Nec convertit se Kynstud, donec veniret in terram suam. Algart autem in silva circumsepsit se dissectis arboribus.*

*Sed cristiani invadentes posteriorum custodiam, quare rex timens cepit fugam cum sibi commissis, celeriter exuens se a silva, timens se occidi, quem frater Henningus*¹¹⁾ *persequitur et in tantis angustiis regis, a quodam dictus frater telo in faciem percutitur et cadens pro temporali vita mercatur eternam. Tandem pagani in fugam disperguntur et multi vulneribus, multi frigore et fame perierunt, et ita cum scandalo repatriantur. Et optat historia requiem et beatitudinem defunctis cristianis.*¹²⁾

*Alia pars belli sequitur.*¹³⁾ *Frater Mansvelt, commendator de Ragnita, ad mentem reduxit ignem, quem pagani in Prussia succenderant, scripsitque magistro in Konigisberg, misitque idem commendator in subsidium suorum afflictorum servum cum 10 viris, qui cito revertitur:*¹⁴⁾ *annuncians, quomodo pagani fecissent 12 vias vulgariter Sloge*¹⁵⁾ *et quomodo stacionem munirent*¹⁶⁾ *et idem significatum est magistro, et in nocte subvenit clamor in Konigisberg; et mane cum omnibus preceptoribus,*

10) Cfr. Voigt T. V. 218.

11) Id est marschaleus ordinis Henningus Schindekopf.

12) Accuratiorem de pugna hac notitiam tradit Voigt T. V. 212. seqq.

13) Scriptor his verbis quodammodo secundam pugnae descriptionem exorditur.

14) Convenienter cum Lindenblatt. p. 31. Servus hic illic dicitur „Specht.“

15) Schlaege, in Mscr. est distincte Sloge; non potest igitur significare Germanorum Stege cfr. Voigt T. V 213. adn. 3.

16) i. e. castra stativa munirent.

witz⁹⁾ i wielu innych, których wielu szczególniej oplakiwało Do tysiąca przytem zabitych.¹⁰⁾ Widząc to Kynstut ze wszystkimi spiesznie uszedł, w której to ucieczce wielu pogan zabito. Kynstut ani się obejrzał, aż przyszedł do kraju swego. Algard zaś w lesie zasiłek zrobił ze ściętych drzew.

Ale chrześcianie postępowali za tylną strażą, dla czego król uciekł wraz z podwładnymi swymi, spiesznie uchodząc z lasu, bo się bał, aby niebył zabity, a brat Henning¹¹⁾ gonił go i w takiej trwodze króla, rzeczony brat od kogoś w twarz pociskiem jest rażony, i upadłszy na ziemię, za życie doczesne, dokupił się wiecznego. Poganie zaś rozbiegli się w ucieczce i wielu ich poginęło od ran, a wielu od zimna i tak ze wstydem do ojczyzny powrócili. Historya zaś poległym chrześcianom pokoju i wiecznej szczęśliwości życzy.

Teraz następuje inna część wojny.¹³⁾ Brat Mansfeld, komandor z Ragnity, stósownie do myśli swojej skierował pożar, który poganie w Prusach byli wzniecili. Pisał tenże komandor do mistrza w Królewcu i posłał na pomoc stroskanych swoich, sługę swego z dziesięcią ludźmi. Spiesznie powrócił sługa,¹⁴⁾ donosząc, że poganie zrobili dwanaście szlaków, po niemiecku Sloge²⁵⁾ i że stanowisko swoje wzmocnili¹⁶⁾ i toż samo doniesiono mistrzowi, i w nocy rozniosło się po Królewcu i zrana

9) Petzold z Korwie, komandor w Rheden a nie w Labiau, jak pisze Lucas David T. Yil. strona 81.

10) Czytaj Voigta T. V. str. 218.

11) To jest marszałek zakonu Henning Schindekopf.

12) Właściwe opisanie bitwy, o której tu tylko wzmiankę znajdujemy, czytaj u Voigta T. V. str. 212.

13) Kronikarz daje tu po części drugie opisanie bitwy.

14) Zgadza się z Lindenblattem str. 31. Ow sługa jest to Specht u Lindenblatta, dostrzegacz lub szpieg.

15) W rękopiśmie stoi wyraźnie Sloge, niemoże więc znaczyć ścieżki, Stege.

16) Czyli obóz oszańcowany.

civibus et rusticis magister surgit, veniens in Quedenow,¹⁷⁾ ad montem ignem vidit; marschallus cum 20 viris exiens, ut exercitum pensaret et captivavit quendam, qui ductus est ad exercitum et dixit magistro: quomodo reges starent in Rudow et parati essent ad bellum. Kynstut eciam una vice transiit in Ortelsberg,¹⁸⁾ ubi inavisatos cristianos occidit et capit quasi omnes ibidem inventos et combussit circumquaque domum.¹⁹⁾

Accidit eo tempore, quod dux Lupoldus de Austria²⁰⁾ circa festum Martini veniret in Prussiam, adducens multos principes, qui omnes in exercitum milicie et fidei protectionem venerunt et steterunt in Konigisberg, sed quia hyems talis fuit inhabilis ad reysas, hospites dicti tristes, similiter dux Fredericus cum fratre suo Stephano²¹⁾ cum dicto Lupoldo etc. revertuntur domum.

Eodem anno magister Wynricus consensu preceptorum construxit in honorem Dei, virginis Marie et salutem Cristi fideli-um claustrum ante opidum vulgariter Hilgebyl, in quod statuit fratres medicantes ordinis sancti Augustini, libris, ornatibus, calicibusque dotavit et litteris confirmavit.²²⁾ Post hec marschallus Rotherus de Elner²³⁾ convocat exercitum magnum contra Samaytas et cum eo preceptores veniunt in Ragnitam, ubique dividunt exercitum. Magister ascendit Mimilam contra Labengir-

17) Vicus Quedenau prope Regimontium cfr. Voigt T. Y. 215. adn. 2.

18) Aliorum traditiones cfr. apud Voigt T. Y. 214. adn. 1.

19) Imaginem pugnae ad Rudau commissae scriptor noster vix adumbravit. Quae tradidit additamenta quaedam sunt descriptionis pugnae cfr. Voigt I. I.

20) Leopoldus dux Austriae, frater Alberti III. ducis Austriae.

21) Fridericus et Stephanus duces Bavariae. Voigt T. Y. 224—225.

22) Monasterium ante urbem Heiligenbeil conditum in memoriam victoriae ad Rudau reportatae. Voigt T. Y. 220. VI. 761.

23) Novus Marschaleus ordinis.

mistrz ze wszystkimi dygnitarzami, obywatelami i wieśniakami wstał i przybył do Quedenow¹⁷⁾ i pod górą widział ogień. Marszałek z 20 mężami wyszedł, aby wojsku zapłacić i pojął człowieka, który zaprowadzony do wojska, powiedział mistrzowi, że królowie byli w Rudow gotowi do bitwy. Kynstut też jednego razu poszedł do Ortelsberga,¹⁸⁾ gdzie nieostrzeżonych chrześcian pozabijali i w niewolą pobrał niemal wszystkich, których tam znalazł i dokola wszystkie domy popalił.¹⁹⁾

Zdarzyło się tego czasu, że książę Lupold austriacki²⁰⁾ około święta Sgo Marcina przybył do Prus, przywodząc z sobą wielu książąt, którzy wszyscy dla wojowania i obrony wiary przybyli i zatrzymali się w Królewcu; ale że ta zima nieposobną była do wyprawy wojennej, wspomnieni przeto goście byli smutni, niemniej i książę Fryderyk z bratem swoim Szczepanem²¹⁾ i przeznaczonym Lupoldem wraz z innymi powrócili do domu.

Tegoż roku Mistrz Winryk za zezwoleniem dygnitarzy, zbudował na cześć P. Boga, Panny Maryi i ku zbawieniu wiernych Chrystusowych, klasztor pod miasteczkiem zwanem po niemiecku Hilgebil, w którym umieścił braci żebrzących zakonu Sgo Augustyna, opatrzył ich książkami, aparatami, kielichami i przywilej im dał na piśmie.²²⁾ Potem marszałek Rotherus de Elner,²³⁾ zwołuje wielkie wojsko przeciwko Zmudzinom i dygnitarze przybywają do Ragnity i tam pod wodę przeciw Labengirgen²⁴⁾ prze-

17) Wieś Quedenau blisko Królewca. Czytaj Voigta T. V. 215. uwaga 2.

18) Czytaj podania z innych źródeł czerpane u Voigta T. V. 214. uwaga 1.

19) O bitwie pod Rudau niemożna z naszego kronikarza dokładnego powziąć wyobrażenia. Jego podanie jest tylko jakby przydatkiem do opisanja tej bitwy, czytaj Voigta.

20) Leopold książę austriacki brat Alberta III.

21) Książęta Fryderyk i Szczepan bawarscy Voigt T. V. 224—225.

22) Klasztor pod miastem Heiligenbeil wybudowany został na podziękowanie P. Bogu za zwycięstwo pod Rudau. Voigt T. V. 220. Yl. 761.

23) Nowy marszałek zakonu.

24) Ma być Labegirren, leżące nad Niemnem a Widawą na północ od Georgenburga.

gen,²⁴⁾ transfretans cum preceptoribus multis ibidem in terram Promedien²⁵⁾ dictam vulgariter, erecto vexillo hostiliter invadit incolas non avisatos et nemini pepercit. Marschalkus vero intra- vit terram Kalctene,²⁶⁾ quam avisatam invenit; cristiani enim a- liqui in ea de Barten et de Girdime²⁷⁾ dispersi erant et erra- bant, unde quidam Vristzche de Wunsdorf²⁸⁾ interfectus est a paganis, et cum eo plures alii, quidam eciam sunt captivati; dux et prefectus de Rastenburg²⁹⁾ vulneratus est. In crastino exer- citus conveniunt et intrant terram Wayken, tertia nocte in Ras- syn,³⁰⁾ quarta in Eroglen, quinta in Goysow³¹⁾ et undique mo- lestant paganos et occidunt, sexta nocte intrant Galanten,³²⁾ ubi magister et sui vastant et similiter in Pasten et Schogen;³³⁾ nul- libi enim pagani pacem poterant habere, sed occiduntur et capiun- tur et revertuntur fratres domum in quiete.

In authumpno eiusdem anni Kynstut intrat Gogelanken³⁴⁾

- 24) Oportet esse Labegirren, quod situm erat inter Mimilam et Widawjam, prope Geor- genburg.
- 25) Oportet esse Pomedsen, saepe in itinerariis commemoratum, hodie Pomitwy inter Mi- melam et Widawjam.
- 26) Vulgo Kallenen dictum, fortasse, quod hodie dicitur Koltinjany ad Juram. Voigt T. Y. 226. adn. 1.
- 27) Oportet fortasse esse Gerdaunen.
- 28) Fritze de Wohnsdorf, ex vico nobilium prope Friedland.
- 29) Praefectus Rastenburgi erat Rudolphus de Nusplingen, aut intelligitur successor eius Albertus Saxo, quod vocabulum „dux“ significare videtur.
- 30) Oportet esse Rossiena.
- 31) Oportet esse Gesow, ut est etiam aliis locis apud scriptorem nostrum. Fortasse, quod hodie dicitur Jaswoin ad Niewiescham.
- 32) Supra nominavit hanc regionem Samogitiae scriptor Gollandia et Kalanten, hodie Gailjanze.
- 33) In hac regione non invenimus locum huius nominis, nam de Schaukjany ad amnem Windau ne cogitandum quidem.
- 34) Oportebat fortasse esse Jodlauken praepe Insterburgum ad meridiem; efr. Voigt T. Y. 227. adnot. 1.

płynął na drugą stronę rzeki, przeprowił się wraz z wielu dygnitarzami i udał się tamże do krainy po niemiecku Promedien²⁵⁾ zwanój, a podniósłszy sztandar, ponieprzyjacielsku uderzył na mieszkańców nieostrzeżonych i nikomu nieprzepuścił. Marszałek zaś wszedł do ziemi Kalktene,²⁶⁾ którą zastał ostrzeżoną; niektórzy albowiem chrześcianie z Barten i z Girdime²⁷⁾ rozproszeni byli i tam się błakali; z tego powodu pewny Fritsche de Wunsdorf²⁸⁾ zabity został od pogan, a z nim wielu innych, niektórzy także pojmani zostali. Książę zaś i przełożony z Rastenburga²⁹⁾ rany odnieśli. Nazajutrz wojska się zebrały i weszły do ziemi Wojken, trzeciej nocy do Rassyn³⁰⁾ czwartej do Eroglen, piątej do Goy-sów³¹⁾ i zewsząd trapią pogan i zabijają, szóstej nocy wchodzą do Galanten,³²⁾ gdzie mistrz i jego wojsko pustoszą kraj i podobnie w Pasten i Schogen³³⁾ i nigdzie poganie spokojnymi być niemogli, lecz wszędzie w pień wycinani i w niewolę zabierani i bracia spokojni powracają do domu.

W jesieni tegoż roku, Kynstut wchodzi do Gogelanken³⁴⁾

25) Ma być Pomedien, terazniejsze Pometiwy między Niemnem a Widawą.

26) Zwyczajnie Kaltenen zwane, najpewniej dzisiejsze Koltyniany na rzeką Jurą. Czytaj Voigta T. V. 226. uwaga 1.

27) Ma być podobno Gerdaunen.

28) Fritze z Wohnsdorf z szlacheckiej posiadłości blisko Friedlandu.

29) Przełożonym Pfleger w Rastenburgu był Rudolf Nusplingen, albo jego następca książę Albert saski, co okazuje słowo dux.

30) Mylnie napisane zamiast Rossiana.

31) Mylnie zamiast Gesow, jak to miejsce sam kronikarz często nazywa. Jestto pewnie dzisiejszy Jaswoin nad rzeką Niewiażą.

32) Wyżej nazywał kronikarz tę ziemię na Żmudzi Gollandią i Kalanten, jestto dzisiejsze Gailianze.

33) Niewiadomo, jakie to miejsce, ponieważ trudno, aby to było Schaukjany nad rzeką Win-dawą położone.

34) Pewnie omyłone zamiast Jodlauken, które na południe od Insterburga leży. Czytaj Voigta T. V. 227. uwaga 1.

inavisatam terram, ubi castrum vicit; captivavitque ibidem unum, qui de suburbio exierat, a quo omnes intellexit insidias et ita optinuit suburbium occiditque viros, uxores, juvenes et multa fecit ibidem et abiit.

Frater Wygandus de Beldersheym, prefectus in Ynsterburg, convocat suos et statuit primam suam reysam in Lithuaniam, transfretavit Mivilum et pedester intrat ibidem quandam villam, in qua interfectus est capitaneus et alii plures et 50 captivati, quos cum magna rapina duxit ad naves, per quas venerat et revertitur in Ynsterburg.³⁵⁾

Anno 1371. filius Dirsunen³⁶⁾ cum coorte sua intrat deserta, depredari volens, captivans fratrem Johannem Schoneveld prefectum in Tammow³⁷⁾ et quendam conductorem, qui pridem erat probus et postea nequam factus, qui se dedit regi, et in quadragesima duxit exercitum in castrum Tammow, de quo ortus fuit, castrum vicit, senes et juvenes occidit cum multis fratribus ordinis et multa intulit mala; mater quoque eius fuit interfecta, sui etiam amici, qui in deserto manebant. Idemque obviantibus sibi vindicare querens, a quibus injuriam susceperat et declinavit ponens se ad sepem quietis causa, ubi a suis amicis est interfectus, traditorque dictus.

Eodem anno 6 viri cum conjugibus suis sociant se paganis in praejudicium grave cristianorum, quia noverunt vias; unde Kynstut cum copia convocata de longinquis intrant System,³⁸⁾

35) Cf. Voigt T. V. 227. adnot. 2.

36) Cfr. quod supra dictum est de hoc filio Dirsunen. Voigt T. V. 231. adnot. 4.

37) Quo loco confluent Pissa et Angerapp, prope Insterburgum ad orientem. Joannes de Schoenfeld est, qui postea fuit socius magistri generalis, iam supra commemoratur.

38) Castrum ordinis Seesten inter Rhein et Bischofsburg.

krainy nieostrzeżonej, gdzie zamek zdobył, pojmał także człowieka, co z przedmieścia wychodził, od którego się dowiedział wszystkich fortelów i tak wziął przedmieście i wyciął w nim mężczyzn, żony, młodzieńców i wiele rzeczy dokazał i odszedł.

Brat Wigand z Beldersheim, przełożony z Insterburga, powołał swoich i urządził pierwszą swoją wyprawę na Litwę. Przebył on Niemen i piechotą wchodzi do jakiejś wsi, w której starosta zabity został wraz z kilku innymi i pięciudziesiąt ludzi pojmano, których z wielką zdobyczą zaprowadził na statki, na których był przybył i powrócił do Insterburga.³⁵⁾

Roku 1371. syn Dirsunen³⁶⁾ z oddziałem swoim wszedł do puszczy, chcąc rozbijać i pojmał brata Jana Schonefeld, przełożonego w Tammow³⁷⁾ i jakiegoś przewodnika, który pierwój był uczciwy, a potem się zhulił, i przeszedł do króla i w Niedziele quadragesima zaprowadził wojsko pod zamek Tammow, z którego był rodem; zamek zdobył, starców i młodych pozabijał wraz z wielu braćmi zakonu i wiele narobił złego, matka jego nawet zabita została, oraz przyjaciele jego, którzy na puszczy mieszkali. Tenże chcąc się pomścić na niektórych, co naprzeciw niego byli wyszli i od których był doznał krzywdy i których chciał uniknąć, położył się pod płot dla spoczynku, i tam rzeczony zdrajca od swoich przyjaciół zabity został.

Tegoż roku sześciu ludzi z żonami swymi ztowarzyszają się z poganami na wielki uszczerbek chrześcian; znali bowiem drogi. Kynstut więc z wojskiem zwołanem zdaleka wchodzi do

35) Czytaj Voigla T. V. 227. uwaga 1.

36) Porównaj, co się wyżej o tym synu Dirsunen powiedziało. Voigt T. V. 231. uwaga 4.

37) Nad złączeniem rzek Pissy i Angerapp, na wschód od Insterburga. Jan Schönfeld jestto wspomniany wyżej socyzus wielkiego mistrza.

suburbium incineravit et terram vastavit, occidit cristianos, captivavit et multa dampna fecit.³⁹⁾

Wynricus Magister eciam eodem anno cum preceptoribus suis et peregrinis, forti exercitu intrat terram Weduclen⁴⁰⁾ erecto vexillo suo et vi oppressit paganos, pernctans ibidem. Alia nocte juxta flumen Gresaude,⁴¹⁾ tertia in Eroglen, quarta in Geysow, quinta in Golanten⁴²⁾ et convertit se in Pastow⁴³⁾ devastans terras, captivos Rutenos paganos ducit domum. Dux de Briga cum suis fuit in patria, ut paganos perturbaret, similiter dominus Gistel⁴⁴⁾ cum fratre.

In authumpno frater Theodericus de Elner⁴⁵⁾ statuit reysam in Rusiam, qui fuit colega commendatoris in Balga, prefectusque de Barten et de Girdowen,⁴⁶⁾ qui simul veniunt in castrum Drewik,⁴⁷⁾ impugnantque circum vastantes totam noctem et redeunt domum.

Consequenter in hyeme frater Wygandus supradictus, frater eciam Kun de Hattenstein, prefectus in Girdow,⁴⁸⁾ peregrini quoque Johannes de Gistel cum suis etc. ordinis vexillum erigitur⁴⁹⁾ et alia similiter beate virginis, quod ferebat Johannes de Strose,⁵⁰⁾ quod hospites sequuntur; intrant terram Dirsunen non avisatam, vastantes,

39) Cfr. Voigt T. V. 231. adn. 4.

40) Hodie Widukly ad orientem prope fluvium Scheschuwa, ad occidentem Rossienam.

41) Fluvius huius nominis ignotus est. Quaerendus est inter Widukly et Jeragoliam (priscum Erogel), ubi est amnis, dictus Bebirwa.

42) Regio supra commemorata, Gailjanze.

43) Inde adparet, Pastow et Pasten non differre inter se.

44) De eo cfr. Voigt T. V. 232. adn. 1.

45) Tum vice-commendator Balgae. Scriptor noster errat, dicens eum collegam (socium) commendatoris Balgae; aut vocabulum „collega“ accipiendum hoc loco pro vice-commendatore.

46) Cfr. Voigt T. V. 332.

47) Situs arcis huius, sine dubio in confinio, non definitur accuratius.

48) Cfr. Voigt T. V. 232. adnot. 2.

49) Pro erigunt.

50) Fortasse Strauss, gens antiqua Pomeraniae.

System,³⁸⁾ przedmieście spalił i kraj spustoszył, mordował on chrześcian, w niewolą ich zabierał i wiele szkód zrządził.³⁹⁾

Mistrz Winryk także tego roku z dygnitarzami swymi i pielgrzymami z mocnem wojskiem wchodzi do ziemi Werduklen⁴⁰⁾ podniósłszy chorągiew swoją, zmógł pogan i tam przenocował. Drugiej nocy nad rzeką Gresau⁴¹⁾ trzeciej w Eroglen, czwartej w Gajsow, piątej w Golanten⁴²⁾ i ztamtąd obrócił się do Pastow,⁴³⁾ pustosząc kraj i jeńców pogan Rusinów zaprowadził do domu. Książę de Briga ze swymi był w Prusiech, aby pogan gnębić, podobnież pan Gistel z bratem⁴⁴⁾ swoim.

Na jesień brat Teodoryk de Elner⁴⁵⁾ postanowił odbyć na Ruś wyprawę, był on socyuszem komandora z Balga, przełożonym z Carten i z Girdowen,⁴⁶⁾ którzy razem przybywają do zamku Drowik⁴⁷⁾ i dobywają go, pustosząc go do koła przez całą noc i wracają do domu.

Potem w zimie wyżej rzeczony brat Wigand i brat Kun de Hattenstein przełożony w Gindof,⁴⁸⁾ oraz pielgrzymi Jan de Gistel wraz z podwładnymi swymi podnoszą chorągiew zakonu oraz inne jako to: Najświętszej Panny, którą nosił Jan de Strose,⁴⁹⁾ pod którą goście służyli. Wchodzą oni do nieostrzeżonej ziemi Der-

38) Zamek zakonu Seesten między Rhein i Bishofsburgiem.

39) Czytaj Voigta T. V. 231. uwaga 4.

40) Dzisiejsze Widukły na zachód od Rosieny.

41) Rzeka tego nazwiska jest nieznana, szukałby jej trzeba między Winduklami i Jeragolą dawnem (Erogel), gdzie w istocie płynie rzeczka, Bebirwa zwana.

42) Wyżej wspomniane Galanten, Gailianze.

43) Zkąd się okazuje, że Pastow i Pasten jest to samo.

44) Czytaj o nim Voigta T. V. str. 232. uwaga 1.

45) Wówczas komandor zamku w Balga. Nasz kronikarz błędzi, gdy go socyuszem komandora Balgi nazywa, chyba że komandora zamku socyuszem komanderyi nazywa.

46) Voigt T. V. str. 232.

47) Położenie tego zamku, pewnie nad granicą, niedokładnie wskazane.

48) Voigt T. V. 232. uwaga 2.

49) Podobno Strauss, stara pomorska rodzina.

occidentes etc. Castrum etiam Dirsunen⁵¹⁾ vicerunt et in terra Weygow⁵²⁾ preter occisos, 400 captivabant, mulieribus et pueris non supputatis et cum multa rapina revertuntur.

C A P U T XVII.

Wygandus dictus anno 1372. cum 100 electis intrat deserta, rapiendi gratia et molestandi paganos. Descenderunt de equis in Suppe,¹⁾ manducant et bibunt, surguntque et transeunt Mimilam, intrantes 4 villas non avisatas et in primo sompno, quidquid occurrebat, gladio perdiderunt, viros cum mulieribus et pueris, comburunt totum, captivos cum grandi rapina deportant.

Dictus prefectus de Ynsterburg iterum comportat suos ad reysam in authumpno, pertransiens Mimilam in villam Kraistekayme²⁾ non avisatam, quam rasi igne totam, depredatur et deducit.

Commendator de Balga³⁾ convocat anno 1373. reysam in paganos, quam commisit Theoderico de Elner,⁴⁾ qui convertit se cum suis in Rusiam et venit in terram Bolisken⁵⁾ non avisatam. Et tota nocte impugnat castrum; post medium noctis quilibet ad

51) Cfr. adnot. 4. apud Voigt T. Y. 232. Dirsunen hodie Durschinisky ad Mimelam.

52) Hodie Waigewe ad Mimelam, ubi Strawa in flumen hoc incidit.

1) Szeszuppe.

2) Fortasse hodie Krakizky ad Mimelam, ad orientem a Wiliona.

3) Gotfriedus de Linden.

4) Vice-commendator Balgae.

5) Bjeliza, cfr. de nomine et situ adnot. 4. apud Voigt T. V. 268—269. Nomina huius castri aliorumque apud scriptorem valde corrupta.

sunen⁵⁰⁾ i tam pustoszą, mordują i t. d. Zdobyli także zamek Dirsunen, a w ziemi Wajgow⁵¹⁾ oprócz zabitych pojмали cztery-sta jeńców, nie licząc w to kobiet i dzieci i z wielką zdobyczą powracają.

R O Z D Z I A Ł XVII.

Wyżej rzeczony Wigand w r. 1372. ze stu dobranymi ludźmi wchodzi do puszczy dla rabunku i dla trapienia pogan. Zsie-dli z koni w Suppe,¹⁾ jedzą i piją, i powstają i przebywają Niemen i wchodzą do czterech wsi nieostrzeżonych, których mieszkańcy w pierwszym śnie byli i co tylko napotkali, to mieczem wycinali, mężczyzn z kobietami i dziećmi, i wszystko palą, a jeńców z wielką zdobyczą zabierają.

Rieczony przełożony z Insterburga znowu zbiera swoich do wyprawy w jesieni. Przebywa on Niemen we wsi Krajste-kejme²⁾ nieostrzeżonej, którą zniszczył całą ogniem, zrabował i zdobycz zabrał.

Komandor³⁾ z Balga w r. 1373. powołuje ludzi na wyprawę przeciw poganom, którą porучzył Teodorykowi de Elner,⁴⁾ który obrócił się ze swymi na Ruś i przybył do nieostrzeżonej krainy Bolisken.⁵⁾ I przez całą noc dobywa zamku, po północy

50) Czytaj uwagę 4. u Voigta T. V. 232. Dirsunen jest terazniejsze Durschnynski nad Niemnem.

51) Terazniejsze Wajgewe nad Niemnem, nad ujściem rzeki Strawy do tej rzeki.

1) Szeżupa.

2) Pewnie dzisiaj Krakizky nad Niemnem, na wschód od Wiliony.

3) Gottfried Linden.

4) Komandor w Baldze.

5) Bielica; o nazwisku i położeniu jej czytaj uwagę 4. u Voigta T. V. 268—269. Nazwiska tych i innych zamków, są u tego kronikarza bardzo mylnie podawane.

equum suum et celeriter intrant terram Kamentz⁶⁾ non avisatam succendunt, occidunt, hincinde deducunt 100 captivos, tauros quoque 6 sexagenas, que omnia domum salubriter ducunt.

In eodem autumpno Daukinte⁷⁾ duxit prefectum de Ynsterburg cum sibi confidentibus in deserta, gratia rapiendi; quos sequuntur 60 viri. Hincinde Daukinte conductor duxit eos prope Mimilam, ubi in pascuis invenerunt Caballos Dirsunenses,⁸⁾ quos capiunt et domum redeunt.

Kynstud in quadragesima cum potentia venit in terram Girdowensem, in villam Bibersteyn⁹⁾ nocte nec profecit in suo proposito; terra quidem erat avisata, villam tamen combussit et fugit. Nichilominus paraverat insidias cum paganis. Commendator de Brandenburg¹⁰⁾ et prefectus de Girdow¹¹⁾ sequuntur, venientes in locum planum, deliberant, timentes insidias et convertunt se in domum.

Anno 1374. frater Wygandus supradictus, prefectus in Ynsterburg, statuit reysam et cum eo frater Wernherus, collega¹²⁾ advocati sambiensis, cum 200 Sambitis, vastantque Weygow inavisatam terram¹³⁾ igne et occisione, deducunt eciam 60 cum multa rapina captivos, in quo conflictu frater Wernherus Tettinger graviter vulneratus in Ynsterburg animam deo commendavit.¹⁴⁾

6) Kamionka. Yoigt I. I. Kamionka ad orientem versus prope Grodno.

7) Nomen ductoris viarum. Ordo tum eiusmodi viarum duces, qui confinia bene noverant mercede conducere solebat.

8) Igitur caballos vel equos ex Durschinischky prope Mimelam.

9) Hodie vicus hic dicitur Biberstein in via ex Barten ad Gerdaunen ducente.

10) Guentherus de Hohenstein.

11) Ulricus de Wertheim.

12) Id e. socius, nomen ei erat Wernerus de Tettingen (postea erat marschallus ordinis).

13) Hodie Wangewe ad Mimelam.

14) Incidit hoc factum in initium a. 1375. Wernerus de Tettingen non est mortuus.

każdy bierze się do konia swego i spiesźnie wchodzą do ziemi Kamenz ⁶⁾ nieostrzeżonej i tam palą, zabijają i uprowadzają ztąd stu jeńców, oraz sześć kop byków, co wszystko bezpiecznie do domu prowadzą.

W téjże jesieni Daukinte ⁷⁾ zaprowadził przełożonego z Insterburga wraz z tymi, którzy mu zawierzali, w puszcza dla rabunku, a poszło za nim 60 mężów. Ztąd Daukinte zaprowadził ich nad Niemen, gdzie na pastwisku napotkali konie Dirsunskie, ⁸⁾ i zabrali je i wracają do domu.

Kynstut w Niedzielę quadragesima z wojskiem przybył do ziemi Girdowskiej do wsi Biberstein ⁹⁾ w nocy, ale nie obstawał on przy swoim przedsięwzięciu, bo kraj był ostrzeżony, wieś jednak spalił i uciekł. Niemniej jednak porobił on z poganami zasadzki. Komandor z Brandenbura ¹⁰⁾ i przełożony z Girdow ¹¹⁾ poszli za nim, ale gdy na równem miejscu stanęli, złożyli radę, a lękając się zasadzek, wracają się do domu.

W roku 1374. przerzeczony brat Wigand przełożony w Insterburgu, ułożył wyprawę, a z nim brat Werner, ¹²⁾ socyusz wójta samlandzkiego, z dwoma sty samlandczykami i pustoszą ogniem i mieczem nieostrzeżoną krainę Wajgow. ¹³⁾ Zabierają także 60 jeńców z wielką zdobyczą, w którym to spotkaniu brat Werner Tettinger ciężko ranny, Bogu Duchu oddał w Insterburgu. ¹⁴⁾

6) Kamionka na wschód od Grodna.

7) Nazwisko przewodnika jednego. Zakon trzymał takich przewodników, którzy zuali pograniczne gościeńce i krainy.

8) Zaber więc był koni z Durchschinischek nad Niemnem.

9) Dotąd istnieje wieś Bieberstein na drodze z Barten do Gerdauen.

10) Günter Hohenstein.

11) Ulryk Wertheim.

12) T. j. socyusz, nazywał się Werner z Tettingen, później był marszałkiem zakonu.

13) Teraźniejsze Waigewo nad Niemnem.

14) To się stało na początku roku 1375. Werner Tettingen nie umarł.

Gotfridus de Tilia¹⁵⁾ Marschalcus primam reysam suam statuit et cum eo commendatores de Elbingo, de Cristburg, de Balga et de Brandenburg, quilibet cum potentia sua. Multi quoque peregrini intererant et cum 150 Galeis intrantes terram paganorum fortiter, vocabulo Dirsungen.¹⁶⁾ Erectis vexillis pernecant in Wegoŕw,¹⁷⁾ avisatis incolis, proceduntque consequenter in Tracken,¹⁸⁾ in qua steterunt in nocte ante castrum. Mane surgunt et 9 diebus paganos perturbant igne, occisione, 700 quoque captivos in Prussiam deducentes in letitia et exultacione.

Accidit in eadem hyeme, quod camerarius regis Francie dominus Hoesteyn de Fremellis¹⁹⁾ asportaret magnam partem crucis benedictę, in qua redempti sumus, quam rex Magistro pro presenta, cum auro decenter ornatam. Magister vero in gaudio suscepit et magno honore reueretur,²⁰⁾ offerens deo grates oracionibus suis semper devotis.

In XLma anno 1375 reysa convocatur, in qua Wygandus predictus prefectus de Ynsterburg fuit capitaneus, transiit ad locum, ubi pridem exercitus magnus in Dirsungen intrat, non avisatam terram, rapina, occisione et captivitate perturbat et domum rediit.

Eo tempore in XLma commendator de Balga et cum eo

15) Gottsfredus de Linden inde a Decembr. 1374. a. Marschalcus ordinis. Expeditio incidit in initium a. 1375. cf. Yoigt T. V. 266.

16) Regio Dirsunensis, de situ eius cfr. Yoigt T. V. 232. adnot. 4. et 266.

17) Supra commemoratum Weygow, Waigewe.

18) Hodie Troki.

19) Huius equitis nullam habemus notitiam.

20) Yoigt T. V. 389.

Gottfried de Tilia¹⁵⁾ marszałek, rozporządził pierwszą wyprawę swoją, a z nim komandorowie z Elbląga, z Chrystburga, z Balgi i z Brandenbura, każdy ze swoim wojskiem. Wielu także pielgrzymów przytomnych było i ze 150 szyszakami dzielnie napadają na krainę pogan, zwaną Dirsungen.¹⁶⁾ Podniósłszy chorągwie, przenocowali oni we Węgach¹⁷⁾ ale mieszkańcy byli ostrzeżeni, więc idą dalej do Troków, gdzie stali przez noc pod zamkiem. Zrana wstają i przez dziewięć dni pogan turbują, ogniem i mieczem. Siedmset także jeńców do Prus prowadzą w radości wielkiej i uniesieniu.

Zdarzyło się téż zimy, że komornik króla francuzkiego pan Hoestein¹⁸⁾ de Fremellis, przywiózł znaczny kawał krzyża świętego, na którym odkupienie nasze spełnionem zostało, który król posłał mistrzowi w podarunku, a był kształtnie w złoto oprawny. Mistrz z radością go odebrał i wielkim uczcił honorem,¹⁹⁾ ofiarując Bogu wdzięczne i zawsze pobożne modły swoje.

W Niedzielę quadragesima roku 1375. wyprawę postanowiono, której przywodził przereczony Wygand, przełożony w Insteburgu; udał on się na miejsce, gdzie dawniej wielkie wojsko do Dirsungen było weszło i trapił kraj nieostrzeżony rabunkiem, mordami, oraz zabieraniem mieszkańców w niewolę i do domu powrócił.

Tegoż czasu w Niedzielę quadragesima komandor z Balgi,

15) Gottfried Linden był od Grudnia r. 1374. marszałkiem zakonu. Wyprawa ta wojenna jest z r. 1375. czytaj Voigta T. V. 266.

16) Kraina Dirsure, o położeniu jej czytaj Voigta T. V. str 232. uwaga 4. i 3. 266.

17) Wyżej wymienione Węgi, Wałgowe.

18) O tym rycerzu nie więcej wybadać nie mogłem.

19) Voigt T. V. 389.

frater Theodericus de Elner²¹⁾ cum multis hospitibus collecta copia terras paganorum adhuc non desertas intrare volentes, veniuntque in Parlam²²⁾ et premittunt exploratores ad Mimilam, qui redeunt dicentes, Mimilam degelatum et clarum, quod placuit paganis, cristiani vero turbati revertuntur domum. Post pascha sepedictus Wygandus equitat in deserta, ut rapiat, dumque cum suis veniret in Dewedysken,²³⁾ audivit cornu, unde premisit quosdam, quibus occurrunt tres pagani, de quibus duos captivant, tertius evasit, inveniuntque canes duos molosos, querunt ab istis captivis 2., cuius sint, et dicunt: cuiusdam bayoris vocabulo Waydel, venantis in deserto isto, et hii duo ducunt eum tempore noctis in locum. Quem cum pagani considerassent, convocant se clamore, et evadunt; eciam flumen fuit tam magnum, quod cristiani non poterant transnatare; 40 nichilominus equos accepit eis et domum ivit. Statim prefectus de Rastenburg²⁴⁾ misit quendam in habitu ordinis cum 30 viris vocabulo Lupus Leo et hic iussu commendatoris de Balga²⁵⁾ in desertum rapine causa; vigiles huiusmodi percipientes, annunciaverunt hoc in castrum Garten. Capitaneus celeriter insequitur eos in locis sibi cognitis, per que re-

21) Aut rem non recte intellexit scriptor, aut erravit in notatione temporis; id quod probabilius esse videtur. A. 1375. enim erat Ditericus de Elner ipse commendator Balgae non poterat igitur esse collega alterius commendatoris Balgae. Videtur igitur expeditio haec referenda esse ad an. 1274., quo Gottofredus de Linden erat commendator Balgae et Ditericus de Elner autem Vice-commendator, Munera sua mutarunt demum autumno a. 1374. Etiam tradit Lindenblatt p. 35. a. 1375. nullam expeditionem in Lithuaniam susceptam esse.

22) Hodie Peschelom ad Mimelam, ad septentriones urbis Grodno, vel Peschelai ad meridiem Olittae; sed hoc videtur esse priscum Perlar vel Parlayn, quod Wigandus etiam commemorat. Voigt T. V. 288 adn. 4.

23) Infra ad a. 1381. scriptor regionem hanc vel campum dicit Dowidysken; est hoc Dawidysken, ubi postea focus ictum est inter Jagellonem et ordinem (1380.) Prope erat ingens silva.

24) Dux Albertus Saxoniae. 25) Ditericus de Elner.

a z nim brat Teodoryk de Elner²⁰⁾ z wielu gośćmi zebrawszy wojsko i chcąc najechać ziemię pogan dotąd niespustoszoną, przybywają do Parla,²¹⁾ wysyłają naprzód na zwiady do Niemna, a owe przednie stráže powracają, mówiąc, że Niemen puścił i że kra na nim nieidzie, co się podobało poganom, chrześcianie zaś frasośliwi powracają do domu. Po wielkiej nocy przerzeczony często Wigand, jedzie do puszczy dla rabunku, a gdy ze swymi przybył do Dewedysken,²²⁾ usłyszał trąbienie na rogu, posłał więc kilku naprzód, którym zabiegło trzech pogan, z nich więc dwóch pojмали, trzeci uszedł, i znaleźli tam dwa brytany i pytają się owych dwóch jeńców, czyjebymy były, a oni rzekli: pewnego bojara nazwiskiem Wajdel, polującego w owiej puszczy, a owi dwaj prowadzą go w nocy na miejsce, którego gdy poganie spostrzegli, obwołali się aby uszli; rzeka tak była wielka, że chrześcianie przepłynąć jej niemogli, niemniej czterdzieści im jednak koni zabrał i do domu poszedł. Zaraz potem przełożony z Rastenburga²³⁾ wysłał kogoś w odzieniu zakonnem zwanego Lupa Lwa z trzydziestą ludźmi, a ten z rozkazu komandora z Balgi²⁴⁾ zaszedł na puszcza dla rabunku, co widząc stráže, doniosły o tem do zamku grodzieńskiego. Starosta spieszuie poszedł za nimi w po-

20) Tu zachodzi nieporozumienie, albo raczej omyłka kronikarza. W r. 1375. Dietrich Elner był komandorem w Balga, niemógł więc być towarzyszem innego komandora z Balgi. Zdaje się więc, że ta wyprawa jest z roku 1374., kiedy Gottfried de Linden był jeszcze komandorem w Balga, a Dietrich de Elner komandorem tamtejszego zamku. Pominiali się oni na urzędy swoje dopiero w jesieni r. 1374. Mówi także Lindenblatt str. 35., że w r. 1375. żadnych wypraw wojennych do Litwy nie przedsięwzięto.

21) Dzisiejsze Peszelom nad Niemnem, albo Peszelaj na południe od Olity. Voigt T. V. str. 288. nota 4.

22) Później w r. 1381. nazywa kronikarz to miejsce Dowidysken. Jest to niemylnie Daudisken, gdzie później traktat między Jagiellą i zakonem zawarty został w r. 1380. Leży w bliskości wielkiej puszczy.

23) Książę Albrecht saski.

24) Dietrich Elner.

dibant domum; insurgit in eos inavisatos cum clamore vulgari Russen; frater iste capitur et vulneratur; quidam etiam interficiuntur; in tanta angustia prefectus captivatur. Conductor revertitur et mala refert fratribus, sc. quomodo capitaneus esset captivatus et aliqui servorum interfecti et quomodo ipse disugisset.

In eadem estate in profesto sancte Trinitatis²⁶⁾ visi sunt rex Algart et rex Kynstut et Swerdeyken cum eis fortiter cum copiis suis intrare Nerwykiten²⁷⁾ vulgariter, diviseruntque exercitum in 3 partes. Kynstut intrat Taplanken,²⁸⁾ intendens in Welow, Algart per pontem in Nerwykiten; vastans terram Nadraw,²⁹⁾ Swerdeyke in Ynsterburg et ubique inveniunt inavisatos. Taplouken in reditu impugnatur, cumque cepissent equos de pascua, premittunt paganos, qui incendio invaderent castrum cum pugna consequenter. Frater vero Johannes³⁰⁾ cum suis non erat negligens in defensione; sed dum aqua ei defecerat ad compescendum flammam, salva vita sua et suorum dedit manus et domum et captivatus est et sui. Swerdeke acceptis equis prope Insterburg, omniaque combussit nec quisquam evasit processitque et suburbium prope Tammow incineravit, diverlitque se in Walkenow³¹⁾ et per septa arborum consecrarum³²⁾ duas vias fecit et pontem, per quem rex transiit. Tammowenses persequuntur eum per septa dicta, cum clamore terrentes paganos in fugam, XVI equos

26) 1376.

27) Nerwekitten, hodie Norkitten in Lithuania.

28) Oportet esse Taplauken, nunc dicitur Taplaken. Mox est in Mser. Taplouken. Lindenblatt p. 37.

29) Nadrauen.

30) Quinam fuerit hic Joannes, num intelligatur praefectus Taplaukensis, non satis liquet.

31) Falkenau. Locus huius nominis non exstat amplius.

32) Cfr. Voigt T. Y. p. 270. adnot. 1.

goń przez znane sobie miejsca, któredy wracali do domu, uderzył na nich znienacka z krzykiem właściwym Rusinom. Ow brat wzięty w niewolą został i ramny, kilku także ludzi zabito; w takim zamieszaniu przełożony w niewolą był wzięty. Przewodnik powrócił i złą wiadomość braciom doniósł, to jest, jak starosta został pojmany, słudzy niektórzy zabici a on jak uciekł.

Tegoż lata po święcie Stój Trójcy²⁵⁾ widziano króla Olgierda i Kynstuta, a z nimi Swerdejkę; z jaką siłą z wojskiem swoim weszli do miejsca Nerwykitten²⁶⁾ po niemiecku, i podzielili wojska na trzy części. Kynstut wszedł do Taplauken,²⁷⁾ zmierzając do Welawy. Olgard poszedł po moście do Nerwykitten, pustosząc krainę Nadraw,²⁸⁾ Swerdejkę do Insterburga, gdzie mieszkańców znalazł nieostrzeżonych. Powracając, dobywają Kapluken, a gdy zdobyli konie z pastwiska, naprzód wystali pogan, którzy pożar wznieciwszy, uderzają na zamek, a potem przyszło do bitwy. Brat zaś Jan²⁹⁾ ze swymi niebył niedbały w obronie, lecz gdy mu wody do gaszenia płomieni nie stało, wymówiwszy sobie życie swoje i życie podwładnych swoich poddał się wraz z zamkiem i pojmany został on i ludzie jego. Swerdeke zabrawszy konie pod Insterburgiem, wszystko spalił tak, że się nikt nie ratował; i poszedł dalej i przedmieście pod Tammow spalił, i zwrócił się do Walkenow³⁰⁾ z gałęzi pościnanych drzew³¹⁾ dwie drogi zrobił i most po którym król przeszedł. Tomowczykowie w pogoń

25) 1376.

26) Nerwekitten, dzisiejsze Norkitten w Litwie.

27) Przez omyłkę napisane zamiast Taplauken. Porównaj Lindenblatta str. 37.

28) Nadrauen.

29) Niewiadomo kto był ten Jan, może że był przełożonym w Taplauken, dokładnie tego wyjaśnić niemożna.

30) Talkenau, miejsca tego nieznany.

31) Czytaj o tem Voigta T. V. str. 270. uwaga 1.

auferebant et aliquos christianos redimebant. Post moram temporis cristiani ascendunt dictos equos et inter septa dicta percuciunt in paganos et 4 occidunt; 3a vice iterum alterutrum se percuciunt pagani quoque parant christianis insidias, qui compulsi sunt fugere in septa et equos relinquere, quos pagani deduxerunt; prefectus ibidem est intersectus, cuius anima sit in pace. Similiter 900 capti et occisi a paganis, preter eos, qui per flammam suffocabantur et ita pagani prospere revertuntur.³³⁾

Anno 1375. in die Processi et Martiniani, frater Gerhardus, commendator de Ragnita,³⁴⁾ cum fratribus in copia sufficienti transit, rapiens et comburens et captivans viros, mulieres. Similiter frater Theodoricus³⁵⁾ cum parvo exercitu 6 diebus stetit in Russia et secure abiit; fratres deportabant in numero 150 viros et mulieres in Prussiam de Rutenis.

C A P U T XVIII.

Defluxis annis dictis anno 1376. frater Wynricus Magister de longinquis partibus convocat exercitum duplicem, intrant-

33) De tempore factorum horum cf. Voigt T. V. 258—270. Lindenblatt. refert p. 37. hanc expeditionem in a. 1376.

34) Intelligitur Gerhardus de Lensen. Sed res ipsa pertinet procul dubio ad a. 1374.; nam a. 1375. hic commendator iam mortuus atque Runo de Hattenstein successerat ei Ragnitae. Voigt T. V. 258. adn. 1.

35) Ditericus de Elher, commendator Balgae.

za nim idą po owych gaciach, krzykiem strasząc pogan, aby uciekli. 16 koni zabrali i niektórych chrześcian z niewoli uwolnili. Po niejakiem czasie chrześcianie siadają na owe konie i między wspomnionemi gaciami uderzają na pogan i czterech zabijają i po trzeci raz jeszcze obie strony się ścierają. A poganie sposobią zasadzki na chrześcian, którzy przymuszeni zostali uciekać na gacie i zostawić konie, które poganie zabrali. Przełożony także zabity tam został, którego dusza niech w Bogu spoczywa. Podobnież poganie 900 ludzi zabili i w niewolą wzięli, prócz tych, którzy w płomieniach się podusili, i tak poganie z pomyślnym skutkiem powrócili.³²⁾

Roku 1375. w dzień Sgo Processa i Martiniana, brat Gerard komandor z Ragnity³³⁾ z braćmi swymi w liczbie dostatecznej poszedł na pogan, rabując i paląc i zabierając w niewolą mężczyzn i kobiety. Podobnież brat Teodoryk³⁴⁾ z małym wojskiem przez 6 dni był w ruskim kraju i bezpiecznie się wrócił; bracia 150 Rusinów mężczyzn i kobiet do Prus zabrali.

ROZDZIAŁ XVIII.

Po upłynionych wspomnionych latach w r. 1376. brat Winryk, mistrz z odległych stron zwołał podwójne wojsko i wszedł

32) O chronologii tego zdarzenia czytaj Voigta T. V. str. 258—270. Lindenblatt str. 37. mówi o téj wyprawie wojennéj pod r. 1376.

33) Był to Gerhard von Lensen. Lecz to zdarzenie należy bez wątpienia jeszcze do r. 1374. bo w 1375. komandor ten już był umarł. Runo de Hattenstein jego następca był w Ragnicie. Voigt T. V. str. 258. uwaga 1.

34) Dietrich v. Elner, kommandor w Balga.

que Medeniken,³⁶⁾ occidentes quidquid non erat christi, succensis locis atque vastatis. Revertentes exercitus terras Ywanorum subverterunt, parumque ibi reliquerunt, sed et omnia deduxerunt.

Similiter Arwisten,³⁷⁾ Eroglén, Rosgeynen,³⁾ Gesowen: et Pastowensem, unde 6 partes terrarum sunt devaste penitus rapina et igne. Magister quoque stetit ultra 8 dies in hac statione et cum suis processit contra castrum Cawen, vidensque castrum armatum abiit, unde multi de fratribus ibidem in die sancte Scholastice⁴⁾ corruerunt; requiescant in pace.

Gotfridus de Linda, Marschalkus, Rudigerus de Elner, magnus commendator, principes exercituum cum multis preceptoribus et nobilibus Culmensibus et peregrinis in numero X milium divisi in partes, Brandenburgenses, Elbingenses in parte dextra, de Konigisberg et Balga in leva parte ultra Tracken 1 miliare vastant cum festinatione, proceduntque contra Pawunden,⁵⁾ ubi per diem et noctem Sudowenses⁶⁾ igne et interfectione vexabantur, intrantque villam magnam Symliken,⁷⁾ similiter annichilant; orto die Marschalkus cum suis festinat in Willam, nec obtinuit, ut voluit. In reversione intendens in Tracken, in Curia cuiusdam Bayoris stetit per totam noctem, nomen Baioris Wyrduk, incinerantque fratres curiam, et convertunt ad descensum Mimile et in utroque latere curiam, domum etc. igne consumunt, rapi-

1) i. e. regionem Samogitiae Medeniken (Wornj).

2) Oportet esse Arisken. Sic nomen hoc legitur in itinerariis. Ceterum apud nostrum scriptorem mox nomen hoc Arwist scriptum invenimus, fortasse etiam hoc nomen probandum.

3) Pro Rossienen (Rossiena).

4) De tempore cfr. Voigt T. V. 268. adn. 2.

5) Prope lacum ad Troki. Ex commemorata iam derivatione invenitur nomen Powunden in Lithuania, Samogitia et Sambia, et significat, quod iam diximus, vicum ad paludem situm.

6) Cfr. Voigt T. V. 267. adnot. 1.

7) Hodie Sumelski, prope Novo-Troki ad occasum. Voigt l. l. adnot. 2.

do Medeniken,¹⁾ zabijając każdego, kto nie był chrześcianinem, paląc i kraj pustosząc. Wojska pawracając, zniszczyły ziemię Iwanow, mało co tam zostawili, ale wszystko z sobą zabrali.

Podobnież Arwisten,²⁾ Eroglen, Rosgeynen,³⁾ Gesowen i Pastowen, tym sposobem sześć powiatów zniszczone są zupełnie rabunkiem i ogniem. Mistrz także zatrzymał się więcej jak 8 dni w tem stanowisku, i ze swymi poszedł przeciw zamkowi w Kownie, ale widząc zamek uzbrojony, odszedł. Z tego powodu w dzień Stój Scholastyki⁴⁾ legło tam wielu z braci. Niech spo-
czywają w Bogu!

Gotfried de Linda marszałek, Ruediger de Eller, wielki komandor, wodzowie wojsk z wielu dygnitarzami i szlachtą chełmińską i pielgrzymami w liczbie 10000 podzielili się na oddziały; Brandenburecykowie i Elblączykowie stanęli po prawej stronie, ludzie z Królewca i z Balgi po lewej. Przyszedłszy za Troki jedną milę pustoszą co prędzej, potem idą przeciw Pawunden⁵⁾ gdzie przez dzień i przez noc Sudowczyków⁶⁾ ogniem i mieczem trapią, i wchodzą do wsi wielkiej Symliken⁷⁾ i podobnież ją niszczą. Gdy się rozwidniło, marszałek ze swymi pośpiesza do Wilna, ale go niewziął, jak chciał. Wracając i zmierzając do Troków, we dworze pewnego bojara zabawił noc całą, nazwisko bojara było Wyrduk, bracia palą dwór, i zwracają się ku dolowi do Niemna, i po obu stro-

1) To jest w krainę Zmudzka Miednicką, Worny zwaną.

2) Mylnie zamiast Arisken. Tak stoi to nazwisko w marszrutach krzyżackich. Zresztą znajdziemy u naszego kronikarza to miejsce pod nazwiskiem Arwist.

3) Zamiast Rossienen (Rossiena.)

4) W tym przedmiocie czytaj Voigta T. V. str. 268. uwaga 2.

5) Leżało nad jeziorem pod Trokami. Nazwisko to znaczy, jak już wiadomo, miejsce leżące nad jeziorem lub bagnem.

6) Voigt T. V. str. 267. uwaga 1.

7) Dzisiejsze Sumeliski, na zachód od nowych Troków. Voigt a. a. O. uwaga 2.

nam innumeram a paganis deferentes, leti repatriando cum captivis Rutenis et paganis.⁸⁾

Anno domini 1376. in die martyrum Cosme et Damiani⁹⁾ orti sunt dolores atque merores. Kynstut in ardore spiritus et astucia, ut cristianos turbaret et molestaret, prope Soldow intrat Prussiam, pertransiens Masoviam sine resistencia in latum et in longum, velut stolidi et amentes veniuntque ad vadum, per quod pedestres et equestres transierunt sine tedio et statim vastant terras inavisatas, dividuntque se in 2 partes, vulnerantes et occidentes circumquaque, una pars in villis longe lateque hostilia agentes opera usque ad opidum Soldow. Et in reditu nec umquam maior meror visus est, quam tunc: quem inimici christi exercuerunt in mulieribus, pueris etc.; omnes enim profugos e silvis et rubetis capiunt, virgines stuprantes et violantes. Kynstut cum suis vastabat usque in Nydenburg, ubi vidit castrum viriliter armatum divertitque se cum rapina grandi, deducit eciam per paganos 800 homines, senes, juvenes vi, in magno merore, qui omnes optaverunt sibi mortem. Multi eciam ibidem sunt flammis exusti. Et revertuntur per Masoviam ad sua, dividuntque spolia juxta merita cuiuscunque, susceptis mulieribus et pueris in artam servitutem, incarcerationes quasdam, sic et viros.¹⁰⁾

Frater Borghardus dum in visitacione esset in Nerbekitten,¹¹⁾ audiens in collacione huiusmodi tribulaciones et ve¹²⁾ christianorum, in maxima cordis afflictione, manuum constrictione

8) De tempore huius expeditionis cf. Voigt T. V. 267. adn. 3. Incidit in a. 1375.

9) De 27. Septembr. Secundum alios auctores (cfr. Voigt T. V. 259. adn. 1.) pertinet haec expeditio ad a. 1374.

10) Haec expeditio predatoria ex Lindenblatt. p. 35. pertinet sine dubio ad a. 1374. cf. Voigt T. V. 259. adn. 1.

11) Commemoratum iam Nerwykiten, hodie Norkitten.

12) Vocabulum hoc apud scriptorem nostrum significat etulatum, lamentationes.

nach dwór, dom i t. d. pałą, zdobycz niezliczoną poganom odbierają, i weseli wracają do kraju z jeńcami, Rusinami i poganami.⁸⁾

Roku Pańskiego 1376. w dzień męczenników Kosma i Damiana⁹⁾ powstał smutek i trwoga. Kynstut w zapale umysłu i przebiegłości, aby chrześcian trapić i nękać, wszedł do Prus blisko Działdowa; przebył on Mazowsze bez oporu, wzdłuż i szerz i jako głupi i szaleni przychodzą do brodu jednego, przez który piesi i konni przechodzą bez mozolu, i zaraz pustoszą kraj nieostrzeżony, i dzielą się na trzy części, raniąc i zabijając do koła; jedna część po wsiach wzdłuż i szerz po nieprzyjacielsku działała, aż do miasteczka Działdowa, a gdy wracali, nigdy większego jak wtenczas nie widziano żalu, którym nieprzyjaciele Chrystusa przerazili kobiety i dzieci i t. d. wszystkich bowiem, którzy uciekali z lasów i zarośli chwytają i panny znieważają i gwałcą. Kynstut ze swymi pustoszył kraj aż pod Neidenburg, gdzie widział zamek dzielnie obronny i zwrócił się z wielką zdobyczą i uprowadził gwałtem z poganami 800 ludzi, starców, młodych, w wielkim smutku, którzy sobie wszyscy śmierci życzyli, wiele ich także w płomieniach się spaliło. I powracają przez Mazowsze do domu i dzielą łupy między siebie podług zasług każdego, kobiety i dzieci biorą w ciężką niewolą, niektóre nawet zamykają, toż i mężczyzn.¹⁰⁾

Brat Borgard, gdy w dzień Narodzenia Najśw. Panny był w Nerbekiten¹¹⁾ i słyszał w czasie wieczery o takim strapieniu i że chrześcianie biada¹²⁾ wolali, wołał do Boga w największym

8) O czasie téj wojennéj wyprawy czytaj Voigta T. V. 267. uwagę 3. Działo się w r. 1375.

9) Dnia 27. Września. Lecz podług innych wiadomości (p. Voigt T. V. str. 259. uwaga 1.) działo się to w roku 1374.

10) Ten napad podług Lindenklatta str. 35. zdarzył się r. 1374. p. Voigt T. V. 259. uw. 1.

11) Wyżej wymienione Nerwykitten, dzisiejsze Norkitten.

12) „We.“ — u naszego kronikarza znaczy lament, skargę.

clamavit ad dominum, dicens: o domine, propter mortem tuam etc. respice hanc afflictionem, quam impijssimi infideles tuis fidelibus inferunt!

In vigilia sancti Jacobi, rex Wytan¹³⁾ primam reysam suam fecit cum suis, venitque in Tammow inavisatam, urens et rapiens, consequenter prope Ynsterburg, et 50 occisi sunt a messoribus et eorum equi delati et redeunt ad sua.¹⁴⁾

Frater Johannes de Lorche, advocatus Sambiensis statuit reysam in aulhumpno contra paganos magnam et cum prefectis de Ynsterburg Wigando,¹⁵⁾ de Girdow, de Tapiow;¹⁶⁾ hii intrant deserta, fabricantque ibidem naviculas, quas per alterum medium militare trahunt per terram in Pristen¹⁷⁾ et terra ista erat avisata; parve¹⁸⁾ quidem erant, quare 6 viros in una navicula mittunt sursum Mimilam, ubi in alio flumine inveniunt 2 naves, quarum quolibet pro 60 viris erat, quas adducunt; unde prefectus de Ynsterburg cum 200 transfretavit et cum eo Franko collega magistri,¹⁹⁾ impugnantes castrum, a quo impulsus sunt. Quidam de fratribus ictu arietis offensus est et in septo delatus in Prussiam et sic a domo descendunt ad naves. In ultimam²⁰⁾ quidem intrant quasi XL viri, quos pagani persequen-

13) Juvenis dux Lithuanorum Witowdus, Kynstutti filius.

14) Yoigt T. V. 270. Lindenblatt. p. 37. refert hanc incursionem ad a. 1376.

15) Wigandus de Baldersheim, non de Heldringen, ut est apud Schuetz p. 82.

16) Conradus de Kunsecke.

17) Hoc Pristen significat profecto Breste vel Bresc ad Bugum; Breste enim scriptura antiquior pro Brzesc. Infra scriptor dicit Priske.

18) Sc. naviculae.

19) Collega magistri non potest significare socium magistri, nam ambo socii magistri generalis dicebantur a. 1376. Cuno de Liebenstein et Joannes de Schoenfeld. Intelligitur h. l. aperte Joannes Franke, quem scriptor postea dicit praefectum Girdauensem.

20) Sc. navem.

smutku serca i ręce załamawszy, mówiąc: O Panie przez mękę Twoję (zaklinam Cię), spojrzij na te nieszczęśliwości, które najbezbożniejsi niewierni zrzadzają wiernym Twoim.

W wilią Sgo Jakóba, król Witan¹³⁾ pierwszą wyprawę swoją zrobił ze swymi i przyszedł do Tammow, miejsca nieostrzeżonego, potem pod Insterburg, i pięćdziesiąt żniwiarzy zabito i konie ich zabrano i powrócili do swoich.¹⁴⁾

Brat Jan de Lorche, wójt samlandzki, przedsięwziął wielką wyprawę w jesieni przeciwko poganom, a to z przełożonymi, Wigandem¹⁵⁾ z Insterburga, z Girdowa i z Tapiow.¹⁶⁾ Wchodzą oni na puszcza i tam budują czolenka, które przez półmili ciągną po ziemi do Pristen¹⁷⁾ ale ta kraina była ostrzeżona, czolenka zaś male były, dlatego więc sześciu mężów w jednym czolenku, posyłają górą na Niemen, gdzie w drugiej rzece znajdują dwa statki, z których każdy był na dwudziestu ludzi, które przyprowadzają. Przełożony więc z Insterburga z 20 ludzi przepłynął przez rzekę, a z nim Franko, socyusz mistrza¹⁸⁾ dobywając zamku, od którego ich odparto. Jeden z braci uderzeniem tarana raniony został, którego na macie odwieziono do Prus, i tak od zamku na łodzie powsiadali; na ostatnią¹⁹⁾ wsiadło prawie 40 ludzi, za którymi poganie jadą i na nich napadają 6 kopij wbi-

13) Młody litewski książę Witowd syn Kynstuta.

14) Voigt T. V. str. 270. Lindenblatt str. 37. dowodzi, że się to stało w r. 1376.

15) Wigand v. Baldersheim, nie v. Heldrungen, jak go Schütz p. 82. nazywa.

16) Konrad v. Runsecke.

17) Pristen znaczyć tu ma bez wątpienia Bresse lub Brześć nad Bugiem. Bresse jest to wyraz stary zamiast Brześcia. Później nazywa kronikarz to miejsce Priske.

18) Collega magistri, niemoże być socyuszem wielkiego mistrza, ponieważ oba socyusze jego w r. 1376. byli Runo de Liebenstein i Jan v. Schönfeld. Pewnie tu mowa o Janie Franke, którego kronikarz później bratem szpitalnym z Gerdauen nazywa.

19) Statek.

*tes invadunt, lanceas 6 infigentes in navim, jacentes cum Kam-
bucis etc.; tamen manus eius evaserunt.*

*Frater Theodericus de Elner commendator de Balga in
die omnium sanctorum cum magno exercitu, adjunctis aliis fra-
tribus, intrat Russiam²¹⁾ in obsidionem castri Beliag,²²⁾ ubi per
noctem steterunt in numero 500. In crastino fratres accelerant
per silvam grandem, intrant terram bonam Cammentze,²³⁾ quam
ubique devastant. In terra Samaytarum noluerunt stare; cogno-
verunt eos esse armatos, quare intrantes terram Kallenarum,²⁴⁾
quam rapina, igne, occisione perturbant virorum, mulierum et
puerorum, quorum numerus existimare non potest, quos cum rapina
immensa deduxerunt. Pagani huiusmodi considerantes intrant
silvam, in qua rivus erat, quem fratres transvolant et per silvam
properant. Sed et pagani celeriter in eos injiciunt lanceas, pe-
tras, kambucas, letaliter vulnerando, non obstantibus galeis aut
loricis etc. Quare fratres descendunt de equis et fit bellum
acerrimum, in quo 21 cruciferi cesi sunt in mortem, preter mul-
tos nobiles. Quendam fratrem captivatum alligabant ad arborem
et lanceolis suis multis vulneribus occisum diis obtulerunt. Cuius
anima cum ceteris deo sit commissa. Frater vero Gerhardus²⁵⁾
misericorditer a deo fuit preservatus.*

*Magister convertit se ad terram in reditu ad exercitum
in Kalanken, quam succendunt et spoliant et salubriter discedunt.²⁶⁾*

21) Scriptor repetit h. l. iam supra a. 1373, commemoratam narrationem de expeditione
Diterici de Elner. Pertinet ad a. 1376. quo eam etiam Schuetz p. 82, refert. Voigt
T. V. 269.

22) Quod antea scriptor Bolisken nominavit. Cf. Voigt T. V. 268. adn. 4.

23) In Mscr. Kamentz supra scriptum, nunc dicitur Kamionka.

24) Quam nunc dicunt Kollinjany ad amnem Juram.

25) Si hic Gerhardus est Gerhardus de Lensen, commendator Ragnitae pertineat necesse
est res ipsa ad a. 1374. nam hoc anno mortuus est; vel annus mortis non recto tra-
ditus.

26) Hoc enuntiatum ab interprete confuse ex media narratione exemplum esse videtur, at-
que, ut nunc legitur, intellectu caret. Kalanken videtur significare Gailjanze.

jają w statek, rzucają oraz pociskami z kusz, przecież rąk ich uszli krzyżacy.

Brat Teodoryk de Elner, komandor z Balgi w dzień wszystkich Świętych z wielkiem wojskiem złączywszy się z innymi braćmi wchodzi w kraj ruski²⁰⁾ na oblężenie zamku Beliağ,²¹⁾ gdzie przez noc krzyżacy stali w liczbie 500. Nazajutrz bracia pospieszają przez wielki las, wchodzą do żyznój krainy Kamentze,²²⁾ którą zewsząd pustoszą. W ziemi żmudzkiej niechcieli zostać, bo wiedzieli, że mieszkańcy są pod bronią, dlatego weszli w Kaltenczyków²³⁾ krainę, którą niszczyli rabunkiem, ogniem, mordami mężczyzn i kobiety i dzieci, których liczby policzyć nie można, uprowadzali wraz z niezmiernemi łupami. Poganie widząc to, wchodzą do lasu, w którym był strumień, przez który bracia przebiegają i przez las pospieszają. Ale i poganie skwapliwie na nich rzucają pociski, kamienie i strzały z kusz, kalecząc ich, mimo przyłbic i pancerzy. Dlatego bracia zsiadają z koni i bitwa się wszczęła najuporczywsza, w której 21 krzyżaków poległo, prócz wielu szlachty. Brata jednego przywiązali poganie do drzewa i małemi dzidami swemi wiele mu ran zadawszy, zabili, którego dusza wraz z innymi niech w Bogu spoczywa. Brata zaś Gerharda²⁴⁾ Bóg miłościwie ocalił.

Mistrz wracając do kraju swego, powrócił do wojska w Kalkanen, którą to wieś podpalili, zrabowali, a sami szczęśliwie uszli.²⁵⁾

20) Kronikarz powtarza tu, co już wyżej w r. 1373. był powiedział o wyprawie wojennej Dytrycha v. Elner. Przypada ona w r. 1376. i tak o niej Schütz p. 82. wspomina Yoigt T. V. str. 269.

21) Czyli Bolisken, jak ją kronikarz wyżej nazwał. Por. Yoigta T. V. str. 268. uwaga 4.

22) Wyżej Kamentz zwane, dziś się Kamionka nazywa.

23) Dzisiejsze Koltyniany nad rzeką Jura.

24) Jeżeli ten Gerhard był owym Gerhardem v. Linsen, komandorem Ragnity musiało się to dziać w r. 1374., bo on w tym roku umarł; chybaby ta data jego śmierci była fałszywą.

25) Text w tem miejscu zdaje się być defektywnym. Trudno zrozumieć myśl autora. Kalkanen zdaje się być Gailianze, o którym wyżej mowa była.

Eodem anno Kynstut et Algart cum 3 exercitibus intrant terram Nadower²⁷⁾ inavisatam, vigiles sublevantes et circumcirca Ynsterburg castrum comburunt omnia, viros, mulieres cum ingenti rapina et equos fratrum deduxerunt. Alius exercitus hostili incursione in Nerwekiten, ubi vastant ut supra³⁾; tandem in terram Tapelaken et Nadrower vulgariter sufficientem rapinam etc. deferentes, Ius in terram Welowen, per quam discurrunt, villas, ecclesias et omnia comburentes et vastantes, occidentes et capientes. Similiter terram Canoniorum in Konigisberg, Salow²⁸⁾ dictam, viros et mulieres educentes. Consequenter festinant contra domum episcopi Jurgenburg etc.²⁹⁾

In die sancti Stephani frater Kun, frater Wygandus³⁰⁾ supra dicti cum 600 viris intrant prope Slaose,³¹⁾ invadentes paganos non avisatos et 500 viros et mulieres captivabant, de quibus 205 ducti sunt ad terram et custodoti et XL. occisi.

C A P U T XIX.

In die nativitatis cristi VII. Kal. Januarii frater Theodericus de Elner, commendator in Balga, cum 600 intrat Pelitz,¹⁾

27) Oportet esse Nadrower (Nadrauen) Lindenblatt. p. 37. refert hanc expeditionem ad. a. 1376.

28) Hodie dicitur Salau, tum possessio capituli episcopalis Sambiae.

29) Eadem fere, paucis tantummodo rebus levioribus mutatis, legimus iam supra apud scriptorem nostrum a. 1375. cfr. Yoigt T. V. 269—270.

30) Cuno de Hattenstein commendator Ragnitae et Wigandus de Baldersheim, praefectus Insterburgi.

31) Fortasse, ut iam supra diximus, Slobodka ad Njewjescham.

1) Jam supra commemorata Bielida, a scriptore etiam Belig dicta.

Tegoż roku Kynstut i Olgard z trzema wojskami wchodzą do ziemi Nadower²⁶⁾ nieostrzeżonej, zabierając czaty i do koła zamku Insterburga wszystko palą, i mężczyzn i kobiety wraz z niezmiernym łupem oraz konie braci uprowadzają. Drugie wojsko napadło na Nerwekiten, które spustoszyli tak, jak się wyżej rzekło, potem uprowadzili dość wielką zdobycz do ziemi zwanej po niemiecku Tapelaken i Nadrower. Trzecie wojsko wkroczyło do ziemi Welowen, przez którą przebiegli, paląc i niszcząc wsie, kościoły, i wszystko zabierając i w niewolą pojmując. Podobnie postąpili sobie we wsi kanoników królewieckich, nazwanej Salow,²⁷⁾ z kądem uprowadzając mężczyzn i kobiety. Potem pośpieszają przeciw zamkowi biskupa blisko Jurgenborga.²⁸⁾

W dzień S. Szczepana wyżej rzeczeni, brat Kun,²⁹⁾ brat Wigand z 600 ludźmi wkraczają blisko Sloase³⁰⁾ napadając pogan nieostrzeżonych i pojмали 500 ludzi i kobiet, z których 205 zaprowadzono do kraju, i pod strażą ich trzymano, a 40 zabito.

R O Z D Z I A Ł XIX.

W dzień Bożego narodzenia, 25. Grudnia, brat Teodoryk de Elner, komandor z Balga z 600 ludźmi wchodzi do Pelitz,¹⁾

26) Mylnie zamiast Nadrower (Nadrauen) Lindenblatt str. 37. pisze o tej wyprawie pod rokiem 1376.

27) Dzisiejsze Salau, które wtedy do kapituły katedralnej samlandzkiej należało.

28) Jest to prawie to samo podanie, któreśmy w kronikarzu naszym już w r. 1375. czytali, tylko z niektórymi dodatkami. Czytaj Voigta T. V. 269—270.

29) Runo de Hattenstein, komandor z Ragnity i Wigand de Baldersheim przełożony (Pfleger) w Insterbürgu.

30) Jak się wyżej rzekło, pewnie Słobodka nad Niewiażą.

1) Wyżej wspomniona Bieliża, którą kronikarz i Beliaż nazywa.

ubi stetit 2 diebus et noctibus. Capitaneus castrī ibidem viriliter se defendebat. In cuius conflictu multi Rutenorum ceciderunt, viri, mulieres et pueri capitim²⁾ ducuntur cum magna rapina, 200 de captivis etc.

Iterum frater Kun de Hattenstein cum 150 statuit reysam in terram Ranayn,³⁾ in qua captivavit viros, mulieres, pueros et occidit multos. Simile egit in Pastow.

Magister Wynricus etc. scrutans loca pro castro edificando in desertis pro conservatione patrie; quibus compertis, fecit murare Bartenburg et Demryn.⁴⁾

Post hec frater Gotfridus marschalkus et frater Rotherus de Elner, magnus commendator Merker et Alyten⁵⁾ terras vastant, in quas mane intrabant. Quatuor eciam copie vise sunt in terris, que multis occisis paganorum et captivis ductis salubriter revertuntur.

Eodem anno⁶⁾ magister Wynricus validus paganorum supplantator,⁷⁾ ad quem cum venisset dominus Albertus dux Austrie⁸⁾ cum 62 militibus et nobilibus⁹⁾ in Prussiam pro fidei amplificatione, honorificeque, ut decet principes, est susceptus et tractatus,¹⁰⁾ statuitque reysam, unde omnes dicti peregrini leti se

2) Oportet esse: captivi.

3) Oportet esse: Romayn, nunc dictum Romyn ad Njewjescham.

4) Oportet esse Wartenburg et Rhein. Cfr. Voigt T. V. 276. adn. 1. Res ipsa incidit in a. 1377.

5) Ambo erant sita ad Mimelam. Alyten est quod nunc dicitur Olitta, prope Serrey ad septentriones. Cfr. Voigt T. V. 276. Merken fuerit fortasse quod nunc nominatur Mazikanzy; certe necesse est situm fuerit in vicinia.

6) 1377.

7) Sc. erat.

8) Albertus III. dux Austriae. Venit in Borussiam vere a. 1377. Cfr. Voigt T. V. 276. adnot. 4.

9) Plures nominati sunt apud Voigt T. V. 276—277.

10) Cfr. quae hac de re secundum Suchenwirt habet Voigt l. l.

gdzie został dwa dni i dwie nocy. Starosta zamku tamże mężnie się bronił; w tem spotkaniu wiele Rusinów legło. Pojmanyh w niewolę mężczyzn oraz dzieci i kobiety zabierają z wielkimi łupami. Jeńców było 200.

I znowu brat Kun de Hattenstein z 150 ludźmi postanowił wyprawę do krainy Ranain,²⁾ w której pojmał mężczyzn, kobiety, dzieci i wielu pozabijał. Toż samo uczynił w Pastow.

Mistrz Winryk szukając miejsca na zbudowanie zamku w puszczy, dla bezpieczeństwa ojczyzny, znalazł je i kazał murować Bartenburg, Demryn.³⁾

Potem brat Gotfried marszałek i brat Rotter de Elner, wielki komandor, pustoszą krainy Merken i Aliten,⁴⁾ do których zrana byli weszli. Widziano także w tych okolicach cztery oddziały wojska, które zabijwszy wielu pogan i niewolników zabrawszy, bezpiecznie powróciły.

Tegoż roku⁵⁾ do mistrza Winryka, dzielnego pogan pogromcy, przybył pan Albert, książę austriacki⁶⁾ z 62 wojskowymi i szlachtą do Prus na cześć wiary, i przyjęty został i podejmowany zaszczytnie, jak przystoi na książęta.⁸⁾ Postanowiono więc zrobić wyprawę i wszyscy przerzeczeni pielgrzymi, weseli

2) Mylnie zamiast Romayn, dzisiejszy Romyn nad Niewiażą.

3) Nazwiska te są mylnie podane; czytaj Voigta T. Y. str. 276. uwaga 1. Sama zaś rzecz odnosi się do r. 1377.

4) Obie krainy leżały nad Niemnem. Alyten jest dzisiejsza Olitta na północ od Serrey. Porów. Voigta T. Y. str. 276. Merken może jest dzisiejsze Marzikanzy, musiało przynajmniej leżeć w bliskości.

5) Roku 1377.

6) Książę Albert III. austriacki. Przybył on do Prus na wiosnę r. 1377. p. Voigt T. Y. 276. uwaga 4.

7) Wielu z pomiędzy nich wymienia Voigt T. V. str. 276 — 277.

8) O tem stosownie do podań Suchenwirla czytaj Voigta historiją Prus.

preparant una cum magistro in arma contra paganos, committuntque in quendam nobilem teutonicum obedienciam tanquam in capitaneum, veniuntque in terram Kaltanenensem,¹¹⁾ iussu magistri vexillum ordinis elevabatur. Similiter dux Austrie cum suis in spiritu militari; in qua terra magister et dux steterunt diebus 2 et totam igni tradunt, viros, mulieres et pueros depulerunt nec quisquam evasit manus eorum. Post hec in terra Wenducke¹²⁾ in multiplici dampno steterunt X diebus et redeunt domum adducentes Rutenos et paganos.¹³⁾

In capitulo in Marienburg anno 1377. 4o Kal. Decembr. in vigilia Andree frater Winricus Magister generalis statuit quendam festa colenda in terra, Ebriste¹⁴⁾ et Dorotheam sc. et festum Marie sub duplici celebritate, ut cristianis impetret coronam eternam.

Deinde frater Goffridus predictus marschalkus cum potenti exercitu in terram Kynstut properat prope Tracken plus quam cum 12000;¹⁵⁾ divisusque est exercitus in 3 partes et contra Merkenpil,¹⁶⁾ ubi multam congregant rapinam Ynsterburgensem; tunc cum peregrinis accelerant contra castra, signanter contra novam domum in terra Tracken, ubi fit vastacio et succensio magna fugaque populi. Welaw¹⁷⁾ opidum igne consumit preter terciam eius, quod cristiani fecerunt pro salute. Et in sortem re-

11) Regio Kaltanensis, nunc Kollinjanj ad Jura.

12) Vulgo Weduelen vel Wedukeln, hodie Widukly, ad orientem fluvii Scheschuwa, ad occasum Rossienae.

13) Uberius et copiosius describit hanc expeditionem Suchenwirt, cf. Voigt T. V. 280. seqq.

14) Vocabulum hoc subnotatum; procul dubio plane erat e textu eiciendum.

15) Expeditio haec secundum Lindenblatt. p. 39. die purificat. Mariae 1377. a. suscepta.

16) Prope Troki urbem. Cum „pil“ idem significet, quod castrum, Merkenpil videtur fuisse castrum primum in regione Merkeni. De Merken supra diximus, quae sufficiunt.

17) Oportet esse Wilnam, i. e. Wilnam; Wilnam enim incensam fuisse, comperimus ex relatione magistri generalis, cf. Voigt T. V. 274. etiam Lindenblatt. p. 39. eadem tradit.

wraz z mistrzem zbrojno się na nią sposobią przeciwko poganom, i zapisują się na posłuszeństwo jakiemuś szlachcicowi niemieckiemu, jako wodzowi i przybywają do krainy Kaltanen,⁹⁾ gdzie z rozkazu mistrza rozwinięto chorągiew zakonu, podobnież ksiązę austriacki ze swymi w duchu wojennym sobie postąpił, w której ziemi mistrz i ksiązę zostali dwa dni i całą spalili, mężczyzn zaś, kobiety i dzieci zabrali i nikt nie uszedł ich rąk. Potem w ziemi Wenduke¹⁰⁾ rozliczne szkody robiąc, pozostali przez dni dziesięć i powracają do domu, prowadząc z sobą Rusinów i pogan.¹¹⁾

Na kapitule w Malborgu w r. 1377. d. 26. Listopada w wilią Sgo Andrzeja brat Winryk, wielki mistrz, postanowił, aby niektóre święta święcono w kraju, to jest: Ebriste,¹²⁾ Sw. Doroty i święto Matki Boskiej z podwójną uroczystością, aby chrześcianom uprosiła wieczną koronę.

Potem brat Gottfried, przerzeczony marszałek, z potężnem wojskiem wkacza do kraju Kynstuta pod Troki i było więcej jak 12000 ludzi¹³⁾ i podzielono wojsko na trzy części i przeciwko zamkowi Merkenpil,¹⁴⁾ gdzie wielką zabrano zdobycz z Insterburga. Wraz z pielgrzymami więc spieszą przeciwko zamkowi, mianowicie przeciwko nowemu zamkowi w ziemi Trockiej, gdzie było pustoszenie i pożoga wielka i lud się rozbiegł. Miasto Wewlaw¹⁵⁾ spalone zostało oprócz trzeciej jego części, co chrześcianie

9) Kraj Rallenen, teraz Koltinjany nad rzeką Jura.

10) Zwyczajnie Weduklen lub Wedukeln dzisiejsze Widukły, na wschód rzeki Szeszuwy na zachód Rossieny.

11) Daleko dokładniej opisuje Suchenwirt tę wyprawę, czytaj Voigta T. V. str. 280.

12) To słowo jest czerwono podkreślone, miało zapewne z tekstu być wypuszczone.

13) Wyprawa odbyła się podług Lindenblatta str. 39. w dzień oczyszczenia N. Panny r. 1377.

14) W bliskości Troków. Gdy słowo Pil w dawnym języku niemieckim znaczyło zamek, Merkenpil więc znaczyć się zdaje główny zamek w krainie Merken. O Merken już się wyżej mówiło.

15) Oczywiście znaczy Willa, to jest Wilno; o pożarze albowiem w Wilnie wtenczas wiemy z doniesienia wielkiego mistrza; czytaj Voigta T. V. str. 274. Lindenblatt str. 39. toż samo mówi.

gis; *Algard*, qui cum huiusmodi sentiret, vocat *Marschalkum*, commendatorem magnum, ut in honorem eius gustarent cibum atque potum suum. Atque cum eis *Gunterus de Hoenstein*,¹⁸⁾ de *Katzenelbogen* comes *Eberhardus*¹⁹⁾ multique alii nobiles, qui omnes curiam commendabant, post hec redeunt in *Prussiam*.²⁰⁾

Post hec dux *Albertus de Lotringen* venit in *Prussiam* cum 70 *Galeis*.²¹⁾ Ad cuius honorem *reysa* ordinatur. Cum *Marschalco* equitat dux etc. in terram paganorum et devastant et inde revertuntur.

Tandem frater *Kun*, commendator de *Ragnita* cum copia transit in *Prevan*,²²⁾ intrans terram in die sancti *Johannis baptiste*, in qua dormientes invenit et inavisatos; de *Pervan* pergit in *Labunow* intendens in *Pedyn* et in *Arwist* et cum potencia exercitus vertens se in *Pastewyn* et in via recta contra *Eroglen* et *Perwaren* inavisatas,²³⁾ invenitque 40 onusta plaustra, que accepit. Quo cum venisset, ante diliculum surrexit et processit vias directas, multos etiam tam senes quam juvenes percussit, neminique pepercit. Pertransit etiam grande nemus in bona ordinatione longum 4 miliaribus et cum divina gratia salubriter reversus est cum suis.

18) *Guentherus* comes de *Hohenstein*.

19) *Eberhardus* comes de *Katzenelbogen*, commemoratur etiam in *Lindenblatt*. I. I.

20) Cf. *Voigt T. V.* 274.

21) Haec expeditio bellica incidit in a. 1378. cfr. *Voigt T. V.* 288. *Lindenblatt*. p. 42.

22) Nomen hoc aperte falso scriptum est; mox *Pervan* scribitur. Haec regio sita erat ad *Lubissam*.

23) Ex his traditionibus adparet, omnes has terras sitas fuisse inter amnes *Lubissam* et *Njewjescham*, vel saltem prope eos. *Pervan* et *Pervaren* fortasse differunt; *Pervaren* vero sine dubio est *Parnarewo* prope *Reidany* ad septentriones, nam scriptura nominis huius mirum quantum variat. (*Voigt T. V.* 161. adn. 3.) *Arwisten* est, quod supra commemoravimus, *Arisken*; *Pastewyn* est *Pastow* vel *Pastowen*.

uczynili dla bezpieczeństwa swego i na szkodę króla. Olgierd słysząc to, wzywa marszałka wielkiego komandora, aby mu tę cześć wyrządzili i skosztowali jedzenia i napoju jego, a z nimi Gunter de Hohenstein¹⁶⁾ z Katzenelbogen, hrabia Eberhard¹⁷⁾ i wielu innych szlachty, którzy wszyscy dwór zaszczytili, poczem powrócili do Prus.¹⁸⁾

Potem książę Albert z Lotaryngii przybył do Prus z 70 ludźmi zbrojnymi w przyłbice.¹⁹⁾ Na cześć jego wyprawę rozporządzono. Książę jechał konno z marszałkiem w kraj pogański i pustoszą go i powracają z niego.

Tymczasem brat Kun, komandor z Ragnity z wojskiem udał się do Prewan,²⁰⁾ wchodząc do téj krainy w dzień Sgo Jana Chrzciciela, w który znaleźli mieszkańców śpiących i nieostrzeżonych. Z Perwan udał się do Labunow, dążąc do Pedyn i do Arvist i z głównem wojskiem zwrócił się ku Pastewin i prostą drogą poszedł przeciwko Eroglen i Perwaren,²¹⁾ które nieostrzeżonemi były i znalazł czterdzieści wozów obładowanych, które zabrał. Tam gdy przybył przed świtem, wstał i prostemi drogami naprzód poszedł i wielu tak starców jak młodzieży pozabijał i nikomu nieprzebaczył. Przeszedł także przez wielki las w dobrym porządku, a las ten był długi na cztery mile i z Bożej łaski bez szwanku ze swymi powrócił.

16) Hrabia Gunther z Hohenstein.

17) Hrabia Eberhard z Katzenelbogen, którego i Lindenblatt wspomina.

18) Czytaj Voigta T. V. str. 274.

19) Ta wojenna wyprawa odbyła się w r. 1378. Voigt T. Y. str. 288. Lindenblatt str. 42.

20) Nazwisko jest tu pewnie fałszywie napisane. Okolica ta leżeć musiała nad Lubissą.

21) Pokazuje się stąd, że wszystkie te wymienione krainy leżały między rzekami Lubissa i Niewiażą, albo w bliskości nich. Pervan i Pervaren są to może dwa odmienne miejsca, lecz ostatnie jest bez wątpienia Parnarewo na północ Riejdan. Sposób pisania tego nazwiska często się zmienia (Voigt T. V. 161. uwaga 3.) Arwisten jest wyżej wymienione Arisken; Pastewyn jest to Pastow lub Pastowen.

Alia reysa precepto Magistri per Marschalkum ordinatur cum fratribus, sc. Goffrido de Lynda multisque peregrinis et preceptoribus. Magnus quoque commendator Rudigerus de Elner potenter interfuit et tota potencia terre, omnes festinant contra paganos in Dyrsungen,²⁴⁾ prima nocte steterunt in Weygow, 2a in Simolischen,²⁵⁾ 3a prope Tracken, 4a in Rudemyne;²⁶⁾ de mane properant contra Willam. Rex loquitur cum marschalko in certis casibus, donec marschalkus ei manum daret et statim ascendit pontem, preceptores comprimunt post eum cum Teutonis et rex indignanter ait Marschalko: Tibi soli prebui manum et alii eciam convenienter veniunt et addidit: unum preceptorem libenter viderem, sc. de Hoensteyn.²⁷⁾ Et marschalkus: est aput tugurium suum. Rex vero: volo ut mecum commedat; et Marschalkus: ordinabo hoc sub salvo conductu. Transiitque ad exercitum juxta aquam vulgariter Woke,²⁸⁾ ubi pernoctabant, vocatque fratrem de Hoenstein, qui ad votum regis venit ad castrum, ubi a rege honorifice est susceptus et letatur [cum eo.²⁹⁾ Nocte rediit ad exercitum. Orto sole erectis vexillis cum clamore castrum Wille obsident, visumque fuit paganis inhoneste actum. Hora vesperrarum rex cum Marschalko laudato faciunt pacem. Rex vero preceptores vocat ad prandium, comitem Eberhardum et Theodericum de Katzenelbogen singulariter. Ultra hec rex dedit preceptoribus medonem cum pane sufficienter.³⁰⁾ Paxque stetit per noctem. Petiit tamen rex, quod dimitterent medietatem civitatis,

24) Hodie Durchsehinischky ad Minelam.

25) Hodie Sumeliski, prope Wilnam ad Africum situm.

26) Fortasse quod hodie dicitur Paradomin, prope Wilnam ad Africum.

27) Guentherus de Hohenstein, tum commendator Brandenburgensis.

28) Amnis Waka, Wilnam inter et Troki, qui haud procul a Wilna in Wiliam influit.

29) Cfr. Voigt T. V. 273—274. Etiam secundum Lindenblatt. p. 39. haec expeditio a. 1377. suscepta fuit. 30) Signa pacis.

Drugą wyprawę z rozkazu mistrza rozporządził marszałek z bracią t.j. Gottfriedem de Linda i wielu pielgrzymami i dygnitarzami. Wielki także komandor Rydygier de Elner potężnie do tego pomógł z całą potęgą kraju. Wszyscy spieszą przeciwko poganom Dyrsungen.²²⁾ Pierwszą noc przepędzili we Wajgow, drugą w Simolisen,²³⁾ trzecią pod Trokami, czwartą w Rudemine;²⁴⁾ zrana spieszą ku Wilnu. Król mówi z marszałkiem o pewnych okolicznościach, aż mu marszałek rękę dał i zaraz wchodzi na most, a dygnitarze tłumem idą za nim z Niemcami, a król oburzony mówi do marszałka: Tobie samemu dałem rękę, a oto inni kupą idą, a potem dodał, radbym też widział jednego dygnitarza, to jest Hohensteina.²⁵⁾ A marszałek odpowiedział: jest w swoim szalasie; a król rzekł: chcę aby jadł ze mną, a marszałek to rozporządził za giejtem i poszedł do wojska nad wodą, zwaną po niemiecku Woke,²⁶⁾ gdzie przenocowali i woła brata Hohensteina, który na żądanie króla przybył do obozu, gdzie król go ze czcią przyjął i cieszyli się razem.²⁷⁾ W nocy powrócił do wojska. O wschodzie słońca rozwinąwszy chorągwie z okrzykami, oblegają zamek wileński, a zdało się to poganom rzeczą być nierzetelną. O godzinie nieszporniej król z wspomnianym marszałkiem zawierają pokój. Król zaś dygnitarzy zaprosił na obiad, mianowicie hrabiego Eberharda i Teodoryka de Katzenelbogen. Oprócz tego król dał dygnitarzom podostatek miodu z chlebem.²⁸⁾ W nocy stanął pokój. Prosił jednak król, aby opuścili połowę miasta,

22) Dzisiejsze Durszyniszki nad Niemnem.

23) Dzisiejsze Sumeliski, na południowy zachód od Wilna.

25) Günther de Hohenstein, wtedy komandor w Brandenburgu.

26) Rzeka Waka, między Wilnem i Trokami, która niedaleko Wilna do Wilii wpada.

27) Czytaj Voigta T. V. str. 273—274. Niemniej i podług Lindenblatta Str. 39. wyprawa ta wojenna odbyła się w r. 1377.

28) Znak pokoju.

in quo sibi complacere possent. Neglectum tamen fuit, quum medietatem cristiani exurebant; unde doluit marschalkus; quum predixerat eis. Pruteni enim voluntatem suam compleverunt, et steterunt in terra XI diebus et convertunt caput domum.

Wytant³¹⁾ cum 500 processit et victualia eorum annichilavit,³²⁾ et persequitur eos usque in Tammow, in quo magna esurie afflicti sunt cum equis suis; quidam enim in 6 diebus non viderunt panem etc.; tamen revertuntur domum cristiani ab hostibus suis.³³⁾

Inter Pascha et Penthecosten³⁴⁾ Wigandus de Beldersheym prefectus in Tapiaw cum multis reysam facit super Mimi-lam, transmisitque duos, qui furantur 4 naves, quas celeriter transportabant. Aliud excogitat et misit fratrem Alff et prefec-tum de Ynsterburg in Wyrstekaym,³⁵⁾ quibus XXX. occurrunt, quos occidunt et captivant, quia villa inavisata erat et revertuntur.

Eodem tempore Gottfridus de Lynda in terras circa Pa-stow pertransiens, eam usque Nergam una die vastando ad 4 miliaria. Altera pergit ad naves, in quibus victualia et arma habebant et in crastino pertransiens flumen Niwese³⁶⁾ et paganos ex utraque parte stantes occidit, plagat et in multis perturbat et revertitur adducentes Rulenos et paganos.

31) Juvenis princeps Witowdus, quem scriptor supra Wytan nominavit.

32) Rei huius etiam memor est Lindenblat. p. 39.

33) Haec narratio Wigandi de expeditionibus adhuc commemoratis comparatur cum aliis fontibus apud Voigt T. V. 275. adn. 2.

34) Anno 1378.

35) Yicus hic non invenitur amplius. Erat 5900 passuum remotus ab urbe Rauen. Scrip-tor nominat eum infra Wynstekaym et situm eum esse dicit ad Rauen.

36) Nawese.

któraby im się podobala, a niepowiedziano, jaką połowę chrześcianie mieli palić; bolało zaś to marszałka, bo im to był przepowiedział. Prusacy jednak wykonali swoją wolą i zostali w kraju jedenaście dni, a potem zwracają się do domu.

Wyland²⁹⁾ w 500 ludzi przodem poszedł i żywność ich zniszczył³⁰⁾ i ścigał ich aż do Tammow, gdzie wielkiego głodu wraz z końmi swymi doznali, niejeden albowiem przez 6 dni chleba nie widział, powracają jednak chrześcianie do domu od nieprzyjaciół swoich.³¹⁾

Miedzy Wielkanocą a Zielonemi świątkami,³²⁾ Wigand de Beldersheim, przełożony w Tapiaw z wielu ludzmi wyprawę uczynił nad Niemen, posłał on dwóch ludzi na drugą stronę, którzy ukradli cztery statki i one spieszuie przyprowadzili. Wymyślił on jeszcze co innego i posłał do Wyrstekaym³³⁾ brata Alfa i przełożonego z Insterburga; ci napotkali 30 ludzi, których zabili i w niewolą wzięli, bo wieś nieostrzeżoną była, potem zaś powrócili.

Tegoż czasu Gotfried de Linda, poszedł w kraj pogański kolo Pastow i spustoszył go aż do rzeki Nergi w jednym dniu na 4 mile. Drugą stroną udał się do statków, na których krzyżacy mieli żywność i broń i na drugi dzień przebyli rzekę Niwesę³⁴⁾ a Gotfried de Linda pogan po obu brzegach mieszkających zabijał, ranił i w wielu względach trapił, powrócił prowadząc z sobą Rusinów i pogan.

29) Młody książę Witowd, którego kronikarz pierwój Wytanem nazywał.

30) Wspomina o tem Lindenblatt str. 39.

31) Porównaj to podanie Wiganda z innemi źródłami u Voigta T. V. str. 275. uwagę 2.

32) W roku 1378.

33) Miejsca tego znaleźć nie można. Leżało o milę od Kowna. Kronikarz nazywa je późniój Wynstekaym i mówi że pod Kownem leżało.

34) Nawese.

C A P U T XX.

Magister Lyvoniensis,¹⁾ sciens Rutenos in obsidione Plockow,²⁾ congregata copia properabat illuc; sed Ruteni attediati tribus diebus ante eius adventum abcesserant, invadensque Rutenos, suos salvavit. Ruteni tandem occurrunt magistro in amicitia, ferentes munera preciosa et liberaliter distribuerunt eciam inter preceptores et fit unio inter partes, jurantque per crucem, quod de cetero Rutenos molestare non velint. Jurant quoque Ruteni per honorem, quod ordini velint adherere et placere. Magister cum suis sustulit famem et sitim 3 diebus in stacione, transiitque ad opidum Ploskow, ubi Ruteni a magistro petunt sibi regem dare; unde consilio preceptorum dedit eis Andream de Semine regio ortum in regem. Quo facto convertit se ad patriam cum preceptoribus suis, ad quam venerunt cum salute.

Post hec Gottfridus dictus marschallus et frater Kun de Hattensteyn³⁾ intrant terram Labune dictam vulgariter et avisatam non vastant eam, sed predantur rapina magna. Steterunt quoque juxta flumen Nergiam devastantes, descenderunt prope Nergam usque in Egullen⁴⁾ incendiis etc. pertranseunt eciam Romaynen⁵⁾ usque ad flumen Nowese,⁶⁾ ubi inventis navibus de terra pagano-

1) Guilielmus de Freimersheim.

2) Ploskow, ut est infra apud scriptorem.

3) Tum commendator Ragnitae.

4) Oportet esse Erogeln, aut intelligendum Egollen, oppidum hodie Ziulina dictum.

5) Oportet esse Romaynen, Romyn.

6) Navese, Njewjescha.

ROZDZIAŁ XX.

Mistrz inflantski ¹⁾ słysząc, że Rusini oblegają Plockow, ²⁾ zebrawszy wojsko pospieszył, ale Rusini zniechęceni odstąpili na trzy dni przed jego przybyciem. Uderzając więc na Rusinów, ocalał swoich. Rusini zaś życzliwie zabiegają drogę mistrzowi, niosąc podarki kosztowne, które hojnie rozdali między dygnitarzy i stanęła ugoda między stronami i przysięgają na krzyż, że odtąd Rusinów trapić nie będą. Rusini zaś przysięgają na honor, że się do zakonu skłonią, aby mu się przypodobać. Mistrz ze swymi znosił głód i pragnienie przez trzy dni w tem stanowisku i przeszedł do miasteczka Plosków, gdzie Rusini proszą mistrza, aby im dał króla, za radą więc dygnitarzy, dał im Andrzeja z rodu królewskiego za króla. Co uczyniwszy, zwrócił się z dygnitarzami swymi do ojczyzny, gdzie szczęśliwie powrócił.

Potem rzeczony marszałek Gotfried i brat Kun de Hattenstein ³⁾ wchodzą do ziemi Labune zwanój, której nie pustoszą, ale zabierają w niej zdobycz wielką. Zatrzymali się oni nad rzeką Nergą, pustosząc kraj, potem zeszli nad Nergą aż do Egullen, ⁴⁾ paląc kraj, potem przeszli do Romaynen, ⁵⁾ aż do rzeki Nowesse ⁶⁾ gdzie znalazłszy statki, oddalili się od ziemi pogańskiej, jednakże

1) Wilhelm v. Freimersheim.

2) Ploskow, jak nieco dalej kronikarz pisze.

3) Jeszeze wtenczas komandor w Ragnicie.

4) Pewnie się ma Erogl'en nazywać, albo też jest Egollen, dzisiejsze miasteczko Ziulina.

5) Mylnie, zamiast Romaynen, Romyn.

6) Nawese, Niewiesza.

rum se avertentes, tandem in terra Pastow incolas innumeris perturbant dampnis, educentes viros, mulieres et pueros, ve⁷⁾ et merore afflictos et salvi redeunt domum.

Demum frater Gottfridus sepedictus cum parva potencia 4ta die ante carnisprivium intrat terram paganorum; sed tactus infirmitate commisit exercitum Theoderico commendatori de Balga, qui procedens in terram vastat et comburit, tertia die revertitur ad sua.

Ante predicta in die Scholastice Magister Lyvoniensis intrat terras Azarene,⁸⁾ Medeniken⁹⁾ et alias sex terras, quas penitus devastavit, in quibus nec una domus mansit intacta, 400 equos deducens de quadam equiricia, salubiterque est reversus, preter XXVI viros, quos perdiderat.¹⁰⁾

Ante carnisprivium¹¹⁾ frater Borghardus Mansvelt commendator de Osterode collecta copia intrat Russiam et diebus 2 et noctibus terram Camentz¹²⁾ igne etc. devastabat plane, et preter occisos, 200 captivos cum totidem equis et 4 sexagenis Thaurorum domum deducens.

Consequenter eodem anno¹³⁾ in die Penthecostes pagani in magna copia castrum Mimet funditus destruxerunt.

Deinde prima dominica post Petri et Pauli Schirgal rex,¹⁴⁾ filius Algardis, cum XXX famulis venit in Prussiam et a magistro honorifice susceptus liberaliter dotatus; proposuit deinde vi-

7) I. e. lamentationes, eiulatus.

8) Huius nominis regio nobis est ignota.

9) De situ Medeniken (Worný) cf. Voigt T. IV. 301. adn. 1.

10) Hanc expeditionem commemorat etiam Lindenblatt. p. 43.

11) A. 1379. Lindenblatt. p. 43.

12) Quae hodie dicitur Kamionka. Voigt T. V. 288.

13) A. 1379. Lindenblatt. p. 44. Voigt T. V. 292.

14) De Schirgale et ceteris filiis Olgierdi (qui mortuus est a. 1377.) cfr. Voigt T. V. 286. Karamsin T. V. 337.

w ziemi Pastow mieszkańców niezliczonemi trapiązkodami, uprowadzając mężczyzn, kobiety i dzieci, którzy wołali biada⁷⁾ i i strapieni byli, oni zaś bezpiecznie wracają do domu.

Potem rzeczony brat Gotfried, z małym wojskiem na cztery dni przed Popielcem wchodzi do ziemi pogan, ale chorobą złożony, zdał wojsko Teodorykowi, komandorowi z Balga, który idąc naprzód w kraj pogański, pustoszy go i pali a trzeciego dnia powraca do domu.

Pierwój jeszcze w dzień Stój Scholastyki, mistrz inflancki wchodzi do krainy Azarene⁸⁾ Miedniki⁹⁾ i innych sześciu krain, które ze szczeniem spustoszył, w których ani jednego domu nie naruszonego nie zostało i uprowadzają 400 koni z jakiejś stadniny i zaraz powrócił oprócz 26 mężów, których utracił.¹⁰⁾

Przed postem¹¹⁾ brat Bernhard Mansfeld komandor z Osterody, zebrawszy wojsko, wchodzi w kraj Rusinów przez dwa dni i dwie nocy Kamentz¹²⁾ ogniem i t. d. spustoszył do szczenia, i prócz zabitych 200 więźniów uprowadził, tyleż koni i 4 kopy byków.

Potem tegoż roku¹³⁾ w dzień Zielonych świątek, poganie znacznej będący liczbie, zamek Memel do szczenia zburzyli.

Potem w pierwszą Niedzielę po świętym Piotrze i Pawle król Schirgal¹⁴⁾ syn Olgarda ze 30 sługami przybył do Prus i od mistrza z czią przyjęty został i hojnie udarowany. Umyślił on

7) „We” w ówczesnym łacińskim języku znaczy lament, skargi.

8) Krainy tego nazwiska nie znamy.

9) O położeniu Medeniken (Worny) czytaj u Yoigta T. IV. 301. uwaga 1.

10) O tej wyprawie wspomina Lindenblatt str. 43.

11) W r. 1379. Lindenblatt str. 43.

12) Jak się rzekło, dzisiejsza Kamionka.

13) W r. 1379. Lindenblatt str. 44. Yoigt T. V. str. 202.

14) O Skirgalu i innych synach Olgierda, który 1377. umarł, czytaj Yoigta T. V. str. 286. Raramzyn T. V. str. 337.

silare regem Ungarie, tandem papam Urbanum; a quo si absolveretur a peccatis, fidem catholicam susciperet etc.

In estate proxima frater Kun commendator in Ragnita in die sancte Margarethe cum exercitu suo 4 terras igne etc. devastabant.

Authumpno¹⁵⁾ frater Theodericus commendator de Balga feria 4a ante Dominici intrat Russiam, stetit juxta fluvium Nur dictum,¹⁶⁾ prehabita cum fratribus consultacione, complevit propositum suum, Priske¹⁷⁾ et Camentz devastando. Misit eciam fratrem Johannem Schonenvelt¹⁸⁾ et Arnoldum de Burgen¹⁹⁾ cum 100 in Drowitz²⁰⁾ et revertuntur in Melniken²¹⁾ in profectum capitanei, qui omnibus suis precepit, ut in bona custodia vigilarent. Post hec in feria 5ta Theodericus de Elner pertransiit inavisatam terram Drogewitz in magna comitiva in obsidionem castri Melinken²²⁾ premisitque duos fratres et postea divertit se in terram Camentz²³⁾ in Russia, que juxta flumen Bug vastata est et revertitur prope Melinken castrum. Commendator eciam considerans fluvii quantitatem, equos suos transvadavit et venit domum.

Deinde Theodericus de Elner terram Bilse²⁴⁾ totam deva-

15) *A.* 1379. Schuetz p. 82. Voigt T. Y. 290. Commendator hic est Ditericus de Elner.

16) *Nur* est Narew.

17) *Brzesc*. cf. Dlugoss. p. 44.

18) *Socius* magistri generalis.

19) *Arnoldus* de Buergein, postea commendator *Balgae*.

20) *Corrupta* scriptura nominis *Drohiczyn*, vel fortasse *Drewik*; sed *Dlugoss.* p. 44. priorem urbem intelligere videtur.

21) *Melnick* ad *Bugum*. Cfr. Voigt adn. 3. T. Y. 290.

22) Ita scriptum est hoc nomen in *Mscr.*

23) *Kamenez* ad septemtriones oppidi *Brześ Litewski*.

24) *Hodie* *Bielsk*, ad septemtrionem prope *Brzesc*. Schuetz l. l. falso hoc oppidum dicit *Prieszke*.

był odwiedzić króla węgierskiego, potem papieża Urbana, który gdyby mu dał rozgrzeszenie, miał wiarę katolicką przyjąć i t. d.

W następsem lecie brat Kun, komandor z Ragnity w dzień Stój Małgorzaty z wojskiem swoim spustoszył ogniem i tym podobnemi sposobami cztery powiaty.

W jesieni¹⁵⁾ brat Teodoryk komandor z Balga, w Srode przed Stym Dominikiem wszedł na Ruś, stanął nad rzeką Nur¹⁶⁾ zniósłszy się pierwój z braćmi, uskutecznił swój zamiar, pustosząc Priske¹⁷⁾ i Kamentz. Posłał także brata Jana Schönefeld¹⁸⁾ i Arnolda de Burgen¹⁹⁾ w sto ludzi do Drowitz,²⁰⁾ powracają na Melniken²¹⁾ na rozkaz starosty, który wszystkim był zalecił, aby się dobrze na ostrożności mieli. Potem we Czwartek Teodoryk de Elner przeszedł z wielkim orszakiem przez krainę Drogewitz nieostrzeżoną, na oblężenie zamku Melinken, posłał naprzód dwóch braci i potem udał się do ziemi Kamentz²²⁾ w Rusi, która spustoszoną została po nad rzeką Bugiem i powraca pod zamek Melinken. Komandor także zważając, jak woda wielka była, konie swoje w bród przeprowadził i wrócił do domu.

Potem Teodoryk de Elner całą ziemię Bilse²⁴⁾ spustoszył,

15) W r. 1379. Schuetz p. 82. Voigt T. V. str. 290. komandorem tym był Diteryk Elner.

16) Nur znaczy Narew.

17) Brześć podług Długosza p. 44.

18) Soeyusz wielkiego mistrza.

19) Arnold Bürgeln, później komandor w Balga.

20) Zepsuty sposób pisania nazwiska Drohiczyn, albo Drewik. Długosz p. 44. popiera pierwsze podanie.

21) Melnik nad Bugiem. Por. Voigta uwagę 3. T. V. str. 290.

22) Tak nazwisko to w rękopiśmie stoi.

23) Ramienie na północ od Brześcia litewskiego.

24) Dzisiejszy Bielsk, Schütz nazywa go mylnie Prieszke. Miejsce to leży na północ od Brześcia.

stabat, procedens cum exercitu suo vulgariter in Rusen - Brisik²⁵⁾ castrum in 4 miliaribus vastans, vocavitque commendatorem de Osterode et peregrinos, prefectum premittens cum 500, Johannem de Lewen, qui villas circum devastans, venit in obsidionem, inavisatis incolis. Multi tamen fugiunt in castrum, de quibus aliqui fuerunt occisi, alii captivati et omnino spoliati. Insequitur etiam cum 100 hominibus. Alii quoque sequuntur eum preter postremam custodiam. Et obsedit domum Brisik commendator. Frater Theodericus huiusmodi cognoscens in terram non avisatam ordinat Prutenos, qui circum ad 4 miliaria eam vastabant et in nocte redeunt ad commendatorem Brandenburgensem non reversum. Postea tamen conveniunt²⁶⁾ Sed frater Theodericus habito consilio convertit se et terram Karten²⁷⁾ vulgariter vastat et succendit. Similiter alias terras et trans flumen vulgariter Nar²⁸⁾ salubriter revertitur cum 400 captivis, pecoribus etc. multis.²⁹⁾

C A P U T XXI.

In 1378. anno reysa indicitur contra paganos, in qua marschalkus Gotfridus dictus et commendator magnus, frater Rothgerus capitanei; dux quoque de Lothringen cum militibus et pe-

25) Brześć litewski. 26) Lindenblatt. pag. 45.

27) Ut supra apud scriptorem nostrum erat Rex Paterky de Karten pro Garthen (Grodno), sic etiam h. l.

28) Narew.

29) Cf. de hac expeditione Voigt T. V. 290.

postępując z wojskiem swoim do zamku Rusen-Brisek²⁵⁾ pustosząc o cztery mile w koło i powołał komandora z Osterody i pielgrzymów i posłał Jana de Lewen przodem w 500 ludzi, który wsie do koła spustoszył i przyszedł na oblężenie zamku, którego mieszkańcy ostrzeżeni niebyli. Wielu jednak ucieka do zamku, z których niektórych zabito, innych w niewolę pojmano i do szczętu złupiono, on potem w sto ludzi poszedł, inni zaś idą za nim jako tylna straż i komandor obległ zamek w Brześciu. Brat Teodoryk dowiedziawszy się o tem, wyprawił Prusaków do ziemi nieostrzeżonej, którzy w koło na cztery mile ją spustoszyli, a w nocy powracając do komandora brandenburskiego, który jeszcze niebył powrócił. Potem zaś się schodzą.²⁶⁾ Ale brat Teodoryk zebrawszy radę odmienił swój kierunek i ziemię Karten²⁷⁾ pustoszył i palił. Toż zrobił i w innych krainach i bezpiecznie powrócił za rzekę zwaną Nar²⁸⁾ ze 400 jeńcami, z trzodami i wielu innymi rzeczami.²⁹⁾

ROZDZIAŁ XXI.

W roku 1378. uchwalono wyprawę przeciw poganom, w której dowódcami byli rzeczony Gotfried marszałek i brat Rotgier wielki komandor, był także przytomny książę Lotaryński z wielu

25) Brześć litewski.

26) Lidenblatt str. 45.

27) Kronikarz jak pierwój tak i teraz pisze Rex Paterky de Karten, zamiast Garthen, Grodno.

28) Narew.

29) Czytaj o tej wyprawie Voigta T. Y. str. 299.

regrinis multis intererant¹⁾ et simul sub obedientia Marschalchi veniunt in terram Liltow, in tres parcientes exercitum, premissis vexillis terras invadunt et in nocte conveniunt et procedentes multos occidunt paganorum usque in crastinum et tunc intrant villam Parlayn,²⁾ in qua steterunt 2 diebus in bona custodia. Misit etiam Marschalkus commendatorem de Osterode³⁾ et prefectum de Girdow, fratrem Johannem Franke,⁴⁾ ut victualia custodirent, ne ab inimicis spoliarentur, velut factum est anno elapso. Et quia avisatus fuit ordo, marschalkus consultis preceptoribus etiam misit commendatorem de Balga⁵⁾ ad custodiam victualium, que Lithvani vi auferre proponebant. Hi vero custodes ex sorte multos captivabant⁶⁾ et occiderunt et pauci evaserunt de paganis. Marschalkus consultacione habita cum duce predicto, postquam 6 diebus etc. paganos molestassent, redeunt salvi in Prussiam.⁷⁾

Frater Wygandus de Belderskeym prefectus in Ynsterburg cum suis intrat infra Kawen villam Wynstekaym⁸⁾ 1 miliare, nec profecit, quia avisatus populus erat.

Eodem anno dux Lupoldus de Austria⁹⁾ cum multis, comes de Cle¹⁰⁾ similiter erant in Prussia. Ad quorum vota Magister indixit exercitum; in quo personaliter ad honorem domino-

-
- 1) Etiam Lindenblatt. p. 42. adfuisse dicit a. 1378, ducem Lotharingiae; igitur non est dubium, quin Wigandus tempus recte definiverit.
 - 2) Vel Perlay, quod nunc dicitur Prschelai ad fluvium Meretschanka, ad meridiem ad Olittam.
 - 3) Burchardus de Mansfeld.
 - 4) Chronicorum scriptor eum nominavit Franco. Sed praefectus Gerdauiensis a. 1278. erat Arnoldus, cuius nomen gentile nobis non est amplius notum.
 - 5) Ditericus de Elner.
 - 6) Lindenblatt. p. 42. dicit de septingentis captivis. 7) Voigt T. V. 288.
 - 8) Supra vicum hunc scriptor Wyrstekaym dicit.
 - 9) De praesentia Leopoldi ducis Austriae cfr. adn. 1. apud Voigt T. V. 289.
 - 10) Comes de Clee vel Cleen, cfr. Voigt l. l. Gens haec est ex regione rhenana.

żołnierzami i pielgrzymami ¹⁾ i razem pod rozkazami marszałka przybywają do krainy Littow, i na trzy części dzielią wojsko, a chora-
gwie naprzód wysławszy, nachodzą kraj, i w nocy się skupiają,
ci zaś co naprzód wysłani byli, zabijają wielu pogan, aż do dnia
następującego, a wtenczas wchodzą do wsi Parlayn, ²⁾ w której
pozostali dwa dni, wszelką zachowując ostrożność. Posłał także
marszałek komandora z Osterode ³⁾ i brata Jana Franke ⁴⁾ prze-
łożonego w Girdow, dla pilnowania żywności, aby jej nieprzyjaciel
nie zabrał, jak się to było stało roku zeszłego. A że zakon był
ostrzeżony, marszałek zasięgnąwszy rady dygnitarzy, posłał także
komandora z Balgi ⁵⁾ na straż żywności, którą Litwini zamýślali
zdobyć. Ci zaś, którzy na straż wysłani byli, przypadkowo na-
trafiwszy wielu pogan pozabijali i pobrali w niewolę ⁶⁾ i mało ich
uszło. Marszałek naradził się z przerzeczonym księżciem, a gdy
przez sześć dni byli pogan trapiłi, bezpieczni powrócili do Prus. ⁷⁾

Brat Wigand de Beldersheim, przełożony w Insterburgu
wchodzi ze swymi w kraj nieprzyjacielski, po niżej Kowna do
wsi Wynstekaym, ⁸⁾ ale ledwie milę uszedł, bo lud był ostrzeżony.

Tegoż roku książe Leopold austriacki ⁹⁾ bardzo dwornie
był w Prusiech, toż i hrabia de Klee; ¹⁰⁾ na życzenie ich mistrz
powołał wojsko i sam osobiście z nim poszedł dla uczczenia tych

1) Lindenblatt także str. 42. wspomina o bytności księcia Alberta z Lotaryngii w r. 1378.
Data więc Wiganda jest dokładna.

2) Albo Perlay, jest dzisiejszy Przelai nad rzeką Mereczanką na południe Olitty.

3) Burchard Mansfeld.

4) Kronikarz nazywał go pierwój Franco. Przełożonym, Pfleger, był w Gerdaun r. 1378.
pewien Arnold, którego nazwiska nieznamy.

5) Dietrich Elner.

6) Lindenblatt na str. 42. mówi o 700 jeńcach.

7) Voigt T. Y. str. 283.

8) Wyżej kronikarz to miejsce Wyrstekaym nazywa.

9) O bytności księcia Leopolda austriackiego czytaj uwagę 1. u Voigta T. Y. str. 289.

10) Hrabia Klee lub Kleen p. Voigta. Familia Klee nad Renem jest osiadła.

rum et patrie profectum intererant et veniunt in Weduclen,¹¹⁾ qui cum ibidem paganos percepissent, premissis vexillis sancti Georgii, deinde ducis, omnes paganos occursitantes occiderunt, completis VI noctibus revertuntur ad Mimilam prope Gallanten¹²⁾ et Tromen invenientes naves redeunt in Prussiam cum paucis captivis.

Eodem eciam anno frater Wigandus dictus contra paganos se vertit, intrans deserta in die sancti Martini causa rapine et captivavit quendam bayorem vocabulo Malden, meliorem provisorum regis Kynstud, cum 18 viris, qui proposuerant dampna inferre cristianis, quos indemnis duxit in Ynsterburg et hoc fecit cum 60 viris.

Ceterum precepto Magistri Marschalkus dictus cum multis venit in deserta prope Stagnum vulgariter Rynges dictum,¹³⁾ ubi propter infirmitatem marschalkus revertitur, Theoderico de Elner, commendatore in Balga pro capitaneo ordinato, qui convertit se ad paganos, victualia relinquens in flumine Anse,¹⁴⁾ premisitque prefectores de Ynsterburg et Rastenburg ad explorandum castrum Perlam¹⁵⁾ quo cum venissent, celeriter mullos occidunt et capiunt in suburbio et in ponte, de quo eciam quidam frater cadens captivatus est; nichilominus alii processerunt; Lithwani vero se convertunt, verberibus et incendiis cupientes ire in Saltzeniken,¹⁶⁾ noverunt quidem conductores errasse. Et intrant ter-

11) Hodie Widukly, prope Rossienam ad occasum.

12) Hodie Gailliance. De variante scriptura nominis supra iam, quae necessariae erant, commemoravimus.

13) Fortasse lacus prope Ilgi, ad meridiem Olittae.

14) Flumen hoc nomine dictum non invenimus hodie.

15) Fortasse eadem arx, quam scriptor villam Parlayn nominavit; potest esse, quam hodie dicimus Prschelai aut Prselom ad Mimelam, ad septentriones versus prope Grodno.

16) Regio hodie dicitur Soleschniki ad euronotum prope Troki, olim Traken.

panów na korzyść ojczyzny i przychodzą do Weduklen,¹¹⁾ gdzie gdy spostrzegli pogan, posłali naprzód chorągiew Sgo Jerzego, potem chorągiew księcia i pozabijali wszystkich pogan, których napotkali. Po upłynieniu 6 nocy, powracają do Niemna blisko Galanten¹²⁾ i Tromen, a znalazłszy statki, powracają do Prus z małą liczbą więźniów.

Tegoż roku rzeczony brat Wigand poszedł na pogan i wszedł na puszcza w dzień Sgo Marcina dla rabunku i pojmał pewnego bojara nazwiskiem Malden, jednego z lepszych szafarzy króla Kynstuta z 18 ludźmi. Byli oni sobie zamierzili szkodzić chrześcianom, i bez straty przyprowadził ich do Insterburga; zrobił to zaś na czele 60 ludzi.

Zresztą z rozkazu mistrza rzeczony marszałek z wielu ludźmi przybył na puszcza blisko jeziora po niemiecku Rynge¹³⁾ zwanego, tam dla słabości zdrowia marszałek powrócił, mianowawszy wodzem Teodoryka de Elner, komandora z Balga. Ten obrócił się na pogan, zostawiwszy żywność nad rzeką Anse,¹⁴⁾ i posłał naprzód przełożonych z Insterburga i z Rastenburga na zwiady pod zamek Perla.¹⁵⁾ Tam gdy przybyli spieszenie, wielu pojмали i pobili w przedmieściu i na moście, z którego przecieź brat jeden spadłszy, w niewolą się dostał, niemniej jednak inni naprzód poszli. Litwini zaś obracają się, pragnąc mordami i pożogą iść do Salzeniken,¹⁶⁾ wiedzieli bowiem, że przewodnicy byli zbłądzili. I wcho-

11) Dzisiejsze Widukły na zachód Rossieny.

12) Dzisiejsza Gaillanze. Wyżej już się mówiło o rozmaitym sposobie pisania tego nazwiska.

13) Pewnie jezioro pod Ilgą na południe od Olitty.

14) Rzeki tego nazwiska nie znamy.

15) Pewnie ten sam zamek, który kronikarz Villa Parlayn nazywa, mógł to być dzisiejszy Przełom nad Niemnem, na północ od Grodna.

16) Dzisiejsza kraina Soleszniki, na południowy wschód od Troków, starożytnego Traken.

ram Meiken¹⁷⁾ et in 6 diebus devastant, deinde ascendant Mi-
milam et cum salute intrant Prussiam.

In estate proxima Magister Wynricus cum preceptoribus
suis circumvit terram usque ad Renum,¹⁸⁾ navigio venit in castrum
Johannis suscipiens victualia, descenditque usque ad flumen Na-
re¹⁹⁾ et in Wisla per Poloniam et cum preceptoribus suis ascen-
dit in Thorun.

Post penthecosten²⁰⁾ Kynstut finxit se infirmum in dolo:
post breve tempus cum 500 venit prope Eckersberg et castrum
impugnat non avisatum et incendio turbavit; unde Castrum incole
exhibebant regi; prefectus etiam nomine Johannes Surbach dedit
se captivum, quem pagani diis sacrificare voluerunt, quia ab eo
multipliciter erant offensi; sed rex noluit et in eo laudavit huius
modi acta et demum in patriam revertuntur inimici cristi.

Frater Gottfridus sepedictus obiit anno 1379. feria 5ta
post Jacobi.²¹⁾

In hoc etiam anno frater Kun de Hattensteyn cum ad-
vocato Sambiensi, prefectis de Ynsterburg, de Girdow atque de
Tapiow conveniunt in reysam et vastant terram vulgariter Arwi-
sten,²²⁾ in qua multi sunt occisi et igne vastati, sanique cilo re-
vertuntur.

17) Hodie Mjedniki, prope Soleschniki ad septentrionem.

18) Arx ordinis Rhein.

19) Narew.

20) A. 1379. Yoigt T. V. 291.

21) Tempus hoc mortis marschalei ordinis Gottofredi de Linden recte est traditum. Cfr.
Yoigt T. V. 290. adnot. 2.

22) Intelligitur Samogitiae regio Arirken, prope Erogeln et Rossienam. Cfr. adnotationes
supra palatas.

dzą do ziemi Najken,¹⁷⁾ i przez 6 dni pustoszą ją, i potem idą w zgórę Niemnem i szczęśliwie wracają do Prus.

W następującem lecie mistrz Winryk z dygnitarzami swymi zwiedził kraj aż do Ren,¹⁸⁾ łodzią przybył do zamku Jana, zabierając z sobą żywność i popłynął mistrz aż do rzeki Nare¹⁹⁾ i Wisłą przez Polskę i z dygnitarzami swymi udał się do Torunia.

Po Zielonych świątkach Kynstut²⁰⁾ przez chytróść uczynił się chorym, a po krótkim czasie z 500 ludźmi przybył blisko Ekersberga i obległ zamek nieostrzeżony i ogień tam podłożył, mieszkańcy więc poddali zamek królowi; przełożony nazwiskiem Jan Surbach poddał się w niewolą, poganie zaś Bogom go poświęcić chcieli, bo im się często był dał w znaki, ale król tego niechciał i tym sposobem pochwalił takowe postępowanie, potem zaś nieprzyjaciełe Chrystusa powracają do ojczyzny.

Często wzmiankowany brat Gotfried, umarł roku 1379go w Czwartek po Stym Jakóbie.²¹⁾

W tym także roku brat Kun de Hattenstein z wójtem samlandzkim, z przełożonymi z Insterburga z Girdowa i z Tapiow umawiają się na wyprawę i pustoszą krainę zwaną po niemiecku Arwisten,²²⁾ w której wielu zabito i ogniem spustoszone i zdrowi wnet powracają.

17) Dzisiejsze Miedniki na północ od Solesznik.

18) Zamek zakonu Rhein.

19) Narwi.

20) W roku 1379. Voigt T. V. str. 291.

21) Data śmierci marszałka zakonu Gottfrieda v. Linden jest dokładna. Voigt T. V. str. 290. uwaga 2.

22) Jest to powiat Ariskén na Żmudzi w bliskości Rossieny. Czytaj o tem poprzednie noty.

Interim dum esset in reysa Kun de Hattensteyn, eligitur in Marschalkum²³⁾ consilio Magistri Wynrici et preceptorum, qui novit paganos compescere. Quod eodem anno probavit. Suscepto officio suo cum attinenciis in terram Bersden²⁴⁾ non avisa- tam intravit, occidit, igne, rapinaque turbavit; de mane surgens properavit in antiquum Kaw²⁵⁾ supra Nergam, ubi stabat; et venit rumor, quomodo Kynstut in alia parte veniret. Qui optavit loqui cum Marschalko et conveniunt in Nerga, simul loquentes, donec marschalkus transmiserat commendatorem de Balga²⁶⁾ et Thomam Surwillen²⁷⁾ interpretem; jussu regis ponitur schampnum tapetis stratum et interposuit se rex predictis, tractans ea, que hic non sunt notata.²⁸⁾ Interim exercitus disponit se et ad patriam venit cum salute.²⁹⁾

De Prusia venit Episcopus Ermelensis, dominus Hinricus³⁰⁾ ad Cesarem Karolum; a quo Cesar querit, ubi sit Commendator Gunterus de Hoensteyn? et respondit episcopus: Est commendator in Brandenburg. Et Cesar: hic cum esset commendator in Swe-tza;³¹⁾ tot et tanta exhibuit beneficia et favores, quod eciam nunquam delebuntur a memoria mea, ymmo paratus sum, ei exhibere favorem et honorem. Et Episcopus ait: Domine Cesar, unum munus poteritis ei dare, de quo multum gratularetur in vita nec melius optaret pro presenta, scilicet de reliquiis sancte Katharine

23) Voigt T. V. 290. Electus est mense Augusto a. 1379.

24) Infra a scriptore Persin dictum, ut apud Schuetz, erat procul dubio situm prope Labunow in Samogitia cfr. Voigt T. V. 292.

25) Vetus Kauen, Kowno.

26) Ditericus de Elner.

27) Thomas et Joannes Surville, commemorantur saepe in itinerariis ut viarum duces et interpretes.

28) i. e. interpres argumentum non invenit in chronicis Wigandi.

29) Voigt T. V. 293. 30) Henricus III.

31) A. 1344. erat commendator Schwezenensis, a. 1349. commendator Osterodensis.

Tymczasem gdy na wyprawie był Kun de Hattenstein wybrany został na marszałka²³⁾ z rady mistrza Winryka i dygnitarzy, umiał albowiem wojować pogan, co tegoż roku w skutku okazał. Objąwszy urząd swój z przynależnościami jego, wszedł do krainy Bersden²⁴⁾ nieostrzeżonej, zabijał i ogniem i rabunkami ją trapił. Z rana wstawszy, pospieszył do starego Kaw²⁵⁾ nad Nergą, gdzie stanął i rozniosła się pogłoska, że Kynstut z drugiej strony nadciągał. Ządał on mówić z marszałkiem, zeszli się w Nergu i mówili z sobą, aż marszałek posłał komandora z Balga²⁶⁾ tłumacza Tomasza Surwillen;²⁷⁾ z rozkazu króla postawiono ławę kobiercem okrytą i król stanął między obu wspomnianymi Krzyżakami, układając z nimi to, co się tu nie wyraża.²⁸⁾ Tymczasem wojsko stanęło w porządku i do ojczyzny bezpiecznie poszło.²⁹⁾

Z Prus przybył biskup warmiński Henryk³⁰⁾ do cesarza Karóla, którego się cesarz pytał, gdzieby był komandor Gunter de Hohenstein i odpowiedział biskup, że jest komandorem w Brandenburgu, a cesarz rzekł: kiedy był komandorem w Swieciu³¹⁾ to mi tyle i tak wielką okazał życzliwość i uprzejmość, że tego nigdy nie zapomnę, owszem gotów jestem, łaskę mu okazać, uczcić go. A biskup rzekł: Panie cesarzu, moglibyście mu dać podarunek, z którego by się w tem życiu ucieszył i lepszegoby nie żądał daru, to jest częśćkę relikwii S. Katarzyny. Król rzekł:

23) Voigt T. V. str. 290. Wybrany został w Sierpniu r. 1379.

24) Bersden, które konikarz później nazywa Persin, musiało leżeć w bliskości Labunowa na Żmudzi. Voigt T. V. str. 292.

25) Stare Kowno (Kaunen).

26) Dietrich v. Elner.

27) O Tomaszu i Janie Surwille często jest mowa, jako o przewodnikach i tłumaczach zakonu.

28) Niewiadomo co tu Wigand chciał powiedzieć.

29) Voigt T. V. str. 293.

30) Henryk III.

31) Był komandorem w Swieciu w r. 1344. W roku zaś 1349. w Osterode.

particulam. Rex ait: Particula est parva, quam habemus. Episcopus ad hec: Cum revertemini in Pragam, ex meritis sancte Katherine poterit augeri. Respondit Cesar: Cras dabimus responsum salva vita, dabimusque vobis particulam de reliquiis sancte Katherine, quam presentabitis fratri Gunthero de Hoensteyn in Prussia cum honore; quod et factum est per dictum Hinricum episcopum anno sequenti. Quo suscepto frater Gunterus ex corde iocundo gratulatur de tanto dono, quod cum gratiarum actione ex gratia Karoli Cesaris sibi misso suscepit, fecit fieri ymaginem de argento, auro superductam virginis Katherine cum lapidibus preciosis oxornatam; quam sibi elegerat in sponsam et amicam; ymagine sic ornata circumdato palio precioso sub pedibus iacebat Maxencius. Tandem frater Guntherus vocabat ad diem statulam Episcopos, preceptores et sacerdotes, qui in veneranda processione numero 220 sacerdotum dictam ymaginem cum reliquiis sic ornatam in honorem sancte Katherine per manus Episcopi Hinrici in Brandenburg est portata;³²⁾ inter quos eciam fuit Theodericus episcopus Sambiensis etc.; in iubilo ibidem suscepta, missaque ad honorem virginis Katherine per Hinricum episcopum dictum celebrata est et populo notificatum, quomodo huiusmodi illo venisset. Completa missa dictus Episcopus cum processione solempniter et cantu tulit ad castrum in Capellam loco congruo ad hoc preparato.³³⁾

32) Sic saepe scriptor hic constructionem turbat.

33) *Lindenblatt*. p. 45. cf. *Voigt histor. Marienburg*. pag. 171—172. ejusdem *hist. Borus.* T. Y. 347—348.

częstka którą mamy, jest mała. A biskup na to: gdy powrócicie do Pragi przy zasługach Stój Katarzyny będzie można pomnożyć dar. Odpowiedział cesarz: jutro jeżeli dożyjemy, damy odpowiedź i damy wam częstkę relikwii Stój Katarzyny, którą ze czcią będziecie ofiarowali bratu Günterowi de Hohenstein; co też rzeczony biskup Henryk uczynił roku następującego. Odebrawszy ten podarunek brat Günter wesolem sercem, cieszył się z tak wielkiego daru, który wraz z podziękowaniem z łaski Karóla cesarza odebrał i kazał zrobić srebrną wyzlacaną figurę Stój Katarzyny Panny, ozdobioną drogiemi kamieniami, którą to świętą był sobie obrał za oblubienicę i przyjaciolkę. Pod nogami obrazu tak ozdobionego, obłożonego płaszczem kosztownym, leżał Maxenciusz. Tymczasem brat Günter powołał na dzień naznaczony biskupów, dygnitarzy i księży, którzy w uroczystej processyi w liczbie dwóchset dwudziestu kapłanów rzeczony obraz tak przystrojony z relikwiami zanieśli do Brandenbura na cześć świętj Katarzyny, za pośrednictwem biskupa Henryka. Między tymi duchownymi był także Teodoryk biskup samlandzki i inni. Przyjęto tamże ten obraz i mszą na cześć Sw. Katarzyny panny przerzeczony Henryk biskup odprawił i podano do wiadomości ludowi, jak się to tam było dostało. Po odprawionj mszy świętj, rzeczony biskup w processyi i z śpiewami zaniósł obraz do zamku do kaplicy na miejsce przyzwoite, w tym celu przysposobione.³²⁾

32) Lindenblatt str. 45. porównaj Voigta historję Malbarga str. 171—172. i tegoż autora historję pruską T. Y. str. 347—348.

C A P U T XXII.

Accidit post hec in estate, quod Kynstut cum copia venit vi prope Ynsterburg cum baioribus suis juxta Dorodisken,¹⁾ stationem tenens, premittens quendam Grande vocabulo conductorem cum LX qui in terram Tammow inavisatam,²⁾ ubi X captivavit, alii evaserunt. Et unus conductor, nomine Lappo, cum eis venit ad exercitum, qui interrogatus de dispositione patrie, respondit: nemo scit de te, rex, aut de populo tuo; et properat rex in Ynsterburg, urens et vastans, ibique frater Frische est occisus; presenciam tamen cito cognoverunt paganorum, unde minora dampna fecerunt, quam sic fecissent. Frater Genod de Beldersheim³⁾ erat presens, (et) quando exercitus reversus est.

Jussu Magistri frater Kun Marschalkus reysam perfecit anno 1380.⁴⁾ et cum eo Commendator magnus convertit se in terram Wygow⁵⁾ hostili incursu per medium noctis discurrentes et stantes. Postea in Naupillen⁶⁾ veniunt, ubi preequites multos viros occiderunt. Subsequiturque exercitus et opponunt se castro

1) Hodie non novimus vicum huius nominis prope Insterburgum.

2) Sc. se convertit.

3) Nomen Genod sine dubio mutilatum; intelligendus est Wigandus de Baldersheim, commendator Ragnitae.

4) Quo tempore revera bellum hoc gestum fuerit, docet Yoigt T. V. 353. adn. 5. 358.

5) Etiam dictum Weigow, Waigewe ad Mimelam prope Kauen ad euronotum.

6) Naupille vel Nawenpille situm erat ad Mimelam, fortasse, quod hoc dicitur Nowapanzy, nam erat sine dubio situm Waigow inter et Durchschinischki. Yoigt T. V.

R O Z D Z I A Ł XXII.

Potem się w lecie zdarzyło, że Kynstut z wojskiem ze swymi bojarami zbrojno przyszedł pod Insterburg i stanowisko zajął niedaleko od Dorodysken.¹⁾ Posał on naprzód przewodnika imieniem Grande z sześciudziesiąt ludźmi, do ziemi Tammow, która była nieostrzeżona, tam dziesięciu ludzi w niewolą zabrał, inni zaś uciekli. Jeden przewodnik nazwiskiem Lappo, przyszedł z nimi do wojska i zapytany, co by się w kraju jego działo, odpowiedział: o Tobie i ludu Twoim, nikt królu niewie; król więc posunął się dalej do Insterburga, wszystko niszcząc i paląc, tu brat Frische zabitym został. Ale się wnet Prusacy dowiedzieli o bytności pogan i ztąd mniejsze oni zrzadzili szkody, jakby bez tego byli zrzadzili. Był tam i brat Genod²⁾ de Baldersheim, kiedy się wojsko wróciło.

Z rozkazu mistrza, brat Kun marszałek wyprawę wojenną do skutku przyprowadził w r. 1380. a z nim i wielki komandor.³⁾ Obrócił się ku krainie Wygow,⁴⁾ nachodził on po nieprzyjacielsku tę krainę przez połowę nocy i znowu potem stał w miejscu. Potem do Naupillen⁵⁾ przybywają, gdzie przednie straże

1) Teraz nieznamy żadnego miejsca tegoż nazwiska w okolicy Insterburga.

2) Nazwisko Genod jest oczywiście pomyłką; w roku albowiem, o którym autor mówi, Wigand z Baldersheim komandorem był w Ragnicie.

3) Prawdziwy czas tej wyprawy wskazał Voigt T. V. str. 353. nota 5. str. 358.

4) Czyli Weigow, Waigewe nad Niemnem na południowy wschód od Kowna.

5) Naupille lub Nawenpille leżało nad Niemnem; jest to pewnie dzisiejsza wieś Nowapanzy. Voigt T. Y. str. 358. wielki mistrz nazywa to miejsce w liście jednym Nuwenpil, Lindenblatt str. 47. nazywa je Nawenpille.

bombarden⁷⁾ advolventes, crastina die sagittis impugnant, multi quoque paganorum perterriti sunt, quum ante hec tempora non asportabant bombardas contra paganos; unde subdiderunt se cum conjugibus et pueris, perpetuo ordini adherere promittentes. In 3a die exercitus mane surrexit et preequestres venientes in viam Lithuanorum, ubi multi sunt occisi. Exercitus vero venit ad Mimilam prope domum Dirsunen,⁸⁾ quam pagani soli⁹⁾ incinaverant, fugientes de castro, totusque exercitus venit domum cum salute adducentes captivos 4000 bene valentes.¹⁰⁾

Post hec Wigandus commendator in Ragnita cum exercitu et peregrinis intrat Schalwen¹¹⁾ prope Pastow, terram vastat et succendit, occidunturque viri et mulieres, preter eos, qui captivi ducti sunt, et tandem repatriant, novemque ibidem faciunt milites honore dignos et unum Persevant¹²⁾ nomine Bartholomeus.

Wygandus frater eo tempore pedester cum 250 festinus transiit ultra 6 miliaria prope Pastow et V villas combussit. Convertuntque se cum 300 viris, qui prius pedestres et equestres missi erant et multos cum hospitibus paganis intulit molestias, aliquos

358. Magister generalis locum hunc in epistola dicit Nuwenpil; Lindenblatt p. 47. Nuwenpille. Neustadt ad Szeszupam, quae est sententia Lindenblatt. in adnot. h. l. non potest intelligi.

7) Quae a Germanis dicuntur: grobes Geschütz; vocabulum hoc apud scriptorem hunc saepe legitur. H. l. intelligendus est primus eorum usus contra Lithuanos.

8) Durschinischki ad Mimelam.

9) i. e. ipsi.

10) Voigt T. Y. 358—359.

11) Aut regio Schalausica, Schalwica, aut locus Schahoen. Situs erat sine dubio inter ostia Lubissae et Niewieschae, qui fluvii in Mimelam se exonerant.

12) Sine dubio eques francogallicus ex gente Percivauz vel Percival, quae gens clarissima maxime hoc tempore floruit.

konne wielu mężczyzn pomordowały, Nadciągnęło wojsko i stanęło przeciw zamkowi i przyprowadzili z sobą działa.⁶⁾ Dnia następującego strzały rzucają, wielu także pogan trwogą się prze-
razilo, gdy dawniej Krzyżacy nie prowadzili z sobą narzędzi do
rzucania pocisków przeciwko poganom. Z tego więc powodu pod-
dali się z żonami i dziećmi, obiecując wieczne posłuszeństwo za-
konowi. Dnia 3go wojsko zrana ruszyło i przednie straże kon-
ne przeszły na drogę, którą szli Litwini, gdzie wielu zabito. Woj-
sko zaś przybyło nad Niemen pod zamek Dirsunen,⁷⁾ który po-
ganie sami spalili, uciekając z zamku i całe wojsko powróciło bez-
piecznie do domu, prowadząc z sobą 4000 zdrowych jeńców.⁸⁾

Potem Wigand komandor z Ragnity z wojskiem i pielgrzy-
mami wchodzi do Schalwen⁹⁾ blisko Pastow, krainę tę pustoszy
i pali, i giną mężczyźni i kobiety oprócz tych, których w niewolą
uprowadzają, oni zaś do kraju swego wracają i dziewięciu tam
passują rycerzy godnych tego zaszczytu i jednego z rodziny Per-
sewant¹⁰⁾ imieniem Bartłomieja.

Brat Wigand tego czasu piechotą z 250 ludzi spieszenie po-
szedł dalej niż na sześć mil ku Pastow i 5 wsi spalił. I powra-
cają z trzema sty ludzi, którzy pierwój pieszo i konno wystani
byli, i z pielgrzymami. Poganom wiele szkód zrzadzili, brat Wi-

6) Bombarda znaczy tu armatę, wyraz ten czytamy często w naszym kronikarzu. Tu jest
mowa o pierwszym użyciu armat przeciw Litwinom.

7) Durszyniszki nad Niemnem.

8) Voigt T. V. str. 358—359.

9) Miejsce to leżeć musiało między ujściem Lubissy i ujściem Niewieszy do Niemna.

10) Pewnie to był rycerz francuzki z starożytnéj familii Percivaux, czyli Percival. Dom ten
w tym czasie bardzo słynął we Francyi.

de viris, mulieribus et pueris fecit occidi et cum 30 equis omnes salvi revertuntur.

Deinde eodem anno marschalkus cum preceptoribus maioribus pertransierunt cum magno exercitu terram Gesowen, dividentes se in partes. Commendator de Balga¹³⁾ cum suis venit in terram Labunen, Marschalkus cum Elbingensi commendatore vastant Persin¹⁴⁾ et steterunt ibidem 3 diebus et noctibus, inveneruntque eos dormientes et non avisatos; 160 captivabant, preter occisos. Altera die progressi sunt ad Nergam, vastantes et urentes et inveniunt regem Kynstut, qui cum marschalko loquitur super captivis, quos marschalkus in arcta tenuit custodia et servavit, descenditque marschalkus in domum Egollen¹⁵⁾ venitque cum suis prope flumen Nawese¹⁶⁾ et cum inventis ibidem navibus transfretarunt et festinant cum exercitu, veniunt in terram Pastowensem et vulgariter Manenborg¹⁷⁾ castrum exeuntque prope Mergenborg.¹⁸⁾

De hinc frater Kun de Hattensteyn, Rohlgerus de Elner magnus commendator cum aliis principalioribus intrant Lithuaniam in die Valentini,¹⁹⁾ Lekenisken²⁰⁾ intrant terram et consequenter ante Nawenpil vulgariter et bombardis impugnant castrum;²¹⁾ unde pagani treugas optant et tractatum cum marschalko, in quo se dederunt captivos sponte, relicto castro non

13) Dietericus de Elner.

14) Eundem vicum, quem scriptor supra dixit Bersden.

15) Fortasse Jeragolja; tum nomen in mscr. Ergollen vel Erogeln esse debebat. Sed potest etiam intelligi oppidum, quod hodie dicitur Ljulina in provincia Wilnensi.

16) Njewiescha.

17) Num Manischanzky ad Njewjescham? Fortasse nomen hoc male scriptum est.

18) Id est, ut in vulgus notum est, Marienburg. 19) A. 1381.

20) Fortasse male scriptum pro Laukischen, quod in itinerariis saepe commemoratur ad Mielam. Voigt T. Y. 359.

21) Lindenblatt. p. 47.

gand kazał był zabić niektórych mężczyzn, kobiety i dzieci; wszyscy zdrowo powracają z 30 końmi zdobyczy.

Potem tegoż roku marszałek z większymi dygnitarzami przebyli z wielkiem wojskiem krainę Gesowen i podzielili się na oddziały. Komandor z Balgi¹¹⁾ ze swymi poszedł do krainy Labunnen. Marszałek z komandorem elbląskim pustoszą Persin¹²⁾ i stali tam przez trzy dni i trzy nocy i zastali Litwinów śpiących i nieostrzeżonych, 160 pojmali w niewolę, oprócz zabitych. Drugiego dnia postąpili aż do Nergi, pustosząc i pałac i znajdując króla Kynstuta, który z marszałkiem mówił o jeńcach, których marszałek pod ścisłą trzymał strażą w niewoli, i poszedł marszałek do zamku Egollen¹³⁾ i przyszedł ze swymi nad rzekę Nawesę¹⁴⁾ i na znalezionych tam statkach przebył ją i pospieszając z wojskiem przybywają do ziemi Pastow i do zamku gminnym wyrazem Maunenburg¹⁵⁾ zwanego i wychodzą blisko Mergenborga.¹⁶⁾

Ztamtąd brat Kun de Hattenstein, Rotger de Elner, wielki komandor wraz z innymi znakomitszymi Krzyżakami wkraczają do Litwy, w dzień Sgo Walentego,¹⁷⁾ wchodzą do krainy Lekenisken,¹⁸⁾ a ztamtąd pod miejsce od gminu Nawenpil zwanego i szturmują z dział do zamku.¹⁹⁾ Poganie więc rozejmu pragną i traktatu z marszałkiem, którym się dobrowolnie w niewolę pod-

11) Dietrich Elner.

12) Jestto to samo miejsce, które kronikarz pierwszej Bersden nazywał.

13) Może Jeragolia, albo też i miasteczko Ljulina w gubernii wileńskiej.

14) Niewiesza.

15) Może Maniszkanzy nad Niewieszą, albo też nazwisko w rękopiśmie mylnie jest napisane.

16) To jest Marienburg.

17) W r. 1381.

18) Pewnie to ma być Lauksken nad Niemnem, o którym w aktach zakonu często była mowa. Voigt T. V. str. 359.

19) Lindenblatt str. 47.

pugnato, in numero 3000.²²⁾ Aliqui eciam fuerunt occisi et steterant in terra 6 diebus; dictum castrum succenderunt, nec fratres aliquod dampnum ibidem perpassi sunt.

De dicto castro Nawenpil festinantes 5 miliaribus transeunt comburendo Suneepil²³⁾ vulgariter dictum. In eadem expeditione Marchio de Baden, qui in terram Prussie vocatus erat, noticiam contraxit cum paganis, ubi suscepit insignia militaria et deinde vertebat se ad sua.²⁴⁾

Fuerunt eciam ibidem domini de Lecke et de Yevenburg,²⁵⁾ dum vastaretur terra Laukischen,²⁶⁾ et castrum Nawpil, de quo, ut premissum est, 3000 utriusque sexus atque etatis deduxerunt. In dicta eciam expeditione erat Magister Wynricus, collega²⁷⁾ eius Stephanus dictus de Amen.

Eo tempore in hyeme Kynstut de Nawenpillen²⁸⁾ intrat terram ordinis prope Welaw non avisatam, vastans et occidens, consequenter in Tapiow, deinde in Wones,²⁹⁾ quibus magna dampna intulit ante noctem 500 homines captivos deduxit. Demum ad huiusmodi clamores constuunt frater Johannes de Lorche³⁰⁾

22) Repetitio superioris narrationis. Voigt T. Y. 359. adn. 3. Numerus captivorum idem etiam traditur apud Lindenblattium h. l.

23) Sic vel Suneerpil nomen hoc in Mscr. scribitur, alias dicitur Sonnenpil. Hodie nullus exstat locus similis nominis.

24) Voigt T. Y. 359.

25) Nomina haec valde corrupta esse videntur; non potest igitur dici, quarum gentium viri hi fuerint.

26) v. supra.

27) Quis hic „collega“ magistri generalis dicatur, non liquet. Collega apud scriptorem hunc aliis locis id est, quod socius, kompan. Sed uterque socius magistri a. 1379—1381. erant Joannes de Schoenfeld et Gerhardus Yischnisch.

28) Significat eum ex Nawenpille profectum esse. Voigt T. Y. 360. De tempore huius incursionis in Borussiam scriptores diversa tradunt. cfr Voigt l. l. adn. 2. Secundum Lindenblatt p. 48. incidit hoc in Januar. a. 1382.

29) Regio Wohndorf vel Bonslaken prope Tapiaw; Lak vel Lauk additamentum significat campum. 30) vel Lorich.

dali; porzucili oni zamek bez oporu, a było ich 3000²⁰⁾ ludzi. Niektórych także zabito, a stali Krzyżacy w tej krainie przez 6 dni. Potem zapalono ten zamek i bracia tam żadnej szkody nie ponieśli.

Od rzeczonego zamku Nawenpil pospieszyli 5 mil i przybyli do miejsca zwanego od gminu Sunepil²¹⁾ i spalili je. W tejże wyprawie margrabia Badeński, który wezwany był do Prus, poznał co to są poganie, i passowany został rycerzem i potem powrócił do siebie.²²⁾

Byli tam także panowie de Leke i de Jewenburg²³⁾ kiedy pustoszone krainę Laukiskien²⁴⁾ i zamek Nawpil, z którego jak się wyżej rzekło, zabrali 3000 ludzi obojęd pleci i rozmaitego wieku. W rzeczonej wyprawie był także mistrz Winryk, socyusz jego Szczepan,²⁵⁾ którego de Amen zwano.

Tegoż czasu w zimie Kynstut wchodzi w Nawenpillen,²⁶⁾ do nieostrzeżonego powiatu zakonu pod Welaw i niszczył i mordował, potem poszedł do Tapiow, potem do Wones,²⁷⁾ czem wiele szkód zrządził przed nocą i 500 ludzi w niewolę uprowadził, aż na pogłoskę o tym napadzie zbiegają się brat Jan de Lorche,²⁸⁾

20) Jestto powtórzenie poprzedniej relacyi. Czytaj Voigta T. Y. str. 359. Liczba jeńców zgadza się z podaniem Lindenblatta.

21) Tak to nazwisko stoi w rękopiśmie, ale dziś takiego miejsca w tej okolicy nie znamy.

22) Voigt T. Y. str. 359.

23) Te nazwiska są mylnie pisane, niewiadomo więc, do jakich familii wspomnieni rycerze należeli.

24) Czytaj, co się wyżej o tem miejscu rzekło.

25) Kto był ten socyusz wielkiego mistrza niewiadomo. Socyuszami jego w r. 1379. i 1381. byli Jan Schönfeld i Gerhard Vischnisch.

26) Dziejopisowic nie zgadzają się, w którym czasie Litwini wtenczas do Prus wpadli. Lindenblatt pisze, że się to działo w Styczniu r. 1382. Czytaj w tym przedmiocie Voigta.

27) Autor mówi o okolicy pod Wohnsdorf, czyli Bonslaken pod Tapiaw. Słowo Lak lub Lauk jest przydatkowem i znaczy pole.

28) Czyli Lorch.

advocatus Sambiensis et frater Alff prefectus in Tapiow³¹⁾ et prefectus de Ynsterburg et sequuntur inimicos usque in villam Culmen,³²⁾ adveniente nocte, acceperunt mandatum a Marschalko quod non amplius sequerentur et ita quilibet revertitur ad sua.

Anno 1381. veniunt in Prussiam Comes Starke de Marchia Comesque Clevenensis.³³⁾ Marschalkus convocata copia cum preceptoribus et supradictis ducibus conveniunt citra Ynsterborg et venit rumor, 'quomodo duo³⁴⁾ se divertissent de navibus ad Lithuanos et quia tempus fuit intemperatum, revertuntur.

Kynstut cum suis baioribus et paganis multis facit pontem trans vulgariter Ynsterpiskien,³⁵⁾ ut intraret Laukiskien, et alia pars exercitus in Nadrow;³⁶⁾ unus vero profugus fecit avisionem unde Marschalkus cum multis ruit in arma prope Kuleyn,³⁷⁾ erecto vexillo, disponit se ad pugnam. Quidam cristianus venit de exercitu Kynstut vocabulo Cruse, qui notus fuit Prutenis et notificavit facta Kynstutensia. Quo comperto, convertit se³⁸⁾ cum exercitu suo celeriter in Ragnitam in die penthecostes, et hoc tempore inundatio erat fluviorum. Marschalkus mittit festine prefectum de Ynsterburg cum 100 de Sambia, qui veniunt in flumen Drause, ubi inveniunt 3 paganos, quos captivant, alii quidem per-

31) In membranis praefecti Tapiauenses a. 1380. commemorantur Bertholdus de Nothast et Bertholdus de Molhoben. Uterque suum munus h. a. commutavit.

32) Ne cogitandum quidem de vicis Culmen prope Picketupöhnen in regione Tilsitensi. Alius locus cognominis in Lithuania non invenitur. Videtur situs fuisse in finibus.

33) Non Clemens, ut est Voigt T. V. 360. adn. 1.

34) H. l. aliquid deesse videtur.

35) Vicus Insterpiskien hodie non invenitur.

36) Nadrauen.

37) Locus huius nominis non invenitur hodie, fortasse latet in nomine vici Clohnen ad fluvium Instet.

38) Sc. Marschalkus.

wójt samlandzki i brat Alff przełożony w Tapiow²⁹⁾ i przełożony z Insterburga i ścigają nieprzyjaciela aż pod wieś Kulnen³⁰⁾ a gdy się zmierzchało odebrali rozkaz od marszałka, aby dalej nie ścigali i tak każdy do siebie powrócił.

W roku 1381. przybyli do Prus hrabia Starke z Marchii i hrabia Kleweneński.³¹⁾ Marszałek zwoławszy wojsko z dygnitarzami i wspomnionymi wyżej wodzami, łączy się z nimi pod Insterburgiem, gdy wieść gruchnęła . . .,³²⁾ że dwóch z statków przeszło do Litwinów, a że pora roku niebyła sposobna, więc powrócili.

Kynstut z bojarami swymi i wielu poganami zrobił most przez rzekę pod Insterpiskien,³³⁾ aby wnieść do Laukiskien, a inna część wojska iść miała do Nadrow,³⁴⁾ o czem ostrzegł zbieg jeden. Marszałek więc w znacznej sile z rozwiniętą chorągwią pośpieszył pod Kuleyn³⁵⁾ i sposobi się do bitwy. Pewny chrześcianin nazwiskiem Kruse przybył od wojska Kynstuta, który znany był Prusakom i doniósł o czynnościach Kinstuta. Uwiadomiony marszałek zwrócił się z wojskiem spiesźnie do Ragnity w dzień zielonych świątek; tegoż czasu rzeki wezbrały. Marszałek wysłał spiesźnie przełożonego z Insterburga z stu ludźmi z Samlandyi, którzy przybyli do rzeki Drause, gdzie napotkali trzech

29) Rządzą w Tapiu w r. 1370., jak współczesne akta świadczą był Berthold Nothafft i Berthold v. Molhowen. Obydwa w tym roku na inne się przenieśli urzędy.

30) Niemoże to być wieś Kulmen przy Picklupöhnen pod Tylzą, innego zaś miejsca tego nazwiska w Litwie niema. Zdaje się, iż nad granicą leżało.

31) A nie Clemens, jak Yoigt T. Y. str. 360. uwaga 1. położył.

32) Tu czegoś w texcie brakuje.

33) Tego miejsca dziś nigdzie nie znamy.

34) Nadrauen.

35) Miejsca tego nazwiska dziś niema, chyba to była wieś Klohnen nad rzeką Inster.

transibant, tanta quoque inundatio in desertis erat, quod cum fatiga³⁹⁾ parva flumina compulsi sunt transnare.

Rex Jagel⁴⁰⁾ hoc tempore per nuncios obtinet a Magistro Wynrico, ut ad eum dirigeret fratres ad venationem in Dowidiskem;⁴¹⁾ habita consultacione missi sunt Magnus commendator de Elbing Vricke,⁴²⁾ advocatus de Dyrsov⁴³⁾ etc. Quo facto Jagel adduxit duos duces, sc. Witaut⁴⁴⁾ et Ywan⁴⁵⁾ vulgariter dictos et Waydelen Baiorem⁴⁶⁾ etc. Quos omnes Magnus commendator vocatos ad prandium in deserto regaliter tractat. Similiter fecit in tertia die; ante prandium venabantur; peracto prandio, tractatus mutuos habebant et inter regem et ordinem pax facta est⁴⁷⁾ et in 5ta die redeunt a stacione.

Hoc anno Rex Algart obiit⁴⁸⁾ et filius eius Jagel erigitur in regem et hic opposuit se germano patris sui Kynstut, quod displicuit ei.⁴⁹⁾ Misitque legatos ad Magistrum Wynricum, qui obtinuerunt a Magistro,⁵⁰⁾ et consultacione preceptorum misit Magister Commendatorem Brandenburgensem de Hoensteyn cognomine,⁵¹⁾ advocatumque de Dirsow de Luchtenberg,⁵²⁾ quorum

39) H. h. non deesse videitur.

40) Voigt T. Y. 365. 369. Quod sequitur, pertinet ad a. 1380. ut membranae comprobant.

41) In regione Dauduskensi; cfr. Voigt T. Y. 355—356. adn. 2.

42) Ultricus Fricke.

43) Albertus de Luchtenberg.

44) Cfr. Voigt adn. 1. T. Y. 356.

45) Iwanus dicitur dux de Galschan, uxor eius erat soror Witowdi.

46) De hoc amico Jagali cfr. Voigt T. Y. 354. In membranis plerumque dicitur Waydelo.

47) Cfr. de hoc pacto convento, cuius exempla adhuc exstant, Voigt T. Y. 356.

48) De tempore mortis Olgierdi diversa tradunt scriptores, sunt qui eam in a. 1377. incidisse dicant; cfr. Voigt T. Y. 285. adn. 2.

49) Rem copiosius enarrat Voigt T. Y. 360. seqq.

50) H. l. deest verbum unum in Mscr.

51) Jam saepe commemoratus Guentherus de Hohenstein.

52) Albertus de Luchtenberg.

pogan, których pojмали, inni zaś przebrnęli. Taka zaś była powódź w puszczy, że z niemalym trudem przepływać musieli przez rzeki nawet małe.

Król Jagiello³⁶⁾ tego czasu przez posłów uzyskał to od mistrza Winryka, że mu braci przysłał na łowy do Dowidysken³⁷⁾ Zebrawszy radę, posłano wielkiego komandora z Elbląga Vricke³⁸⁾ wójta z Tczewa³⁹⁾ i innych. Co uczyniwszy Jagiello, wziął z sobą dwóch książąt, to jest Witolda⁴⁰⁾ i Iwana⁴¹⁾ i bojara Wajdelen⁴²⁾ i innych, których wszystkich wielki komandor wezwał na obiad w puszczy i po królewsku uraczył. Toż i trzeciego dnia uczynił. Przed obiadem polowano, po obiedzie rokowaniem się zajęto i pokój stanął⁴³⁾ między królem a zakonem i piątego dnia rozjechali się wszyscy z tego stanowiska.

Tegoż roku Olgierd umarł⁴⁴⁾ i syn jego Jagiello na królestwo wyniesiony został, okazał on się przeciwnym stryjowi swemu Kynstutowi, bo mu się nie spodobał.⁴⁵⁾ I wyprawił do Mistrza Winryka posłów, którzy otrzymali do Mistrza . . .⁴⁶⁾ i za radą dygnitarzy posłał mistrz komandora brandeburskiego, nazwiskiem de Hohenstein⁴⁷⁾ i wójta z Tczewa⁴⁸⁾ Luchtenberga, których tło-

36) Voigt T. V. str. 365 — 369. To co następuje działo się w roku 1380., jak dowodzi akt urzędowy w archiwach zakonu krzyżackiego dotąd zachowany.

37) W krainie Daudysken, czytaj Voigta T. V. str. 355—356. w uwadze 2.

38) Ulyk Fricke.

39) Albrecht v. Luchtenberg.

40) Porównaj uwagę 1. u Voigta T. V. str. 356.

41) Ten Iwan był księciem litewskim i miał za sobą siostrę Witolda.

42) Ulubieniec ten Jagielly w aktach urzędowych zakonu znany jest pod nazwiskiem Wajdyły. Czytaj Voigta historią Prusą.

43) O zawarciu tego przymierza, które się dotąd w oryginale zachowało, czytaj Voigta T. V. str. 356.

44) Czas śmierci Olgierda różnie różni podają, podług niektórych dziejopisów miał umrzeć w roku 1377. Czytaj Voigta T. V. str. 285. uwaga 2.

45) Czytaj w tym przedmiocie Voigta T. V. str. 360.

46) Tu czegoś w rękopiśmie niedostaje.

47) Wspomniany po kilka razy Günther Hohenstein. 48) Albrecht von Luchtenberg.

interpres fuit dominus Thomas Surville, paganus origine et veniunt in Lithuaniam ad Tratten,⁵³⁾ et a rege, ut decuit, regaliter sunt suscepti et amabilius tractati.

Et rex ait commendatori: Compater, que est causa adventus vestri? et respondit: libenter, si fieri posset, ordinaremus, ut vos et patruus vester cum ordine convenirent in unum et ut captivi absolverentur et ut ex amicitia cum episcopo Warmiensi et terris Osterrode, Ortelsburg et Garten pacem haberetis, similiter tota Russia in dextra parte sita et ut hec firmarentur. Post hec transeunt in Willam,⁵⁴⁾ ubi steterunt 3 diebus et 3 noctibus, cum Rege Jagel secreta tractantes et revertuntur in Prussiam.⁵⁵⁾

Rex Jagel misit ad Magistrum Wynricum, voluit confirmare tractata, christianus fieri et de cetero ordini non nocere in evum.⁵⁶⁾

Magister Lyvoniensis in copia transit in Samaitarum terram, Medeniken dictam, quam vastat, occidit etc. viros, mulieres et pueros, in numero 700 eduxit, 14000 equos⁵⁷⁾ sellatos similiter in profectum suum.

Pagani cum copia intendunt in Prussiam et concurrunt et inveniunt equos sellatos alligatos rubis, quos receperunt sibi in profectum.

Post hec eodem anno Wigandus de Beldersheym de Ragnita cum paucis transit in terram vulgariter Pickegallen,⁵⁸⁾

53) Oportet esse Tracken; convenerunt enim prope Troki vel Vilnam.

54) Ad marginem est: „Willen vulgariter.“ 55) Voigt T. V. 355.

56) De hac altera pactione cum Jagalo cf. Voigt T. V. 356. adn. 2. Videtur tantummodo esse repetitio. Non dicitur in pactione, Jagalam promisisse, se baptismum accepturum esse.

57) Lindenblatt p. 47. dicit tantum de 1400 equis, numerum captivorum etiam 700 tradit.

58) Regio hanc antiquum nomen sine dubio mutavit.

maczem był pan Tomasz Surwille, z pochodzenia poganin; i przybywają do Litwy do Tratten⁴⁹⁾ i od króla, jak przystało, po królewsku zostali przyjęci i po przyjacielsku sobie z nimi postąpiono.

A król rzekł do komandora: jaki jest powód przybycia twego? a on odpowiedział: chetniebyśmy się ułożyli, gdyby można abyście i wy królu i wasz stryj z] zakonem się porozumieli i aby jeńców na wolność puszczono i abyście ułożywszy się z biskupem warmińskim i z powiatami Osterode, Ortelsburg i Garten, pokój mieli, oraz cała Ruś na prawym brzegu Niemna położona, i aby się to zatwierdziło. Potem udali się do Wilna, gdzie się zatrzymali trzy dni i trzy noce, układając tajemne z królem sprawy i powrócili do Prus.⁵⁰⁾

Król Jagiello posłał do mistrza Winryka. Chciał on traktaty potwierdzić, chrześcianinem zostać, a zresztą nigdy⁵¹⁾ zakonowi nieszkodzić. Mistrz inflantski z wojskiem wszedł do krainy żmudzkiej, zwaną Miedniki, którą splądrował; mordował on mężczyzn, kobiety i dzieci, zabrał ich w liczbie 700 i wziął w zdobyczy 14000 koni pod siodło.⁵²⁾

Poganie z wojskiem zmierzają do Prus i znajdują konie osiodlane, przywiązane do dębów, które na swoje korzyść zabrali.

Potem tegoż roku Wigand de Beldersheym z Ragnity z małym oddziałem wszedł do krainy zwaną gminnym językiem Pieke-

49) Podobno tu czytaćby należało Traken, nie Tratten, spotkanie to bowiem zdarzyło się blisko Troków, lub pod Wilnem.

50) Voigt T. V. str. 355.

51) O tem powtórne przymierzu z Jagiellą czytaj Voigta T. V. str. 356. uwaga 2. O przyrzeczeniu przeciw Jagiellę, że się da ochrzcić, wzmianki w tymże traktacie niema.

52) Lindenblatt str. 47. mówi tylko o 1400 koniach; jeńców miało być 700.

quam combussit et 100 viros captivavit preter occisos, similiter 200 equos eduxit cum captivis.

C A P U T XXIII.

Deinde frater Kun de Hattensteyn Marschalkus cum Rege Kynstut de nutu utriusque diem placiti statuunt.¹⁾ Interim Rex misit filium suum Wytaudum navigio cum multis signanter ad locum stationis prope Mergenbourg et Jurgenburg²⁾ vulgariter, temptans, si quis descenderet Mimilam. Fratres eciam de Mergenbourg mittunt Cellerarium cum 6 Witigenses vulgariter dictis; qui cum veniunt ad stationem paganorum, quorum adventum cum cognovissent, querunt a Cellerario, quo velit, et ait: in castrum Beyerem;³⁾ consequenter querunt de castri qualitate et habitu, et respondit: veritatem fatear: pauci sunt ibidem fratres sani. Sex eciam missi sunt in Ragnitam pro victualibus; unde pauci modo sunt in castro fratrum. Wytaut huiusmodi annunciat patri Kynstut, Kynstut continenter Jagel regi et festinant omnes milites cum Kaributo⁴⁾ fratre regis in obsidionem Bayerem in tribus partibus fortiter impugnantes, fossata impleverunt, suburbiumque volunt comburere; sed de castro viriliter

1) Cfr. Voigt T. V. 361. adn. 2.

2) Ad Mimelam, utraque erat arx ordinis.

3) Baierburg.

4) Proprie Karjebut, princeps Severiensis, Jagati frater. Voigt T. V. 369. adn. 2.

gallen,⁵³⁾ którą to okolice pożoga zniszczył i 100 mężów w niewolę pojął, prócz zabitych, podobnie 200 koni uprowadził wraz z jeńcami.

R O Z D Z I A Ł XXIII.

Potem brat Kun de Hattenstein marszałek z wzajemnej z królem Kynstutem chęci naznaczyli dzień zjazdu.¹⁾ Tymczasem król posłał syna swego Witolda łodzia z wielkim orszakiem szczególnie na stanowisko między Mergenburgiem i Jurgerburgiem,²⁾ aby badał, czy kto Niemnem z góry nie płynie. Bracia także z Mergenburga posyłają piwniczego z 6ciu Witigensami, jak ich gminnie nazywają, którzy gdy przybyli na stanowisko pogan, o których przybyciu gdy się dowiedzieli, pytają się Litwini piwniczego, dokąd idzie, a on rzekł, do zamku Beieren.³⁾ Potem wypytują się, w jakim stanie był zamek i coby się w nim działo, a on odpowiedział: Powiem prawdę. Mało tam jest braci zdrowych. Sześciu także wysłano do Ragnity po żywność i dlatego mało jest teraz braci w zamku. Witold donosi to ojcu Kynstutowi, Kynstut zaraz królowi Jagielle i pospieszają wszyscy wojenni z synem Korybutem,⁴⁾ bratem królewskim na oblężenie zamku Beieren i z trzech miejsc silnie go dobywają, zapelnili oni rowy i przedmieście chcą zapalić

53) Kraina ta zmieniła podobno to swoje nazwisko, podobnego albowiem dziś nieznamy.

1) Czytaj Voigta T. V. str. 361. uwaga 2.

2) Nad Niemnem; oba te zamki wtenczas były własnością zakonu.

3) Bajerburg.

4) Właściwie Kariebut, brat Jagielly. Voigt T. V. str. 369. uwaga 2.

resistunt et propellunt paganos, cognoveruntque fratres, quod impotentes essent ad defendendum suburbium, imo soli⁵⁾ succendunt ipsum et flamma angustabat fratres, quia secretum domus igne consumptum fuit duoque fratres in terra ante in exercitum, preceptores ambo, cum igne noctu dieque sagittabant et telis sine intermissione. Sed cristiani quantum poterant ex utraque parte se defendebant ab igne. Reges quoque cum tanto exercitu steterunt ibi a Sabbato in feriam 5lam, in qua odio deposito pax facta est.⁶⁾ Interim Marschalkus precessit ad diem statutam cum fratribus, qui erant tunc cum equis in Ragnita; duos eciam Wytingenses mittunt fretare sursum, qui pridem venerant deorsum, qui viderunt paganos equitantes et cito revertuntur in Ragnitam, commendatori dicentes de exercitu paganorum grandi, unde frater Wiggandus de Beldersheym cum Schalwensibus⁷⁾ venit cito in Beyeren, cuius adventum pagani percipientes descendunt sine bello.

Ante tempora narrabatur, quomodo filius Algardi esset rex in Ploskow.⁸⁾ Ruteni vero putabant in nullo eventu habere regem paganum et vi expulerunt eum. Postea Schirgal⁹⁾ cum magno exercitu intrat Russiam, proponens obtineri vi Ploskow; sed Ruteni opidum defendebant, unde Schirgal mittit legatos Magistro Lyvonienſi, vocans eum,¹⁰⁾ promittens ordini dare terriculam perpetuo possidendam, ut eciam festinaret, quia Ruteni cum potentia resisterent ei nec curarent multitudinem suam, imo supplicat

5) i. e. ipsi. 6) Voigt T. V. 361—362.

7) Cum suis Schalwis; de his cfr. adn. supra.

8) Andreas, Olgierd filius; frater non germanus Jagali, erat princeps Polotskensis. Ramsin T. V. 42. 52. 78. Voigt T. V. 475.

9) Skirgal, Olgierdi filius, Jagali frater germanus; dicitur etiam Skirgailo.

10) Id est auxilio vocans.

ale z zamku mocny odpór stawiają i odpierają pogan, lecz bracia poznali, że niezdolni byli bronić przedmieścia, owszem sami je zapalają, a płomień dokuczał braciom, bo skarbiec zamkowy ogniem splonął; więc dwaj bracia Krzyżacy z tego obwodu, którzy dawniej w wojsku byli służyli oba dygnitarze, pomimo ognia dniem i nocą strzałami i pociskami bez ustanku się odstrzelili. Ale chrześcianie ile mogli z obu stron chronili się od ognia. Królowie także z tak wielkiem wojskiem stali tam od Soboty do Czwartku, w którym to dniu gniew z serca złożywszy,⁵⁾ pokój zawarli. Tymczasem marszałek poszedł naprzód na dniu wyznaczonym z braćmi, którzy wtenczas byli z końmi w Ragnicie, dwóch także Wittengensów posyłają, aby płynęli wzgórze, którzy w wilią byli przybyli z góry, którzy byli widzieli jazdę pogan i spieszenie powracając do Ragnity, opowiadając komandorowi o wielkiem wojsku pogan. Z tego powodu brat Wigand de Beldersheim ze Szalweńczykami⁶⁾ przybył spieszenie do Bayeren, którego przybywającego gdy spostrzegli poganie, odstępują bez bitwy.

Przed pewnym czasem opowiadano, jak syn Olgierda był królem w Połocku,⁷⁾ Rusini zaś mniemali, że im na żaden sposób nie należało mieć króla poganina i gwałtem go wypędzili. Potem Szyrgal⁸⁾ z wielkiem wojskiem wchodzi na Ruś, zamysłając dobyć Połocka, ale Rusini bronili miasta; z tego powodu Szyrgal wyprawił posłów do mistrza inflantskiego, wzywając go⁹⁾ i obiecując dać zakonowi mały obwód ziemi na wieczne posiadanie, byle się pokwapił, bo Rusini mocno mu się opierali i mniej sobie wa-

5) Voigt T. Y. str. 361—362.

6) To jest mieszkańcami Szalwów. Czytaj co się w tym przedmiocie wyżej rzekło.

7) Andrzej syn Olgierda był książęciem Połockim, czytaj Karamzyna T. Y. str. 42—52 i 78. Voigt T. Y. str. 475.

8) Szyrgal syn Olgierda był bratem Jagielly, nazywają go też Skirgajlem.

9) To jest, wezwał go na pomoc.

subsidium a Magistro, qui cum preceptoribus suis cum magno exercitu venit in Ploskow, pugnans contra paganos et stetit XI. diebus ante Ploskow, nec voluit abcedere.¹¹⁾ Schirgal in continenti Magistro terram promissam presentavit, in qua Magister edificavit domum neminem¹²⁾ advertentem.

Interim rumor ortus est, quomodo Kynstut perturbare vellet cum exercitu terram Samaytarum Medenyk dictam, dixitque hiis, quos convocaverat, quomodo proponeret intrare Poloniam vel in terram Bartensem,¹³⁾ pertransiens quoque Mimilam; decepitque paganos, qui cognoverunt astuciam suam, cum non complevisset promissa.

Hiis diebus a sabbato in dominicam post festum sancte Luce Castrum Osterrode novum cum antiquo plene exustum est.¹⁴⁾

Consequenter hiis temporibus¹⁵⁾ feria 3a in die sancti Valentini Magister cum preceptoribus suis, specialiter cum Marschalco, fratre Kon de Hattensteyn, Magno commendatore Rotchero de Elner in hoc conveniunt, ut cum duobus exercitibus terras vastarent, sc. Salseniken¹⁶⁾ cum uno et Tracken cum alio. Sed propter aere distemperanciam et fluviorum inundationem propositum mutaverunt. Terram tamen unam intrant, quae etiam fuit avisata,¹⁷⁾ ita quod iussu regis populus mobilia sua portabat ad castra, quam circuibant, vastabant in decimum diem et cremabant.

Rex Kynstut misit filium suum cum 500 in Perlam¹⁸⁾

11) Voigt T. V. 362—363. Etiam Lindenblatt. p. 47. rem commemorat.

12) Lectio incerta; vocabulum enim valde corruptum. In universum duo extrema verba ut in Mscr. leguntur, intellectu carent. Fortasse oportebat esse: nemine advertente.

13) Regio Bartensis.

14) Voigt T. V. 367. hoc factum est a. 1382.

15) 1382.

16) Soleschniki. Voigt T. V. 367.

17) Lindenblatt. p. 48.

18) Prschelom ad Mimelam, prope Grodno septentriones versus. Voigt T. V. 294. adn. 5.

żyli jego siłę, błagał on nawet usilnie o pomoc mistrza, a ten z dygnitarzami swymi i z wielkiem wojskiem przybył pod Połock, walcząc z poganami i przez jedenaście dni stał pod Połockiem i odstąpić niechciał.¹⁰⁾ Szyrgał niebawnie mistrzowi oddał obiecany obwód, w którym mistrz wystawił zamek bez oporu niczyjego.

Tymczasem rozeszła się pogłoska, że Kynstut chciał najeżdżać z wojskiem ziemię Żmudzka, Miedniki zwaną, i powiedział tym, których pod broń był zwołał, że miał zamiar wkroczyć do Polski albo do ziemi Barten, przebywszy pierwój Niemen; i tak oszukał pogan, którzy poznali jego zdradę, gdy nieuiścił obietnicy.

Temi dniami z Soboty na Niedzielę po święcie Sgo Łukasza zamek Osterode nowy wraz z starym ze szczeniem pogorzał.¹¹⁾

Potem temi czasami we Wtorek w dzień Sgo Walentego¹²⁾ mistrz z dygnitarzami swymi, mianowicie z marszałkiem bratem Kunde Hattenstein, wielkim komandorem Rotherem de Elner umówili się, że z dwoma wojskami kraj nieprzyjacielski będą plądrować, to jest, z jednym wojskiem Salseniki¹³⁾ a z drugim Troki. Ale dla niepogody i wylewu rzek, zmienili przedsięwzięcie. Do jednej przecież ziemi weszli, ale ta była ostrzeżona¹⁴⁾ tak, że z rozkazu króla lud ruchomości swoje był uniósł do zamków, ziemię tę do koła obeszli, pustoszyli ją przez dziesięć dui i palili.

Król Kynstut posłał syna swego w 500 ludzi do Perli¹⁵⁾

10) Voigt T. str. 362—363. Lindenblatt str. 47. o tem wspomina.

11) Voigt T. V. str. 367. To się działo w roku 1382.

12) W roku 1382.

13) Soleszniki. Voigt T. V. str. 367.

14) Lindenblatt str. 48.

15) Przełom nad Niemnem na północ od Grodna. Voigt T. V. str. 291. uwaga 5.

contra cristianos, et relatum est regi, quomodo praefectus de Barten et de Rastenburg¹⁹⁾ cum commendatore de Osterrode²⁰⁾ essent in custodia; unde rex in continenti revocat filium suum, prohibens ne procedat et ita Wytaudus rediit ad patrem et pertransiens terras, vidit exercitum cristianorum et cepit invadere eum; quod advocatus episcopi²¹⁾ videns cum erecto vexillo irruit cum XIII in eos et captivatur et cum eo Alexander,²²⁾ fitque clamor in exercitu, quomodo pagani cristianos invadant, occidant. Quare Marschalkus cum suis insurgit contra eos; ipsi vero fuge praesidium quesierunt, in qua fuga multi occisi sunt et captivati; in brevi enim 2 pertransibant miliaria nec equi cristianorum fatigati poterant sequi. Rex quoque dedit Marschalko captivos libere et orat Marschalkus regem, ut permitteret structuram in vallo inviolatam et ita redeunt domum.

Frater Rubinus de Els²³⁾ Magister Lyvoniensis cum suis preceptoribus hiis temporibus²⁴⁾ intrat terram Samaitarum, hostili incursu vastans 14 diebus et preter occisos, 350 viros cum magna equorum predam ante festum corporis cristi deducit. De suis nobilibus 36 perdidit, multi quoque de bayoribus sunt occisi.

Wygandus commendator de Ragnita predictus vastabat in longum et latum terram inavisatam Romeyen²⁵⁾ dictam igne, virorum, mulierum et puerorum occisione 200; 50 vero captivi

19) Praefectus Rastenburgensis a. 1382. erat Gottsfredus de Kuele. Praefectus Bartenensis a. 1385. erat Joannes de Schirsten.

20) Kuno de Liebenstein.

21) Advocatus Episcopi Varmiensis.

22) Quis hic Alexander fuerit, nescimus.

23) Robinus de Elz. Qui eum antecessit, Guilielmus de Freimersheim, mortuus est a. 1384.

24) A. 1382. Yoigt T. V. 368.

25) Cfr. Yoigt T. V. 368.

przeciwko chrześcianom i doniesiono królowi, że przełożony w Barten i w Rastenburgu ¹⁶⁾ wraz z komandorem z Osterode, ¹⁷⁾ mieli się na baczości; król więc niebawnie odwołał syna swego, zakazując mu, aby dalej nie szedł i tak Witold wrócił do ojca, a idąc przez kraj widział wojsko chrześcijańskie i zaczął nacierać na nie; co widząc wójt biskupa ¹⁸⁾ z rozwiniętą chorągwią i trzy-nastu ludźmi uderzył na nich i pojmany został i z nim Alexander ¹⁹⁾ i wszczął się rozruch w wojsku, że poganie na chrześcian nacierają i onych zabijają. Marszałek więc ze swymi uderzył na nich, oni zaś szukali ocalenia w ucieczce, w której wielu ich zabiło i pojmano. W krótkim czasie uszli oni dwie mile, a zmęczone chrześcian konie zdążyć nie mogły. Król zaś oddał marszałkowi jeńców wolnych i prosił marszałek króla, aby nie przeszkadzał budowie zamku w dolinie i tak powrócili do domu.

Brat Rubinus de Els, ²⁰⁾ mistrz infantyjski ze swymi dygnitarzami wszedł temi czasy ²¹⁾ po nieprzyjacielsku do ziemi Zmudziców i płądował ją przez 14 dni, i prócz zabitych zabrał 350 mężów z wielką zdobyczą w koniach, których przed świętem Bożego Ciała uprowadził. Stracił zaś ze szlachty swojej 36 ludzi, wielu także bojarów zabitych zostało.

Przerzeczony Wigand, komandor z Ragnity, pustoszył wzdłuż i w szerz ogniem nieostrzeżoną krainę Romayen; ²²⁾ ubił on dwieście mężczyzn, kobiet i dzieci; zabrał zaś w niewolę 50 jeźdźców z wiel-

16) Przełożonym w Rastenburgu był w roku 1382. Gottfried von der Kule. Przełożonym w Barten był w roku 1385. Jan v. Schirsten.

17) Kuno v. Liebenstein.

18) Wójt biskupa warmińskiego.

19) Kto był ten Alexander, niewiadomo.

20) Robin v. Elz. Jego poprzednikiem był Wilhelm Freimersheim, który przecież dopiero w r. 1384. umarł.

21) W roku 1382. Czytaj Voigta T. V str. 368.

22) Voigt T. V. str. 368.

cum preda pecorum et equorum nulla deducta. Terram quoque vulgariter Wyllle multipliciter devastavit.

Jagel rex vicit Willam castrum; quod cum Butandus²⁶⁾ cognovisset, in vindictam cum forti exercitu venit, sperans castrum dictum recuperare; unde rex Jagel exiit ad eum et invasit et ultra 1000 hominum in occisione ceciderunt et ita Butandus fugit et cum scandalo in longas processit patrias.

Hec acta sunt eo tempore, quo Kynstut in Russia fuerat et cum scandalo expulsus a Rutenis, qui de suis 500 occiderant, veniensque domum invenit terram suam devastatam. Reperit quoque castrum Egollen²⁷⁾ combustum et ita Kynstut multis dampnis fuit flagellatus et hystoria vulgariter optat ei re et maledictionem reproborum.

Marschalkus indixit reysam contra Lithuanos anno 1382. tempore frigoris et nivis. Cumque terre approximaret, turbam in 3 divisit, prima cohors transiit in castrum Brisc;²⁸⁾ sed cito abscesserat, 2a in terra Punnow²⁹⁾ visa est, 3a in Aliten³⁰⁾ erectis vexillis hostilia exercebant opera undiquaque; in nocte simul conveniunt, quiescentes in Samenike³¹⁾ prope Stagnum, in qua nocte pascuarii a paganis affliguntur. Quorum paganorum capitaneus Wylaut fuit, qui cum 300 eos invasit et aliquos occidit signanter 4 famosos; advocatus episcopi captivatur, in cuius vindictam Marschalkus misit celeriter vexillum Wytingorum cum certis

26) Butindus — intelligitur Witowdus cfr. Yoigt T. Y. 369. adn. 4.

27) Ut iam supra diximus, oppidum Ljulina in provincia Wilnensi. Yoigt T. Y. 370. adn. 2.

28) Brzesca 29) Hodie Punie prope Olittam ad septentrionem.

30) Olitta ad Mimelam.

31) Cum rectae nominum scripturae apud hunc scriptorem fidem habere non possimus, locus hic certius definiri non potest. Fortasse intelligitur Simno oppidum, ad Olittam occasum versus, quod situm est ad lacum.

ką zdobyczą w trzodach i koniach. Krainę także gminnym językiem Wille zwaną po kilkakrotnie spustoszył.

Król Jagiello zdobył zamek wileński, o czym gdy się Butand dowiedział,²³⁾ przybył, szukając zemsty i w nadziei odzyskania rzeczonego zamku. Król Jagiello więc wyszedł naprzeciwko niemu i stoczył bitwę; w tem spotkaniu więcej niż 1000 ludzi trupem legło i tak Butand uciekł i ze wstydem w daleką udał się ojczyznę.

To się działo w czasie, kiedy Kynstut w Rusi będący, haniebnie wypędzony został od Rusinów, którzy mu 500 ludzi zabili. Przybywszy on do domu, znalazł kraj swój spustoszony. Znalazł także zamek Egollen²⁴⁾ spalony, i tak Kynstut wielu nieszczęściami dotknięty został, a historia życzy mu nieszczęścia i przekleństwa niecnotliwych.

Marszałek nakazał wyprawę wojenną przeciwko Litwinom w roku 1382. w czasie zimna i śniegów. Gdy się do tego kraju zbliżono, podzielił on wojsko na trzy części. Pierwszy oddział poszedł pod zamek Brześć, lecz wkrótce odstąpił; drugi widziano w ziemi Punnow.²⁵⁾ Trzeci rozwinawszy chorągwie w ziemi Aliten²⁶⁾ ze wszech stron po nieprzyjacielsku sobie postępował. W nocy te oddziały się połączyły i spoczęły w Samenike nad jeziorem,²⁷⁾ w której to nocy ci, co konie paśli od pogan napadnięci zostali. Pogan tych wodzem był Witold, który w 300 ludzi na nich uderzył i niektórych zabił, mianowicie czterech znakomitych

23) Butand znaczy tu Witolda. Porównaj z Voigtem T. V. str. 369. historyi Prus.

24) Jak się już wyżej rzekło, jest to dzisiejsze miasteczko Liulina w gubernii wileńskiej. Voigt T. V. str. 370. nota 2.

25) Dzisiejsze Punie na północ od Olitty.

26) Olitta nad Niemnem.

27) Gdy kronikarz nasz nie zawsze nazwiska dokładnie podaje, przeto miejsce to wskazać jest trudno. Może to jest Simno na zachód od Olitty nad jeziorem położone.

preceptoribus et peregrinis, qui paganos in fuga persequabantur et multi occiduntur. Wytaut vero et quidam miles evaserunt; multos eciam equos abstulerunt ei sani in nocte ad stacionem sunt reversi. De mane iterum ad expeditionem procedunt, in nocte stantes et frater Gotfridus prefectus³²⁾ et frater Johannes de Stroze missi, inveniuntque Lithuanos in villa fortiores se; unde vexillum Wytingorum in fugam convertitur. Johannes de Stroze³³⁾ vulneratur, quidam frater occiditur etc. Ad huiusmodi clamorem festinant vexilla fratrum et profugos paganos persequuntur usque prope Tracken et post vastacionem IX dierum, antequam redierent, ad locum victualium cum 600 captivis et preda innumera veniunt in Prussiam.

Post pascha navigio per Mimilam descendit Kynstut cum bombardis ante Jurgenburg vulgariter. Quod conspiciens frater Johannes de Pfirt³⁴⁾ cum tot Witingensibus, quot due navicule ferre poterant, paganos presentes ibidem convertit in fugam, occiditque multos et 60 ducit in captivitatem. Commendator vero domus frater Johannes de Meldingen huiusmodi exercitum videns, suburbium funditus incineravit; 3a die pagani impugnant castrum, sed cristiani virili resistentia convertunt eos retro.³⁵⁾ Et quia rex cum marschalko constituerat diem placiti, abcessit multis ibidem amissis.

32) Gottofredus de Kuele praefectus Rastenburgi.

33) Jam supra commemoratus eques ordinis Joannes de Strase vel Strauss, Yoigt T. V. 232.

34) Joannes de Pfirt vel Pfirdt dicitur in membranis socius marschalci ordinis a. 1383.

35) Yoigt T. V. 369.

mężów, Wójt biskupa pojmany został. Aby się za niego pomścić marszałek wysłał spiesźnie chorągiew Wityngów z pewnymi dygnitarzami i pielgrzymami, którzy za poganami w pogoń poszli i wielu z pomiędzy nich pozabijali. Witold zaś i żołnierz jeden uszli, wiele także koni im zabrano i w nocy bezpiecznie na stanowisko powrócili. Rano znowu na wyprawę wychodzą, w nocy zaś w miejscu stoją i wysłali brata Gottfrieda²⁸⁾ przełożonego i brata Jana de Stroze,²⁹⁾ napotkali oni we wsi Litwinów młodszych od siebie; z tego powodu chorągiew Wityngów pierzchała. Jan de Stroze raniony został, brat jeden zabity i t. d. To gdy się rozniosło, pospieszają chorągwie braci i w pogoń idą za poganami aż pod Troki i pustoszyli kraj przez 9 dni, nim powrócili na miejsce, gdzie żywność ich była, i przybywają do Prus z 600 więźniami i niezliczoną zdobyczą.

Po Wielkiejnocy Kynstut z narzędziami do rzucania pocisków przyplynał na statku Niemnem pod Jurgenburg. Co widząc brat Jan de Pfirt,³⁰⁾ z tyłu Wityngami, ile ich się na dwie łódki zmieścić mogło, zmusił do ucieczki przytomnych tam pogan, wielu pozabijał i 60 w niewolę zabrał. Komandor zaś domu brat Jan de Meldingen, widząc takie wojsko, spalił przedmieście ze szczerem. Trzeciego dnia poganie dobywają zamku, ale chrześcijanie mężnym oporem przy muszają ich do odwrotu.³¹⁾ Aże król z marszałkiem dzień zjazdu umówili, cofnął się więc Kynstut, utraciłszy wielu ludzi.

28) Gottfried Kuele przełożony w Rastenburgu.

29) Ten to jest Jan von Strase czyli Strauss, o którym się już wyżej mówiło. Czytaj Voigta T. V. str. 232.

30) Jan de Pfirt czyli Pfirdt był w r. 1383. sojusznikiem marszałka zakonu.

31) Voigt T. V. str. 369.

Rex et Marschalkus conveniunt et sine fine recedunt; in hac eciam dieta erant commendatores de Balga, frater Rothgerus de Brandenburg, Wygundus de Beldersheym.³⁶⁾

Commiserat quoque marschalkus prefecto de Ynsterburg, ut quam cito pax terminaretur, se diverteret ad deserta, qui acceptis 60 viris, predatur in Czuppa vulgariter,³⁷⁾ venit ad Stagnum Saleiden, ubi invasit 18 viros, de quibus 16 captivavit, 17 occiso, sed decimus octavus pedester currit ad rubeta; sed omnium equos depretavit, cum quibus se convertit domum.

In estate sequenti Kynstut vicit castrum Wille et cum suis armavit. Jagel vero celeriter post revicit ipsum. Hoc modo Wytaut veniens ad vallum belli gracia; Jagel vero obtinuit triumphum; sed ex utraque parte 300 sunt occisi. Huius rei rumor venit ad aures marschalki, qui ea Magistro intimavit.³⁸⁾ In cuius presencia frater Kun de Hattenstein sluns a magistro licenciam petens, ut ipse possit Regi Jagel subvenire. Magister cum preceptoribus suis habita consultacione celeriter misit Marschalkum, commendatorem de Balga, fratrem Rothgerum³⁹⁾ commendatorem de Brandenburg, qui fuit dux⁴⁰⁾ et plures alios, qui cum vexillo Marschalci intrant terram paganorum in auxilium regis Jagel;⁴¹⁾ venientes quoque prope Egollen,

36) Wigandius errat h. l. in prodendis nominibus commendatorum. Ruedigerus de Elner erat anno 1382. magnus commendator; sed Dietericus de Elner commendator Balgae, mortuus die Yeneris ante Matthaei a. 1382. Commendator Brandenburgensis usque ad hiemem a. 1382. erat Albertus dux Saxoniae. Wigandius de Baldersheim erat tum commendator Ragnitae.

37) Szeszuppe. Lacus Saleiden non invenitur amplius.

38) Yoigt T. V. 369.

39) Dietericus de Elner.

40) Albertus dux Saxoniae. 41) Cfr. Yoigt T. V. 379.

Król i marszałek zjeżdżają się i potem się rozjeżdżają. Na tym zjeździe przytomnymi byli komandor z Balgi, brat Rotgier z Brandenburga, Wigand³²⁾ de Baldersheim.

Zlecił był także Marszałek przełożonemu z Insterburga, aby skoro tylko pokój zawartym zostanie, on się udał na puszcza. Tenże wzięwszy z sobą 60 ludzi, rabował w miejscu zwanem od gminu Czuppa³³⁾ i przybył do jeziora Salajden, gdzie napadł na 18 ludzi, z których wziął w niewolą szesnastu, siedmnastego zabił, ale ośmnasty pieszo pobiegł między krzaki; konie jednak wszystkie zabrał przełożony krzyżacki, z którymi się udał do domu.

W następującem lecie Kynstut zdobył zamek wileński i swoim go ludem obsadził. Ale Jagiello wkrótce potem napowrót go odebrał. Witold przybył pod waly dla spotkania się. Jagiello przecież zwycięstwo otrzymał, ale z obydwóch stron 300 ludzi zabito. Pogłoska o tem doszła do uszu marszałka, który to mistrzowi doniosł.³⁴⁾ Brat Kun de Hattenstein przytomnym tam będąc, prosił mistrza o pozwolenie, aby mógł iść na pomoc królowi Jagielle. Mistrz zasiągnawszy rady dygnitarzy swoich, spiesźnie wysłał marszałka, komandora z Balgi brata Rotgiera,³⁵⁾ komandora z Brandenburga, który dowództwo otrzymał³⁶⁾ i wielu innych, którzy z choragwią marszałka wchodzą w kraj pogański, na pomoc królowi Jagielle;³⁷⁾ idąc zaś blisko Egollen, Krzyżacy ude-

32) Wigand myli się tu co do nazwisk wspomnianych komandorów. Rüdiger de Elner był w r. 1382. wielkim komandorem w Balga, ale umarł na wiosnę r. 1382. Następcą jego był Albrecht książę saski. Wigand de Baldersheim był wtenczas jeszcze komandorem w Ragnicie.

33) Szeszupa. Niewiadomo dzisiaj gdzie jezioro Salajden leżało.

34) Voigt T. V. str. 369.

35) Dietrich de Elner.

36) Książę Albrycht saski.

37) Porównaj Voigta T. V. str. 370.

castrum inimicorum impugnant et succendunt,⁴²⁾ et in continenti pagani domum dederunt et descenderunt.

Continuo transeunt⁴³⁾ ad Regem Jagel in obsidionem Tracken vexillis extensis. Quibus visis, rex retro abiit in planiciem, ignorans an amici vel inimici essent. Quod cum cognovisset per nuncios marschalci ipsos sibi in auxilium venisse, omnes pagani in júbilo letabantur. Misitque Jagel rex Schirgal ad marschalkum et amiciciam tuam solidabant.⁴⁴⁾ Statim Marschalkus stacionem suam prope stagnum statuit. Jagel vero in pristinum locum. Quare in castro terrore concussi propter Teutonicorum succursum sequenti tertia die domum dederunt et terram conjacentem, que Jagel continuo dedit Schirgal, qui transiit ad latus paganorum.⁴⁵⁾

Deinde rex Kynstut cum grandi exercitu venit prope Tracken. Rex Jagel vero occurrit ei, nec fugit. Cui Magister Lyvoniensis 300 destinaverat in succursum. Kynstut similiter occurrit ei ad bellum. Qui cum cognovisset, Lyvonienses venisse in succursum Jagel regi, Kynstut cum filio intrat exercitum et peractis placitis, proposuit redire ad suum exercitum et ait Jagel: nec hoc placet mihi; et sic in dolo ibidem Kynstut cum filio captivatur et ita ambo exercitus discedunt et procedunt in Wylle vulgariter. Kynstut in captivitate strangulatur, Wylaut vinculatur; matrem autem submergunt.⁴⁶⁾ Quibus peractis, oritur rumor merore plenus, quomo-

42) Lindenblatt. p. 50.

43) Sc. fratres.

44) Ordo accepit pro hac re assignationem terrae Dubissam inter fines Borussiae; cfr. Lindenblatt p. 50. adn. 4. Voigt T. Y. 410.

45) Cfr. descriptionem apud Voigt T. V. 370—371.

46) Scriptor h. l. breviter et concise res narrat. Cfr. descriptionem factorum horum ex aliis fontibus apud Voigt T. Y. 370—373.

rzyli na obóz nieprzyjacielski i spalili go³⁸⁾ i niezwłocznie poganie zamek poddali i oddalili się.

Niezwłocznie potem z rozwiniętymi chorągwiami idą Krzyżacy do króla Jagielly na oblężenie Troków. Bo spostrzegłszy król, cofnął się na płaszczyznę, niewiedząc czy to przyjaciele, czy nieprzyjaciele byli. A gdy się dowiedział od gońców marszałka, że mu na pomoc przychodzą, ucieszyli się bardzo wszyscy poganie. Król Jagiello posłał także Szyrgala do marszałka i wspólną przyjaźń ustalili.³⁹⁾ Zaraz więc marszałek stanowisko zajął nad jeziorem, Jagiello zaś na dawniejszem miejscu stanął. W zamku zaś załoga przejęta trwogą z powodu posiłków Niemców, trzeciego dnia zamek poddała wraz z przyległą krainą, którą Jagiello zaraz dał Szyrgalowi, ale on przeszedł na stronę pogan.⁴⁰⁾

Potem król Kynstut z wielkiem wojskiem przybył pod Troki. Król Jagiello wyszedł naprzeciwko niego i tyłu nie podał, a mistrz inflantski postanowił posłać mu (Jagielle) 300 ludzi w posilku. Kynstut także poszedł naprzeciwko niemu dla spotkania się, który poznawszy że Inflantezykowie przyszli na pomoc królowi Jagielle, Kynstut z synem udał się do wojska Jagielly i po dokonaniem rokowania, umyślił do swego powrócić wojska, ale Jagiello rzekł: „tego ja nie chcę“ i tak Kynstut wraz z synem swoim podejściem tam w niewolę wzięci zostali, i tak oba wojska się rozchodzą i idą do Wilna. Kynstut w niewoli uduszony został. Witold uwięziony

38) Lindenblatt str. 50.

39) Zakon otrzymał za to zapis na krainę leżącą między rzeką Dubissą i granicą pruską. Czytaj Lindenblatt str. 50. Notę 4. Voigta T. V. str. 410.

40) Porównaj z tem, co w tym przedmiocie pisze Voigt T. V. 370 — 271.

do optimus Magister Wynricus Knyprode esset defunctus 8. Kal. Julii in die nativit. Johannis bap.⁴⁷⁾ hora terciarum, confessus, contritus et optima ratione procuratus et unctus, qui 31 et medio annis Magisterii generalis principatum in Prussia tenuit, ex gracia divina speciali, in optimo statu; preceptores quoque in maxima decencia tenuit et ordinis fratres in sancta religione, milites atque clientes in justicia per suam prudentiam, cives et rusticos laudabiliter gubernando, viduis et orphanis compaciendo, terras eciam Lithuanorum in longum et latum vastavit, incinera- vit, diversis bellis perturbavit et eciam multa loca instauravit, ca- stra inibi edificavit, quedam innovavit in longa distancia, ut notum est paganis. Pauca bella in ordine tempore suo erant. Nec or- do extra vel in terra disamabatur, sed tranquillitas tota fuit. Tempore eciam suo frater Hinricus Dusmer claustrum monialium in Königsberg edificavit et redditibus dotavit, quod Magister Wyn- ricus consumavit.⁴⁸⁾ Ex inductu eciam probissimorum suorum preceptorum largissimas elemosinas statuit, jejunia, venie, ora- ciones lacrimose et discipline multiplicatae sunt tempore suo.⁴⁹⁾ Quotiens indicta fuerat aliqua reysa in laudem dei et vir- ginis Marie contra paganos, tociens multiplicatae sunt oracio- nes, staciones, missarum solempnia, signanter de sancta tri- nitate, de omnibus sanctis et de beata virgine in salutem transeuncium ad agones et bella⁵⁰⁾ et omnibus ecclesiis eciam villarum, omnesque vocati sunt ad interessendum divinis cri- stifideles in orationis devocione ne quis hostis ordini nocere

47) Convenit accurate cum aliis fontibus. Cfr. Voigt T. V. 393.

48) Voigt T. V. 392.

49) Voigt T. V. 389.

50) Hic legimus ad marginem Manuscripti: nota hic diligenter de gloriosa ratione Magi- stri Wynrici, optima eius ordinacione in spiritualibus exercitiis et terrenis.

matkę zaś topią.⁴¹⁾ To gdy się stało, rozchodzi się wieść żałośna, że najlepszy mistrz Winryk Knyprode umarł dnia 24. Czerwca w dzień narodzenia Sgo Jana Chrzciciela⁴²⁾ o godzinie trzecich pacierzy, wypowiedawszy się skruszony, i jak najlepiej na śmierć przysposobiony i olejem Stym namaszczony, który 31 lat i pół sprawował jak najlepiej władzę monarszą wielkiego Mistrza w Prusiech za szczególną łaską Bożą. Obchodził on się z dygnitarzami z największą przystojnością i Braci zakonu w Stój religii utrzymywał, żołnierzy zaś i podwładnych w sprawiedliwości przez przeczność swoją. Mieszczanami i wieśniakami chwalebnie rządził, nad wdowami i sierotami się litował, kraj także litewski wzdłuż i szerz pustoszył i palił; różnemi wojnami nieprzyjaciół trapił, wiele także osad wystawił, zamki tamże zbudował, niektóre wznowił w znacznej odległości, jak poganie wiedzą. Zakon niewiele wojen miał za jego czasów, ani zagranicą ani w kraju i źle o zakonie nie mówiono, spokojność owszem była zupełna. Za czasów jego także Brat Henryk Duzmer zbudował klasztor Mniszek w Królewcu i dochodami go uposażył, co mistrz Winryk dokonał.⁴³⁾ Z porady także najpobożniejszych dygnitarzy swoich wyznaczył hojne jałmużny; pomnożył oraz za czasów swoich⁴⁴⁾ posty, odpusty, żałobne nabożeństwa i dyscypliny. Ile razy zapowiedziano wyprawę jaką na chwałę Pana Boga i Panny Maryi przeciwko poganom, tyle razy przymnożono modlitw, stacyi, mszy uroczystych, mianowicie do Trójcy Przenajświętszój, do wszystkich Świętych i do Najświętszój Panny za dusze ginących i konających na woj-

41) Kronikarz niedostatecznie rzecz tę wyjaśnia, czytaj w tym przedmiocie Voigta T. V. str. 370 — 373.

42) Tak i inni dziejopisowie piszą. Czytaj Voigta T. V. str. 393.

43) Yoigt T. V. str. 396.

44) Yoigt T. V. str. 389.

presumat. Fama eciam nominis sui diffusa est per universum nec tanta benemerita digna laude ab alio Magistro unquam sunt audita. Cui optat historia a deo, sancta trinitate et per invocationem omnium sanctorum longo sermone ⁵¹⁾ vitam et requiem sempiternam.

C A P U T XXIV.

Kun de Hattensteyn Marschalkus cum preceptoribus principalioribus in magno exercitu proponit Castrum Tracken superare pro utilitate ordinis et totius christianitatis. Deus vero rector omnium et origo dedit ei cor et intellectum, et ixit in Egellen castrum ¹⁾, quod totum cum 40 viris est deletum. Pridem tamen duos captivaverat bayores magnos. De mane pertransiit celeriter Sloasser ²⁾ vulgariter terram, tetenditque tentoria sua in plano terre Rumsinker ³⁾, tandem procedunt ad fluvium Strebe ⁴⁾, 3a die prope magnum stagnum steterunt 2 diebus juxta Tracken. Advenitque Schirgal et amicabiliter loquitur cum marschalco ver-

51) I. e. in chronicis Wigandi.

1) Egellen hoc anno 1382. a Marschalco iam erat incensum. Narratio igitur h. l. ex parte modo repetita videtur.

2) Situm erat sine dubio ad Vilnam septentriones versus.

3) Hodie Rumschisky ad Mumelam prope Rauen orientem versus.

4) Flumen hodie Strawa dicitur.

nie; we wszystkich także kościołach wiejskich wzywano wszystkich wiernych Chrystusowych, aby byli przytomni obrządkom świętym w pobożnych modlitwach, aby zaś jaki nieprzyjaciel szkody zakonowi nie zrządził. Sława jego imienia rozlała się po całym świecie i nigdy o żadnym mistrzu niesłyszano tyle dobrego i chluby godnego, któremu historya przydłuższemi słowy⁴⁵⁾ życzy od Boga, od S. Trójcy i za wstawieniem się wszystkich Świętych życia i wiecznego odpoczynku.

ROZDZIAŁ XXIV.

Kun de Hattenstein marszałek z znaczniejszymi dygnitarzami wniosek uczynił, aby zdobyć zamek Troki na użytek zakonu i całego chrześcijaństwa. Bóg zaś początek i rządca wszystkiego, dał mu mężstwo i rozum i poszedł do zamku Egollen,¹⁾ który całki zniszczono z 40 ludźmi. W wilią zaś tego dnia pojął dwóch wielkich bojarów. Zrana przebył spieszenie krainę zwaną gminnem nazwiskiem Sloasser²⁾ i rozbił namioty swoje na równinie Rumsinker;³⁾ tymczasem idą naprzód do rzeki Strebe.⁴⁾ Trzeciego dnia stanęli nad małym jeziorem, a w dwa dni potem pod Trokami. Przybył Szyrgal i po przyjacielsku mówił z mar-

45) To jest w kronice Wiganda.

1) Egollen w tymże roku 1382. już od marszałka było spalone, kronikarz więc powtarza tu co już był powiedział.

2) Miejsce to musiało leżeć na północ od Wilna.

3) Dzisiejsze Rumszyski nad Niemnem, na wschód od Kowna.

4) Dzisiejsza rzeka Strawa.

ba, que hic ⁵⁾ non habentur. Et rediit in Prussiam cum suis Marschalkus adducens captivos Rutenos etc.

Eo tempore ⁶⁾ in Magistrum generalem eligitur frater Conradus Czolner de Rottensteyn, 23 in ordine et concordii preceptorum voce sublimatur, adeptaque dignitatis sue potestate, previa consultatione precepit preceptoribus reysam necessariam, sicut et ceteri fecerant. Cujus tempore varii eventus ordini occurrebant. Signanter in Ragnita commendator ⁷⁾ contra paganos necesse habuit sollicite vigilare et pugnare, villas planare, viros, mulieres etc. delere, similiter in terra Prussie tempore hyemali et rigido disponere reysas; pluviosis vero temporibus ⁸⁾ tristes domi residebant.

Schirgal ⁹⁾ notificavit paganis, quomodo marschalkus proponeret omnino eos devastare et quomodo Egollen jam destruxisset, incolas occidisset et igne suffocasset; unde pagani perturbati sunt et tractant consilio, quid sint acturi. Schirgal suasit eis, ut darent castrum ¹⁰⁾ Jagel regi, quum marschalkus nollet quiescere, donec eum ¹¹⁾ optineret et vos deleat. Deliberandi quoque tempus eis dedit in astucia, dicens: se interim velle loqui cum marschalko, ut in reditu responsum ei darent. Deinde Schirgal accessit marschalkum ad tractatum ¹²⁾. Et simul cum quibusdam preceptoribus veniunt ad castrum et alloquitur Capitaneum Mar-

5) In Chronicis Wigandi.

6) Die 5. Octobr. 1382. a.

7) Wigandius de Baldersheim.

8) Lindenblatt p. 51.

9) Nunc duæ Trakensis.

10) I. e. Traken. Cfr. Voigt T. V. 413., ubi narratio paulum contorta et obseura scriptoris huius illustratur.

11) Pro id, sc. castrum.

12) Voigt T. V. 413. and. 3.

szalkiem słowa, których tu nie masz.⁵⁾ I wrócił marszałek ze swymi do Prus, prowadząc jeńców Rusinów i t. d.

Tegoż czasu⁶⁾ brat Konrad Czolner de Rottenstein, obrany został wielkim mistrzem. Dwudziesty trzeci w zakonie, wyniesiony jest zgodnemi głosami dygnitarzy. Objąwszy on władzę urzędu swego za złożoną poprzednio radą, nakazał dygnitarzom potrzebną wyprawę, tak jak i inni byli czynili. Za czasu jego rozmaite zakonowi zdarzyły się wypadki. Mianowicie w Ragnicie komandor⁷⁾ czuł potrzebę czuwania starannie nad poganami i walczenia z nimi, i niszczenia wsi i wycinania mężczyzn i kobiet. Podobnież w Prusiech sądzono być rzeczą dogodną w porze zimowej i mroźnej wyprawy rozporządzać, w czasach zaś⁸⁾ dżdżystych kawalerowie smutni w domu pozostawali.

Szyrgal⁹⁾ oznajmił poganom, że marszałek miał zamiar kraj ich niszczyć i że już był ziemię Egollen zniszczył, mieszkańców wybił i w ogniu podusił; czem się poganie zmieszali i obrażają coby mieli czynić. Szyrgal radził im, aby zamek oddali,¹⁰⁾ królowi Jagielle, marszałek albowiem spocząć niechciał, dopóki go nie zdobył¹¹⁾ a was nie zniszczył. I chytrze im dał czas do namysłu, mówiąc, że tym czasem chciał mówić z marszałkiem, a że mu za powrotem jego mieli odpowiedzieć. Potem Szyrgal udał się do marszałka dla traktowania z nim. I wraz z kilku dygnitarzami przychodzą do zamku, a marszałek odezwał się do starosty

5) To jest w kronice Wiganda.

6) Dnia 5. Października 1282.

7) Wigand de Baldersheim.

8) Lindenblatt str. 51.

9) Był on wówczas księżciem Trockim.

10) To jest Troki. Porównaj Yoigta T. V. str. 413., który podanie to nieco ciemne kronikarza naszego wyjaśnia.

11) Czytaj Yoigta T. V. str. 413. uwaga 3.

schalkus, ut domum daret ordini, antequam igne consumaretur tota. Et respondit capitaneus vice paganorum; se cum suis potius velle mori, quam domum dare. Marschalkus ad hoc dixit: deliberetis adhuc, an ordini vel regi Jagel eam dare velitis; adjecitque loquens amice, quod per noctem deliberarent et in crastinum responsum darent, nequaquam enim discedere vellet, nisi domum ad usum ordinis optineret. Et illico accessit ad regem Jagel et colloquuntur. Jagel abiit ad exercitum suum. Tercia die marschalkus cum parte exercitus processit ad castrum Tracken; Schirgal vero precessit et loquitur cum paganis volens, ut responderent. Qui distincte responderunt, dicentes: Si daremus domum ordini, nequiret nos protegere et statim marschalkus bene et amabiliter respondit: placet et mihi, ut se regi subjiciant ob loci vicinitatem, saltem si bajoribus etiam placeret, Schirgalque deberet loqui cum germano. Super quibus marschalkus consiliatur, concludens cum preceptoribus, quod favere vellent possessionem regi Jagel. Tandem venit Schirgal cum fratre et cum senioribus; uniti sunt, quum omnium voluntas erat, quod potius subici vellent regi, quam ordini et presentarunt ei domum etc. Ceterum Marschalkus venit et Jagel cum eo dicuntque pagani marschalko, si ei placeret, potius regi, quam ordini vellent parere. Rexque permisit abire incolas, domum firmans cum paganis. Hos vero, qui abibant, captivavit et tenuit secundum amborum dictamen. Et ita Marschalkus separatur a rege vocatoque exercitu bombardas, quas adduxerat ad vincendas terras in dei laudem et virginis Marie, dedit regi, nec ullam deduxit, fitque clamor in exercitu, quod nemo de cetero vim debeat facere paganis, sed et captivi deberent dari in absolucionem et leto corde et sani revertuntur.

aby zamek zakonowi poddał, nimby go ze szczętem spalono. A starosta odpowiedział imieniem pogan, że raczej wraz z swymi wołał umrzeć, niżeli zamek poddać. Marszałek na to powiedział: naradzcie się jeszcze, czy go zakonowi, czy królowi Jagielle poddać chcecie, i dodał z uprzejmością mówiąc: aby przez noc obradowali, a nazajutrz odpowiedzieli, bo niechciał się oddalić, dopóki by zamku na użytek zakonu nie dostał. I ztamtąd przystąpił do króla Jagielly i rozmawiają z sobą. Jagielto oddalił się do wojska swego. Trzeciego dnia marszałek z częścią wojska poszedł pod zamek trocki; Szyrgal zaś wszedł do zamku i mówi z poganami, chcąc, aby mu odpowiedź dali. A oni wyraźnie się oświadczyli, mówiąc: gdybyśmy poddali zamek zakonowi, toby nas bronić nie mógł; a marszałek na to zaraz odpowiedział dobrze i uprzejmie dodał: zgadzam się na to, abyście się królowi poddali dla bliskości miejsc, byle się to bojarom podobało; miał więc Szyrgal mówić o tem z bratem. Obradował o tem jeszcze marszałek i porozumiał się z dygnitarzami, że się na to zgodzili, aby go król Jagielto objął. Tymczasem przybył Szyrgal z bratem i ze starszyzną i zgodzili się na to, było to albowiem wolą powszechną, aby się raczej poddać królowi niż zakonowi, i poddali mu zamek. Zresztą przybył marszałek, a z nim Jagielto i mówią poganie do marszałka, że gdyby mu się to podobało, oni raczej królowi niżeli zakonowi posłusznymi być chcieli. Król pozwolił odejść mieszkańcom i wraz z poganami zamek wzmocnił. Tych zaś, którzy wychodzili, wziął w niewolę i trzymał ich w pojmaniu podług woli obydwóch. I tak marszałek rozstał się z królem, wezwawszy wojsko swoje, machines zaś do rzucania pocisków, które był przyprowadził dla zawojowania kraju na chwałę Pana Boga i i Najświętszej Panny, darował królowi i żadnej nie uprowadził, i powstał ztąd krzyk w wojsku, że się nikomu niegodziło się doda-

Et repetitur hic, quod obmissum erat de Kynstut.¹³⁾
*Eo quidem tempore¹⁴⁾ Wytaut rediit de Russia, ad quam fugerat et cum Lubart,¹⁵⁾ qui a patre vocatus fuit, ad sortem eius. Kynstut quoque audiens castrum¹⁶⁾ amissum, statim transiit in Garten; cognito vero, quod non posset in terra permanere sine pena nec in domibus suis, intrat lucos et se occultans timensque ambos patruos suos, transiit in Samaytam.¹⁷⁾ Convocans de Medeniken vulgariter et Samaitas, prudenter querens consilia ab eis, quia doleret de dampnis sibi illatis. Qui responderunt cum distinctione dicentes: Jagel confitemur dominum nostrum, a quo non discilemus sub tali condicione, si Jagel voluerit manere in ritu paganorum et origine sua; si vero velit christianus fieri, non obediemus ei. Et mittunt legatos, querentes: si vellet ritum originis retinere, in omnibus velint ei obedire; sin vero cristianus fieri velint Kynstut in regem suum sublimare. Et Samaite simul transeunt cum Kynstut in numero 9000 virorum, proponentes Traken vincere, nec poterant.¹⁸⁾ Unde huiusmodi rumor venit in Prussiam ad aures Marschalci, qui precepit per totam Prussiam sub favore suo, quod parati essent et ad 6 septimanas victualia prepararent, proposuitque subvenire regibus¹⁹⁾ et paganos de ob-
*sidione propellere et terras delere, Sed divina ordinacione Ma-**

13) Haec verba in Mscr linea rubra subsignata sunt.

14) Quae sequuntur igitur pertinent ad superius tempus anni 1382.

15) Princeps Lithuanicus Liubart, Kynstutti frater.

16) Arx Traken, quae eius superiore tempore erat possessio.

17) Voigt T. Y. 370.

18) Voigt l. l.

19) J. e. Jagal et Skirgal.

wać poganom i że jeńców dawać należało na wykup swoich, i tak wesolem sercem i zdrowi powracają.

I powtarza się tu to, co się o Kynstucie było opuszcilo.

Tegoż czasu¹²⁾ Witold powrócił z Rusi, do której był uciekł i z Lubartem,¹³⁾ którego ojciec był wezwał do jego dzielnicy. Kynstut zaś słysząc, że zamek¹⁴⁾ stracono, udał się zaraz do Grodna; poznawszy zaś, że mu trudno było pozostać w krajui w domach swoich bezkarnie, wszedł w lasy i ukrywał się, bojąc się obustryjów swoich i poszedł do Żmudzi i powołał Żmudzinów¹⁵⁾ z powiatu Miedniki zwanego, ostróżnie rady ich żądając, bo mu żal było szkody, jaką był poniósł, a oni mu z uszanowaniem odpowiedzieli, mówiąc: Jagiellę uznajemy za pana naszego, od którego nie odstępujemy, jeżeli Jagiello pozostać zechce przy obrządkach pogańskich i plemieniu swojem, jeżeliby zaś chciał chrześcianinem zostać, wtenczas mu posłuszeństwo wypowiemy. I posyłają posłów, oświadczając mu, że jeżeli zechce pozostać przy obrządkach plemienia swego, to mu będą we wszystkim powolni, gdyby zaś chciał chrześcianinem zostać, toby oni Kynstuta na królestwo wynieśli. I Żmudzini razem z Kynstutem poszli w liczbie 9000 ludzi w zamiarze zdobycia Troków, ale napróżno. Pogłoska o tem przyszła do Prus do wiadomości marszałka, który po całych Prusiech pod łaską swoją dał rozkaz, aby wszyscy w pogotowiu byli i na sześć tygodni żywność przysposobili i zamierzył sobie przyjść kró-

12) To co teraz następuje odnosi się więc do lat dawniejszych od r. 1382.

13) Rsiążę litewski Lubart, bratem był Kynstuta.

14) To jest zamek Trocki, który do niego należał.

15) Voigt T. V. str. 370.

16) To jest Jagiella i Skirgajłowi.

*gister Lyvoniensis frater Wilhelmus de Beyersheym*²⁰⁾ intravit *Samaytarum* terram cum potencia, multa dampna igne, occisione etc. faciens convertitque se vastans contra *Nergam*. Rex vero huiusmodi intelligens, venit ad magistrum et pertranseunt *Nergam* et veniunt in terram *Tracken*. *Marschalkus* processit prope *Tracken* et invenit *Kynstut* ibidem cum potencia nec sciebant quid de eo. *Kynstut* hoc cognoscens, videns Regem cum magistro *Lyvoniensi*, *Kynstut* et *Wyltaut* statim occurrunt Magistro, *Wyltaut* querens gratiam, adivit regem et animo premeditato subiciunt se regi, dederuntque se captivos²¹⁾ et petunt pro reliquo populo, ne perdatur. *Jagel* rex movit Magistrum ad misericordiam, et suscepit 5000 hominum captivos, qui omnes promittunt regi *Jagel* fidem et subjectionem perpetuam; quam tamen quidam infideles pridem minime servabant.²²⁾ Statimque Rex²³⁾ libertatem dedit cuilibet ire in sua. Verum *Kynstut* et *Wyltaut* captivos duxit in castrum *Wylla*. Magister vero conduxit Regem ad locum dictum amicabilem, deinde sunt divisi. Transiitque magister per *Lithuaniam*, nemini nocumentum inferendo. Rex quoque *Jagel* in arcta custodia et vinculis *Kynstut* et *Wyltaut* servavit.²⁴⁾

*Dominus de Ysenburg*²⁵⁾ milicie gracia et ad honorem dei et virginis marie cum duobus militibus et uno nobili et famulis venit in *Livoniam*, sed magister iam erat in terra paganorum;

20) *Guilielmus de Freimersheim*, (qui demum a. 1384. obiit).

21) Quod quo modo factum fuerit Voigt T. 370—371. *Lindenblatt*. p. 59. breviter tantummodo rem commemorat.

22) Voigt T. V. 371. 23) *Jagal*.

24) Quae alii de captivitate hac tradant, exposuit Voigt l. l.

25) Voigt T. V. 374.

lom¹⁶⁾ w pomoc i pogan od oblężenia Troków odeprzeć i kraj spustoszyć. Lecz z woli Boskiej mistrz inflantski, brat Wilhelm de Beyersheim,¹⁷⁾ wszedł do kraju Zmudzinów z wielką potęgą i wiele szkód zrządził ogniem i mieczem i t. d. i zwrócił się pustosząc kraj ku rzece Nerdze. Król zaś widząc to, przybył do mistrza i przebyli Nergę i przyszedli do ziemi trockiej. Marszałek poszedł naprzód pod Troki i znalazł tam Kynstuta z wielką siłą, a oni o nim nie wiedzieli. Kynstut widząc to, i widząc króla z mistrzem inflanckim, wraz z Witoldem zaraz poszedł naprzeciw mistrza. Witold żądał przebaczenia przystąpił do króla i z rozmyślną uwagą poddali się królowi i poszli do niego dobrowolnie w niewolę¹⁸⁾ i prosili za resztą ludu, aby go nie gubiono. Król Jagiello pobudził mistrza do miłosierdzia i wzięli 5000 ludzi w niewolę, którzy wszyscy przyrzekli królowi Jagielle wierność i wieczne poddaństwo, lubo ję niektórzy poganie pierwę niebyli dochowali,¹⁹⁾ i król²⁰⁾ zaraz pozwoił każdemu iść do domu. Kynstuta zaś i Witolda pojmanych zaprowadził do zamku wileńskiego. Mistrz zaś uprzejmie króla odprowadził na wspomniane miejsce i potem się rozjechali. I mistrz przebył Litwę, nikomu szkody nieczyniąc. Król zaś Jagiello Kynstuta i Witolda w ścisłej niewoli i więzach zatrzymał.²¹⁾

Pan de Isenburg²²⁾ w chęci wojowania i na cześć Pana Boga i Najświętszej Panny z dwoma wojskowymi, z jednym szlachcicem i ze sługami przybył do Infant, ale mistrz już był w zie-

17) Wilhelm de Freimersheim, który dopiero w r. 1384. umarł.

18) Jak się to istotnie działo opisuje Voigt T. V. str. 370—371. Lindenblatt str. 50. w krótkości tylko rzecz przytacza.

19) Voigt T. V. str. 371.

20) Jagiello.

21) Voigt z innych źródeł dokładniej tę rzecz opisuje.

22) Voigt T. V. str. 374.

dictus vero dominus cum suis festinat in Wyllam, veniens ad deserta, occurrit ei magister in reditu; videns quoque dictus dominus potenciam magistri tam parvam, svasit ei, quod reverteretur cum eo, non enim dixit se curare mortem, et veniunt ad medium miliare prope Willam et misit dominum²⁶⁾ Dolmesch ad regem pro salvo conductu, dicens: quomodo quidam miles,²⁷⁾ qui affectaret videre eum. Respondit Rex: stulte postulat, quia christiani dampna intulerunt mihi, non conducam eum; tale responsum Dolmesch dedit consodalibus suis, qui steterunt pleni angustis in quadam stuba veteri. Dominus vero ait: et si minatur nobis mortem, parum curamus. Transi et secundo pete regem, forte omnia succedent in bonum. Dolmesch festinat ad regem, quem invenit in bono animo et accepit responsum, ut faceret venire militem cum sociis suis et boni animi esse. Quo audito abiit et a rege benigne est susceptus et in magna veneratione in mensa regia 8 diebus honoratus est et clenodis ei datis et cum gratiarum actione obtinuit conductorem et per deserta convertit, se in Prussiam.²⁸⁾

Interea Schirgal dixit Kynstut in captivitatem in Krewen²⁹⁾ et rediit in Willam; post 4 dies Schirgal revertitur, volens videre patrum suum in vinculis et invenit eum mortuum. Sed quomodo obierit, nemo umquam cognovit.³⁰⁾ Et duxit eum in Willam, ubi in cinerem est redactus. Et miraculose in terra vorago visa profunda in longitudinem unius viri et medi, absorbens cineres, quod a multis visum est et nemo vitam de astantibus emen-

26) Oportet esse: dominus, intelligitur magister Livoniae, vel dominus Isenburgi.

27) sc. adesset. 28) Voigt T. V. 374.

29) Sine dubio Krewy, prope Oschmjanam ad euronotum, ubi erat arx munita.

30) Varias scriptorum hac de re narrationes collegit Voigt T. V. 372.

mi pogańskiej, rzeczony zaś pan ze swymi pospieszył ku Wilnu. Gdy był w puszczy, zaszedł mu drogę mistrz powracający. Rzeczony zaś pan, widząc siłę mistrza tak małą, radził mu, aby z nim powrócił i powiedział mu, że o życie nie stoi i przybyli o pół mili od Wilna i posłał ów pan²³⁾ tłumacza do króla, żądając glejtu, jakoby był, któryby żądał widzieć króla. A król odpowiedział: nierozsądnie z prośbą się udaje, bo mi chrześcianie szkody zrzadzili, nie dam mu więc glejtu. Taką odpowiedź przyniósł ów tłumacz towarzyszom swoim, którzy frasobliwi znajdowali się w jakimś starym domku. A pan ów rzekł: jeżeli nam śmiercią grozi, mniej o to dbamy. Idź i drugi raz proś króla, może wszystko na dobre się obróci. Tłumacz spieszy do króla, którego wesołego znalazł i odpowiedziano mu, aby przyprowadził żołnierza z towarzyszami jego i aby dobrze był myśli. Usłyszawszy to odszedł i od króla łaskawie przyjęty został i w wielkiem poważeniu go na dworze królewskim przez 8 dni czczono i dano mu klejnoty, i z podziękowaniem otrzymał przewodnika i przez puszcza zwrócił się do Prus.²⁴⁾

Tymczasem Szyrgal zaprowadził Kynstuta jako niewolnika do Krewen²⁵⁾ i powrócił do Wilna. Po czterech dniach Szyrgal powrócił, pragnąc widzieć krewnego swego w okowach i znalazł go nieżywego. Ale jak umarł, tego nikt nigdy nie wiedział.²⁶⁾ I zawiózł go do Wilna, gdzie ciało jego spalone zostało. I cudownym sposobem widziano w ziemi otchlań na półtora człowieka, która pochłonęła popioły Kynstuta, co wielu widziało, ale nikt z przy-

23) Tu podobno czytać należy dominus nie dominum. Mowa zaś jest o mistrzu infantyjskim, albo o panu z Ikenburga.

24) Voigt T. V. str. 374.

25) Podobno Krewy, na południowy wschód od Oszmian, gdzie był zamek obronny.

26) Czytaj w tym względzie Voigta T. V. str. 372.

davit; equi, vestimenta, arma etc. omnia fuerunt incinerata; aves atque canes venatici cum eo incinerantur.

Wytaut captivus ductus est non longe a Willa ad castrum quoddam.³¹⁾ Wytaut peciit, ut rex dignaretur ei dimittere, que juris sui essent et a parentibus derelictis, vellet enim ab eo omagium suscipere et esse vir eius.³²⁾ Rogat eciam Magistrum, ut intercedat pro eo, ut³³⁾ ei daret ea, que hereditario jure merito possideret et hoc sepius fuit attemplatum. Petivit eciam pro conjugue et liberis, qui postea venerunt ad eum, ut linigarent dolorem eius. Et habito consilio cum uxore et ipsa consenciente induit vestimenta viri, ipse vero conjugis et antequam custodes huiusmodi cognoscerent, Wytaut evaserat venitque ad germanam suam in Masovia.³⁴⁾

Eodem anno in die sancti Wentzeslai³⁵⁾ in bona ratione obiit frater Kun de Hattenstein, supremus marschalkus; requiescat in pace.

Post spacium XIII dierum tempore Magistri proxime dicti frater Conradus Walroder,³⁶⁾ genere nobilis, in Marschalkum superiorem sublimatur.

C A P U T XXV.

Wytaut post hec misit legatos ad Magistrum,¹⁾ Conradum Walroder, petens amiciciam eius et favorem et in Ynsterburg

31) Etiam Kreven. 32) Voigt T. Y. 409.

33) sc. Jagal. 34) Alios fontes invenies apud Voigt T. Y. 409. adn. 2.

35) Die 28. Septemb. 1382. mortuus est pestilentia correptus.

36) Conradus de Wallenrod.

1) Interpres nonnunquam marschaloum ordinis dicit magistrum.

tomnych życia niepoprawił. Konie, suknie i oręż spalone, oraz ptaki i psy lowcze wraz z nim spalone.

Witold pojmany, zaprowadzony został niedługo z Wilna do jakiegoś zamku.²⁷⁾ Witold prosił, aby król raczył mu wydać to co było jego własnością i co mu rodzice byli zostawili, chciał albowiem hold mu złożyć i być jemu poddanym.²⁸⁾ Prosił także mistrza, aby się za nim wstawił, aby mu Jagiello dał to, co mu się prawem spadkowym słusznie należało i o to częściej się upominał. Prosił także o żonę i dzieci, które potem przybyły do niego, aby złagodzić smutek jego, a poradziwszy się z żoną, gdy ona na to przystała, wzięła na siebie odzienie męża, on zaś odzienie żony, i nim straż to spostrzegła, Witold uszedł i przyszedł do siostry swojej w Mazowszu.²⁹⁾

Tegoż roku w dzień Sgo Wacława³⁰⁾ umarł przy zupełnej przytomności brat Kun de Hattensztejn, wielki marszałek; niech w Bogu spoczywa.

Po upłynionych 14 dniach za czasu mistrza, któregośmy ostatniego wspomnieli, brat Konrad Walroder szlacheckiego rodu, trzymał urząd wielkiego marszałka.

R O Z D Z I A Ł XXV.

Witold potem wyprawił posłów do mistrza ¹⁾ Konrada Walroder, prosząc o jego przyjaźń i łaskę w Insterburgu, podał rękę

27) Także do Krewów.

28) Voigt T. V. str. 409.

29) Czytaj co z innych źródeł pisze Voigt T. V. str. 409.

30) 28. Września r. 1382. umarł na morowe powietrze.

1) Tłumacz używa czasem wyrazu Magister, aby oznaczyć marszałka zakonu.

dedit Magistro manum, dicens: si volueritis mihi adjuvare in amicitia, serviam ordini de bonis meis et dabo me ordini. Et Magister ait: quare prius non venisti, cum haberes castrum Wille etc.; nec modo habes homines neque terras. Attamen magister suscepit eum ad gratiam sub spe bona. Wytaut misit ad Samaitas dicens, quomodo fuisset in Prussia pro auxilio nec volebant credere. Post hec solus²⁾ comparuit et univit se cum eis, ut ei auxiliarentur.³⁾

Iterum⁴⁾ Magister propter ordinis necessitatem convocavit copiam, suscepitque Samaitas in succursum, donans eis arma, equos et vestes et proficiscuntur de Mymila cum Marschalco contra paganos et veniunt ad Nergam et pertranseunt sine ve:⁵⁾ vexillum quoque magistri precesserat et alia subsequuntur, et ambo exercitus venerunt prope Tracken hostili incursione. Magister cum suis in una, Wytaut in alia parte, bombardas adducentes et variis sagittis murum infringunt et in pulverem redigunt volantem quasi folium tilie.

Crastino vero assumptionis⁶⁾ cum impetu aggrediuntur et primis obsistunt celeriter ubique, frater Wynter de Redingen⁷⁾ est interfectus et plures alii sunt offensi. Et consequenter altera die prehabito consilio dederunt domum ad manus magistri, salvis corporibus atque rebus eorum. Consequenter Magister ibidem dedit castrum Wytaudo⁸⁾ et regratiatur ei concedere viros, quum

2) i. e. ipse.

3) Cfr. Voigt T. V. 412. Quod Dlugoss. p. 67. colloquium hoc cum magistro generali factum esse tradit, id inde explicatur quia interpret Wigandi marschalkum ordinis h. l. magistrum appellat.

4) i. e. a. 1383.

5) germanice: ohne Beschwerde.

6) a. 1383.

7) Ex antiqua helvetica gente de Reding vel Rheding.

8) Voigt T. V. 423.

mistrzowi mówiąc: jeżeli mi życzliwie zechcecie dopomódz, służyć będę zakonowi i w podwładność mu się oddam. A mistrz rzekł: czemu prędkiej nie przyszedłeś, kiedyś miał zamek wileński, teraz zaś nie masz ani ludzi, ani ziemi. Mistrz przecież przyjął go do łaski swojej, dobre mu czyniąc nadzieje. Witold posłał do Zmudzinów mówiąc, jako był w Prusiech dla uzyskania pomocy, ale oni wierzyć niechcieli. Potem sam przybył i połączył się z nimi, aby mu w pomoc przyszli.²⁾

Potem mistrz dla potrzeby zakonu zwołał wojsko i przyjął Zmudzinów w pomoc i dał im broń, konie i odzież, i wyszli z Memla z marszałkiem przeciwko poganom i przychodzą do rzeki Nergi i przebywają ją bez trudności; chorągiew mistrza szła naprzód, a inne za nią, i oba wojska przyszły pod Troki w nieprzyjacielskiej wyprawie. Mistrz ze swymi szedł po jednej stronie, a Witold po drugiej i przyprowadzili narzędzia do rzucania pocisków i różnemi pociskami mur kruszą i w proch obracają, niby liście lipowego drzewa.

Nazajutrz po Wniebowzięciu³⁾ szturm przypuszczają. Pierwszym nacierającym opór stawiają wszędzie z pospiechem. Brat Wynter de Redingen⁴⁾ zabity został i wielu innych ranionych. Potem dnia następującego radę złożywszy, poddali zamek w ręce mistrza, wymówiwszy sobie wolność życia i majątków swoich. W skutku tego mistrz dał zamek Witoldowi,⁵⁾ który podziękował

2) Porównaj Voigta T. V. str. 412.

3) Roku 1383.

4) Z dawniej rodziny szwajcarskiej Reding.

5) Voigt T. V. str. 423.

impotens esset, ipsum servare⁹⁾ sorte et Magister concessit ei LX viros, fratrem Johannem Raue¹⁰⁾ pro capitaneo, fratrem Hinricum de Clüe ducem¹¹⁾ pro collega; unde gavisus est Wytaudus.

Altera die exercitus festinat prope Willam et premisit Magister 4 commendatores, sc. de Elbingo, de Balga, de Brandenburg et Kirstburg,¹²⁾ ut civitatem rutenicam incinerarent modo quo possent, et fit ibidem conflictus in ponte. Lithwani quidem multi forte christianos propulerunt, sed et econtra christiani paganos in multis plagis et verberibus, 3a vice pagani confortant se hostiliter, christianos repellentes, unusque frater transfixus est telo in mortem, alter vulneratus, civitas exusta est. Dominus Huport de Sendendorff vexillum sancti Georgii ferebat; post terciam magister cum peregrinis nullis surgit et venit in Nergam divisique sunt exercitus, christiani festinant ad naves, de quibus absentes erant XI diebus et simul salubriter cum magistro intrant Prussiam.¹³⁾

Anno 1384. Wytaut obtinuit prece succursum a commendatore de Ragnita¹⁴⁾ contra Lithwanos, qui misit ei Marquardum Soltzbach¹⁵⁾ vice commendatorem cum XL viris et veniunt

9) Deest verbum. 10) Erat a. 1388. vice-commendator Christburgi.

11) Num intelligendus sit dux Hinricus de Cleve, non satis constat. Aliis locis non commemoratur. Fortasse est eques ordinis ex gente Suevica de Cleve vel Klee; sed cur tum additur „ducem?“ Yoigt T. V. 423. adn. 2. Infra nominat eum scriptor Henricum de Cleen, commendatorem Mariae-Insulae.

12) Ulricus Fricke Elbingensis, Marquardus de Lorheim Balgensis, Fridericus de Wenden Brandenburgensis, Henricus Gans de Weberstehen Christburgensis.

13) Yoigt T. V. 424.

14) Wigandius de Baldersheim,

15) Soltzbach; a 1383. commemoratur hic Marquardus de Soltzbach ut dominus Withingorum Ragnitae et Philippus de Kleberg erat vice-commendator.

mistrzowi za honor i za dobrodziejstwo, i prosił mistrza, aby raczył mu dać ludzi, gdy niebyt w stanie zachować go⁶⁾ . . . i mistrz dał mu 60 ludzi oraz brata Jana Rawe⁷⁾ na dowódcę i brata Henryka de Clue książęcia,⁸⁾ za socyusza, i ucieszył się z tego Witold.

Dnia następującego wojsko spieszy pod Wilno i mistrz wysła naprzód czterech komandorów z Elbląga, z Balgi, z Brandeburga i Kirstburga⁹⁾ aby miasto Rusinów spalili, jakby mogli, i także spotkanie stało się na moście. Gdy Litwinów wielu było, dzielnie więc chrześcian odparli, ale i chrześcianie nawzajem pogan orężem i dragami sparli. Za trzecią razą poganie wzmagają się silnie, odpierając chrześcian; jeden brat przeszyty został pociskiem na śmierć, inny ranny, a miasto spalone zostało. Pan Huport de Sandendorf nosił chorągiew Sw. Jerzego. Po godzinie trzeciej w nocy mistrz z wielu pielgrzymami wstał i przyszedł do Nergi i rozdzielili się wojska. Chrześcianie spieszą na statki, od których się przez 11 dni byli oddalili i pospółu zdrowi wraz z mistrzem wracają do Prus.¹⁰⁾

W roku 1384. Witold uprosił sobie pomoc przeciwko Litwinom od komandora z Ragnity,¹¹⁾ który mu posłał Markwarda Soltzbach¹²⁾ vicekomandora z czterdziestu ludźmi, i przybywają do

6) Tu brakuje słowa, którego odczytać niemożna w rękopiśmie.

7) Ten Rawe był w r. 1388. komandorem zamku w Chrystburgu.

8) Niewiadomo, czy to ma być książę Henryk z Kliwii, albo rycerz z rodziny szwabskiej Clee lub Klee, ale dla czegoż autor położył tytuł duce? Voigt T. Y. str. 423. Nota 2. Później kronikarz wspomina tegoż Henryka de Clee i nazywa go Komandorem w Kwidzynie.

9) Ulryk Fryke z Elbląga, Marquard de Lorheim z Balgi, Fryderyk de Wunden w Brandeburgu, Henryk Gans von Weberstelen w Christburgu.

10) Voigt T. Y. str. 424.

11) Wigand de Baldersheim.

12) Sulzbach. W r. 1383. mowa też jest o Marquardzie de Sulzbach, jako dowódcy w Ragnicie. Filip de Kleeberg był wtenczas komandorem zamku.

in Mergenburch, ubi cognoverunt Wytaudum, qui dedit eis capitaneum, nomine vulgari Nartant cum 150 et festinant in Lithuaniam capiuntque quendam sibi occurrentem, cui dicunt, se velle ire in Wepperen;¹⁶⁾ et captivus ait: vidi regem cum 400 in custodia et respondent: videbimus eos; in ortu solis viriliter insurgunt in eos et occidunt 120 ex eis, capitaneum cum 8 captivant et cum 200 equis et magna preda revertuntur paganis incitis.

Eadem estate cum populo Wytaut transeunt in Wandeia-gel terram¹⁷⁾ non avisatam, ubi Lithwani stant ante edes sacras videntque preequestres, et putant eos esse de numero eorum; fugiunt tamen ad edes sacras, quas circumdederunt cum vexillis; vice commendator cum familia sua de una accepit 36 viros, Marquardus de alia 60 preter mulieres et pueros et post terre desolationem, occisionem hominum cum preda ingenti abierunt. Marquart de sorte sua 300 captivos eduxit preter eos, qui erant de sorte Wytaudi.¹⁸⁾

Magister cum preceptoribus suis et multis peregrinis¹⁹⁾ edixit reysam magnam contra paganos²⁰⁾ et intrantes terram erectis vexillis, primo sancti Georgii, deinde sequuntur peregrini, post hec vexillum beate virginis, vexillum quoque ordinis cum aquila et cruce ei veniunt ad flumina magna sc. Mivilam, et navigio intrant terram et consequenter ad 4 miliaria ad Nergam, in quo

16) Aut Wiepri Wiliam inter et Mivilam, prope Rauen, vel Wieprze, prope Wilkomierz magis aquilonem versus.

17) Situs regionis huius est incertus. Nomen sine dubio mutilatum; commemoratio a scriptore aedes sacrae locum sacratum significare videntur. Cum syllaba „Wande“ indicare videatur vocabulum lithuanicum swente (sacrum), fortasse in nomine Wandeia-gel nomen urbis Swenzjany latet. Est etiam in vicinia oppidum Swinty, indicans regionis sanctitatem et prope Swenziany ad occasum est Ljulina (Egollen) toties ab equitibus ordinis vexata. 18) Voigt T. V. 426—427.

19) Commemoratur apud Voigt T. V. 472.

20) Haec expeditio incidit in mens. August. a. 1385. Lindenblatt. p. 57.

Mergenburga, gdzie spotkali Witolda, który im oddał dowódcę zwanego gminnym językiem Nartant z 150 ludźmi i spieszą do Litwy i chwytają człowieka jednego, którego spotkali i mówią do niego, że iść chcą do Weperen,¹³⁾ a jeniec mówi: Widziałem króla z 400 ludzi [na straży; a oni odpowiadają: zobaczymy ich. O wschodzie słońca mężnie nacierają na nich i trupem kładą 120 ludzi, a starostę z ósmiu ludźmi w niewolę biorą i z 200 końmi, i z wielką zdobyczą wbrew poganom powracają.

Tegoż lata Witold z ludem przechodzi do ziemi Wandejagiel¹⁴⁾ nieostrzeżonej, gdzie Litwini stali przed bożnicami swymi i widzą konnych na przodzie, i sądzą, że w równiej z nimi byli liczbie. Uciekają więc do bożnic, które Krzyżacy z chorągwiami obstepują; Vicekomandor z domownikami swymi z jednej strony zabrał 36 ludzi, Markward z drugiej sześciu dziesiąt wziął, prócz kobiet i dzieci i spustoszy kraj i ludzi zabiwszy, z niezmiernemi łupami odeszli. Markward na swój udział 300 jeńców wyprowadził, oprócz tych, którzy się Witoldowi w udział dostali.¹⁵⁾

Mistrz z dygnitarzami swymi i wielu pielgrzymami¹⁶⁾ naznaczył wyprawę przeciw poganom¹⁷⁾ i weszli do kraju ich z rozwiniętymi chorągwiami. Pierwsza była świętego Jerzego, potem szli pielgrzymi, potem chorągiew Najśw. Panny, i chorągiew zakonu z orłem i krzyżem i przybyli do wielkich rzek, jako to do Niemna i po łodziach wchodzą do ziemi litewskiej i potem po czte-

13) Albo to są Wiepry między Wilią i Niemnem niedaleko Kowna, albo też Wieprze niedaleko Wilkomierza.

14) Położenie tej krainy jest niepewne; to nazwisko zapewne jest mylnie pisane. Wyraz ten aedes sacrae oznacza miejsce święte Litwinów, a że wyraz Wande ma niejaki podobieństwo z litewskim wyrazem Swente (święte), można więc się domyślać, że Wendejagiel ma być miasteczko Swenciany. Blisko tego miejsca leży inne zwane Swinty, z kąd także wnosić można, że tu Litwini miejsce poświęcone mieli. Na zachód od Swenzjan leży Liulina (Egollen) o której tak często w tem dziele jest mowa.

15) Voigt T. V. str. 426—427. 16) Wyszczególnia ich Voigt T. V. str. 472.

17) Ta wyprawa odbyła się w Sierpniu r. 1385. czytaj Lindenblatta str. 57.

quidam fuerunt submersi, de quibus unus fumosus nobilis, strenuus et virtuosus fuit, comes *Wilhelmus de Cattzenelbogen* et etiam *Johannes de Schoneberge*²¹⁾ et plures alii, quia vadum erat clavatum; ymo et pagani resistebant. Nichilominus cristiani invalescentes navigio transeunt etc., hostiliter eos invadunt premissis vexillis Magistro et in longum vastant terras VI, transeuntes quocunque tendebant et ante *Medenicken*²²⁾ exercent miliciam in honorem sancti Georgii. Steteruntque 4 septimanis invitis paganis de *Asschemynne*;²³⁾ ad *Mymilam* sunt reversi, in quo preter alios multos 4 famosi milites sunt submersi: unde post agones et conflictus et triumphos habitos cum paganis sine eorum renitencia trans flumen cum Magistro per solitudines vastas²⁴⁾ in *Prussiam* transierunt.²⁵⁾

Magister consultacione preceptorum anno 1385. cibavit castrum *Mergenbourg*, presentavitque ipsum *Wytaudo*, ut ambas terras vastaret. Quare *Lithwani* et *Samaite* confugiunt ad eum adientes et abeuntes.

Magister preceptoresque cum *Wytaudo*²⁶⁾ duce conveniunt in structuram nove domus in profectum ordinis econtra *Cawen* in quadam insula et in continenti lateres etc. necessaria duxerunt de *Prussia*, imponentes ei vocabulum *Mergenwerder*.²⁷⁾

Prehabita consultacione Magister misit *Wygandum* com-

21) Voigt T. V. 474.

22) Miedniki, in provincia Wilnensi.

23) Aschmynne, hodie Oschmiana, ad Mjedniki meridiem versus.

24) i. e. germanice: durch die Wildniß.

25) De hac expeditione plura v. apud Voigt T. V. 472—475.

26) Secundum Lindenblatt. p. 53. accidit hoc iam autumnus a. 1383.

27) Arx Marienwerder edificari coepta est circa pentecosten a. 1384, Lindenblatt p. 53.

rech milach do Nergi, gdzie się kilka ludzi utopilo, a między nimi mąż szlachetny, dzielny i cnotliwy, hrabia de Katzenelbogen, oraz Jan de Schoneberg¹⁸⁾ i kilku innych, bo bród był głęboki, a poganie też opór stawiali. Niemniej jednak chrześcianie wzmocniwszy się, przebywają rzekę na łodzi i po nieprzyjacielsku na Litwinów nacierają, posławszy naprzód mistrzowi chorągwie i sześćnaście ziem na wzdłuż pustoszą i idą, gdzie tylko im się podobało i przed Miednikami¹⁹⁾ ćwiczenia wojenne odbywają na cześć Sw. Jerzego. I pozostali przez cztery tygodnie pomimo oporu pogan z Oszmiany i powrócili ku Niemnowi, w którym prócz wielu innych czterech sławnych wojowników utonęło; a tak po niespokojnościach i bitwach i zwycięztwach odniesionych na poganach, bez oporu z ich strony za rzekę wraz z mistrzem przez obszerne puszcze do Prus powrócili.²⁰⁾

Mistrz za radą dygnitarzy w roku 1385. opatrzył w żywność zamek Mergenburg i dał go Witoldowi,²¹⁾ aby obie ziemie pustoszył. Z tego powodu Litwini i Żmudzini zbiegali się do niego i przychodzili i odchodzili.

Mistrz i dygnitarze z księżciem Witoldem zgodzili się na to, aby wybudować nowy zamek na korzyść zakonu naprzeciw Kowna, na jakiejsiś wyspie i zaraz cegły i inne rzeczy potrzebne przywieźli z Prus i nazwali go Mergenwerder.²²⁾

Za poprzedniczą radą, mistrz posłał Wiganda komandora

18) Voigt T. V. str. 474.

19) Miedniki w gubernii wileńskiej.

20) Dokładniejszą wiadomość o tej wyprawie znajdzie czytelnik w historii Voigta T. V. str. 472 — 475.

21) Według Lindenblatta str. 53. działo się to w jesieni r. 1383.

22) Zamek Marienwerder został zbudowany w r. 1384. Lindenblatt str. 53. Kronikarz nasz dosyć dokładnie oznacza położenie jego.

*mendatorem de Ragnita*²⁸⁾ cum 500, cum quibus capitaneus Wytaudi Sudemunt et veniunt in Wyldenberch²⁹⁾ et inveniunt paganos inavisatos, populum sc. Schirgal in terre custodia stantes, de quibus etiam alii plures occiderunt et revertuntur ad patriam.

Venientibus quoque in terram Culmen³⁰⁾ commendator volens ibidem quiescere, misit equos suos ad gramina et maior exercitus cessit volensque manducare et ecce pagani eo nesciente superveniunt, solum ipsum inveniunt et occidunt, similiter et signiferum, qui iam amputatis manibus vexillum non dimisit, donec transfixus rueret. Comes Reneck³¹⁾ (et) Marquardus captivantur. Reliqui cristiani cum vexillis simul stantes proposuerunt reverti et cum paganis bellare, sed cognoverunt tantam esse eorum potentiam et quomodo commendator etc. esset occisus, cuius anima requiescat in pace, propositum mutaverunt. Frater Wygandus de Beldersheym tunc diverterat se ad Magistrum.

28) Commemoratio huius commendatoris (a. 1384. occisi) etiam indicat rem pertinere ad a. 1384.

29) Wilkee vel Wilkenberg erat prope Wiliam, haud procul a Kernow et Bozarthen (nunc Poporzi, quindecim millia passuum a Swintuppa; diligentius rem hanc tractat Voigt T. V. 432.

30) Quatenam haec terra Culmen intelligatur, dubium est; prope Wiliam non invenitur regio huius nominis. Fortasse h. l. etiam nomen est corruptum et esse oportebat Culvensis. Tum intelligenda esset regio loci, qui hodie dicitur Culwa, prope Bensigolam ad orientem et prope Janowo ad septentrionem, ad Wiliam. Ceterum campus, ubi commendator occisus fuit, Wilkee adpellatur cfr. Voigt l. l.

31) Hunc Comitem de Reineck invenimus etiam ut equilem ordinis, testem in membranis anni 1391. Infra docet nos scriptor, eum dictum fuisse Marquardum Comitem de Reineck. Ceterum gens haec nobilis est satis nota.

z Ragnity²³⁾ w pięćset ludzi, z którym Sudemunt starosta Witolda, i przybywają do Wilkenberga²⁴⁾ i znajdują pogan nieostrzeżonych, zastali oraz lud mianowicie Szyrgala na obronę kraju stojący, z pomiędzy których oraz i innych zabijają kilku ludzi i do ojczyzny powracają.

A gdy przyszli do ziemi Kulmen.²⁵⁾ Komandor chcąc tam spocząć, posłał konie swoje na zboża na paszę, a większa część wojska spoczęła, chcąc jeść, aliści poganie znienacka go nachodzą i samego znajdują i zabijają, podobnie i chorążego, któremu gdy już ręce byli obcięli, on chorągwi niewypuścił aż zakłuty upadł. Hrabia Renek²⁶⁾ i Marquard w niewolę pojmani zostali. Reszta chrześcian z chorągwiami stojąc w kupie, postanowiła powrócić i spotkać się z poganami, ale poznali, że potęga ich zbyt była wielka, a gdy komandor i inni byli zabici, którego dusza niech w Bogu spoczywa, zmienili przedsięwzięcie. Brat Wigand de Baldersheim udał się wtenczas do mistrza.

23) Wymienienie tego komandora, który w r. 1384. poległ, dowodzi, że to, co tu kronikarz mówi, działo się w roku 1384.

24) Wilken lub Wilkenberg leżało blisko Wilna, niedaleko Kernowa i Bozarten (teraz Paporze, o trzy mile do Swinszuppy). Porównaj, co o tem pisze Voigt T. V. str. 432.

25) Trudno jest dociec, co tu autor mówi o terra Culmen. Krainy tego nazwiska niemasz nad Wilią, pole zaś, na którem komandor zabitym został, nazywa się Wilkie, czytaj Voigta. Być także może, że to słowo mylnie jest napisane i że nie Culmen ale Culven czytać należy. W takim razie byłoby to Kulwa na północ od Janowa nad Wilią położona.

26) Ten hrabia de Reinek był rycerzem krzyżackim, znajdujemy go jako świadka w urzędowym akcie z r. 1391. w innem miejscu kronikarz nasz imię jego przytacza i nazywa go Marquardem hrabią de Reinek. Rodzina hrabiów de Reinek jest bardzo znakomita.

C A P U T XXVI.

Dux Wytaudus cognoscens insidias suas completas, et nisi sic factum fuisset, ut postea expertum fuit, peiores excogitaverat parare insidias; proposuit equidem preceptores vocare ad prandium et tunc eos omnes in dolo captivare.¹⁾ Rex quoque Jagel debuisset ibidem interfuisse et hec fuit prima tradicio per eum occulte facta.

Domo constructa²⁾ Magister domum revertitur. Wylaudus ibidem manet, tradimenta concepta postea consumans, scripsitque litteras, Marschalco significans, quomodo Schirgal transfretasset in prejudicium cristianorum et hoc omnino traditorie fecit, ut se armaret et Ynsterburg³⁾ optineret; veniens ad castrum, fratres eum susceperunt, quum licenciam a Magistro habuit ire quo vellet, in quo fuerunt decepti. Frater Johannes de Aldenhoff,⁴⁾ suscipiens eum, a Sudemundo⁵⁾ cum bipenni in caput vulneratur et hasta fixus est in mortem; multi eciam sagittarii sunt occisi, vicecommendator captivatur cum X fratribus, Theodericus de Cruste,⁶⁾ depredata domo funditus incinerata est

1) De hac proditione Witowdi, quam scriptor hic non satis dilucide narrat, accuratius egit Yoigt T. Y 436. sequ.

2) Marienwerder.

3) Oportet esse sine dubio Gurgenburg (Georgenburg), ut est etiam apud Lindenblatt. p. 54. cf. Yoigt T. V. 457. adn. 2. ubi ex alio vetere fonte etiam Georgenburg non Insterburg commemoratur.

4) Fortasse commendator. Yoigt l. l.

5) Sudemundus erat levir Witowdi et princeps Wesiskensis. Lindenblatt. p. 54.

6) Vice-commendator. cfr. Yoigt l. l.

R O Z D Z I A Ł XXVI.

Książę Witold poznał, że knowane jego podstępny były uzupełnione, a gdyby się tak niebyło stało, jak później się stało, to on gorsze był wymyślił zdrady. Powziął on zamiar zaprosić dygnitarzy na obiad, a potem ich wszystkich podstępnie pojmać w niewolę.¹⁾ Miał także być i król Jagiello, a to była pierwsza jego zdrada tajemnie knowana.

Mistrz postawiwszy²⁾ zamek, do domu powrócił. Bawił tam Witold, który później dokonał knowane podstępny i pisał listy i marszałkowi doniósł, że Szyrgal był się przeciw chrześcianom sklonił i że to wcale podstępnie był uczynił, i że się uzbrajał, aby Instербurга³⁾ dostać. Gdy przybył do zamku, bracia go przyjęli, miał albowiem pozwolenie od mistrza, iść gdzieby chciał, na czem źle wyszli. Brat Jan de Aldenhof, który go przyjął, ranny został w głowę od Sudemunda⁴⁾ dwupiórną strzałą i włócznią na śmierć przeszyty; wielu także łuczników zabito, a vicekommandor w niewolę wzięty został z dziesięcią braćmi i Teodorykiem de Kruście,⁵⁾ zrabowawszy zamek, do szczętu spalili go. Witold zdraj-

1) Voigt T. Y. str. 436. dokładniejsze daje wiadomości o tem podejściu Witolda.

2) Marienwerder.

3) Bez wątpienia ma to być Gurgenburg (Georgenburg) jak pisze Lindenblatt str. 54. Porównaj Voigta T. Y. str. 437. nota 2.

4) Sudemund był szwagrem Witolda, jak pisze Lindenblatt str. 54.

5) Był on komandorem zamku (czytaj Voigta).

Celeriter Wytaut traditor cum captivis et preda in Mergenburg est reversus, ibique cristianos captivans omniaque rapiens et domum comburens, transiit in Lithuaniam. Sed antequam huiusmodi dolos perfecisset, ut ampliorem haberet inter cristicolas confidenciam, baptizari se fecit in Tappiow; Magisterque Wygandus⁷⁾ supra dictus et Schultecissa de Tappiow eum ad fontem baptismatis tenuerunt.

Tradimento huiusmodi facto cum captivis transiit in Wyl-lam, Regem quoque Jagel induxit; qui cum interrogaret eum, an Mergenburg posset vincere, (et) ait: tu habens terras et populum apporta bombardas etc. cito obtinebimus eum⁸⁾ cum potencia nostra, et ait rex: forte magister invadet nos; et respondit: nec in uno mense valebit, et interim complebimus voluntatem nostram. Quidquid vero in et ante hanc domum factum est, sequitur. In feria Ata in die sancti Mathei succenderunt eam.⁹⁾ Mimilam armaverant, quod nemo poterat per eum transire. In prima tamen vespera factus est conflictus et ex utraque parte aliqui ceciderunt. Acceduntque ad castrum¹⁰⁾ et commendator Hinricus de Cleen¹¹⁾ ad suos ait: quod videtur vobis de isto exercitu? et responderunt; plures pridem fuerunt nec obtinuerunt, sed quia Mimilam custodia armaverunt, grave erit nobis. Crastina die supervenit rex Schirgal cum copia magna et duabus machinis et multis vicibus iniiciunt in castrum. Altera die Jagel et Wytaudt maiorem

7) Quis est hic Magister Wygandus? Scribere sine dubio scriptor voluit: commendator Wygandus supra dictus; igitur Wigandus de Baldersheim modo commemoratus. Wigandus in baptismo ab eo accepit nomen Wigand. Voigt T. Y. 242.

8) i. e. id. (castrum Marienburg.)

9) Lindenblatt. p. 55. Voigt T. Y. 437.

10) Scriptor h. l. intelligit arcem Marienwerder, ut ex aliis fontibus apparet; cf. Voigt T. Y. 441. adn. 1. Lindenblatt. p. 55.

11) Cfr. de eo, quod supra adnotavimus.

a spiesznie z jeńcami i zdobyczą powrócił do Mergenburgu, gdzie chrześcian pojmał i wszystko złupił i zamek spaliwszy, udał się do Litwy. Lecz nim te zdrady do skutku przywiódł, chcąc większe u chrześcian mieć zaufanie, dał się ochrzcić w Tapiow. Wigand mistrz⁶⁾ wyżej wspomniony i wojtowa w Tapiow trzymali go do chrztu.

Takową radę spełniwszy Witold, poszedł z jeńcami do Wilna, namówił także króla Jagiellę, [który gdy go się zapytał, czyliby mógł Mergenburg zdobyć, on rzekł: Ty mając kraje i ludzi przyprowadź armaty i t. p. rzeczy, a wnet go zdobędziemy⁷⁾ potęgą naszą; a król rzekł: Może mistrz nas napadnie; a on odpowiedział: ani za miesiąc niezdola, a tymczasem spełnimy wolę naszą. Co się zaś w tym zamku i przed zamkiem działo, to teraz się powie. We Środę w święto S. Mateusza, zapalili Litwini zamek.⁸⁾ Niemen obsadzili tak, że go nikt przebyć niemógł. Pod wieczór zaraz przyszło do potyczki, w której z obu stron po kilku ludzi legło. Litwini przystępują pod zamek,⁹⁾ a komandor Henryk de Cleen rzekł do swoich: co wam się zdaje o tem wojsku. A oni odpowiedzieli: już ich tu wielu było, a jednak go nie zdobyli, ale że Niemen strażą obsadzili, to nam będzie ciężko. Nazajutrz nadszedł król Szyrgal z wielkim wojskiem z dwoma machinami i gęstemi wystrzałami rzucają pociski na obóz. Na drugi

6) Niewiadomo, kto to był ten Magister Wygandus? Kronikarz zapewne chciał powiedzieć Commendator Wygandus supradictus; był to więc Wigand de Baldersheim, o którym właśnie była mowa. Od tego to ojca chrzestnego podobno Witold na chrzcie imię to odebrał. Voigt T. V. str. 422.

7) To jest zamek Marienburg.

8) Lindenblatt str. 55. Voigt T. V. str. 437.

9) Kronikarz mówi tu o zamku Marienwerder, jak się z innych dowodów wykazuje, czyta Voigt T. V. str. 441. nota 1. Lindenblatt str. 55.

machinam adductam erigunt, pro qua traditor equitaverat. Celeriterque trans Mimilam faciunt pontem cum propugnaculis, ceperuntque fossare contra domum, unus pro altero. Magister bombardarum¹²⁾ de castro aptavit magnam bombardam, sagittans post machinam maiorem vacuo ictu, 2a vice tetigit et pendiculum eius quasi ovum est disfractum. Ex omni quoque parte cum pixibus invaserunt et multos occiderunt paganorum. Maior eciam machina in continenti instaurata est, sed frater Hermannus ut pridem eam confregit. Post hec fit concursus partium et VI Lithwani interempti sunt et in perniciem cristianorum septa et fossata sunt destructa et fugantur pressura ad castrum. Postquam in obsidione stetissent IIII septimanas¹³⁾ et multa exercicia bellica et agones explessent, Magister Hermannus ad foramen quoddam castri statuit bombardam contra paganos, qui eciam unum in oppositum ordinaverant et magistrum dictum in castro occiderunt ictu lapidis; Schirgal perturbatus alloquitur suos et¹⁴⁾ invenit vicecommendatorem, qui multis ictibus et sorte predictam machinarum disruptit.

In dominica Marschalkus de Gotiswerder, ubi cum suis pernoctabat, misit commendatorem de Ragnita¹⁵⁾ ad experiendum quomodo se haberent in castro.¹⁶⁾ Qui petivit, unum aut plures fratres mittit, ut disceret, quod marschalco responderet; quod in castro letati sunt, sed supervacue. Miserunt quidem fratrem

12) Germanorum: Bleidenmeister. Etiam Lindenblatt. p. 55. dicit de usu frequenti variorum tormentorum.

13) Opugnatio durabat in totum amplius sex hebdomadas, ut est apud Lindenblatt. l. l.

14) H. l. enuntiatum deesse videtur, aut legendum: invenit, pro: invenit.

15) Wigandus de Baldersheim.

16) Secundum Lindenblatt. p. 55—56. venit marschaleus, ut domum cibaret.

dzień Jagiello i Witold stawiają większą machinę, którą byli wprowadzili i po którą zdrajca (podobno Witold) był jeździł. Spieszenie robią most przez Niemen z basztami i zaczęli przykopy robić przeciw zamkowi, idąc z sobą o lepszą. Przełożony nad narzędziami wojennymi¹⁰⁾ w zamku urządził wielką machinę i rzucił pocisk przeciw większej machinie (obłężenców) i chybił. Za drugą razą trafił, i pion jej jakby jaje zgruchotane zostało. I ze wszech stron z bronią palną natarli i wielu pogan pozabijali. Większa machina natychmiast naprawioną została, ale brat Herman zgruchotał ją tak, jak pierwszy raz. Potem starły się obie strony i sześciu Litwinów zabito, i na szkodę chrześcian parkany i rowy zepsuto i w natłoku uciekli do zamku. Po czterotygodniowym obłężeniu¹¹⁾ gdy wiele wojennych sztuk i niespokojności doznali mistrz Herman w jakimś otworze zamku postawił machinę do pocisków przeciwko poganom, którzy naprzeciwnie jej podobną urządzili i rzeczowego mistrza w zamku zabili rzuconym kamieniem. Szyrgal strapiony mowę miał do swoich¹²⁾ i uderzył na vice-kommandora, który przerzeczoną machinę wielu pociskami szczęśliwie zgruchotał.

W Niedzielę Marszałek z Gotiswerder, gdzie ze swymi był przenocował, posłał komandora z Ragnity,¹³⁾ aby się dowiedzieć, co się działo w zamku.¹⁴⁾ Komandor uprosił, jednego lub kilku braci i posłał ich, aby się dowiedzieli, coby marszałkowi odpowiedzieć. Cieszono się z tego w zamku, lecz nadaremnie.

10) O którym się wyżej mówiło, którego wówczas Bleidenmeister zwano. Lindenblatt na str. 55. mówi także o użyciu w tem zdarzeniu rozmaitych narzędzi wojennych to jest broni palnej, kuszy i łuków.

11) Obłężenie trwało, jak Lindenblatt mówi, przeszło sześć tygodni.

12) Tu zdaje się, że słowa jakiegoś w oryginale brakuje.

13) Wigand de Baldersheim.

14) Podług Lindenblattu str. 55—56 przybył marszałek, aby zamek w żywność opatrzyć.

Johannem de Strose, qui Marschalko dixit omnem castrum habitudinem, quomodo multi fratres vulneribus afflicti invalidi essent ad protectionem; marschalcus melius sperabat fore. Adjunxitque frater: Si possetis exercitum propellere de castro; et respondit: consiliari desuper volumus. Infirmos deposuerunt de castro et sanos in locum ordinaverunt cum duobus peregrinis,¹⁷⁾ inter quos Johannes Buchholtz venit ad castrum. Interim dum marschalcus staret in loco dicto, vidit lapidem proici de machina et caput commendatoris amputari; frater de Lorche¹⁸⁾ venit de castro Johannes Marschalcus vero dixit: se nolle quiescere, donec domum ab huiusmodi impugnatione absolvat, quod nec factum fuit. In absentia vero Marschalci pagani letantur et faciunt pontem in Mīmila, cum duobus propugnaculis, duosque arietes, quibus sine intervallo impugnant castrum, quod nec quidem soli pacifice pransi sunt, parantque insidias, mittentes quendam Lithvanum, qui vicecommendatorem evocaret, dicentem:¹⁹⁾ se habere uxorem et liberos in Ragnita, si placeret ut scriberet, quam diu domum servare posset et eam illuc portaret; litteram accepit regique presentavit; astantibus lecta est, quomodo ad 14 dies eam servare possent. Et placuit omnibus, circumdederunt eam impugnantes sagittis arietum et in die sancti Thome 84²⁰⁾ sagittis huiusmodi hostiliter quassant inhabitantes. In 4ta die sequenti comportant pinum et ligna ad fossas sequentes et in dominica sequenti in diluculo sonitu buccinarum excitantur ad pugnam et hostiliter impugnant usque ad meridiem, unde tristes in castro; frater Stobus occiditur, fratri Techewitz detruncatum est crus

17) Lindenblatt. p. 56. eadem narrat.

18) advocatus Sambiae. 19) Refertur ad missum Lithvanum.

20) Igitur d. 21. Decembr. 1384.

Posłali zaś brata Jana de Stroze, który opowiedział marszałkowi wszystkie okoliczności w zamku, jako wielu braci ranionych było i niezdatnych do obrony, Marszałek rozumiał, że rzeczy lepiej stały, odrzekł na to brat: gdybyście mogli wojsko odpędzić od zamku, a on odpowiedział: obradować o tem będziemy. Chorych wyniesiono z zamku, a zdrowych na to miejsce rozporządzono z dwoma pielgrzymami, między którymi Jan Buchholz¹⁵⁾ dostał się do zamku. Tymczasem, gdy marszałek stał w owem miejscu i widział, jak z maszyny rzucono kamień, który głowę uciął komandorowi; brat Jan de Lorche przybył ze zamku, marszałek zaś rzekł, że spocząć niechciał, dopóki by zamku od tego oblężenia nie uwolnił, co się jednak nie stało. W niebytności zaś marszałka cieszyli się poganie i zrobili most na Niemnie z dwoma szanćami i zrobili dwa tarany, któremi bez ustanku biją w zamek tak, że ani spokojnie obiadu jeść nie mogli, i gotują fortele i wysyłają jakiegoś Litwina, a ten wezwał do siebie vicekomandora i rzekł, że miał żonę i dzieci w Ragnicie¹⁶⁾ i że gdyby się podobало, toby kommandor mógł napisać, długoby zamku mógł bronić, a onby ten list tam do Ragnity zaniósł. Wziął więc list i królowi (Litwinów) go wręczył i przeczytany został przytomnym, jako się zamek czternaście dni mógł bronić i podobало się to wszystkim; otoczyli więc dom, szturmując do niego biciem taranów i w dzień Sgo Tomasza roku 84.¹⁷⁾ tego rodzaju pociskami po nieprzyjacielsku dokuczają mieszkańcom. Następującego czwartego dnia znoszą i drzewo wzdłuż rowu, i w następującą Niedzielę o świcie dźwiękiem trąb zagrzewają się do bitwy, i wstępnym bojem wal-

15) Lindenblatt str. 56. toż samo mówi.

16) Ściąga się to do wysłanego Litwina.

17) Azatem dnia 21. Grudnia 1384.

lapide et similiter multi in eo perierunt, vicecommendator projectus est in fossam: suburbium vicerant, cristiani vero intrant turrim, propugnaculis undique disiectis, nec domum inferius defendere ullo modo valuerunt. Consiliantur, an domum velint dare salvis animabus. Vicecommendator ascendit castrum prospiciens, debilis in brachiis et dorso, quem rex videns ait: Commendator da domum vel comburemus vos cum ea. Respondit: si volueritis nobis manum dare salva vita, captivi tamen vestri erimus sine pena. Rex ait: sic. Venientibus ad valvam, rex dedit manum vicecommendatori et aliis similiter. Lithvani ascendunt et quendam fratrem latitantem invenerunt et desuper eum ejecerunt et incautum quendam baiorem interemit; tempore tamen vivus manebat in tali casu, cui nomen Hinricus Swelborn.²¹⁾ Promissa vero male servata fuerunt. Rex enim personam supplevit speculatoris²²⁾ amputans caput fratri Thegart; quidam eciam misere sunt occisi; de fratribus. Sic tradimenta facta sunt de domibus Beyeren et Merienwerder.²³⁾ Commendator de Ragnita²⁴⁾ subjectus est et 55 fratres simul tradimentis sunt captivati de nobilibus ordinis fratribus.

Jussu Magistri Marschalcus convocato exercitu a. 1386.²⁵⁾ contra Lithuanos venit ad vadum quoddam, premittens aliquos ad

21) *Erat hic Hinricus Swelborn a. 1396. vice commendator Regimontii. Post inde ab a. 1402. munere commendatoris in urbe Mewe fungebatur.*

22) *Speculator h. l. significat i. q. carnifex, tortor, cfr. du Fresne Glossar. s. h. v.*

23) *Cf. adn. 1. apud Voigt T. V. 441. ubi haec repugnantia narrationis nostri commemoratur.*

24) *i. e. Wigandus de Baldersheim.*

25) *De a. 1385. scriptor nihil tradere videtur. Hus autem pertinet expeditio, quam scriptor iam supra commemoravit. Cf. Voigt T. V. 474 et Lindenblatt. p. 57. Fortasse etiam*

czą aż do południa. Z czego smutek w zamku. Brat Stobus zabity został, bratu Techewic kamień golenie urwał, i wielu także w zamku poginęło. Vicekomandor w rów wrzucony został. Zdobyli przedmieście, chrześcianie zaś schronili się do wieży, bo szanśce zewsząd były pozwalane i dolnej części zamku żadną miarą już bronić niemożna było. Obradują więc, czyliby zamek poddali, bezpieczeństwo sobie życia zastrzegając, wicekommandor wszedł na szczyt zamku, patrząc dokoła słaby na ramiona i na krzyże, którego król widząc, rzekł: komandorze, poddaj zamek, bo was spalimy wraz z nim. A on odpowiedział: jeżeli chcecie nam życie zaręczyć, bez wstępu zostaniemy jeńcami waszymi. Król rzekł: Dobrze. A gdy przyszli do wrót, król dał rękę vicekomandorowi oraz i innym. Litwini weszli do zamku i któregoś brata znaleźli chorego w łóżku i z góry go na dół zrzucili, a on zabił nieostrożnego jakiegoś bojara, sam zaś wtenczas żywy pozostał, a a nazywał się Henryk Śwelborn.¹⁸⁾ Ale obietnic nie dobrze dotrzymano. Król sam niby katem został i głowę uciął bratu Tęgartowi. Niektórzy także z braci nędznie zabici zostali. Tak zdradziecko też postąpiono sobie w zamkach Bajeren i Marienwerder.¹⁹⁾ Komandor z Ragnity²⁰⁾ zwyciężony został i 55 braci zdradą razem w niewolę wzięto z pomiędzy szlachty braci zakonu.

Z rozkazu mistrza, gdy marszałek zwołał wojsko w roku 1386.²¹⁾ przeciwko Litwinom, przyszedł do brodu jednego i wy-

18) Tenże Henryk de Swelborn w r. 1396. był komandorem zamku w Królewcu. Potem od r. 1402. piastował urząd komandora w Gniewie.

19) Porównaj Voigta T. V. str. 441. notę 1. aby się przekonać, że tu kronikarz sam z sobą się niezgadza.

20) To jest Wigand de Baldersheim.

21) Zdaje się, że kronikarz tu nic nie wspomina o wydarzeniach z roku 1385. Wyprawa przeciwko której pierwój wspominał, w tymże się roku odbyła. Voigt T. V. str. 474. i Lindenblatt str 57. Podobno i to co teraz powiedział do tego roku się ściąga, Linden-

ad experiendum, 'quomodo amicus ordinis se habeat; huiusmodi vero virum mortuum invenerunt occasione regis Schirgal, reversique in occursum Marschalci et exercitus, exponunt omnia ibidem gesta et acta minus bona. In flumine vero Sudena matura previa meditatione se cum suis retrovertit.

Rex astucia inventa misit marschalko filium viri, quem occideret, ut perderet eum.²⁶⁾] Quem frater Walroder perdidit in continenti. Rumor eciam oritur, quomodo rex misisset in omnem regionem suam et in Russiam, dicens: quomodo Marschalkus modo non haberet populum in terra sua, sed sepulti essent cum cutibus suis. Quo audito magister per totam Prussiam post reditum in vindictam predictorum, convocat exercitum, cum quo venit ad Nergam. Invenitque Schirgal in vallo prope antiquam Kaw in custodia terre cum populo suo, stetitque in vallo domus cum innumeris bombardis et telis ordinatis in exercitum Magistri, vadum cum constipaverat, super quo multum sperabat, invasitque exercitum Magistri cum sagittis bombardarum; unde Magister misit fratrem Rumpenheym,²⁷⁾ commendatorem de Ragnita, fratrem Johannem de Lorche, advocatum Sambiensem et fratrem Alff, qui eciam ante tempora in agoniis multis paganos molestaverat. Qui processerunt. Nunc concludit hoc cronica, sed dat²⁸⁾ premissus sermo confictus²⁹⁾ uti in brevi intellexi; imo postpono eum et reincipio subsequentem.

quae h. l. narrantur, ad a. 1385. referenda, nam Lindenblatt. p. 59. dicit, a. 1386. nullam expeditione susceptam fuisse. At narratio eius de expeditione anni 1385. magnam partem cum nostro scriptore concordat.

26) *Etiam alii scriptores hanc rem copiosius non explicant.*

27) *Joannes de Rumpenheim, successor Wigandi de Baldersheim Fagnitae.*

28) *vel dicit.*

29) *Post confictus in Mscr. rubro liquore scriptorio est interpositum est; sensus semper obscurus.*

słał naprzód kilku ludzi, aby się dowiedzieli, co porabiał stronnik jeden zakonu, ale tego człowieka umarłego zastali z przyczyny króla Szyrgala. Powrócili więc naprzeciw marszałka i wojska i sprawiają się z tego, co się tam było działo, a to niebardzo było dobre. Z po nad rzeki Sudena więc, za poprzedniczym głębokim rozmysłem, cofnął się marszałek wraz z swymi.

Król podstęp wymyśliwszy, posłał marszałkowi syna człowieka, któregooby zabił dla zgubienia onego,²²⁾ którego brat Walroder niebawnie zgubił. Pogłoska się rozniosła, jakoby król był porozysłał po całym swoim kraju i do Rusi, mówiąc, jakoby marszałek teraz nie miał ludzi w kraju swoim, ale jakoby byli pomarli i pogrzebani w skórach swoich zostali. Co usłyszawszy mistrz po powrocie marszałka, powołał wojsko po całych Prusiech, na pomstę wyżej rzeczonych, przybył z nim nad Nergę. Znalazł on Szyrgala w dolinie, blisko starego Kowna, stojącego na straży kraju wraz z ludem swoim. Stał w dolinie zamek z niezliczonemi narzędziami do rzucania pocisków, i strzałami wymierzonymi ku wojsku mistrza. Gdy w bród wstępował, na czem Szyrgal wiele nadziei pokładał, uderzył strzałami na wojsko mistrza, z narzędzi do rzucania pocisków. Mistrz zaś posłał brata Rumpenheim,²³⁾ komandora z Ragnity, brata Jana de Lorche, wójta samlandzkiego, i brata Alfa, który przed czasy nieźnośnie w wielu zdarzeniach był trapił pogan. Ci poszli naprzód; tu się kończy kronika, ale

blatt albowiem na str. 59. mówi, że w roku 1336. nie przedsięwzięto żadnej wyprawy. Przeciwnie zaś to, co rzeczony autor o wyprawie wojennej z r. 1385. pisze, zgadza się w wielu względach z podaniem naszego kronikarza.

22) Bliższego objaśnienia o tym wypadku nigdzie nieznajdujemy.

23) Jan de Rumpenheim został komandorem w Ragnicie po Wigandzie de Baldersheim.

Anno 1387.³⁰⁾ per Marschalkum convocatur reysa magna contra paganos. Frater Conradus Walroder transiit in Lithuaniam castrum Meyschegallen³¹⁾ incinerans ad fundamentum, 1340 captivos deducens de eo in Prussiam, preter eos, qui in igne perierant.

Reyse quedam edicte in hyeme erant, sed non consumate propter aure intemperiem, que quidem propter peregrinos erant mandate.³²⁾ Multa quidem ad detractionis opprobrium evitandum attemptantur, quae ut sic non fierent, licet non semper habeant finem adoptatum. Quilibet enim habet sensum suum. Paganum raro bonum faciunt post, sigillo Wytaudi falsificato sicut et parentum suorum.

C A P U T XXVII.

Anno 1388. Magister et preceptores statuunt reysam frater Engelhart Raue¹⁾ Marschalkus, et magnus commendator²⁾

30) Secundum Lindenblatt p. 62. h. a. non est suscepta expeditio, etiamsi hospites bellici advenerant. Voigt T. V. 489.

31) Meiszgallen vel Maszgallen, quod nunc dicitur Meschigola inter Kernów et Wilnam Voigt T. V. 536.

32) Lindenblatt p. 62.

1) Nomen hoc in Mscr. est subsignatum.

2) Engelhardus Rabe a. 1387. marschalkus ordinis et Conradus de Wallenrod Magnus commendator creatus erat.

to co się wyżej rzekło, wspomina o potyczce, jak po krótko wy-
wrozumiałem. Ja zaś to niżej kładę, a zaczynam znowu od na-
stępnych wydarzeń.

Roku 1387.²⁴⁾ marszałek rozporządził wielką wyprawę
przeciwko poganom. Brat Konrad Walroder poszedł do Litwy i
spalił ze szczętem zamek Meyszegallen²⁵⁾ i 1340 jeńców z niego
uprowadził do Prus, prócz tych, którzy w ogniu poginęli.

Zapowiedziano wyprawę na zimę, ale nie przyszło do nich
dla niepogody, te zaś wyprawy dla pielgrzymów były²⁶⁾ zapo-
wiedziane. Wiele także przedsięwzięto, aby uniknąć zarzutu i
obmowy; oby się to niebyło stało, bo nie zawsze był cel stoso-
wny. Lecz każdy ma zdanie swoje. Poganie rzadko co dobrego
czynią, a potem zfałszowano pieczęć Witolda i krewnych jego.

ROZDZIAŁ XXVII.

Roku 1388. mistrz i dygnitarze postanowili wyprawę. Brat
Engelhard Rabe,¹⁾ marszałek i wielki komandor wchodzą do Li-

24) Według Lindenblatta (str. 62.) wyprawy wojennej żadnej w tym roku niebyło, lubo piel-
grzymi z obcych krajów dla odbycia jęj byli przybyli. Voigt T. V. str. 489.

25) Meissgallen lub Massgallen jest to dzisiejsza Meszigola między Kernowem i Wilnem. Voigt
T. V. str. 536.

26) Lindenblatt str. 62.

1) Engelhard Rabe mianowanym został w roku 1387. marszałkiem zakonu, a Konrad Wal-
lenrod wielkim komandorem.

infrant *Lithuaniam*, *terram Romanye*³⁾ per pratum ad castrum *Wyssewalde*⁴⁾ obsidendum, in quo dux *Schirgal* tunc temporis manebat, qui cum bombardis contra cristianos ordinata multos occiderat; quare exercitus retrocessit ad locum, quo non poterat tangi. *Marschalcus* in primo sompno excogitavit et totus exercitus processit in castrum *Wilkenberg*.⁵⁾ *Pagani* exercitum videntes, soli⁶⁾ castrum combusserunt. Quo comperto, *Schirgal* venit ad *Nergam*, ubi ut optavit cum marschalco tractatum habuit et cum commendatore magno, demum exercitus in reditu multa dampna incendio et predacione fecerat.⁷⁾ *Wytaudus* vero visus est in campis et cristiani convertunt se ad naves et ad patriam.

Post pascha *Marschalcus* misit consortem suum fratrem *Alff de Czudendorff*⁸⁾ ad predandum in solitudinibus, ubi 4 pisatores captivabant et revertuntur.

Dehinc dux *Gelrensis*,⁹⁾ proponens ire contra paganos, in terra *Stolpensi* cum suis per *Eckardum de Walde* captivatur et vinculatur in castro *Valkenborg*,¹⁰⁾ donec in vindictam huius ordo dictum *Eckardum* devastaret etc.¹¹⁾

Magistri precepto Marschalcus et commendator magnus

3) Oportet esse *Romayne*, nunc *Romyn*.

4) Secundum itineraria erat haec arx sita prope fluvium *Wiliam* vel *Nerie*; hodie plane ignoratur. Fortasse, ut est apud *Lindenblatt* p. 76. intelligendum *Wisunij* ad *Wiliam*.

5) Ut iam diximus, prope *Wiliam*, haud procul a *Kernow*. *Lindenblatt* p. 64.

6) i. e. ipsi.

7) Cfr. *Voigt* T. Y. 507. ubi etiam plura de pactione, h. l. obiter tantum commemorata invenimus. *Lindenblatt* l. c.

8) *Alfus de Czudendorf* a. 1387. erat Praefectus *Insterburgi*.

9) *Guilielmus* dux de *Geldern*.

10) Castrum *Joannis*, *Marchionis Brandenburgensis*.

11) Plura hac de re leguntur apud *Vosgt* T. Y. 508—514.

twy, aby ziemie Romanie²⁾ obłoczyć przez łąkę od zamku Wyssewalde,³⁾ w którym książę Szyrgal wówczas przebywał. Książę ten z machiny do miotania pocisków wymierzonej przeciw chrześcianom wielu z nich pozabijał; dlatego wojsko cofnęło się na miejsce, gdzie go dosiądz niemożna było. Marszałek w pierwszym śnie to wymyślił i całe wojsko udało się do zamku Wilkenberk⁴⁾ Poganie widząc wojsko, sami zamek spalili. O czem dowiedziawszy się Szyrgal, przybył do Nergi, gdzie jak sobie życzył, układ zrobił z marszałkiem i wielkim komandorem, wojsko przecież w powrocie swoim wielkie szkody porobiło ogniem i łupieztwem rabując i paląc.⁵⁾ Witolda zaś widziano na polach, a chrześcianie powrócili do łodzi swoich i do ojczyzny.

Po Wielkiénocy marszałek wysłał socyusza swego Alfa de Czudendorf⁶⁾ na rabunek na puszcę, gdzie czterech rybaków pojмали i powrocili.

Potem książę Geldrski⁷⁾ chcąc iść na pogan, pojmany został w ziemi sztolpeńskiej wraz z towarzyszami swymi przez Ekarda de Walde i w kajdany okuty w zamku Walkenborg,⁸⁾ aż zakon mszcząc się za niego Ekarda zniszczył.⁹⁾

Z rozkazu mistrza, marszałek i wielki komandor, wyżej

2) Mylnie napisane Romanie zamiast Romaine, dzisiejszy Rymn.

3) Podług wykazów drogowych musiał ten zamek leżeć nad Nergą czyli Wilią, ale niewiadomo gdzie. Może to są dzisiejsze Wiszuny nad Wilią, jak pisze nota u Lindenblatt na stronie 76.

4) Jak się już wspomniało blisko Wili niedaleko Kernowa. Lindenblatt str. 64.

5) Porównaj Voigta T. Y. str. 507., który przytoczył szczegóły tego zdarzenia, które tu kronikarz tylko napomknął, Lindenblatt.

6) Alf de Czudendorf był r. 1387. przełożonym w Insterburgu.

7) Wilhelm książę Geldryi.

8) Zamek Jana magrabiego brandenburskiego.

9) Czytaj Voigta T. V. str. 508. 514.

*predicti cum aliis preceptoribus, cum peregrinis vicerunt Valkenborg vi, ducuntque ducem sic absolutum in Prussiam.*¹²⁾

*Murus quoque in parte in Koslyn depositus ordinis precepto propter excessum quendam incolarum.*¹³⁾ *Suspectus tamen quibusdam habebatur Magister, qui a paganis et cristianis non modicas habuit impugnaciones, cum tamen pro ordine die et nocte vigilaret, continencia laude digna, oracionibus, jejuniis, vigiliis et ceteris operibus virtuosis Obiitque anno 1489.*¹⁴⁾ *in bona ratione, sacramentis munitus, et sepultus est in Merienburg; cuius anima sit cum cristo.*

*Convenerunt deinceps preceptores et elegerunt magnum commendatorem*¹⁵⁾ *in locum tenentem Magistri, qui a media estate usque ad XLmam vices Magistri supplevit.*¹⁶⁾

*Interim oritur odium inter fratres, quum Gotfridus de Kullen*¹⁷⁾ *prefectus in Rastenburg, et Johannes de Strifen prefectus in Barten,*¹⁸⁾ *qui intrant deserta contra paganos. Conductor vero eorum in fluvio convertit se ad paganos. Nichilominus idem captivabant aliquos, a quibus audiunt, Lithwanos in magna copia transire in Prussiam, et querunt ab alio conductore, quomodo possent eis approximare et duxit eos ad vestigium eorum et persequuntur plures occidendo, sequendo die et nocte, donec veniunt ad stagnum, quod contiguum fuit terre Prussie, ubi 12*

12) Accuratam rei expositionem invenies apud Voigt l. c.

13) Cfr. Voigt T. 511.

14) Non recte se habet; magister ordinis generalis Conradus Zöllner de Rotenstein mortuus est demum a. 1390. cf. Voigt T. V. p. 550.

15) Conradus de Wallenrod.

16) Cfr. Voigt T. V. 567.

17) In membranis Gottsfredus de Kuele.

18) Erat secundum membranas, in quibus Joannes de Streiffen dicitur, a. 1389. vicecomendator Regimontii.

wspomnieni z innymi dygnitarzami i z pielgrzymami zdobyli szturmem Walkenborg, i książęcia tym sposobem oswobodzonego przyprowadzili do Prus.¹⁰⁾

Mur także w Koślinie w części zniesiony został z rozkazu zakonu dla przewinienia jakiegoś mieszkańców.¹¹⁾ Mieli także niektórzy w podejrzeniu mistrza, na którego i poganie i chrześcijanie nie mało nastawali; on przecież czuwał nad zakonem dniem i nocą godzien zalety z wstrzemięźliwości, modłów, postów, czuwania, zachowania wili, i innych pobożnych uczynków. Umarł w roku 1389.¹²⁾ zupełnie przytomny, sakramentami opatrzony, pochowany w Malborgu, którego dusza niech będzie z Chrystusem.

Zebrali się potem dygnitarze i obrali wielkiego komandora¹³⁾ zastępcą mistrza, który od połowy lata aż do Niedzieli Quadragesima mistrza zastępował.¹⁴⁾

Tymczasem wszczęła się niechęć między braćmi z powodu Hotfryda de Kulen¹⁵⁾ przełożonego w Rastenburgu i Jana de Strifen, przełożonego w Barten,¹⁶⁾ weszli na puszcza przeciwko poganom. Przewodnik zaś na rzece udał się do pogan niemniej jednak pojмали oni kilku, od których się dowiedzieli, że Litwini w znacznej liczbie idą na Prusy i pytają się drugiego przewodnika, jakby się ku nim zbliżyć mogli i zaprowadził ich na trop Litwinów i ścigali ich przez następujący dzień i noc i kilku zabili, aż przyszli nad jezioro, które dotykało granic pruskich, gdzie 12 Litwi-

10) Więcej o tem pisze Yoigt.

11) Yoigt T. V. str. 511.

12) Podanie to jest mylne. Wielki mistrz Konrad Zöllner de Rotenstein umarł dopiero w roku 1390. (czytaj Yoigta T. V. str. 550.)

13) Konrad de Wallenrod.

14) Czytaj Voigta T. V. str. 567.

15) Oryginalne dokumenta nazywają go Gottfried von der Kule.

16) Ten Streifen w r. 1389. był komandorem w Królewcu. Imię mu było Jan.

ex eis occiderunt et unus evasit; duos tamen piscatores Litwani captivaverant ante ea, a quibus audiunt, cristianos in propinquo esse cum copia magna. Quare convertunt se ad sua et occurrunt eis cristiani, a quibus multi sunt occisi vulnerati in equis et preda magna dampnificati; captivi quoque ducti.

Eodem tempore commendator de Ragnita, preceptores de Yusterburg¹⁹⁾ de Tapiow²⁰⁾ etc. proficiscuntur cum viris de Rumpenheym²¹⁾ in Samaitarum terram, intrantes in Nyntegeten vulgariter non avisatam capiuntque et occidunt in numero ultra 500, conveniuntque in montem Krumpste Kalwe et sani revertuntur preter unum, qui captivatus fuit.²²⁾

In illo quoque tempore²³⁾ Magister Lyvoniensis cum 4 commendatoribus venit in Merienburg et fit ibidem capitulum²⁴⁾ et de communi consilio et consensu eligunt in Magistrum generalem fratrem Conradum Walroder divina misericordia, qui pridem erat Marschalcus, similiter Magnus commendator et in omnibus semper se bene habuerat. In Magisterii etiam dignitate constitutus multas tulit impugnaciones. Matura quoque meditatione cogitat, quomodo paganis atque Polonis resistere possit, qui multipliciter a fratribus erant dampnificati.

In hyeme²⁵⁾ frater Marquardus commendator²⁶⁾ et frater Kun²⁷⁾ advocatus Sambiensis cum suo collega et ceteris a

19) Praefectus Insterburgi erat Alfus de Czudendorf.

20) Praefectus Tapiaviensis erat Penz Truppurk.

21) I. e. Joannes de Rumpenheim, commendator Ragnitae.

22) Haec videtur esse expeditio, cuius meminit Lindenblatt. p. 67. Inde verisimile fit, terram Nyntegeten et montem Krumpste-Kalwe (vel potius Krumstegall) situm fuisse prope Kallenen (Kollinjan) ad Juram. Regio haec montuosa.

23) Mense Martio a 1391.

24) D. 12. Martii a. 1391.

25) Haec expeditio pertinet sine dubio ad a. 1389. cfr. Lindenblatt p. 67.

26) Id. est Marquardus de Raschau, commendator urbis Mimilae.

27) Cuno de Lichtenstein advocatus ordinis Sambiae.

nów zabili, a jeden uszedł. Litwini zaś pierwój pojмали dwóch rybaków, ód których usłyszeli, że się chrześcianie w znacznej liczbie zbliżali. Dla tego powrócili do swoich granic i zaszli im drogę chrześcianie, z których wielu zabito, poraniono, na koniach i wielkiej zdobyczy uszkodzono, jeńców zaś uprowadzono.

Tegoż czasu, komandor z Ragnity, przełożeni z Insterburga,¹⁷⁾ z Tapiow¹⁸⁾ i t. d. idą wraz z ludźmi z Rumpenheim¹⁹⁾ przeciw Zmudzi, wchodzą do miejsca gminnym językiem Nintegen zwanego nieostrzeżonego i zabili i wzięli w niewolą więcęć jak 500 ludzi i zebrali się na górze Krómpstekalwe i zdrowi powracają prócz jednego, który się w niewolą dostał.²⁰⁾

W tym także czasie²¹⁾ mistrz inflantski z czterema komandorami przybył do Malborga,²²⁾ i zebrała się tam kapituła, i za wspólną naradą i przyzwoleniem obierają na wielkiego mistrza z miłosierdzia Boskiego brata Konrada Walróder, który dawniej był marszałkiem, oraz wielkim komandorem, i któremu we wszystkim zawsze dobrze się było powodziło. Wyniesiony na urząd wielkiego mistrza, wielu on przecieź doznał przykrości; on zaś dokładnie rozmyślał głęboką rozwagą, jakby się mógł oprzeć poganom i Polakom, którzy licznemi podstępami na zakon nastawali, pomimo tego, że częstych od braci szkód byli doznali.

W zimie²³⁾ brat Markward komandor²⁴⁾ i brat Kuhn²⁵⁾ wójt samlandzki, z socyuszem swoim i z innymi, od Niemna udali

17) Przełożonym w Insterburgu był Alf de Czudendorf.

18) Przełożony w Tapiaw nazywał się Pentz Truppurk.

19) To jest Jana de Rumpenheim komandora w Ragnicie.

20) Ta to podobno była wyprawa, o której Lindenblatt na str. 67. wspomina.

21) W Marcu 1391.

22) Dnia 12. Marca 1391.

23) Ta wyprawa, jak świadczy Lindenblatt na str. 67. odbyła się w roku 1389.

24) To jest Marquard de Raschau komandor z Memla.

*Mymila transeunt in terram Medenik*²⁸⁾ non avisatam, quam igne et preda devastant. *Lithwani* vero sequuntur eorum vestigia, persequuntur eos usque ad quandam paludem non gelatam. Maximeque erant nives, ubi commendator de *Mymila Nicolaus Cassow*²⁹⁾ captivatur. *Lithwani* vero juxta errorem suum proposuerunt, unum cristianum offerre dñs, ceciditque sors super dictum commendatorem, impositumque equo suo cremare voluerunt, qui perfusus cruore ex vulneribus rubicundus apparuit, alligantque ad 4 vibices cum manibus et pedibus et circumposito igne suffocatus est.³⁰⁾ Cuius anima requiescat etc. petit cronica longo sermone.³¹⁾ et aliorum eciam occisorum, puta *Wygandi de Margborg fratris Quervert*³²⁾ etc., qui cum 60 est occisus³³⁾ et eciam ultra 70 nobiles; eciam 200 equos pagani obtinuerunt. Signiferum de *Sambia* capiunt vocabulo *Mericus*. Alii revertuntur ut poterant ad patriam.

In hyeme³⁴⁾ conveniunt prefectus de *Instenburg*, frater *Alff de Czudendorf*, collega commendatoris de *Balga* cum prefecto de *Tapiow* in copiam et pertranseunt desertum usque ad flumen *Drause*³⁵⁾ vulgariter et pauci occurrerunt eis, de quibus captivant aliquos, alii evaserunt, et ductu rationis revertuntur ad sua cum parvo profectu.

28) Regio Samogitiae *Worny*, etiam *Mjedniki*.

29) Nomen Commendatoris falso scriptum. *Lindenblatt*. p. 67. habet: *Marquardus de Raschnow*. Verum nomen est: *Marquardus de Raschau*. *Yoigt T. V. 522*. adnot 1. In membranis nomen eius adhuc non potuit inveniri.

30) Sic etiam *Lindenblatt*. p. 68. *Yoigt T. V. 522*.

31) Verba in *Mscr.* subsignata rubro liquore. 32) Comes de *Quersfurt*, eques ordinis.

33) De emendatione huius loci et recta eius interpretatione cfr. *Lucas tractatum de chronicis Wigandi Marburgensis*, secundum quem ita esse debebat: Cuius anima requiescat etc. petit cronica longo sermone puta *Wigandi de Marborg* — et aliorum et occisorum fratris *Quervert*, qui cum 60 est occisus et etiam ultra 70 nobiles et 200 equos pagani obtinuerunt. 34) *A. 1389*.

35) Situs huius fluminis ignotus.

się do ziemi miednickiej²⁶⁾ nieostrzeżonej, którą ogniem i rabunkiem zniszczyli, Litwini zaś poszli w trop za nimi, aż do trzęsawiska jakiegoś, które niebyło zamarzło. Śniegi były wielkie, gdzie komandor z Memla, Mikołaj Kassof²⁷⁾ w niewolę wzięty został. Litwini podług błędnej wiary swojej umyślili chrześcianina jednego Bogom ofiarować, i los padł na rzeczzonego komandora, i wsadzwszy go na jego konia, spalić go chcieli, a on obłany krwią z ran swoich, cały się czerwony wydawał, i przywiązawszy mu ręce i nogi do czterech Vibices, ogień do koła nałożyli i tak go udusili²⁸⁾ Wieczny odpoczynek duszy jego, kronika o to długimi słowami prosi P. Boga, oraz i dla innych poległych, jakoto Wiganda de Margborg, brata Querverd²⁹⁾ i t. d., który z sześćdziesiąt ludźmi zabity został³⁰⁾ i przeszło 70 szlachty; poganie: także zdobyli 200 koni. Chorążego także samlandkiego, nazwiskiem Merika pojмали. Inni powrócili jak mogli do ojczyzny.

W zimie³¹⁾ zebrali się przełożony z Insterburga, brat Alf de Czudendorf, socyzus komandora z Balga z przełożonym z Tapiow w znacznej liczbie i przebyli puszcę aż do rzeki w gminnym języku Drauze³²⁾ zwaną, i mało kogo spotkali z pomiędzy których kilku w niewolę wzięli, inni uszli, oni rozsądku się radząc, powrócili do domu z małą korzyścią.

25) Runo de Lichtenstein wójt zakonu w Samlandyi.

26) Rraina Żmudzka Worny czyli Miedniki.

27) Nazwisko tego komandora jest mylnie napisane Lindenblatt str. 67. pisze Marquard Rasihnów. Prawdziwe nazwisko jest Marquard v. Raschau. Voigt T. V. str. 522. Waktach urzędowych nazwisko jego dotychczas się nieznalazło.

28) To samo pisze Lindenblatt str. 68. Voigt T. V. str. 522.

29) Hrabia z Querfurtu, kawaler zakonu Krzyżaków.

30) Lucas w dysertacyi swojej o kronice Wiganda de Marburg miejsce to wyjaśnia.

31) W roku 1389.

32) Położenie téj rzeki jest niewiadome.

C A P U T XXVIII.

Dux Schirgal misit quendam dictum vulgariter Granden anno 1390. cum 60 viris inveniuntque castrum Sweygruwen¹⁾ inavisatum, ad quod profecti erant, ubi suburbium incinerando, vim castro intulerunt, unum occiderunt et 6 captivabant et regrediuntur domum. Quos prefectus de Ynsterburg cum 28 persequitur usque in tertium diem et orto sole 4 ex eis occiderat duos conductores similiter, alios vero captos per talos suspenderat. Omnem quoque eorum rapinam cum XVI equis detulerat in terram.

Frater Eghardus²⁾ Raue Marschalkus statuit reysam veniensque in Ynsterburg propter temporis et aere intemperiem rediit domum.

Deinde temporis qualitate arridente Commendator de Ragnita cum aliis a Marschalco ei in succursum missis, sc. prefectis de Ynsterburg et de Girdow intrantque inavisatam terram Kallanenen,³⁾ ubi ultra 400 occiderat atque captivaverat, aliis evadentibus et in reversione Lithwani sequuntur cristianos et ex eis 4 perdiderunt et cum gracia domum redierunt.

Eodem tempore divulgata est diversitas animorum inter Wytaud et Schirgal. Wytaud petit gratiam magistri, ad quam post consultationem factam eum suscepit.⁴⁾ Comes de Reneke,

1) Situs huius arcis ignotus.

2) Pro: Engelhardus.

3) Jam saepe commemoratum Kollinjany.

4) Lindenblatt, p. 72, Voigt T. 534. seq.

R O Z D Z I A Ł XXVIII.

Książę Szyrgal wysłał człowieka gminnym językiem Granden zwanego, w roku 1390. z 60 ludźmi, i znajdując zamek Swajgruwen¹⁾ nie ostrzeżone, do którego zmierzali, gdzie przedmieście spalili i na zamek uderzyli, jednego człowieka zabili, sześciu pojмали i wracają do domu. Przełożony z Insterburga w 28 ludzi poszedł za nimi w pogoń aż do trzeciego dnia, i o wschodzie słońca czterech z pomiędzy nich zabił, podobnież dwóch przewodników, innych zaś pojmanyh, za nogi obwiesił; całą zaś ich zdobycz wraz z 16 końmi, do kraju odprowadził.

Brat Ekhard²⁾ Rawe, marszałek, postanowił wyprawę i przybył do Insterburga, ale dla niewczasu i niepogody, wrócił do domu.

Potem, gdy się czas wypogodził, komandor z Ragnity z innemi, których mu marszałek w pomoc przysłał, to jest z przełożonemi z Insterburga i z Girdowa, wchodzą do nieostrzeżonej krainy Kaltanenen,³⁾ gdzie więcej jak 400 ludzi wybił i w niewolę pojmał; inni uszli, a w odwodzie Litwini ścigają chrześcian i z pomiędzy nich 4 zabili, inni szczęśliwie do domu wrócili.

Tegoż czasu objawiła się nie jedność między Witoldem i Szyrgalem. Witold udał się do łaski mistrza, do której go po odbytej naradzie przyjęto.⁴⁾ Hrabia de Renek, brat Markwart, w poj-

1) Położenie tego zamku jest nieznanome.

2) A raczej Engelhard.

3) Wspomniane po kilka razy Koltyniany.

4) Lindenblatt str. 72. Voigt T. V. str. 534.

frater Marquart in captivitate detinetur,⁵⁾ qui ex parte Schirgal Wytaud manum dederat. Suaseruntque ei et inducunt ad cristianismum.⁶⁾ Marquardus dictus intimavit magistro, quomodo per astucia Wille castrum posset vinci. Sudemunt,⁷⁾ talia senciens, celeriter adiit regem Karibol, avisans eum dicens, quomodo Wytaud cum cristianis Willam vincere vellet; unde armato iam caastro, Wytaud venit et V fratres ei occurrunt, quos suscepit venitque in Prussiam, a captivitate quidem eos deduxit.

Cumque venisset in Gartyn, misit fratrem suum Ywanum et ducem Andream cum litteris sigillatis ad magistrum⁸⁾ dicens: omnia, que dudum promisisset, firmiter velle tenere. Magister vero remisit ei Arnoldum Borgeler⁹⁾ Commendatorem de Balga, fratrem Marquardum Saltzbach,¹⁰⁾ dominum Thomam Surville, prefectum de Rastenburg¹¹⁾ et veniunt in Garten per interpretem Komot¹²⁾ Czolner dictum, ut commissa Magistri Wytaudo proponant. Et conveniunt prope flumen vulgariter Lücke et faciunt ibidem inter Witaudum et ordinem perpetuam pacem.¹³⁾

Quo facto, Magister de longinquis vocat suos ad reysam contra Lithuanos; unde Marschalkus predictus precepto Magistri de Garten proficiscitur per Nergam in Lithuaniam; Witaud cum suis venit eis in succursum, transeuntes in litore Lithanico et vi-

5) De eius captivitate iam supra dixit scriptor: Ex h. l. adparet, comitem hunc fuisse equitem ordinis.

6) Verba haec referuntur ad Witowdum.

7) Witowdi levir et capitaneus Wilnae. In membranis apud Voigt T. V. 534. dicitur fuisse familiaris principis Kariebut.

8) Cfr. Voigt T. V. 535. adn. 1. 2. Fratrem Witowdi Lindenblatius Sigismundum appellat. Non est cum eo confundendus, qui supra commemoratur, Iwanus dux Galschanensis, Witowdi levir. 9) Arnoldus de Buergehn.

10) Marquardus de Sulzbach (a. 1394. vicecommendator Regimontii).

11) Praefectus Rastenburgi erat tum fortasse Gottofredus de Kuele, nam etiam a. 1389. munere hoc fungebatur. 12) Fortasse falso scriptum pro: Konrad.

13) Cfr. testimonia apud Voigt T. V. 536. adn. 2.

maniu trzymany został,⁵⁾ który od Szyrgala z Witoldem był się pojednał. Oni go namawiali i nakłonili do chrześcijaństwa.⁶⁾ Rzezczoney Markward doniósł mistrzowi, jakby podstępem mógł zdobyć zamek wileński. Sudemunt⁷⁾ słysząc to, spiesźnie udał się do króla Karibola, donosząc mu i mówiąc, że Witold z chrześcianami Wilno chciał zdobyć. A gdy już zamek był w stanie obronnym, Witold przyszedł i 5 braci zaszło mu drogę, których on przyjął i przyszedł do Prus, uwolnił ich więc od niewoli.

A gdy przybył do Gartyn (Grodna) posłał brata swego Iwana i ksiązęcia Jędrzeja z zapieczetowanemi listami do mistrza⁸⁾ mówiąc, iż wszystko, co był kiedy przyrzekł, ściśle chciał dotrzymać, mistrz zaś posłał mu napowrót Arnolda Borgeler,⁹⁾ komandora z Balga, brata Marquarda Salcbach,¹⁰⁾ P. Tomasza Surwille, przełożonego w Rastenburgu¹¹⁾ i przybywają do Grodna i przez tłumacza nazwiskiem Komot¹²⁾ Czelnera oznajmijają Witoldowi zlecenia mistrza. I schodzą się nad rzeką Likie zwaną i tam zawierają wieczny pokój między zakonem a Witoldem.¹³⁾

To uczyniwszy mistrz, z dalekich stron powołuje swoich do wyprawy przeciwko Litwinom; przerzeczony więc marszałek z rozkazu mistrza, z Grodna przez Nergę idzie na Litwę. Witold ze swymi przybywa im na pomoc, idąc granicą litewską i

5) O jego wzięciu w niewolę mówił już dawniej kronikarz. Z tego tu miejsca widzimy, że był kawalerem zakonu.

6) To się ściąga do Witolda.

7) Szwagier Witolda dowodzący w Wilnie podług Voigta T. V. str. 534. Był on powiernikiem księcia Kariebuta.

8) Porównaj z Voigtem T. V. str. 535. Nota 1. i 2.

9) Arnold v. Burgeln.

10) Marquard v. Sulzbach (1394) komandorem w Królewcu.

11) Przełożonym w Rastenburgu był jeszcze pewnie wtenczas Gottfried de Küle, bo nim był jeszcze w r. 1389.

12) Pewnie omyłka zamiast Konrad.

13) Czytaj Voigta T. V. str. 536. uwaga 2.

cerunt Meischengallen¹⁴⁾ et deinde Kernow, quod Lithwani soli¹⁵⁾ succenderant et abierunt. Multi quoque ordinis et hospitum sunt occisi; eciam paganorum multi in captivitatem ducuntur et convertunt se ad Prussiam. Vexillum sancti Georgii tenuit dominus Appil Vochs de Flanken',¹⁶⁾ Comes de Morse¹⁷⁾ vulgariter et domicellus de Marka vulgariter insignia militaria susceperunt, deque paganis 2000 portarunt.

Wytaud cum fratre Marquardo¹⁸⁾ venit in castrum Garten et loquitur cum capitaneis, qui discordes antea erant, et dicunt ei, quod si vellet eis dare Marquardum dictum in capitaneum, tunc vellent bene tenere et Wytaud loquitur cum eo. Ipse vero amore et honore ipsius sponte suscepit. Wytaud recessit. Marquardus vero permansit; dum vero abcessit, domum non poterant retinere, quum Marschalkus accepit eum de castro.¹⁹⁾

In XLma fit reysa et ducunt secum victualia in plaustrum, quod antea non fuit visum. Eo tempore Commendator de Balga fratrem Wilhelmum fecit experiri, an Garten adhuc staret vel non, misitque cum eo XXX viros; domus vero post VI ebdomadarum circulum, quibus obsessa fuerat, Regi Jagel fuit presentata.²⁰⁾

14) Mischegola. Lindenblatt. p. 73.

15) ipsi.

16) Infra, ubi narrantur res anni 1392. scriptor hunc Appel Fuchs Francum esse dicit igitur pro „de Flanken“, esse debet: de Franken. Erat oriundus gente franconica, quae ex arce sua Dornheim etiam nomen Fuchs de Dornheim accepit. Plures ex hac gente nobiles gerunt nomen Apollinaris, quod h. l. contractum est in Appel. cf. Spangenberg Adelspieg p. 2.

17) Ex gente clara comitum de Mörs ad Rhenum.

18) Marquardus de Sulzbach.

19) Plura cfr. apud Voigt T. V. 533.

20) Lindenblatt. p. 74. l. l.

zdobyli Majszenhalen,¹⁴⁾ a potem Kernow, który Litwini sami zapalili i odeszli. Wielu z pomiędzy braci i z gości zabito, wielu także pogan w niewolę wzięto i zwracają się ku Prusom. Pan Apil Foks de Flankien¹⁵⁾ nosił chorągiew Sgo Jerzego. Hrabia de Morse¹⁶⁾ zwyczajnie zwany i panicz de Marka, odebrali oznaki wojskowe i dwa tysiące pogan wzięli.

Witold z bratem Markwardem¹⁷⁾ przybył do zamku w Grodnie i mówił z dowódcami, którzy dawniej w niezgodzie z sobą żyli i powiedzieli mu, że gdyby im dał rzeczonoego Markwarda na dowódcę, wtenczasby się dobrze trzymali i mówił z nim Witold. A on powodowany przywiązaniem i czcią ku niemu, zaraz przyjął. Witold odjechał, a Markward został, ale gdy on się oddalił, przy zamku utrzymać się niemogli, bo go marszałek wziął ze zamku.¹⁸⁾

W Niedzielę Quadragesima odprawila się wyprawa i wzięli z sobą żywność na wozie, czego dawniej nie widziano. Tegoż czasu komandor z Balga bratu Wilhelmowi kazał się dowiedzieć, czy Grodno jeszcze stoi lub nie i posłał z nim 30 ludzi. Lecz zamek, po sześciu tygodniowem oblężeniu, oddany został królowi Jagielle.¹⁹⁾

14) Miszegola Lindenblatt str. 73.

15) Później nasz kronikarz mówi, że ten Appel Fuchs był rodem z Frankonii, więc zamiast de Flanken czytać trzeba de Franken. Pochodził on z frankońskiego domu, który od zamku Dornheim nosi nazwisko Fuchs v. Dornheim. Wielu z tej szlacheckiej rodziny noszą imię Apollinaris. I ten tutaj się w skróceniu Appel nazywa. Czytaj Spangenberg str. 2.

16) Z znakomitej rodziny Mörs nad Renem.

17) Marquard v. Sulzbach.

18) Czytaj Voigta T. V. str. 538.

19) Lindenblatt str. 74. Voigt.

Deinde ²¹⁾ per Marschalkum predictum fit reysa et cum nullis peregrinis, signanter cum filio Anglici ducis Lankastensis Comes de Terpi ²²⁾ etc. Wytaudus dux interfuit et Samayte ascendunt citra Mimilam. Dux vero Schirgal stetit parte ex altera prope antiquam Kawen, ut prohiberet transitum cristianis, nec potuit, quum vadum invenerunt et pertransierunt et quam cito terram tetigerunt, pagani in fugam se dederunt, quos cristiani persequuntur et multos occiderunt. Tales, ²³⁾ quos duces ducunt captivos cum multa preda, quam ab eis abstulerunt.

Dehinc veniunt prope Willam, primumque Ragnitarum vexillum pertransivit aquam, ubi quidam miles Johannes de Lutam ²⁴⁾ fuit occisus; impugnantes castrum ligneum cito vicerunt, ubi inter multos occisos quidam rex nomine Karigal ²⁵⁾ interfuit. Et accipiunt cristiani multa bona in castro.

Pons fit trans Nergam et multi cum negociis veniunt ad exercitum de paganis et ut cristiani mutuo negociantur. Dux Conradus ²⁶⁾ cum telo occiditur; steteruntque V septimanis in continuo agone, nocte dieque et pugna, et ex utraque parte multi sunt occisi; dumque se converterent ad partes, captivati et occisi sunt ultra 7000 pro majori parte paganorum; Et Lyvoniensis ²⁷⁾

21) Mense Augusto a. 1390.

22) Comes Henricus de Derby, ducis Joannis de Lancaster filius natu maximus, postea rex Britanniae, Henricus IV. Yoigt T. V. 541. adnot. 2.

23) In Mscr. est: Taes vel Caes. Hoc significat: quos duces esse putabant, cum magna praeda abducebant. Fuisse inter eos duces, testatur Yoigt T. V. 543. adn. 1.

24) Nomen sine dubio corruptum.

25) Carigal erat unus ex filiis Olgjerdi, igitur Jagali et Skirgali frater. In baptismo accepit nomen Casimirus. Yoigt T. V. 545. 546. adnot. 1.

26) Non Witowdi frater Wigandus, qui in baptismo nomen Conradus acceperat, sed Witowdi frater Tokwyl inter caesos fuisse dicitur. Yoigt T. V. 548. adn. 4. Igitur etiam huic nomen Conrado esset, necesse erat. Wigandi Witowdi fratris, meminit Lindenblatt p. 89. etiam a. 1392.

27) Magister Livoniae Robinus de Elz.

Potem ²⁰⁾ rzeczony marszałek zrobił wyprawę z wielu pielgrzymami, mianowicie ze synem angielskiego księcia Lankastenu, hrabią de Terpi ²¹⁾ i innymi. Książę Witold był przytomny. Byli i Żmudzini z téj strony Niemnu. Książę zaś Szyrgel stał z drugiej strony blisko starego Kowna, aby chrześcianom przejścia zabronić; ale napróżno, bo znaleźli bród i przeszli, a skoro się ziemi dotknęli, poganie tył podali, których chrześcianie ścigali i wielu zabili. Tych, których za książąt mieli, wzięli w niewolą wraz z wielką zdobyczą, którą im odebrali.

Ztamąd przychodzą pod Wilno, chorągiew Ragnitanów pierwsza przez wodę przeszła; tam żołnierz jeden Jan de Lutan ²²⁾ zabitym został, dobywając zamek drewniany, prędko go zdobyli, gdzie między wielu zabitymi był i król jakiś nazwiskiem Kari-gal. ²³⁾ I wzięli chrześcianie znaczny dobytek w zamku.

Zrobiono most przez Nergę, tam wielu pogan dla handlu przybyło do wojska i wspólnie z chrześcianami ze sobą handlują. Książę Konrad ²⁴⁾ zabity został pociskiem i pozostali przez pięć tygodni w nieustannéj niespokojności i walce we dnie i w nocy i z obu stron wielu ich zabito, a gdy się każdy w swoją stronę obrócił, pojmano w niewolą i zabito więcej jak 7000 ludzi, po

20) W Sierpniu roku 1390.

21) Hrabia Henryk Derby, starszy syn księcia Jana z Lancasteru został później królem angielskim pod imieniem Henryka IV. Voigt T. V. str. 541. uwaga 2.

22) Nazwisko to podobno nie jest właściwe.

23) Karigal był synem Olgierda, azatem bratem Jagielly i Skirgala; odebrał on na chrzcie imię Kazimierz Voigt T. V. str. 545—546. uwaga 1.

24) Między zabitymi wspomnianymi jest Tckwyl brat Witowda, a nie Wigand, drugi brat Witolda, który na chrzcie był otrzymał imię Konrad. Czytaj Voigta T. V. str. 548. uwaga 4. Temu więc musiało być także na imię Konrad. O Wigandzie bracie Witolda wspomina Lindenblatt str. 86. jeszcze pod rokiem 1392.

qui huiusmodi facta fecerat ad sua, Wytaud et Samayle et Eruteni quilibet in terram suam rediere.²⁸⁾

Post hec²⁹⁾ Eredericus Marchio³⁰⁾ cum multis Comitibus nobilibus etc. venit in Prussiam ad pugnandum contra infideles et a Magistro, ut decuit, honorifice suscipitur et tractatur, secundum omne posse suum. In estate³¹⁾ mandatur reysa. Interimque fit dissencio ex parte Anglicorum et Schotorum. Nam dominus Wilhelmus de Duclos Schotus³²⁾ interfectus fuit in ponte juxta summum,³³⁾ qui cum uno pede ad foramen corruerat et viriliter se defendit, ut eciam unus de familia sua cum eo occideretur.

Post hec exercitus proficiscitur omnesque sequuntur ordinis vexillum. Magister vero cum eis in prima sua Reysa et omnia bene erant ordinata in victualibus; de ordine vexillorum diversitas fuit. Ynsterburgenses volebant precedere, deinde vexillum sancti Georgii, post hoc Missenensium, et intrant terram in locum, ubi quondam antiquum Cawen stetit; in quo loco Magister mensam honoris preparari mandavit,³⁴⁾ sedentque in armis manducantes et bibentes, et a magistro optime tractati sunt, quod eciam a nullo alio magistro auditum est.³⁵⁾ Properantes in Trakken domum, quam Schirgal exussit; deinde proficiscuntur in Wil-

28) Rectam temporum, quibus haec acciderint, notationem invenimus apud Voigt T. Y. 549. adnotat. 1.

29) Narrationem, quae sequitur, ad a. 1391. pertinere, docet Lindenblatt. p. 81.

30) Fridericus Marchio Missnensis. Comites eius commemorat Voigt T. Y. 595.

31) Commemorati hospites bellici advenerunt circa diem s. Joannis a. 1391.

32) Voigt T. Y. 596. Lindenblatt. p. 81.

33) Nomen legi vix potest.

34) Lindenblatt. p. 82. 35) Voigt T. Y. 597.

większej części pogan. Inflanctzyk²⁵⁾ także po skończonej tej wyprawie, poszedł w swoją stronę, Witold i Żmudzini i Prusacy, poszli każdy do kraju swego.²⁶⁾

Potem²⁷⁾ Margrabia Fryderyk²⁸⁾ z wielu hrabiami i t. d. przybył do Prus dla walczenia z niewiernymi, i od mistrza ze czcią, jak przystało, przyjęty został i podejmowany podług jego możliwości. W lecie²⁹⁾ zapowiedziano wyprawę. Tymczasem zaszła niezgoda między Anglikami i Szkotami. Gdyż pan Wilhelm de Duclos, Szkot,³⁰⁾ zabity został na moście, niedaleko kościoła tómskiego, który jedną nogą wpadł w dziurę i mężnie się bronił, i jeden z jego służących także z nim zabity został.

Potem wszystko poszło naprzód. Wszyscy idą za chorągwią zakonu i mistrz z nimi w tej swojej pierwszej wyprawie, i wszystko było dobrze rozporządzone co do żywności. Różnica jednak zaszła co do porządku chorągwi. Insterburecykowie chcieli iść przodem; potem chorągiew Sw. Jerzego, potem Missenczyków i wchodzą w kraj nieprzyjacielski na miejsce, gdzie było stare Kowno, w którym to miejscu mistrz kazał przysposobić stół honorowy³¹⁾ u którego siedzieli w zbrojach, jedząc i pijąc i od mistrza jak najlepiej podejmowani byli, co o żadnym mistrzu dawniej nikt nigdy nie słyszał.³²⁾ Udali się do zamku Srockiego, który

25) Mistrz Inflancki Robin v. Elz.

26) Prawdziwą chronologią tych wydarzeń podaje Voigt T. V. str. 549. nota 1.

27) Następujące wypadki są z r. 1391. jak Lindenblatt wskazuje.

38) Fryderyk Margrabia Misnii Voigt wymienia rycerzy, którzy mu towarzyszyli. Voigt T. V. str. 595.

29) Wymienieni goście przybyli koło Sgo Jana 1391.

30) Voigt T. V. str. 596; Lindenblata str. 81.

31) Lindenblatt str. 82.

32) Voigt T. V. str. 597.

kenberg,³⁶⁾ quam peregrini vicerunt et Wytaud dedit eis paganorum triumphum. Consequenter Magister etc. obtinent Wyswalde³⁷⁾ vi, quam devastant. Multi eciam ex utraque parte sunt occisi et signanter frater Algardus Comes de Hoensteyn.³⁸⁾

Ritterswerder eodem tempore edificatur³⁹⁾ eciam in eadem expeditione infra antiquum Cawen. Magister convertit se ad Prussiam cum multis captivis, Rutenis, paganis diversarum linguarum. Tacco de Polonis, et dicunt deo laudes de transitu tam salubri.

C A P U T XXIX.

Tandem¹⁾ dux Wytaut precatur subsidia a Magistro contra Lithuanos, unde Magister, cum suis prehabita consultacione, misit ei commendatorem de Ragnita Johannem Rumpenheym, advocatum sambiensem, conradum Lichtensteyn²⁾ prefectum de Insterburg³⁾ cum peregrinis teutonicis nobilibus et virtuosis, quorum

36) Cfr. supra notata. Lindenblatt. l. l.

37) Ad Wiliam vel Neriam situm. Vicus hic alibi etiam dicitur Wissewalde. Ad eum erat transitus per Neriam; plura supra diximus.

38) Alius in annalibus (Cfr. Voigt T. V. 548. adn. 3.) hic comes de Hohenstein ad Wilnam a. 1390. telo hostium occisus esse dicitur. De nomine Alard vel Algard, quod comes gessisse fertur cfr. Voigt l. l.

39) Lindenblatt. p. 83. Voigt T. V. 599.

1) Quae sequitur narratio, incidit in a. 1392., quod demonstrat Lindenblatt. p. 83.

2) Vel Cuno de Lichtenstein.

3) Joannes Cospud vel Cospot, qui munere praefecti Insterburgensis etiam a. 1394. fungebatur.

Szyrgal był spalil. Potem udali się do Wilkenberga,³³⁾ który pielgrzymi zdobyli i Witold dał im zwycięztwo nad poganami. Potem mistrz wziął szturmem Wyswolde,³⁴⁾ który zniszczyli. Wielu także z obu stron zabito, a mianowicie brata Algarda Hr. de Hohenstein.³⁵⁾

Tegoż czasu także w owój wyprawie zbudowano Ritterswerder,³⁶⁾ po niżej starego Kowna. Mistrz udał się do Prus z wielu jeńcami Rusinami, poganami, wielorakimi językami mówiącymi. Z Polaków był Tacco i dziękują Panu Bogu za tak szczęśliwy pochód.

ROZDZIAŁ XXIX.

Tymczasem¹⁾ książę Witol prosił mistrza o pomoc przeciw Litwinom. Mistrz więc za poprzednią z swymi naradą, posłał mu komandora z Ragnity Jana Rumpenheim, wójta samlandzkiego, Konrada²⁾ Lichtenstein, przełożonego z Insterburga³⁾ z pielgrzymami Niemcami szlachetnymi i cnotliwymi, których nazwiska opu-

33) Porównaj poprzedzające wiadomości u Lindenblatta.

34) Nad Nerią (Wilią) leżące czyli Wissenwalde. Był tam wygodny bród przez Wilią; więc już o tem miejscu wyżej się powiedziało.

35) Podług innych wiadomości (Voigt T. V. str. 548. nota 3.) ten hrabia de Hohenstein pod Wilnem zabity został. Co się tyczy nazwiska Aland lub Algard, które Hrabia miał nościć. Czytaj Voigta.

36) Lindenblatt str. 83. Voigt T. V. str. 599.

1) Co teraz następuje, należy do historyi roku 1392. jak Lindenblatt str. 85. pisze.

2) Czyli Runo de Lichtenstein.

3) Jan Cospud czyli Cospot, który przełożonym był w Insterburgu jeszcze w roku 1394.

nomina dimitto. Habebant quidem inter se bellum propter vexillum sancti Georgii, quod ex antiquo uni teutonorum committi solebat, licet multi resistebant; commissumque fuit domino Ruperto de Schockendorff.⁴⁾ Anglici eciam extenderunt vexillum per dominum nobilem de Perfe,⁵⁾ quod teutoni prohibere contendunt et fit dissencio, donec sopiretur per Wytaudum et conjugem suam et cessavit parcialitas. Et proficiscuntur intrantes Alyten⁶⁾ cum vexillis capiuntque et occidunt 2000. Wytaut interfuit cum potentia sua. Crastino invadunt Karibot regem.⁷⁾ Albertus Kar-sow capitaneus cristianorum invasit eos hostiliter, omnia arma eorum auferebat cum multa preda, occisione et captivitate. Post hec simul redeunt domum cum salute.

Marschalkus Engelhardus Raw cum preceptoribus anno 1391.⁸⁾ cum exercitu festinat in paganos. Wytaud similiter cum exercitu ascendens Mimilam premittuntque fratrem Marquardum⁹⁾ cum 500 in obsidionem domus; post 3am diem Marschalkus cum multis preceptoribus et fiunt varii conflictus bombardarum, sagittaciones diverse; deinde domus succensa est, unde pagani terrore concussi domum, quum vocati erant, dare noluerunt. Tandem cum Marschalco libenter tractatum habuissent, nec voluit. Wytaud tamen prece obtinuit, ut ab hominibus ignis extingueretur et domus maneret. Marschalcus tamen omnes suscepit

4) Eques hic ignotus est.

5) Perfe vel Perse est fortasse Henricus Percy, filius comitis de Northumberland. Voigt T. V. 608. adnot. 1.

6) Olitta. Secundum Lindenblatt. p. 85. exercitus Lydam prope Wilnam meridiem versus profectus est.

7) Lindenblatt p. 85.

8) Esse oportet 1392.

9) Marquardus de Sulzbach.

szczam. Niezgodni oni byli między sobą względem chorągwi Sgo Jerzego, którą od dawności był zwyczaj powierzać jednemu z Niemców, chociaż się temu wielu sprzeciwiło, poruczoną więc została Panu Rupertowi de Szokendorf.⁴⁾ Anglicy rozwinęli także chorągiewkę w ręku szlachcica pana de Perse,⁵⁾ co Niemcy zabronić chcieli i były ztąd niesnaski, dopóki ich nie uśmierzył Witold i jego żona i ustały rozterki, i idą naprzód i wchodzą z chorągwiami do Aliten⁶⁾ i biorą w niewolą i zabijają 2000 ludzi; był i Witold przytomny z wojskiem swoim. Nazajutrz uderzają na króla Karibota.⁷⁾ Wojciech Karsof dowódzca chrześcian, uderzył na nich; całą ich broń im zabrał wraz z wielką zdobyczą i wielu pozabijał i w niewolą pojmiał; potem bez uszczerbku razem do domu wracają.

Marszałek Engelhard Raw z dygnitarzami w roku 1391.⁸⁾ z wojskiem spieszy na pogan. Podobnie i Witold z wojskiem idzie nad Niemnem pod górę i wysyłają naprzód brata Markwarda⁹⁾ w 500 ludzi na oblężenie zamku.¹⁰⁾ Po trzecim dniu marszałek przybył z wielu dygnitarzami i po kilka razy było strzelanie z narzędzi do rzucania pocisków; strzelano różnie i strzałami, potem zamek zapalono, ale poganie trwogą przerażeni, niechcieli poddać zamku, gdy ich o to wezwano; tymczasem byliby z marszałkiem chętnie się układali, ale on niechciał. Witold jednak uprosił to, aby ludzie pożar gasili i aby dom się ostał. Marszałek

4) O tym rycerzu nie więcej niewiemy.

5) Ten Perfe lub Perse, jest to zapewne Henryk Percij, syn Hrabiego Northumberlandu. Voigt T. V. str. 608, nwaga 1.

6) Olitta.

7) Lindenblatt str. 85.

8) Ma być rok 1392.

9) Marquard de Sulzbach.

10) O którym zamku tu mowa, niewiadomo. Pewnie to był Marienburg. Lindenblatt str. 86.

captivos, inter quos fuerunt Poloni, qui fuerunt decollati. Quidam vero ex eis dederunt manus Wytaudo, et ab eo suscepti sunt ad gratiam. Alios Marschalcus duxit captivos; domus eciam presentata fuit ad manus ordinis, qui consequenter eam Wytaudo presentavit et tenuit eam ad tempus et revertuntur simul domum.

Eodem anno ¹⁰⁾ Wytaudus terram Medenike ¹¹⁾ inavisatam invasit et frater Marquardus cum eo, steteruntque in ea 8 noctibus, visa quoque sunt vexilla teutonorum de Ritterswerder etc

In estate sequenti Magister Conradus Walroder convenit cum suis, ut edificarent duas domus contra paganos, unam per fratrem Wernherum Tetinger, commendatorem de Cristburg in locum econtra Garten sub eodem vocabulo.¹²⁾ Commendator de Balga comes de Kyborg ¹³⁾ iuvit ad structuram. Brockel factus est ibidem prefectus et armata fuit victualibus etc. Aliam vocabulo Metenburg, ¹⁴⁾ frater Johannes de Schonenvelt, commendator de Brandenburg, cum subvencione Marschalci edificavit et ad medium annum cibata; prefectus ibidem fuit Johannes de Wischow; ¹⁵⁾ preceptores dicti redeunt ad sua, structuris consumatis.

Wytaudus misit populum in Lithvaniam et veniunt in Welsanen ¹⁶⁾ constituitque Marquardum in capitaneum, dux Ywanus interfuit et profecti sunt de Ritterswerder; inveniunt terram non avisatam et vastant eam cum occisione etc. et cum multa preda revertuntur.

10) A. 1392. Lindenblatt. p. 86.

11) Mjedniki, prope Wilnam ad euronotum.

12) Naugarthen cfr. Voigt T. Y. 608. adnot. 1. ubi de eodem aedificio sermo est.

13) Conradus comes de Kyburg.

14) Methenburg, nomen traxit a fluvio Methe, ad quem situm erat. Cfr. Voigt T. V. 608. adn. 1. Lindenblatt. p. 86.

15) Joannes de Fischau.

16) Nunc Weltzany, prope lacum ad Koltinjany ad flumen Scheimana vel Zeitmana.

jednak zabrał wszystkich jeńców, między którymi byli Polacy, którym głowy ucięto. Niektórzy z nich przecież poddali się Witoldowi i od niego do łaski przyjęci zostali. Innych marszałek zaprowadził w niewolę, zamek zaś oddany został zakonowi, który go potem dał Witoldowi. Ten go dzierzył do czasu i razem powrócili do domu.

Tegoż roku ¹¹⁾ Witold napadł na nieostrzeżoną ziemię Miednicką, ¹²⁾ a z nim brat Markwart i stali tam przez ośm nocy. Widziano tam także chorągwie niemieckie z Ryterwerde. W następującym lecie mistrz Konrad Walroder zgodził się na to ze swymi, aby dwa zamki zbudować przeciwko poganom; zbudował jeden bratu Werner Tetinger, komandor z Chrystburga naprzeciwko Grodna pod tymże nazwiskiem, ¹³⁾ Komandor z Balga, hrabia de Kiborg ¹⁴⁾ pomógł do budowy. Brokel mianowany został rządcą jego i opatrzony został w żywność i t. d. Drugi zamek Metenburg ¹⁵⁾ zbudował brat Jan Szonenfeld, komandor z Brandenburga i na pół roku go w żywność opatrzył; przełożonym jego został Jan de Wiszof. ¹⁶⁾ Przerzeczeni dygnitarze dokończywszy owych budowli, powrócili do siebie.

Witold posłał ludzi na Litwę i przybywają do Welsamen ¹⁷⁾ i dowodzcą mianował Markwarda. Książę Iwan był przytomny i wyszli z Ryterwerder; zastali ziemię nieostrzeżoną i spustoszyli ją, zabijając i t. d., i z wielką zdobyczą powrócili.

11) 1392. Lindenblatt str. 86.

12) Miedniki na południowy wschód od Wilna.

13) Naugarthen. Porównaj Voigta T. Y. str. 608. uwaga 1. gdzie mowa jest o tejże budowie.

14) Konrad hrabia de Ryburg.

15) Zamek Methenburg odebrał swoje nazwisko od rzeki Methe, nad którą leżał. Voigt T. Y. str. 608. uwaga 1. Lindenblatt str. 86.

16) Jan de Fischau.

17) Dzisiejsze Weltzany nad jeziorem pod Koltynianami nad rzeką Scheimana lub Seimana.

*Episcopus Dobrinensis,*¹⁷⁾ *frater Ducisse Masoviensis, ex una parte tendens in Lithuaniam venit*¹⁸⁾ *ad commendatorem de Balga et de Cristburg, a quibus honoratur multo et mittunt eum in Ritterswerder ad Wytaudum*¹⁹⁾ *pretendens facere unionem inter Polonos et ordinem, sed tradicionem querebat, sic et Wytaud, qui ab ordine ad paganos se convertit; stetitque tribus septimanis in Ritterswerder, petens in conjugem sororem Wytaudi*²⁰⁾ *et dedit eam ei, ibidem nupciis celebratis, quod ab alio episcopo nunquam est auditum. Wytaud veniens ad paganos ampliora pretendens tradimenta. Hortabatur quidem fratrem Marquardum de Saltzbach,*²¹⁾ *ut eum sequeretur, promittens ei castra etc.; sed recusabat, asserens se diciorem eo. Multi eciam negotiatores erant ibi et peregrini nobiles, sc. dominus Perse*²²⁾ *de Anglia etc., qui proponebant ire in Ritterswerder in succursum Wytaudi, quos remisit ad sua, cum venissent ad Tzuppam,*²³⁾ *dicens: se non egere auxilio eorum, quia convertisset se, et revertuntur in Konigsberg.*

*Eo tempore dux Johannes Vinaut*²⁴⁾ *tenuit domum vice Wytaudi dictam Beyerem, quam ordo cum aliis circumjacentibus instauraverat et misit nuncios ad eum, ut relicta domo cum conjugue et rebus veniret ad eum in Ritterswerder et obedivit et sequitur Wytaudum, a quo dolo circumventus est.*

17) *Henricus Episcopus Plotzensis, filius fratris ducis Masoviensis Semovili, frater germanus Annae, Witowdi uxoris. Nondum erat episcopus, sed praepositus ecclesiae cathedralis.*

18) *Hoc accidit a. 1392. Lindenblatatt. p. 87.*

19) *Cfr. Voigt T. V. 606. adn. 1.*

20) *Lindenblatt. p. 87. hanc sororem Witowdi Remigal dicit.*

21) *Sulzbach.*

22) *H. l. in Mscr. est distincte Perse. 23) Szeschuppa.*

24) *De hoc duce Joanne Vinaut nihil compertum habemus.*

Biskup Dobrzyński¹⁸⁾ brat księżny mazowieckiej, z jednej strony dążąc do Litwy przybył,¹⁹⁾ Komandora z Balgi i Chrystburga, którzy go bardzo uczcili i posłali go do Ryterswerder do Witolda.²⁰⁾ Głosił on, że chciał skojarzyć zgodę między Polakami i zakonem, ale szukał zdrady, tak jak i Witold, który od zakonu ku poganom się skłonił. Bawił on trzy tygodnie w Ryterswerder, żądając za żonę siostrę Witolda²¹⁾ i dał mu ją i tam się ślub odprawił, co nigdy o żadnym biskupie nie słyszano. Witold przybył do pogan, o większych zamysłach zdradach, nakłaniał on brata Markwarda de Salczbach,²²⁾ aby z nim poszedł, obiecując mu zamki i tym podobne rzeczy; ale on odmówił, zapewniając, że tak szczęśliwszy. Było też tam wtenczas wielu kupców i szlachty pielgrzymów, jako to pan Perse²³⁾ z Anglii, którzy zamierzali sobie iść do Ryterswerder na pomoc Witoldowi, ale gdy przybyli do Tzuppy²⁴⁾ odesłał ich do domu, mówiąc, że ich pomocy niepotrzebował, gdy zmienił zamiary swoje i powrócił do do Królewca.

Owego czasu książę Jan Winaut²⁵⁾ dzierzył zamek Bajeren w miejscu Witolda, który zakon wraz z innymi okolicznymi był naprawił i wyprawił do niego posłańców, aby opuściwszy zamek z żoną i ruchomościami, przybył do niego do Ryterswerder, a on usłuchał i poszedł do Witolda, który z nim zdradziecko sobie postąpił.

18) Henryk biskup płocki bratunek Ziemowita księcia mazowieckiego rodzony brat żony Witolda. Nie był on wtenczas biskupem, lecz proboszczem katedralnym płockim.

19) To się działo w roku 1392. Lindenblatt str. 87.

20) Voigt T. V. str. 606. uwaga 1.

21) Lindenblatt str. 87. nazywa tę siostrę Witolda Remigal.

22) Sulzbach.

23) W rękopiśmie stoi wyraźnie nazwisko Perse.

24) Szeszuppe.

25) O tym księciu Janie Vinaut nie więcej nie wiemy.

Rex Cracoviensis misit nuncios Wytaudo, qui dicerent, ut domum relinqueret et funditus concremaret, velletque ei terram dare cum castro Wylle,²⁵⁾ et misit Wytaud dicens capitaneo, ut novam Garten²⁶⁾ preservaret quocunque modo posset; transfretant Mymilam, domum per tradimenta vicerunt. Capitaneusque ait cristianis: mala damus pro bonis; necesse tamen habemus domini nostri favorem et gratiam conservare. Burggravius tunc temporis erat in Lithwania; ut compararet necessaria domus, qui a familia Wytaudi est dire vinculatus, reliquos in castro cum rebus suis miserunt domi; de antiqua Garten sine intermissione cum bombardis sagittantes, probantes eius firmitatem nec nocuerunt et ita eam igne incinaverunt usque ad fundamentum, sicut etiam fecerant Ritterswerder. Hec de Wytaudo sunt relata.²⁷⁾

In autumpno anno 1392.²⁸⁾ Marschalcus frater Engelhart Rawe cum multitudine magna fratrum et peregrinorum festinat in castrum sancti Johannis, parata ibidem mensa honoris per Marschalcum; dominus Appil Vochs de Franken,²⁹⁾ vexillifer vexilli sancti Georgii, tenuit sedem digniorem, veniuntque in Schiraxen³⁰⁾ et ad spacium stadii de domo descenderunt ad paludem accedunt; pagani vero Marschalco domum presentabant, in qua inventus est gener Wytaudi,³¹⁾ de mane procedunt et si tardius processissent, episcopum captivassent, et revertuntur.

25) Lindenblatt p. 86. 87. 26) Naugarthen.

27) De hac narratione, quae apud scriptorem nostrum paulo est confusior, accuratius agit Voigt T. Y. 612 — 613.

28) Coneordat cum Lindenblatt. p. 90.

29) Jam supra a scriptore commemoratus vexillifer vexilli sancti Georgii, Apollinaris Fuchs.

30) Lindenblatt. p. 90. dicit: „Sarasin, das hus in Russin,“ Est castrum Surasæ ad fluvium Narew. Voigt T. Y. 624. 625. adn. 1.

31) Supra commemoratum Henricum Episcopum Plotzensem.

Król krakowski wyprawił posłańców do Witolda, aby mu powiedzieli, iżby zamku odstąpił i do szczętu go spalił, król zaś chciał mu dać kraj z zamkiem wileńskim²⁶⁾ i posłał Witold z rozkazem staroście, aby wszelkimi sposobami utrzymał się przy nowym Grodnie,²⁷⁾ i przebywają Niemen i zamek podstępem zdobyli. A starosta rzekł do chrześcian, odpłacamy się złym za dobre, ale sądzimy rzeczą potrzebną zachować sobie łaskę i przychyłność Pana naszego. Burgrabia w owym czasie był w Litwie, aby kupić rzeczy potrzebne do zamku; domownicy Witolda srogo go zwięzali, innych zaś w zamku z ich rzeczami odesłali do domu. I z starego Grodna bez ustanku strzelali z narzędzi do rzucania pocisków, doświadczając trwałości budowli, ale jej nie uszkodzili i tak ją spalili do gruntu, i tak też zrobili w Ritterswerder. To o Witoldzie mówi kronika.²⁸⁾

W jesieni roku 1392.²⁹⁾ marszałek brat Engelhard Rawe z wielką liczbą braci i pielgrzymów pospieszył do zamku Sgo Jana, gdzie Marszałek stół honorowy przysposobił. Pan Apill Vochs de Franken³⁰⁾ noszący chorągiew Sgo Jerzego, trzymał pierwsze miejsce i przybywają do Szirazen³¹⁾ i o staję od zamku zsiadli z koni do boju i przez trzęsawisko podstępują, poganie zaś zamek marszałkowi oddali, w którym znaleźli szwagra Witolda³²⁾ Zrana idą dalej, a gdyby byli się zatrzymali, byłiby pojмали biskupa i powrócili.

26) Lindenblatt str. 86 — 87. 27) Naugarthen.

28) Voigt T. V. str. 612—613., wyjaśnia to podanie kronikarza naszego, które nie jest jasnem.

29) Zgodne z Lindenblattem str. 90.

30) Chorąży chorągwi Sgo Jerzego, Apollinaris Fuchs, o którym już wyżej była mowa.

31) Lindenblatt str. 90. nazywa je: „Sarasin na Rusi,“ jest to zamek Sarasz nad Narwą.

32) Wymieniony wyżej Henryk biskup plocki.

Reysa hyemalis ordinacione magistri et suorum fit, in qua Marschalcus statuit capitaneum fratrem Wernherum Tetinger³²⁾ et cum eo magnus commendator³³⁾ et alii preceptores atque peregrini, premissis 4 vexillis sc. sancti Georgii, Gelrencium,³⁴⁾ Hollandinorum, Atum Francigenarum³⁵⁾ et alia quam plura vexilla steterunt ante Garten, ad quod per deserta³⁶⁾ transeuntes venerant et impugnant cum lapidibus bombardarum castrum et in tertia die victum est et bene 3000 sunt captivati, de quibus aliqui per invidiam sunt occisi, succensa domo, per deserta sunt reversi in Prussiam, in gaudio cum captivis, laudes dicentes deo, a quo omnia etc.³⁷⁾

Eodem tempore ordinacione magistri cum exercitu veniunt et castrum Stramel funditus subvertunt.³⁸⁾

Post hec ad magnam dietam venit magister in terram Dobrinensem,³⁹⁾ quam ad ordinis profectum suscepit et protectionem suam die ac nocte et omni hora praevia et matura premeditatione.

32) Wernerus de Tettingen inde a Novbr. a. 1392. iam erat marschalcus ordinis; videtur igitur legendum esse in texto Marschalcum, nam etiam secundum Lindenblatt. p. 90. erat ordinis marschalcus dux summus huius expeditionis hiemalis. Voigt T. V. 637.

33) Guilielmus de Helfenstein.

34) Praesens erat dux de Geldern cf. Voigt T. V. 636.

35) Eorum meminit etiam Lindenblatt p. 90.

36) i. e. per solitudinem.

37) Cf. Voigt T. V. 637. adn. 3.

38) Esse oportet: veniunt ad castrum Stramel et funditus subvertunt. Ex Lindenblatt. p. 90. 91. adparet, hanc expeditionem incidere demum in a. 1393. Stramel est quod nunc dicitur Stramehl prope Gros-Borkenhagen, ad meridiem a Regenwalde et erat possessio Mazkonis de Bork. Voigt T. V. 623.

39) Cfr. Voigt T. V. 618.

Odbyła się wyprawa zimowa z rozkazu mistrza i jego doradców, w której marszałek wodzem postanowił Wenera Tetinger;³³⁾ był z nim i wielki komandor³⁴⁾ i inni dygnitarze i pielgrzymi; posłali naprzód cztery chorągwie, to jest: Sgo Jerzego, Gioldryjczyków,³⁵⁾ Holendrów i czwartą Francuzów,³⁶⁾ i wiele innych chorągwi stanęło pod Grodnem, pod które to miejsce podstapili, idąc przez puszcze³⁷⁾ i dobywają obóz i kamienie na niego rzucają z machin, i trzeciego dnia zdobyty został i wzięto w nim do 3000 ludzi, z których niektórych przez zawiść zabito. Spaliwszy zamek, powrócili przez puszcza do Prus weseli z jeńcami, dzięki czyniąc Bogu, od którego wszystko i t. d.³⁸⁾

Tegoż czasu z rozkazu mistrza z wojskiem przystępują pod zamek Stramel i do szczytu go burzą.³⁹⁾

Potem mistrz przybył na wielki zjazd do ziemi Dobrzyńskiej,⁴⁰⁾ który był powołał na korzyść zakonu, i zajął się tem we dnie i w nocy i o każdej godzinie za poprzednią i głęboką rozważą.

33) Werner de Tetingen, był od roku 1392. marszałkiem zakonu. Według Lindenblatta strona 90., marszałek zakonu był naczelnym wodzem téj zimowej wyprawy. Voigt T. V. strona 637.

34) Wilhelm de Helfenstein.

35) Książę Geldryi był na téj wyprawie. Czytaj Voigta T. V. str. 636.

36) Wspomina o nich i Lindenblatt str. 90.

37) To jest przez puszcza.

38) Porównaj Voigta T. V. str. 637. notę 3.

39) Podobno tu text jest niedokładny. Z Lindenblatta str. 90—91. się pokazuje, że ta wyprawa odbyła się w r. 1393. Stramel jestto dzisiejsza wieś Stramehl pod Gros-Borkenhagen na południe od Regenwalde i należało do rodziny Borków. Voigt T. V. str. 623.

40) Czytaj w tym przedmiocie Voigta T. V. str. 618.

C A P U T X X X.

Wytaud restauravit Garten anno 1393., unde Magister Marschalco frati Wernhero Tetinger mandavit, ut cum exercitu illo festinaret, et cum navibus de Reno descendit flumen Pis in Naram,¹⁾ de quo ascendunt in Leber²⁾ vulgariter et intrant Stagnum, per quod transfretant celerius et cum plaustis naves 8 miliaribus ducunt in Mymilam, sperabantque ibi invenire vadum, quod quesivit commendator de Balga nec invenit, Comes Conradus de Kyborg;³⁾ advocatus de Sambya⁴⁾ cum commendatore in alio loco temptant, sequentes conductorem, ubi multi per fluvii inundacionem sunt absorpti preter alios 6 fratres. Advocatus vero Sambyensis cum armis et structuram destruxit et incineravit omnino.⁵⁾ Pagani sequuntur et conveniunt; duo quoque peregrini interfuerunt, dominus Johannes Subener miles, tenens vexillum sancti Georgii in terra inimicorum, donec alii superveniunt et in nomine domini transnatabant, in magnis tamen periculis et veniunt ad Marschalcum, qui cum exercitu venit in Prussiam.

Deinde clamor venit, quomodo Magister Conradus Walroder obiisset 30 sc. anno sue dignitatis, ordine vero 24⁶⁾ et se-

1) Flumen Pyssek in fluvium Narew.

2) Oportet esse in Bóbr; nam ex fluvio Narew naves in Bóbr transibant.

3) Is erat tum commendator in Balga.

4) Conradus de Lichtenstein.

5) Voigt T. Y. 644.

6) Debet esse: ex ordine vicesimus quartus magister ordinis generalis.

ROZDZIAŁ XXX.

Witold odbudował Grodno w r. 1393. w skutku tego mistrz rozkazał marszałkowi bratu Wernerowi Tetinger, aby tam pospieszył z wojskiem i łodziami, jakoż ten od zamku Rein spuścił się rzeką Pis do Narwy,¹⁾ z kąd krzyżacy idą w górę rzeką Leber²⁾ zwaną i wchodzą na jezioro, po którem spieszniej płyną i statki na wozach przez ośm mil prowadzą do Niemna i spodziewali się znaleźć tam bród, którego szukał komandor z Balga, brabia Konrad de Kiborg,³⁾ ale go nie znalazł. Wójt samlandzki⁴⁾ z komandorem szukają go w innem miejscu, idąc za przewodnikiem, w tem zdarzeniu wielu potonęło z powodu wezbrania rzeki, a między innymi sześciu braci. Wójt zaś samlandzki z wielu innymi przebył rzekę, przybył zbrojny i budowę zburzył i ze szczętem spalił. Poganie poszli za nimi i starli się z sobą; było także dwóch pielgrzymów, pan Jan Subener wojskowy, noszący chorągiew Sgo Jerzego w kraju nieprzyjacielskim, aż inni nadeszli i w imie Boskie przepłynęli przez wodę z wielkiem jednak niebezpieczeństwem, i przybyli do marszałka, który z wojskiem wszedł do Prus.

Potem się pogłoska rozniosła, że mistrz Konrad Walroder umarł w 3cim roku swego dostojęstwa, w zakonie zaś 24.⁵⁾ i

1) Rzeka Pyssek, która do Narwi wpada.

2) Ma to być bezwątpienia Bóbr, gdy z Narwi statki na rzekę Bóbr weszły.

3) Był on wówczas komandorem w Balga.

4) Konrad de Lichtenstein.

5) To jest z porządku 24. wielki mistrz.

pullus est in Marienburg, cui cronica⁷⁾ optat sempiternam requiem in longo sermone.

Eodem tempore⁸⁾ Marschalcus cum preceptoribus et domino de Wyrtenberg⁹⁾ in magno exercitu, premissso vexillo sancti Georgii, quam (!) tenuit dominus Johannes Nidecker¹⁰⁾ Francigena et consequenter vexillo beate virginis etc. veniunt ad Grauden¹¹⁾ vulgariter planantes transitum,¹²⁾ quia via profunda, et ad Mimilam, in quo invenerunt naves suas cum victualibus, transfretantes intrant silvam profundam et inviam et veniunt in terram inavisatam Samaytarum,¹³⁾ preceduntque Wytingenses,¹⁴⁾ consequenter de Ragnita, de Ynsterburg, deinde vexillum sancti Georgii, deinde ordinis et tota die usque ad vesperam in gladio et igne vastantes cum paganis belligerando, de quibus plures occisi et captivati sunt, juvenes cum adultis, et prima nocte statuunt quietem sub bona custodia inter inimicos ad quandam aquam; habebant tamen multos clamores in silvis. De mane surgunt in vindictam paganorum et statuunt insidias supervenientesque Samaite ut predantur, et insidias tenentes insurgunt in eos, 12 ex eis occidentes, alii vero evaserunt; totam diem in ocisione, incendio etc. alii deducunt usque in noctem, in qua quieverunt in Rosittem¹⁵⁾ sub custodia inter inimicos. De mane pergunt ad naves in Mimila, ibique inve-

7) I. e. chronica Wigandi de Marburg. Varias traditiones de morte Conradi de Wallenrod invenies apud Yoigt T. V. 644. adn. 4. 8) A. 1393.

9) Comes Eberhardus Y. de Wirtenberg. Lindenblatt p. 93. Yoigt VI. 2.

10) Joannes de Neideck Francigena.

11) Saltus magnus ad Mimelam.

12) Necessse erat, viam sibi antea patefacere et emunirent, quod in itinerariis saepe occurrit.

13) Comperimus ex Lindenblatt. p. 93. hanc expeditionem profectam esse in regionem Pomedien et Rossienae inter Juram et Lubissam. Pomedien saepe in itinerariis commemoratur, ut locus magnae auctoritatis; hodie Pomitwy dicitur.

14) Withingi levem equitatum efficere solebant, et utebantur iis ad speculandum et volitandum.

pochowany jest w Malborgu, któremu kronika ⁶⁾ długimi słowy wiecznego życzy pokoju.

Tegoż czasu ⁷⁾ marszałek z dygnitarzami i panem de Wyrtemberg ⁸⁾ z wielkiem wojskiem wyprawiwszy naprzód chorągiew Sgo Jerzego, którą nosił pan Jan Nidecher ⁹⁾ frankończyk, a za nią wyprawiwszy chorągiew Najśw. Panny, przybywają do miejsca zwykle Grauden ¹⁰⁾ zwanego, torując sobie drogę ¹¹⁾ bo była głęboka i ztamtąd do Niemna, na którym znaleźli łodzie swoje z żywnością; przebywszy rzekę, weszli do lasu obszernego i bezdróznego i przybywają do ziemi nieostrzeżonej Zmudzinów. ¹²⁾ Przodem szli Witigensowie, ¹³⁾ za nimi ludzie z Ragnity i z Insterburga, potem chorągiew Sgo Jerzego, potem chorągiew zakonu i przez cały dzień aż do wieczora pustoszone kraj ogniem i mieczem i potykano się z poganami, których wielu zabito i pojmano tak młodych, jak wiekiem dojrzałych i przez pierwszą noc pod dobrą strażą stanęli nad jakąś wodą wśród nieprzyjaciół dla spoczynku. Słyszano przecież wielki zgiełk po lasach. Z rana powstają, chcąc się pomścić na poganach i czynią zasadzki; nachodzą Zmudzini dla rabunku, a stojący na zasadzkach, napadli na nich, dwonastu z pomiędzy nich zabili, inni zaś uszli. Krzyżacy całą noc strawili na pożogach i mordach i t. d. inni idą aż do no-

-
- 6) To jest kronika Wiganda de Marburg o śmierci Konrada de Wallenrod. Czytaj Voigt T. V. str. 644. notę 4. 7) Jeszcze w roku 1393.
 8) Eberhard V. hrabia Wirtemberski. Lindenblatt str. 93. Voigt T. VI. str. 2.
 9) Jan Neidek z Frankonii.
 10) Wielka puszcza w okolicy Memla.
 11) Musieli wprzody drogę sobie torować, co się często wówczas zdarzało.
 12) Wycytujemy z Lindenblatta str. 93. że Krzyżacy wtenczas wkroczyli w okolice Pomedien i Rossieny. Pomedien nazywa się dzisiaj Pomitwy.
 13) Withingowie składali zwyczajnie lekką jazdę; używano ich do flankierowania i do podjazdów.

nunt victualia et in pace pernoctant. De mane descenderunt per Mivilam in Prussiam cum exultatione, adducentes 400 captivos¹⁶⁾ Samaitarum bene valentes. Multos quoque paganorum de Hucke¹⁷⁾ vulgariter etc.

Anno 1394.¹⁸⁾ frater Conradus Junginger nobilis genere per Capitulum concorditer eligitur in Magistrum generalem. Locum vero magistri tenuerat frater¹⁹⁾ de Helfensteyn magnus commendator et nobilis etc.

Reysa in latum edicitur hñs temporibus²⁰⁾ Wernhero Tetinge Marschalco commissa, ad quam venerant Francigene, Teutoni, preceptores et prefecti, qui cum marschalco in rigida hyeme veniunt prope Garten. Per Mivilam pertranseunt non ad profectum paganorum, venientes ad Nergam, vertunt se contra Neugarten,²¹⁾ vieque erant male propter rigorem hyemis; sed marschalcus parum huiusmodi curabat. Cum pagani sentirent, cristianos esse in propinquo, castrum incinerant et abierunt; processerunt quoque in Lyden²²⁾ vulgariter, quod similiter invenerunt incineratum. Convertentes se in Merken,²³⁾ quod eciam a

15) Non est intelligendum, quod hodie dicitur, Rositten in Nehringia Curonensi. Erat aut locus Samogitiae, qui hodie hoc nomine non amplius exstat, aut falso scribitur in Mscr. pro Rossiena; hanc certe Lindenblatt. l. l. nominat.

16) Secundum Lindenblatt. 600 Voigt T. VI. 3. 3.

17) Regio vel locus Hucke plane ignotus. Videtur nomen falso scriptum, fortasse pro Kroki.

18) Hic annus non recte notatus, quamquam est etiam apud Bachem Chronolog. Magistri generalium p. 38. Electus est magister d. 30. Novbr. 1393. Lindenblatt. p. 94.

19) Praenomen in Mscr. omissum est. Magnus commendator nominatur Guilielmus de Helfenstein.

20) Haec expeditio incidit in initium a. 1394. Voigt T. VI. 11. adnot 1. Lindenblatt p. 94.

21) Lindenblatt p. 94. habet: Klein-Naugarthen (Nowogrodek).

22) Hodie Lyda in provincia Grodnensi.

23) De hoc loco cfr. Voigt T. VI. 11. adn. 2. Si reputamus nobiscum iter expeditionis secundum Lindenblatt. p. 94. Merken hoc intra Lydam et Soleschniki situm fuisse crediderimus.

cy, w której spoczęli w Rossitten¹⁴⁾ pod strażą wśród nieprzyjaciół. Zrana przychodzą do statków na Niemnie i tam znajdują żywność i spokojnie noc przepędzają. Zrana z radością spuścili się Niemnem do Prus i przyprowadzili 400 jeńców¹⁵⁾ żmudzkich zdrowych. Wielu także pogan z krainy zwanój pospolicie Hücke.¹⁶⁾

W roku 1394.¹⁷⁾ brat Konrad Junginger z szlacheckiego rodu zgodnie obrany został od kapituły wielkim mistrzem. Miejsce zaś jego zastępował był brat¹⁸⁾ de Helfenstein, wielki komandor i szlachcie.

Obszerna wyprawa zapowiedzianą została temi czasy¹⁹⁾ i poruczona marszałkowi Wernerowi Tetingerowi, na którą przybyli Francuzi, dygnitarze i przełożeni, którzy z marszałkiem w ostrą zimę przybywają pod Grodno; po trzy razy przechodzą oni przez Niemen na uszczerbek pogan i przychodzą do Nergi i zwracają się ku Nowogrodkowi.²⁰⁾ Drogi były złe dla ostrości zimy, ale marszałek mało dbał o to. A gdy poganie posłyszeli, że chrześcijanie są blisko, spalili obóz i odeszli, i udali się chrześcijanie potem ku Lidzie,²¹⁾ którą równie znaleźli spaloną. Zwrócili się potem ku Merken,²²⁾ które także spalili poganie. Potem złąd się

14) Niemoże to być dzisiejsze Rositten nad odnogą Ruryjską (Curisches Haff), było więc albo miejsce na Żmudzi, dziś pod tem nazwiskiem nieznane, albo jest mylnie w texcie nazwane. Tak sądzi Lindenblatt.

15) Podług Lindenblatta było 600 jeńców. Porównaj Voigt T. VI. str. 2—3.

16) Kraina czyli wieś Hücke jest nam nieznaną. Ma to być zapewne osada Kroki.

17) Ten rok jest fałszywie położony. Wybór odprawił się dnia 30. Listop. roku 1393. Lindenblatt str. 94.

18) Imię to jest w rękopiśmie opuszczone. Wielki Komandor nazywał się Wilhelm v. Helfenstein.

19) Ta wyprawa odbyła się na początku roku 1394. Voigt T. VI. str. 11. Lindenblatt str. 94.

20) Lindenblatt str. 94. nazywa to miejsce Kłajn-Neurthen (Nowogrodek).

21) Dzisiejsza Lida w gubernii grodzieńskiej.

22) O tem miejscu czytaj uwagę 2. u Voigta T. VI. str. 11. Zważając kierunek, jaki wojsko wzięło podług Lindenblatt, zdaje się, że to Merken leżeć musiało między Lidą i Soleznikami.

paganis est exustum. Deinde hinc inde equitant, vastant et perturbant nec ante umquam ab aliquo marschalco tam distans reysa fuit attempata, in qua reysa interfuerunt Comes de Liningen,²⁴⁾ Bekvort²⁵⁾ Anglicus et Francigene etc.; vexillo enim sancti Georgii non pepercerunt; adducunt in Prussiam captivos innumeros virorum, mulierum ac puerorum,²⁶⁾ de quibus supersunt in Prussia in hodiernum et longe post 4 ebdomadas sunt reversi.²⁷⁾

Deinde Magister cum Marschalco in reysam mittunt fratrem Ulricum Junginger advocatum Sambiensem cum preceptoribus et peregrinis et simul pergunt in Lithwaniam, veniuntque in terram Rositten²⁸⁾ vulgariter ibique annunciatum fuit eis, ut domum redeant, quum Wytaut venisset contra Jurgenborg cum gravi exercitu per nemora multum longa.

Interim commendator de Balga, Comes Conradus de Kiborg, cum potencia porrexit in Droytzen²⁹⁾ non avisatam terram Russie et viriliter eam vastabat igne, gladio, plures interimens. Eduxit quoque validos Rutenos captivos 300 et 4 sexagenas thaurorum preter aliam predam magnam et cum gracia revertuntur.

Dux Masovie³⁰⁾ volens dilatare terminos suos contra ordinem novam, erexit domum vulgariter Sloterie dictam ad ripam Are.³¹⁾ Quare Magister misit Comitem Rudolfum commendato-

24) Leiningen.

25) Male scriptum pro Belfort, dux de Belfort.

26) Cfr. Voigt T. VI. 11.

27) Cfr. traditiones scriptorum apud Voigt T. VI. M. adn. 1.

28) Aut erratum est pro Rossiewa, aut regio hodie ignota in Samogitia.

29) Lindenblatt. p. 94. nominat regionem Drogeczin, in provincia Grodnensi. Cum autem h. l. distincte de terra Russiae sermo est, fortasse illud Droytzen significat oppidum Drohiczyn ad flumen Bugum.

30) Joannes dux Masoviae.

31) Oportet fortasse esse Narew. In Mscr. est Nare, sed deletum et post hoc vocabulum Are scriptum.

porozjeżdżali i pustoszą i niszczą i nigdy przedtem żaden marszałek tak dalekiej niebył przedsięwziął wyprawy, na której przytomni byli hrabia de Liningen,²³⁾ Bekwort²⁴⁾ Anglik i Francuzi, i nie szczędzili chorągwi Sgo Jerzego; przyprowadzili do Prus niezliczonych jeńców, mężczyzn, kobiet i dzieci,²⁵⁾ z których wielu jeszcze jest w Prusiech do dziś dnia, i zabawiwszy więcej niż cztery tygodnie, powrócili.²⁶⁾

Potem mistrz z marszałkiem wystali na wyprawę Ulryka Jungingen wójta samlandzkiego z dygnitarzami i pielgrzymami, i razem idą do Litwy i przybywają do ziemi zwaną pospolicie Rossitten²⁷⁾ i tam im doniesiono, aby do domu powrócili, gdy Witold przeciw Jurborgowi z wielkim wojskiem ciągnął przez bardzo długie lasy.

Tymczasem komandor z Balgi, hrabia Konrad de Kiborg z wielką siłą udał się do nieostrzeżonej ruskiej ziemi Droj-tzen²⁸⁾ i mężnie spustoszył ją ogniem i mieczem i wiele ludzi pozabijał. Wyprowadził także dzielnych Rusinów jeńców 300 i cztery kopy byków, oprócz innej wielkiej zdobyczy i szczęśliwie powrócili.

Książę mazowiecki²⁹⁾ chcąc rozszerzyć granice swoje od krajów zakonu, nowy wystawił zamek; gminnie Złotoryą zwany nad rzeką Are.³⁰⁾ Mistrz więc posłał hrabiego Rudolfa, koman-

23) Leiningen.

24) Mylnie pisane, zamiast Betfort.

25) Voigt T. VII. str. 11.

26) Porównaj podania kronikarzy u Voigta T. VI. str. 11. uwaga 1.

27) Albo tu jest omyłka i ma być Rossiena, albo też jest mowa o nieznajomem dziś miejscu na Żmudzi.

28) Lindenblatt str. 94. wspomina o krainie Drojeczyn, która się znajduje w gubernii grodzieńskiej, ale może tu jest mowa o Drohiczynie nad Bugiem.

29) Jan książę mazowiecki.

30) Pewnie to ma być Narew; w rękopiśmie stało Nare, ale to słowo jest podkreślone i napisane Are.

rem de Balga,³²⁾ fratrem Walroder³³⁾ commendatorem de Reno cum populo multo, qui in furore suo Polonos expulerunt de castro, usque ad fundamentum ipsum igne destruentes.

Dux Johannes Masoviensis genere³⁴⁾ ibidem captivatur, quem ducunt usque ad Nare³⁵⁾ flumen et habita consultacione ad manum permittunt et predicta structura fuit violata. Post hec Magister vocavit dictum ducem, ut absque dilacione Magistro se presentet et ita reversi sunt, Polonos in merore relictos.³⁶⁾ Audiui ab antiquis, quomodo prefectus de Ynsterburg³⁷⁾ misit 6 ad latrocinandum in desertis circa penthecosten, quos Lithwani forti manu persequuntur et convertunt ad flumen Kirse,³⁸⁾ ubi manducabant, quod habebant. Lithwani vero sequuntur; quos cum percepissent, occultabant se ad miliare in deserto et veniunt ad aggerem, ubi iterum eos cognoverunt et Salice³⁹⁾ eos invenerunt, qui cum evadere nequirent, coperunt se defendere unde 8 de Lithwanis descendunt de equis et in mutuo conflictu duo de Lithwanis sunt occisi. Alii vero fugierunt, transeuntque consequenter ad Czuppam,⁴⁰⁾ unusque sedit in equo, qui fuerat Lithwanorum et superveniunt 4 Lithwani et sedens in equo clamavit. Lithwani veniunt et ita fugiunt et veniunt in Ynsterburg et inveniunt fratrem Kyntzel Kalsbuch,⁴¹⁾ qui paganos sepe perturbavit.

32) Quis hic comes Rudolfus fuerit, non satis constat. Sed videtur h. l. esse erratum in scribendo. Fortasse intelligit scriptor comitem Conradum de Kyburg, commendatorem de Balga.

33) Fridericus de Wallenrod. 34) Vel legendum grave.

35) Narew. 36) Pro: Polonis in merore relictis.

37) Joannes Cospud.

38) Flumen Kirse ignotum; fortasse est parvus fluvius, ad quem vicus Kirsna situs est, prope Kalwary ad Euronotum, Hoc verisimile fit ex situ locorum.

39) Est fortasse Szauliszki, ad orientem a Pilwiszki prope Prenn.

40) A. Szauliszki venerunt occasum versus ad fluvium Szeszuppam.

41) Hic frater ordinis ignotus est.

dora z Balgi,³¹⁾ brata Walroder³²⁾ komandora w Reiu z wielkim ludem, którzy w zapalczywości swojej Polaków wypędzili z zamku i ogniem go zniszczyli aż do gruntu.

Jan książę mazowiecki też tam pojmany został, którego prowadzą aż do rzeki Nare³³⁾ i za poprzedniczą naradą za rękojmnią go puszczają, i powyższa budowla została zniszczona. Potem mistrz wezwał do siebie rzeczzonego księcia, aby mu się bez odwłoki przedstawił i tak powrócili, zostawując Polaków w smutku. Słyszałem oddawna, że przełożony z Insterburga³⁴⁾ wysłał sześciu ludzi na rabunek w puszczy około Świątek, których Litwini zbrojno ścigali i zwracają ich do rzeki Kirse³⁵⁾ gdzie jedli co mieli. Litwini poszli za nimi, których gdy spostrzegli, skryli się o milę w puszczy i przybywają do grobli, gdzie ich znowu poznali, i w Salice³⁶⁾ ich znaleźli, którzy gdy ujsć nie mogli, zaczęli się więc bronić i dlatego ósmiu Litwinów zsiadło z koni i w spotkaniu dwóch Litwinów zabito. Inni zaś uciekli i potem przychodzą do Czuppy;³⁷⁾ jeden z nich siedział na koniu, który był litewski i nadeszło czterech Litwinów, a siedzący na koniu zakrzyknął. Litwini nadeszli i tak uciekli i przybywają do Insterburga i znajdują brata Hyntzla Kalsbuch,³⁸⁾ który często był pogan płoszył.

31) Kto był ten Comes Rudolfus jest rzeczą wątpliwą. Zdaje się, że tu pomyłka zachodzi w texcie. Pewnie kronikarz chciał powiedzieć: comitem Conradum de Ryburg, commendatorem de Balga.

32) Fryderyk de Wallenrod.

33) Narew.

34) Jan Cospud.

35) Rzeka Kirse jest nieznaną, chyba to była mała rzeczka, nad którą leży Rirsna na południowy wschód od Kalwaryi. Miejscowość odpowiedziałaby ośniewie textu.

36) Mają to być pewnie Szauliszki na wschód od Pilwisków blisko Prenów.

37) Z Szaulisków poszli nad Szeszupę, która na zachód od tego miejsca płynie.

38) O tym kawalerze zakonu nie więcej nie wiemy.

C A P U T XXXI.

Magister dictus prehabita consultacione cum preceptoribus statuit reysam anno 1394.¹⁾ ad reedificandum de fortissimis lignis Ritterswerder in locum pristinum, proponebantque pergere in Wyllam, collecta grandi copia suorum et peregrinorum de Francia et Almannia etc.²⁾ Vocaverat etiam Magister sagittarios de Genewel³⁾ 150, cum quibus dominus Theodoricus de Logendorff⁴⁾ susceptis ibidem insigniis militaribus navigio venit in Prussiam, aliqui eorum nati erant de Francia, maior pars de Genewel, et veniunt in justa hora ad impugnandum infideles. Magister tandem porrexit in Königsberg et post hec in Labyo⁵⁾ cum preceptoribus.

Supervenit Marschalcus cum peregrinis de Labio, magnus commendator etc. navigio transeunt in reysam cum peregrinis, committentes commendatori de Elbingo,⁶⁾ ut equos mitteret post eos et veniunt in stagnum vulgariter Kurisch-Hab et tempestate valida ingruente sunt turbati. Cristburgenses amiserunt ibidem arma et alii plures et cum periculo veniunt in Gilgam⁷⁾ et ascenderunt in hoc flumine in Mymilam, tendentes in

1) Haec expeditio incidit in d. Jacobi a. 1394. secundum Lindenblatt p. 97.

2) Voigt T. VI. 22.

3) Nomen patriae sagittariorum Burgundicorum.

4) Diltricus de Logendorf erat eques Borussiae. Voigt T. VI. 219.

5) Arx ordinis Labiau.

6) Siegfriedus Walpot de Bassenheim.

7) Fluvius Gilge.

ROZDZIAŁ XXXI.

Rzeczony mistrz za poprzednią naradą z dygnitarzami rozporządził wyprawę¹⁾ w roku 1394. dla odbudowania na dawnym miejscu zamku Ritterswerder z mocnego bardzo drzewa, i umyślili iść aż do Wilna, zebrawszy znaczne wojsko z swoich ludzi, oraz pielgrzymów z Francyi i Niemiec.²⁾ Wezwał także mistrz 150 łuczników z Genewel, z którymi wodą przybył do Prus pan Teodoryk de Logendorf³⁾ rycerzem tam pasowany. Niektórzy z nich rodem byli z Francyi; większa część z Genewel i przyszli na sam czas dla wojowania z niewiernymi. Mistrz zaś udał się do Królewca, a potem do Labiow⁴⁾ z dygnitarzami.

Nadszedł marszałek z pielgrzymami z Labiow. Wielki komandor wodą się udał na wyprawę z pielgrzymami, poleciwszy komandorowi Elbląga,⁵⁾ aby za nimi konie przysłał i przybywają na jezioro gminnie zwane Kurisch-Hab, gdzie ich poturbowała nawalność, która powstała. Christburecykowie stracili tam broń swoją i kilku innych; i z niebezpieczeństwem przybyli do Gilgi⁶⁾ i pod wodę tą rzeką płynęli do Niemna, dążąc do Ragnity, przy-

1) Ta wyprawa nastąpiła podług Lindenblatta str. 97. na Sty Jakób r. 1394.

2) Voigt T. VI. str. 22.

3) Dietrich de Logendorf był kawalerem zakonu, Voigt T. VI. str. 219.

4) Zamek krzyżacki Labiau.

5) Siegfried Walpot de Bassenheim.

6) Rzeka Gilge.

Ragnitam, venientes quoque ante Suppam, ubi Samayte eos cognoverunt et Wytaudo detulerunt. Et celeri navigio Magister cum suis ascendens Mimilam, descendit in Ritterswerder, stans in 4 diebus et audivit, quomodo Wytaud superveniret cum magno exercitu et venit ad terram sicut prius in dolo et cum bombardis suis impugnat tentoria Magistri, Marschalci, maxime tentorium commendatoris de Balga.⁸⁾ Similiter magister ordinavit pixides in hostes suos in pari forma.⁹⁾ Tandem Magister et Wytaut colloquuntur,¹⁰⁾ sed pax expiravit, et iterum ut prius mutuo se invadunt; unde duo sub Wytaud sunt occisi per sagittarium Magistri, duo in aquis similiter quam lapides volitabant. Hinc et inde Lithwani fortiter armati, quietis impacientes cum bombardâ per quendam Genewel sunt turbati.¹¹⁾

Multi quoque Polonorum erant presentes cum Wytaudo contra cristianos bellantes, de quo postea possent penitere aut sui successores propter presumptionem et superbiam eorum. Wytaudusque habuit in suo exercitu 15000 equestrium armatorum. Turba magistri parva fuit;¹²⁾ preceptores cum peregrinis erant in bono animo. Magister quoque confortans suos et animans, in numero armatorum vix habens 400, nec desperabant aggredi tantam multitudinem neque formidabant innumeras sagittas etc.¹³⁾ Magister bombarum¹⁴⁾ Girke se ipsum negligenter occidit, Andreas vero dicto auxilio in insula se protexit.¹⁵⁾

8) Lindenblatt p. 98.

9) Voigt T. VI. 33.

10) Lindenblatt l. l.

11) i. e. per burgundicum sagittarium.

12) Eadem sunt apud Lindenblatt p. 98.

13) Cfr. Voigt T. VI. 24. adn. 1.

14) Germanice: Bleidenmeister.

15) Verba hæc sunt obscura; fortasse hic Andreas erat aller magister bombarum.

byli przed Szupkę, gdzie ich Zmudzini poznali i Witoldowi o nich donieśli. I na łodzi prędko płynącej mistrz z swymi płynął pod wodę Niemnem, wyszedł w Ritterswerder, został tam blisko cztery dni i słyszał jak Witold nadciągał z wielkiem wojskiem, i przybył do tego kraju jak dawniej w podstępnych zamiarach i z narzędziami do rzucania pocisków. Strzelał on do namiotów mistrza, marszałka a najwięcej do namiotu komandora z Balgi.⁷⁾ Podobnie mistrz rozkazał działa swoje w tenże sposób⁸⁾ wycełować na nieprzyjaciół swoich. Tymczasem mistrz z Witoldem⁹⁾ mają rozmowę, ale gdy upłynęło zawieszenie broni, znowu jak pierwój wzajemnie na siebie nacierają, i tak dwóch ludzi z pod Witolda zabił łucznik mistrza, dwóch także zabito w wodzie, po której kamienie latały. Tu i owdzie Litwinom mocno uzbrojonym i boju ciekawym Genewęńczyk¹⁰⁾ jeden z kuszą dał się we znaki.

Wielu także Polaków było przytomnych z Witoldem i wojowało przeciw chrześcianom. Czego im potem mogło być żal albo ich następcom dla zərəzumiałości i ich pychy. Witold miał w wojsku 15000 zbrojnej jazdy. Wojsko¹¹⁾ mistrza było małe; dygnitarze wraz z pielgrzymami byli dobrej myśli. Mistrz także za chęćając ich, i odwagi im dodając, lubo nie miał zbrojnych jak ledwo 400, przeciez chrześcianie niewahali się uderzyć na taką liczbę, ani się niezliczonych strzał nielekali.¹²⁾ Przełożony nad narzędziami wojennemi¹³⁾ Girke, sam się przez nieostrożność zabił, Andrzej zaś za taką pomocą na wyspie się zabezpieczył.¹⁴⁾

7) Lindenblatt str. 98.

8) Voigt T. VI. str. 23.

9) Lindenblatt.

10) To jest, burgundski łucznik.

11) Toż pisze Lindenblatt na stronie 98.

12) Porównaj Voigta T. VI str. 24. uwaga 1.

13) Czyli tak nazwany Bleidenmeister.

14) Słowa te są nie wyraźnie pisane, pewnie to był inny mistrz wojennych narzędzi.

Deinde Magister mandavit marschalco, ut celeriter adduceret exercitum et omnes ad arma valentes cum equis. Quo audito Wytaudus, convertit se cum exercitu suo ad Lithwaniam,¹⁶⁾ et statim supervenit exercitus Brandenburgensis,¹⁷⁾ et multi alii ab hostibus fuerunt interempti, multique captivati et vinculati. Exercitus veniens ad insulam; et postquam Magister ibi IX stetisset dies, dimissa structura festinant in antiquum Cawen¹⁸⁾, acceptis de navibus cibariis imponunt plaustres, stans ibidem duobus diebus, precepit, ut quilibet sibi provideret victum ad V septimanas, proposuit viam breviorē ad Wyllam.¹⁹⁾ Quidam Lithwanus ibidem deprehensus est, a quo audiunt, Wytaudum stare in nemore intra septa succisorum arborum et armatum VIII vallis cum truncis et roboribus conclavatis cum bombardis et telis innumeris et Samaitis cum potencia sua. Quibus auditis Magister cum suis habita consultatione attemptavit ire per aliam viam, que ducit ad sinistram manum, circuiens per deserta, qualis nunquam a prutenis fuit perambulata, dilantando viam,²⁰⁾ inveniunt paludes multos, per quas pontes fecerunt. Unam noctem stetit magister in quadam vasta silva, in qua parum quietis habuit, in qua nec pabula pro equis etc. inventa sunt. Altera die invenerunt necessaria; quendam captivant bayorem vocabulo Lendenxrak de Stewa;²¹⁾ dimisso Wytaudo procedunt in Paparten²²⁾ et quiescunt juxta stagnum. Ibi Sedemunt captivatur vulgariter Me-

16) Concordat Lindenblatt. p. 98.

17) Exercitus commendatoris Brandenburgensis, Joannis de Streifen, quem scriptor infra commemorat.

18) Voigt T. VI. 24. adn. 2. „dimissa structura“ i. e. destitit a munienda arce Ritterswerder.

19) Lindenblatt.

20) I. e. via iis erat patefacienda.

21) Nomen vix recte scriptum. 22) Alibi dictum Boparten, nunc Poporzi, prope Wiliam.

Potem mistrz nakazał marszałkowi, aby czem prędzej wojsko przyprowadził i wszystkich do boju zdatnych z końmi. Co usłyszawszy Witold, udał się z wojskiem swoim do Litwy.¹⁵⁾ I zaraz nadeszło wojsko z Brandeburga,¹⁶⁾ i wielu innych od nieprzyjaciół zostało zabitych, wielu wziętych w niewolą i powiązanych. Wojsko przyszło na wyspę, a mistrz pozostał tam przez dziewięć dni; opuściwszy zaś budowlą, spieszą do starego Kowna,¹⁷⁾ a wzięwszy ze statków żywność, włożyli ją na wozy; a gdy tam przez dwa dni stali, rozkazał mistrz, aby każdy sobie przysposobił żywność na pięć tygodni i wskazał krótszą drogę do Wilna.¹⁸⁾ Wzięto tam Litwina jednego, od którego usłyszeli, że Witold stał w lesie między zasiekami w ósmiu dolinach i że był kazał pnie i dęby pozbijać i że miał narzędzia do rzucania pocisków i niezliczone pociski, i że w wojsku swoim miał Zmudziaków. Co usłyszawszy mistrz, po mianej ze swymi naradzie, odważył się iść inną drogą, która prowadzi na lewą rękę, kołując przez puszcza, którą to drogą nigdy Prusacy niebyli chodzili, i drogę sobie torują i znajdują wiele trzęsawisk, przez które zrobili mosty. Mistrz stał przez jedną noc w jakimś wielkim lesie, w którym mało miał spokojności i w którym i paszy dla koni i t. d. nie znaleziono. Drugiego dnia znaleźli, co potrzeba i wzięli w niewolą bojara nazwiskiem Lendenrak de Stewa.¹⁹⁾ Opuściwszy Witolda, idą do Paparten²⁰⁾ i spoczywają nad jeziorem. Tam wzięto

15) Lindenblatt str. 98. zgadza się na to.

16) Hufiec wojska komandora brandeburskiego Jana v. Streifen, o którym kronikarz później wspomina.

17) Voigt T. VI. str. 24.

18) Lindenblatt str. 98.

19) Co do dokładności nazwisk, trudno jest spuścić się na naszego kronikarza.

20) Czyli Boparten, dzisiejsze Paporze blisko Wilii.

wen²³⁾ et magistro presentatur, qui eum consilio suorum propter eius tradimenta per talos suspendit,²⁴⁾ quia dolosus sepius inventus inter ordinem et paganos. Sequenti die statuunt insidias et procedunt et gener Wytaudi cum duobus captivatur et unus occisus est. Convertuntque se ad Wyllam, ubi invenerunt necessaria pro equis, et in ordine vexillorum, ut superius patuit, sancti Georgii 4tum in ordine,²⁵⁾ tenuit dominus Eberhardus de Entzenberg,²⁶⁾ beate virginis dominus Ruspetzeler²⁷⁾ Francigena, deinde sequitur Magistri et aliorum cristianorum. In sabbato circumdederunt castrum; quidam de Francigenis cum equis tectis accesserunt, quorum quidam telis transfixi sunt, sic et equi quidam de nostris, percurruntque per paludem et cum cristianis sagittis mutuo se invadunt et comprimunt per longum tempus. Post hec exercitus pertransiit fluvium Wyllam²⁸⁾ et statuit stacionem retro castrum, exeuntque et in loco antiqui castri in monte viriliter invadunt cristianos, donec Magistri ordinacione sagittarii de Genewel²⁹⁾ eos a monte in forti alterna pugna propellerent ad castrum, quibusdam interfectis, nec post presumebant descendere. Sagittarii tunc occupant montem contra inimicos, deinde comportata sunt protecticula bombarde etc., quibus multipliciter domus impugnatur; varii eciam contigerunt confictus, in quibus Lithwa-

23) Sudemundus, iam supra commemoratus Bojarus, familiaris principis Kariebut. Quid Mewen h. l. significet, nescimus. Lindenblatt. p. 98. Ceterum etiam levir Witowdi dicitur Sudemundus, princeps Wesiskensis.

24) Vel ut Lindenblatt dicit p. 98.: „Sudemund wart mit den hessen offgehangin.“

25) Si hoc significat: vexillum sancti Georgii in ordine vexillorum, quartum tenuisse locum — certe non semper sic erat. Cfr. Voigt V. 165, adn. p. 280. adn. 2. Verum in initio chronicorum vexillum sancti Georgii re vera in quarto ordine commemoratur.

26) Cfr. Voigt T. VI. 25. adn. 4.

27) Non constat, si ne hoc nomen recte scriptum. Non legitur sic scriptum aliis locis.

28) Wilia.

29) Hic sunt sagittarii Burgundici, quos mercenarios habuit magister ordinis secundum Lindenblatt. p. 98. Quaeritur, num nomen Genewel significet Genevam.

w niewolą Sademunta, pospolicie Mewen²¹⁾ zwanego i przedstawiono go mistrzowi, który go za radą swoich, za jego zdrady obwiesił za nogi, bo się był często podstępny okazał w sprawach między zakonem i poganami. Następującego dnia stawiają zasadzki i idą naprzód i pojmany został szwagier Witolda z dwoma innymi, a jeden został zabity. I zwracają się ku Wilnu, gdzie znaleźli, co było potrzeba dla koni, a w porządku chorągwi, jak się wyżej okazało, Sgo Jerzego chorągiew była czwartą.²²⁾ Nosił ją pan Eberhard de Entzenberg,²³⁾ Najświętszej panny chorągiew nosił pan Ruspentzeller,²⁴⁾ Francuz, potem szła chorągiew mistrza i innych chrześcian. W Sobotę otoczyli zamek niektórzy Francuzi, przystąpili z końmi okrytymi podobno w zbroje żelazne, z których niektórzy Francuzi pociskami przebici zostali, podobnie i niektóre nasze konie, które biegają przez błota. Z chrześcianami zaś Litwini nawzajem do siebie strzałami strzelają i walczą przez długi czas. Potem wojsko przebyło Wilią i stanęło obozem w tyle za zamkiem i wychodzą i na miejscu, gdzie był stary zamek na górze, mężnie uderzają na chrześcian, dopóki z rozkazu mistrza łucznicy z Genewel²⁵⁾ w dzielnej z obu stron walce nie spędzili ich z góry do obozu, kilku z nich zabiwszy i więcej już potem nieodważyli się schodzić. Łucznicy wtenczas osadzają górę prze-

21) Sudemund wyżej wspomniany Bojar, powiernik księcia Rorybuta. Co tu ma znaczyć słowo Mewen, niewiadomo. (Lindenblatt str. 98.) Zresztą szwagier Witolda nazywał się także Sudemund.

22) Jeżeli chorągiew Sgo Jerzego zabierała tu czwarte miejsce w szyku chorągwi, to wspomnieć należy, że nie zawsze tak bywało. Czytaj Voigta T. V. str. 165. i stronicę 280. Na początku kroniki przecież autor chorągiew Sgo Jerzego także w 4tym szyku stawia.

23) Czytaj Voigta T. VI. str. 25.

24) Czy to nazwisko nie jest fałszywie napisane, zapewnić nie można, nigdzie go tak nie czytaliśmy.

25) Są to owi burgundzcy łucznicy, których podług Lindenblatta str. 98. wielki mistrz wziął na żołd; rzeczą przecież jest niepewną, czyli tu słowo Genewel odnosi się do miasta Genewy.

ni vulnerati et captivati fuerunt, unus mansit in Wylla de cristianis, cuius causa polonis soldatis impugnatur, qui sepe pastuarios invaserunt, capiunt et occidunt;³⁰⁾ unde Magister cum consilio suorum misit vexillum marsalci cum nullis; nichilominus multi vitam perdiderunt, ut assolet in talis modi negociis. Sagittarii habita consultacione transeunt de castro, ut posteriores compellant. Deinde Magister consilio preceptorum premisit vexillum episcopi sambiensis, deinde Comitem Rudolfum³¹⁾ de Kiborg commendatorem in Balga, de Brandenburg,³²⁾ et fratrem Marquardum de Soltzbach commendatorem de Reno, vicecommendatorem de Konigsberge³³⁾ ad insidiandum et invadendum Wytaudum, qui per suos speculatores seu vigiles avisatur, dicentes ei, inimicos esse in propinquo in parva potencia. Interim cristiani pertransibant silvam celeriter et veniunt ad paludem, in quo cognoverunt hostes cum potencia in duplici turma, in una Samayte cum Rutenis, in alia Wytaud cum suis, fortiter sibi adherentes, partibus in duabus. Nec de cristianis quis primus presumebat intrare paludem, donec eligerentur meliores, considerantes inimicorum ducem, turmam sinistram invadunt viriliter et dei dono Ruteni fugiunt, quos Comes de Czolrer³⁴⁾ cum parte populi hostiliter persequitur, hortaturque populum ad pugnam et bono animo surgunt contra Wytaudum, et fit grande bellum. Wytaud primo fugit, ut pluries fecerat et alii consequuntur; unde occisi

30) Cf. Lindenblatt p. 98. — 99.

31) Etiam h. l. esse debet: Conradum.

32) Joannes de Streifen.

33) Marquardus de Sulzbach a. 1394. erat vice-commendator Regimontii. Commendator de Rhein erat tum Fridericus de Wallenrod. Verba igitur superiora sic construere debent: Marquardum de Soltzbach vicecommendatorem de Koenigsberge, commendatorem de Reno.

34) Hic comes Fridericus de Zollern a. 1394. fungebatur munere socii marschali, ordinis usque ad a. 1396. Tum advocatus in Dirschavia factus est usque ad a. 1402; postea commen-

ciw nieprzyjaciółom, potem przyniesiono pociski do kusz, któremi gęsto strzelano do zamku; różne także zaszły spotkania, w których Litwini rany poodnosili i w niewolę pojmani zostali. Jeden z chrześcian został w Wilnie, z jego powodu walczą z żołnierzami polskimi, którzy często pasterzy byli napadali,²⁶⁾ zabierali i zabijali, z tego powodu mistrz za radą swoich posłał chorągiew marszałka z wielu ludźmi; niemniej jednak wielu ich życie siraciło, jak zwykle bywać w podobnych sprawach. Łucznicy naradziwszy się, wychodzą z zamku, aby ścigać tych, którzy byli na tyle. Potem mistrz za radą dygnitarzy posłał naprzód chorągiew biskupa samlandzkiego, potem hrabiego Rudolfa²⁷⁾ de Kiborg komandora z Balga, z Brandeburga²⁸⁾ i brata Markwarda de Solzbach, komandora z Renu, vice-komandora z Królewca²⁹⁾ i posłał je na zasadzkę, tudzież aby uderzyć na Witolda, któremu jego strażę czyli śpiegowie donoszą, mówiąc mu, że nieprzyjaciele byli blisko w małej liczbie. Tymczasem chrześcianie przeszli spieszenie przez las i przychodzą nad błoto, w którym rozpoznali nieprzyjaciela w znacznej sile w dwóch oddziałach; w jednym byli Żmudzini z Rusinami, w drugim Witold z swymi, a te dwa oddziały mocno sobie dopomagały. Nikt z chrześcian nie odważył się wniknąć pierwszy na błoto, dopóki lepszych nie wybrano. Mając wzgląd na wodza nieprzyjacielskiego; uderzyli mężnie na lewe skrzydło i za łaską Bożą Rusini pierzchnęli, których hrabia de Czolrer³⁰⁾

26) Porównaj Lindenblatta str. 98 — 99.

27) Tu także powinno stać Konrad zamiast Rudolf.

28) Jan de Streifen.

29) Marguard de Sulzbach był w roku 1394. komandorem zamku w Królewcu. Komandorem zamku Rhein był jeszcze Fryderyk Wallenrod.

30) Wspomniony hrabia Fridrich Zollern był socyuszom marszałka zakonu od r. 1394. do 1396. Potem został wójtem w Teczewie. W r. 1402. objął komenderyą w Ragnicie;

sunt 500 viri armati sub vexillo Wytaudi, quod eciam vi optentum est; unus quoque captivatus dux sc. Ywanus de Bilsa³⁵⁾ et multi occisi. Preceptores reduxerunt vexilla sua VII ad magistrum prope Wgllam, presentantes dictum ducem Magistro, et omnes gratulantur de huiusmodi paganorum multorum occisione. De nocte 400 descenderunt de castro, ut sagittarios leverent et pixides,³⁶⁾ qui dormierunt. Sed frater Johannes de Strifsen commendator de Brandenburg, qui excubias temptavit, ab eis est visus; unde sagittis hostiliter eum invadunt, donec ad clamorem Balgenses commendatori subvenirent. Et sic pugnant nocte.³⁷⁾ Post stacionem dierum 8 et post varia bellorum exercicia Magister Lyvoniensis³⁸⁾ venit ad Nergam et posteri sui sequenti die. Et Magister Prussie occurrit ei, invitat et amice tractat³⁹⁾ cum militibus suis et preceptoribus, ut decuit, in habundancia victualium etc. Nona die exercitus surgit et ad inferiorem civitatem se ponit, ubi variis ictibus, sagittis etc. cristiani a Lithwanis turbantur non sine vindicta. Lyvoniensis Magister statuit sessionem ad Nergam infra domum, fecitque duos pontes et singulis diebus equitant sui pro preda, una vice 60 ex eis sunt captivati, tres teutoni et unus dominorum; innumeri nichilominus Lithwanorum

dator Ragnitae, atque inde ab a. 1403. commendator in Osterode. A. 1419. creatus est commendator de Balga et advocatus Natangiae, interfuit pugnae Tannenbergen- si et retinuit munus suum usque ad a. 1412. quo anno magnus commendator creatus fuit; munere hoc se abdicavit a. 1416., et suscepto munere commendatoris in Engelsburg, mortuus est ibi peste correptus.

35) Hic Dux Iwanus de Bilsa est dux Ywanus de Belez, cuius scriptor iam supra meminit. Lindenblatt. p. 86. dicit eum Ywan von der Belse.

36) „Pixides“ significat Germanorum Buechsen, et „qui dormierunt“ refertur ad sagittarios.

37) Quae quomodo cohaereant, docet Voigt T. VI. 28. Ex scriptore nostro vix colligi potest, quae fuerit factorum ratio et progressus.

38) Wennemarus de Brueggenoye cfr. Voigt T. VI. 3. 28. adnot. 4. Ex verbis scriptoris adparet, magistrum Livoniae demum diebus octo post initium oppugnationis ante Wilnam advenisse. 39) sc. eum.

z częścią ludu ścigając, gromił i zachęcał lud do boju i dobrą myślą uderzają na Witolda i wszczęła się wielka bitwa. Witold pierwszy uciekł, jak to był częściej uczynił, a inni za nim. Zabito więc 500 ludzi zbrojnych z pod chorągwi Witolda, co wstępnym bojem wykonano, jednego wzięto w niewolę, to jest księcia Iwana z Bielska³¹⁾ i wielu zabito. Dygnitarze odprowadzili siedm chorągwi swoich do mistrza pod Wilno i przedstawili mistrzowi rzeczzonego księcia, i wszyscy winszują, że tylu pogan zabito. W nocy 400 ludzi zeszło ze zamku, aby podejść łuczników, którzy spali, oraz i działa.³²⁾ Ale spostrzegli brata Jana de Sztrifen, komandora z Brandeburga, który na zwiady był wyszedł; więc strzałami po nieprzyjacielsku go rażą, aż na krzyk ludzie z Balgi przychodzą w pomoc komandorowi. I tak w nocy walczą.³³⁾ Pozostawszy tam ośm dni i po różnych wojskowych obrotach, mistrz inflantski³⁴⁾ przyszedł nad Nergę, podwładni zaś jego dnia następującego. Mistrz pruski poszedł naprzeciwko niego, zaprosił go i uprzejmie przyjął z jego rycerstwem i dygnitarzami, jak przystało, przy obfitej żywności i t. d. Dnia 9. wojsko się ruszyło i pod niższym stanęło miastem, gdzie rozmaitemi pociskami, strzałami i tym podobnemi Litwini trapią chrze-

w roku 1407. komenderyą w Osterode; r. 1410. Komenderyą w Balga oraz urząd wójta Natangii i na tym urzędzie będąc, walczył w bitwie pod Tannebergiem. W r. 1412. został wielkim komandorem; złożył tę godność w r. 1516., objął komenderyą w Engelsburgu i tamże na powietrze umarł.

31) O tym księciu Iwanie, kronikarz już wyżej wspomniał. Lindenblatt str. 86. nazywa go Iwan von der Belse.

32) Pixides znaczy tu broń palną.

33) Czytaj w tym przedmiocie Voigta T. VI. str. 28. Podanie naszego kronikarza jest przyciemne.

34) Wennemar de Bruggenoye, porównaj Voigta T. VI. str. 3., 28. notę 4., widać ztąd, że mistrz inflantski przybył dopiero w tydzień po rozpoczętem oblężeniu Wilna.

sunt occisi et captivati. Magister eciam Prussie fecit erigi protecticula et X pixides, cum quibus die noctuque sagittatur, donec chorea.⁴⁰⁾ Lithwanorum, quam in ponte habere solebant, deponeretur. Clauserunt quoque ad 8 dies, depositis pontibus, portas, firmabant cum multo labore et fatiga continua; turris castri sagittis dirumpitur⁴¹⁾ et in aquam ruit. Reedificant vero structuram ligneam et similiter ut pulvis deicitur. Ex uno eciam lapidis impulsu multi corruerunt; unde Castrenses huiusmodi considerantes, ligneam structuram et turrin succenderunt. Deinde pixides statuuntur contra murum, qui crebris lapidum impulsibus pulverisatur. Turris eciam minor destructa pari modo; postea pruteni faciunt pontem trans Nergam in perniciem Lithwanorum, per quem adduxerunt necessaria exercitui. Unum quoque tugurium a proprio igne inflammatum est, de quo alia tuguria multa, similiter plures homines fuerunt incinerati. Flandrenses⁴²⁾ vero et Francigene maiora dampna in victualibus etc. tulerunt. Fuerunt quidem tuguria tecta cum frondibus habilibus ad incendium et difficilibus ad extinguendum. Post hec ordinant bombardam contra turrin inferiorem et injectione lapidum quassata et in pulverem redacta est. Interim singulis diebus nova fabricaverunt protecticula et propugnacula, que eciam Magistro cum bombardis parum proficiebant.

Volebant eciam aquam per nova fossata deducere⁴³⁾ et in

41) Choreia i. g. ambitus chori, qui in variis capellis plerumque consistit; h. l. valet in pontem. 42) Lindenblatt p. 99.: Yoigt VI. 29.

43) Sagittarii Burgundici.

44) Huc spectat annotatio Lindenblattii p. 99. aquam in fossa valde adcrevisse.

ścian, ale nie bez zemsty. Mistrz inflantski zajął stanowisko nad Nergą poniżej zamku i zrobił dwa mosty, i co dzień wyjeżdżają jego ludzie za zdobyczą. Jednego razu 50 z pomiędzy nich pojmanych zostało, trzech Niemców i jeden kawaler, niezliczonych przecież Litwinów zabito i pojmano. Mistrz pruski kazał wznieść szańce i dziesięć działek, z których we dnie i w nocy strzelał, aż zrzucił poręcz,³⁵⁾ którą Litwini na mostach miewać zwykli. Tak się działo przez ośm dni, zrzuciwszy mosty i bramy wzmacniali się z wielką pracą i nieustannym trudem. Wieża zamku pociskami³⁶⁾ zburzoną została i w wodę upadła. Odbudowali ją z drzewa, ale ta podobnie jak proch się rozpadła. Jednym pociskiem kamienia wielu zabito. Widząc to, zamkowi zapalili drewnianą budowę i wieżę. Potem działa postavili przeciw murowi, który w proch obrócony został od częstych pocisków kamieni. Mniejsza także wieża tymże sposobem zburzoną została. Potem Prusacy robią most przez Nergę, na uszczerbek Litwinów, przez który przeprowadzili, co było potrzebne wojsku. Jeden także szalas z wewnątrz się zapalił, od którego wiele innych szalaszów i kilku ludzi się spaliło. Flandryczykowie³⁷⁾ zaś i Francuzi większe szkody w żywności ponieśli. Szalasy albowiem były pokryte gałęzmi łatwemi do zapalenia, a trudnemi do ugaszenia. Potem rozporządzają maszyny do pocisków przeciwko niższej wieży i rzucając w nią kamienie, zburzono ją i na proch obrócono. Tymczasem co dzień nowe robili szańce i baszty, ale się one mistrzowi nie na wiele przydały przeciw maszynom do rzucania pocisków.

Chcieli także wodę nowym rowem odprowadzić,³⁸⁾ i ko-

35) Chorea ma tu znaczyć to, co ambitus Chori; tu jest mowa o moście.

36) Lindenblatt str. 99. Voigt T. VI. str. 29. fol. 363.

37) Burgundzey łuczniacy.

38) Do tego się odnosi uwaga Lindenbl. st. 99., że woda w rowie bardzo wysoko się podnosiła.

huiusmodi labore fodiendi multi prutenorum sunt offensi et ideo postponunt labores tales, relinquentes fossas, quales ante erant.

Confringunt ⁴⁴⁾ quoque in muro foramen, per quod more hyrundinum evolant et intrans et lanceis et gladiis cristianos figunt et restaurant etc. Insidias machinantur, quibus exercitum incitant; currerunt enim ad protecticula, ⁴⁵⁾ quasi volentes ea concremare et iam tetenderant pixides ad sagittandum in cristianos; uni quippe domino ambo crura fuerunt detruncata, alter vero occisus est a paganis et ita a lapidibus atque telis cristicole plurimum sunt turbati et offensi, populum cogentes retroire. Huiusmodi exercitiis XII diebus continuatis ⁴⁶⁾ preter priores 8 Magister Lyvoniensis cum suis vertit se ad Lyvoniā. ⁴⁷⁾ Wytaud continuo tractat cum Magistro Prussie, nec invenitur, quid tractaverint. ⁴⁸⁾

Francigene volebant cum Polonis ⁴⁹⁾ equitare pro armis et equis; sed magister interceptus propter melius et marschalcus Wernherus Tetinger ait: neminem honorem contingere, qui cum eis equitaret, cum sint fidei impugnatores.

Proxima dominica Magister surgit a stacione, prehabito tractatu, quod curia regis post hec non debeat cremari ⁵⁰⁾ et ita transeunt VI miliaria in die et veniunt in Tracken, ubi post quietem noctis in crastino tendunt ad silvam malam, Magister et totus exercitus, in qua steterunt sub custodia audiuntque ibidem a quodam Lithwano captivato, Wytaudum dixisse quibusdam

44) sc. hostes,

45) H. l. i. q. tentoria.

46) Quam diu duraverit oppugnatio, -cfr. Lindenblatt p. 98.

47) Cfr. quod Dlugosz p. 140. et Rojalwicz p. 28. de prodicione Colaynorum narrant.

48) Cfr. cum hac narratione de oppugnatione Wilnae. Voigt T. VI. 25—30.

49) Witowdum magno exercitu ex Polonia adjutum fuisse, dicit etiam Dlugosz. p. 140.

50) De his pactionibus aliunde nihil compertum habemus.

piąc takowy, wiele Prusaków ranionych zostało i dla tego zaniechali téj pracy, zostawiając rowy, jakie dawniej były.

Wybijają także otwór w murze, przez który jak gdyby jaskółki wylatują i powracają i kopiami i mieczami chrześcian przebijają i znowu mur przebity naprawiają. Knowią także podstępny, któremi wojsko drażnią, biegli bowiem do szalasów, jak gdyby je chcieli palić i już ustawili działa do strzelania na chrześcian. Jednemu kawalerowi oba golenia odcięte zostały, inny od pogan zabity został i tak od kamieni i pocisków wiele chrześcianie ucierpieli i wojsko do cofnięcia się przymuszone zostało. Po takich obrotach przez dni dwanaście³⁹⁾ prócz ósmiu poprzednich mistrz inflancki ze swymi zwrócił się do Inflant.⁴⁰⁾ Witold ciągle traktuje z mistrzem pruskim; ale nieznajdujemy w kronice tego, o czem traktowali.⁴¹⁾

Francuzi chcieli z Polakami⁴²⁾ na ostrze gonić o zbroje i konie, ale mistrz sądził być dogodniejszem zabronić tego. Marszałek Werner Tetinger rzekł: że to nikomu nie robi zaszczytu, ktoby z nimi na ostrze gonił, albowiem są to nieprzyjaciele wiary.

Na Niedzielę następującą mistrz ruszył ze stanowiska, zrobiwszy pierwój układ, że dwór królewski niemiał być odtąd palonym,⁴³⁾ i tak uszli w jednym dniu sześć mil i przybywają do Troków, gdzie po nocnym spoczynku nazajutrz mistrz i całe wojsko udaje się do niebezpiecznego lasu, w którym zostali, mając się na ostrożności i slysząc tam od pojmanego jednego Litwina, że

39) O długości oblężenia czytaj Lindenblatta str. 98.

40) Porównaj co Długosz (p. 140.) i Kojalowicz o tem oblężeniu mówią.

41) Porównaj Voigta T. VI. str. 15—30.

42) Że Polaacy Witolda posiłkowali, to i Długosz na str. 140. pisze.

43) O tem rokowaniu znikąd innych niemamy wiadomości.

ut fixe starent prope terre defensionem vulgariter Lantwere,⁵¹⁾ et ipse post tergum persequi vellet eos, nec possent evadere; unde angustie sunt undique cristianis, donec in una parte de Samailis 250 fuerant occisi;⁵²⁾ cristiani tunc seorsum, sed et sagitarii de Genevel precesserunt hostiliter,⁵³⁾ et dominus Stobelyn Francigena cum quibusdam fratribus insurgunt in eos et obtinent terre defensionem fortiorem, quam unquam visa fuit ab actore⁵⁴⁾ huius cronicae. Multa plaustra a peregrinis et fratribus sunt dissecta et ita in manu valida silvam pertransibant. Nec perceperunt Wytaudi exercitum retro; in crastino prope Slusam veniunt ad Mimilam,⁵⁵⁾ per quem commendator de Barten,⁵⁶⁾ primo transfretavit cum suis, consequenter de Ragnita,⁵⁷⁾ prefectus de Insterburg⁵⁸⁾ et captivorum innumeri, donec supervenirent preceptores, qui occiderant et predam equorum magnam portant. Magister venit prope antiquum Cawen ad naves, equitans trans Nergam prope Samaytarum terram, descendens Mimilam infra Jurgenburg, donec totus exercitus pertransisset cum omnibus equis etc. Et consequenter de Suppa⁵⁹⁾ convertunt se ad Prussiam; Magister navigio cum

51) Eiusmodi defensiones vel „Lantwere“ passim in finibus terrae, qui faciles erant aditu exstructae erant. Constabant ex fossis et vallis vel sepibus, quantum fieri poterat munitis. Eiusmodi „Landwehre“ a. 1362. magister ordinis a Wilia usque ad Mimilam prope Rauen exstrui fussit; Cfr. Voigt T. V. 152—153. Etiam Lindenblatt p. 99. huiusmodi munitiones commemorat.

52) Cfr. Dlugoss. p. 140.

53) i. e. ut impetum facerent in Samogilas. Etiam Lindenblatt l. l. commemorat virtutem sagittariorum Burgundicorum.

54) Oportet sine dubio esse: auctore. Voigt T. VI. 31.

55) Locus Slusa ad Mimilam non invenitur amplius; situs erat projecto inter Strebam (Strawam) et Rauen.

56) Johannes de Heideck; non erat autem commendator, sed praefectus.

57) Cuno de Lichtenstein.

58) Joannes Cospud.

59) Szeszuppa.

Witold powiedział niektórym, aby mocno stali przy nadgranicznych okopach, czyli Landwere,⁴⁴⁾ a on z tyłu chciał ich ścigać, tak, aby niemogli im ujsć. Ztąd chrześcianie w wielkiej są niespokojności, aż w jednym miejscu zabito 250 Zmudzinów.⁴⁵⁾ Wtenczas chrześcianie osobno, a łucznicy z Gienewel naprzód szli obronnie,⁴⁶⁾ a pan Stobelyn, Francuz, z niektórymi braćmi uderza na nich i utrzymali się przy nagraicznym szańcu mocniejszym, jak go kiedykolwiek był widział autor téj kroniki. Pielgrzymi i bracia wiele wozów porozbierali i tak w znacznej sile przeszli przez las, ale ani widzieli na zadzie wojska Witolda. Nazajutrz przyszli blisko śluzy⁴⁷⁾ do Niemna, przez który pierwszy przepłynął komandor z Barten,⁴⁸⁾ wraz ze swymi, potem z Ragnity,⁴⁹⁾ przełożony z Insterburga⁵⁰⁾ i niezliczeni jeńcy, aż przybyli dygnitarze którzy byli zabijali i wielką zdobycz w koniach przyprowadzili. Mistrz pod starem Kownem przybył do łodzi przepłynął na koniu przez Nergę, blisko żmudzkiej ziemi popłynął z wodą Niemnem poniżej Jurborga; aż całe wojsko przeszło ze wszystkimi końmi i t. d. I potem ze Suppy⁵¹⁾ zwracają się do Prus. Mistrz z piel-

44) Takie okopy leżały w różnych miejscach na granicach. Składały się z rowu i szanca; wielki mistrz kazał taki okop usypać w r. 1362. od Wilii do Niemna blisko Kowna. Wspomina o nim Voigt T. Y. str. 152—153. i Lindenblatt str. 99.

45) Porównaj Długosza p. 140.

46) To jest, że przednią straż składali w téj wyprawie i Lindenblatt wspomina o waleczności burgundzkich łuczników.

47) Miejsca zwanego Śluza nad Niemnem wskazać dziś niemożna. Musiało leżeć między rzeką Strebą (Strawą) i Kownem.

48) Jan v. Heidek. Niebył on przecież komandorem, tylko przełożonym (prefectus).

49) Kuno de Lichtenstein.

50) Jan Kospud.

51) Szeszuppa.

peregrinis trans Grauden,⁶⁰⁾ dimissis post se plus quam 400, qui multos occiderant incredulos et ita exercitus revertitur domum et optat salutem cronica cristianis, aliis vero misericordiam eternam.⁶¹⁾

C A P U T XXXII.

Accidit in absencia Magistri, quod vice-commendator in Barten cum 200 intraret terram Draweten¹⁾ inavisatam, devastans sine resistencia aliqua, pernoctans in ea et de Rutenis interfecit ultra 100 et captivos Rutenos XL et totidem equos, 4 quoque sexagenas thaurorum et sani sunt reversi. In absencia eciam Magistri Lyvoniensis sui instancias habuerunt; domus enim dicta Dobelie²⁾ cum clamore circumdata est, suburbium exustum et circum vastatum quidquid est inventum; domus hec sita est in deserto in Lyvoniam.

Lithwani machinantur insidias et cum 50 armatis de Garten villam prope Wysel devastant non longe de Pentsintzen,³⁾ occisis hominibus in cinerem redacta est. Cumque de Barten dampna eis intulisset; in vindictam sequuntur et veniunt in Wesen avisatam et ante castrum duos captivabant, unam eciam mulierulam.⁴⁾ Volebant quoque pontem succendisse ante castrum, sed in defensione duos occidunt et multi vulnerantur telis et lanceis, unde cir-

60) Silva ad Mielam, Grauden dicta.

61) De fontibus, quod adinet ad hanc expeditionem. Cf. Voigt T. VI. 31. adn. 2.

1) Quenam regio „terra Draweten“ intelligatur, difficile est dictu, cum in regione, quae illa aetate ad meridiem a Johanburg Russia dicebatur locus huius vel similis nominis non inveniatur.

2) Arx Dobeln vel Doblen ad Bersam.

3) Locus huius nominis, haud dubie male scripti ad Vistulam non invenitur. Sed mentio Yistulae (Wysel) h. l. plane inepta,

4) Etiam h. l. geographicarum notationes haud recte se habent. De Vistula (Wysel) sermo esse non potest. Locum certum statuit sine dubio oppidum Wesen cum arce sua. Hoc

grzymami udał się statkiem aż za Grauden,⁵²⁾ rozpuściwszy z sobą więcej jak 400 ludzi, którzy zabili wielu niewiernych, i tak wojsko powróciło do domu, kronika zaś życzy chrześcianom szczęścia, innym zaś wiecznego miłosierdzia.⁵³⁾

R O Z D Z I A Ł XXXII.

Zdarzyło się w niebytności mistrza, że wice-komandor w Barten z 200 ludźmi wszedł do nieostrzeżonej ziemi Draweten,¹⁾ pustosząc bez żadnego oporu i tam przenocował i Rusinów więcej niż sto zabił i jeńców ruskich 60 i tyleż koni i 4 kopy byków zabrał i zdrowi powrócili. W niebytności także mistrza inflantskiego podwładni jego mieli niepokoje, zamek albowiem zwany Debelie²⁾ z krzykiem otoczono, przedmieście spalono i dokola spustoszone wszystko, co znaleziono. Zamek ten położony jest na puszczy w Inflantach.

Litwini knują podstępny i z 50 zbrojuymi z Grodna pustoszą wieś blisko Wissel, niedaleko Pontsinzen,³⁾ a zabiwszy ludzi w perzynę wieś obrócili. A gdy im ludzie z Barten szkody byli zrzadzili, chcąc się pomścić, idą dalej i przychodzą do ostrzeżonej wsi Wessen i przed zamkiem dwóch ludzi wzięli w niewolę i jedną kobiecinę. Chcieli także zapalić most przed zamkiem, ale w obronie dwóch zabito i wielu raniono pociskami i spisami, z te-

52) Puszcza tego nazwiska nad Niemnem.

53) O tej wyprawie czytaj Voigta T. VI. str. 31. uwaga 2.

1) Trudno wskazać, gdzie leżał ów Draweten; miejsca tego nazwiska w tej okolicy, dziś nie znajdujemy.

2) Zamek Dobeln lub Doblen nad rzeką Bersą.

3) Miejsca tego nazwiska dziś nie znajdujemy. Niewiadomo nawet, w jakim tu znaczeniu słowo Wisła (Wyssel) jest położone.

cumquaque igne et gladio vastant, predam multam cum XL equis deportant in Lithwaniam. Hec acta sunt in absentia magistri, dum esset ante Willam.

Iterum commendator de Ragnita⁴⁾ misit 4 ad deserta latrocinari, qui 4 occidunt Lithwanos bellicosos, unum juvenem capiunt cum 7 equis, quos domi detulerunt in salute.

C A P U T XXXIII.

Predicta cronica,¹⁾ intellige,²⁾ in vulgari teutonico et rigmis³⁾ confecta, finita est anno 1394. in vigilia 11000 virginum et in medio anno consumata. Si quid vero corruptum inventum fuerit, vicio scriptoris⁴⁾ annotetur. Et quicumque eam legerint etc. veniant ad dextram dei vivi. Amen.

Anno vero 1464.⁵⁾ translata est in latinum rude, ut patet⁶⁾ legenti, et in 22 diebus completa, primo⁷⁾ aspectu exemplaris et imo⁸⁾ ne miretur quis, minus bene eam esse translata et in latino corruptam propter exemplaris imperfectionem et quorundam vocabulorum raritatem, que merito debent translatores excusare. Inchoata anno 1293. et terminata 1394. materia sc. historiarum. Translata vero et transsumpta anno 1464.

non potest esse aliud quam Wisna vel Wizna ad fluvium Narew; nam non solum habebat arcem (Voigt T. IV. 106. Y. 540.) sed dicebatur etiam antiquis temporibus Wiese (Voigt T. IV. 106.) Verisimillimum igitur est, vicum commemoratum situm fuisse prope Wysen (pro Wysel). Vicus Pentsintzen qui in vicinia fuisse dicitur, non invenitur amplius. 5) Cuno de Lichtenstein.

1) Quae sequuntur in Mscr. rubro liquore sunt subsignata.

2) In Mscr. hoc vocabulum per notas scriptum sive, ut dicunt, abbreviatum, non potest significare „autem quod“ (ut est apud Lucas l. l.); significat potius intellige, vel id est. 3) Pro rithmis vel rhythmis.

4) Possumus legere scriptoris et scriptorum; scriptor chronicorum per notas scribit syllabas ris et rum eodem modo. Prior lectio magis convenire videtur.

5) Non 1462. ut est apud Lucas l. l. 6) Non inde ut prosit, ut est apud Lucas l. l.

7) Non pio, ut Lucas legit l. l. 8) Vel ideo.

go powodu do koła ogniem i mieczem pustoszą i zdobycz wielką ze 40 końmi uprowadzają do Litwy. To się działo w niebytności mistrza, kiedy był pod Wilnem.

Potem komandor z Ragnity ⁴⁾ posłał czterech ludzi łotrować po puszczy, którzy zabili czterech wojaków litewskich i pojмали młodego ze siedmią końmi, którego bezpiecznie do domu zaprowadzili.

R O Z D Z I A Ł XXXIII.

Przerzeczona kronika napisana w niemieckim języku i wierszami, skończona jest roku 1394., w wilią święta 11000 panien, po półroczné pracy. Jeśli zaś się co znajdzie w niej niedoskonałego, niech się to błędowi pisarza przypisze. A ktokolwiek ją czytać będzie, niech zasiędzie na prawicy Boga żywego. Amen.

Roku zaś 1464 ¹⁾ przetłomaczona jest na łaciński język po prostu, jak się czytelnik przekona i ukończona w 22 dniach, na pierwszy rzut oka na egzemplarz oryginalny i niech się kto nie dziwuje, że mnićj dobrze jest tłumaczona i po łacinie zepsuta dla niedokładności i dla braku niektórych słów, co słusznie powinno wymówić tłumacza. Zaczęta r. 1293. a skończona 1394. w przedmiocie historyi. Przetłomaczona zaś i przełożona r. 1464.

4) Runo de Lichtenstein.

1) Nie zaś w r. 1462. jak Lucas pisze.



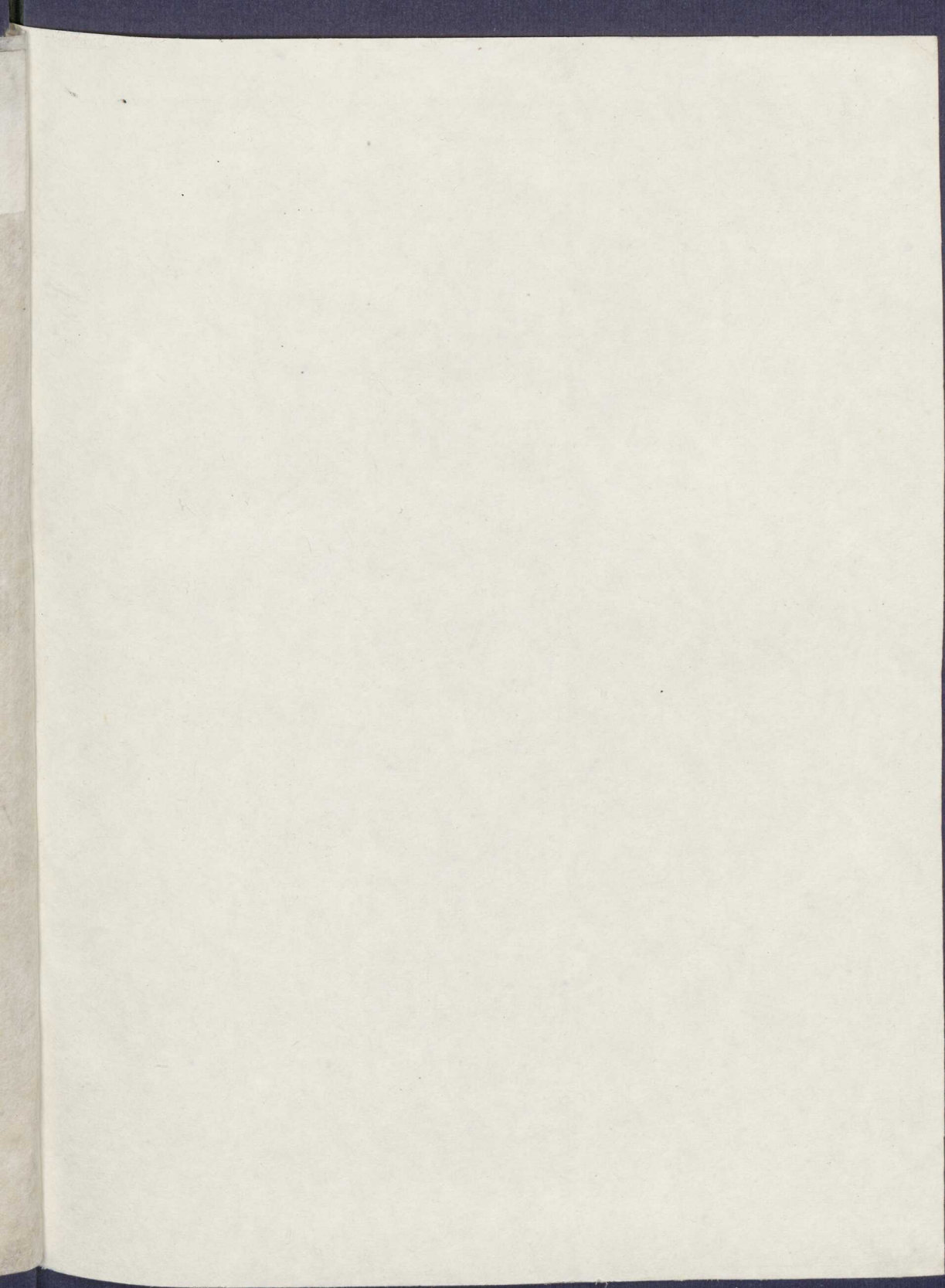


955991

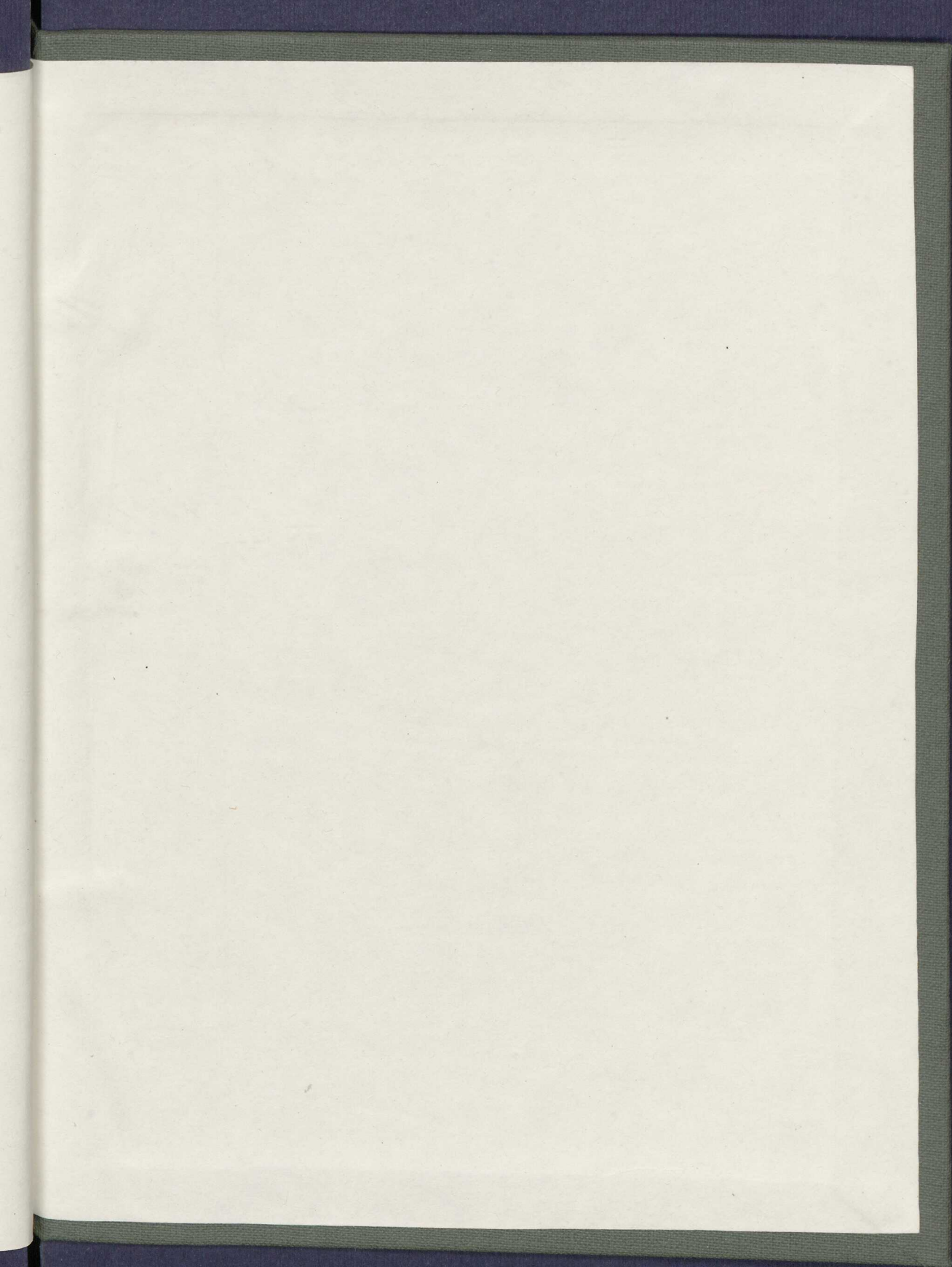
FONDALE XXXIII

Przełożona Księżka... w roku 1800...
...w roku 1801...
...w roku 1802...
...w roku 1803...
...w roku 1804...
...w roku 1805...
...w roku 1806...
...w roku 1807...
...w roku 1808...
...w roku 1809...
...w roku 1810...
...w roku 1811...
...w roku 1812...
...w roku 1813...
...w roku 1814...
...w roku 1815...
...w roku 1816...
...w roku 1817...
...w roku 1818...
...w roku 1819...
...w roku 1820...
...w roku 1821...
...w roku 1822...
...w roku 1823...
...w roku 1824...
...w roku 1825...
...w roku 1826...
...w roku 1827...
...w roku 1828...
...w roku 1829...
...w roku 1830...
...w roku 1831...
...w roku 1832...
...w roku 1833...
...w roku 1834...
...w roku 1835...
...w roku 1836...
...w roku 1837...
...w roku 1838...
...w roku 1839...
...w roku 1840...
...w roku 1841...
...w roku 1842...
...w roku 1843...
...w roku 1844...
...w roku 1845...
...w roku 1846...
...w roku 1847...
...w roku 1848...
...w roku 1849...
...w roku 1850...
...w roku 1851...
...w roku 1852...
...w roku 1853...
...w roku 1854...
...w roku 1855...
...w roku 1856...
...w roku 1857...
...w roku 1858...
...w roku 1859...
...w roku 1860...
...w roku 1861...
...w roku 1862...
...w roku 1863...
...w roku 1864...
...w roku 1865...
...w roku 1866...
...w roku 1867...
...w roku 1868...
...w roku 1869...
...w roku 1870...
...w roku 1871...
...w roku 1872...
...w roku 1873...
...w roku 1874...
...w roku 1875...
...w roku 1876...
...w roku 1877...
...w roku 1878...
...w roku 1879...
...w roku 1880...
...w roku 1881...
...w roku 1882...
...w roku 1883...
...w roku 1884...
...w roku 1885...
...w roku 1886...
...w roku 1887...
...w roku 1888...
...w roku 1889...
...w roku 1890...
...w roku 1891...
...w roku 1892...
...w roku 1893...
...w roku 1894...
...w roku 1895...
...w roku 1896...
...w roku 1897...
...w roku 1898...
...w roku 1899...
...w roku 1900...









BIBLIOTEKA UNIWERSYTECKA
W POZNANIU



955991